

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 4 (2024)

ПАВЛОДАР

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/RJKY2432>

Бас редакторы – главный редактор

Аубакирова Р. Ж.

д.п.н. РФ, к.п.н. РК, профессор

Заместитель главного редактора

Жуматаева Е., *д.п.н., профессор*

Ответственный секретарь

Каббасова А. Т., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Мағауова А. С.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Бекмағамбетова Р. К.,	<i>д.п.н., профессор</i>
Самекин А. С.,	<i>доктор PhD, ассоц. профессор</i>
Син Куэн Фунг Кеннет,	<i>д.п.н., профессор (Китай)</i>
Желвис Римантас,	<i>д.п.н., к.псих.н., профессор (Литва)</i>
Авагян А. В.,	<i>д.п.н., ассоц. профессор (Армения)</i>
Томас Чех,	<i>д.п.н., доцент п.н. (Чешская Республика)</i>
Омарова А. Р.,	<i>технический редактор</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS

БІЛІМ БЕРУДІҢ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ,
ІТ-ТЕХНОЛОГИЯЛАР
СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБРАЗОВАНИЯ,
ІТ-ТЕХНОЛОГИИ
MODERN EDUCATION TECHNOLOGIES, IT-TECHNOLOGIES

**Джаксыбаева К. С., Еспенбетова Ш. О.,
Абызбекова Г. М., Жусупова Л. А., Елубай М.**
Физикалық химия пәнін оқытуда электрондық ортаны
қолданудың артықшылықтары 7

Yermaganbetova M. A., Dildabek A. K., Orazbayeva B. A.
Organization of a practice-oriented approach
in the study of smart technologies 22

**Zhetpisbayeva B. A., Shunkeyeva S. A., Abisheva S. K.,
Kaskatayeva Zh. A., Mehmet Akif Sözer**
Process of adaptation of kazakh children's folklore works for
digital content creation aimed at toddlers 34

Sartbayeva Zh., Ozkan H., Yermekbayev K.
Information literacy of students in genetics education on
the example of «Biology» and «Agronomy» majors 46

**Сизов М. В., Конурбаева Ж. Т.,
Смашлова С. С., Кумаргажанова С. К.**
Современное инженерное образование: модели и тренды 59

**Темиргалиева С. Е., Усина Ж. А., Сәйтбеков Н. Д.,
Салиева А. Ж., Айғужинова Г. З.**
ІТ в образовании: инновации, которые меняют учебный процесс...72

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ
ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ
THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION

Аманжолова А. А., Сырлыбаева Г. Т., Асыллова Р. О.
Анализ дифференциации результатов личностных характеристик
на языковую успеваемость учащихся старших классов 84

Ахметова А. Ж., Жакупова А. Д., Жиеналина А. М., Исмагулова А. Е., Нурмагамбетова Б. А. Законодательная основа развития малокомплектных школ Казахстана: сокращение разрыва в образовании	98
Auyelbayeva G. S., Mussina A. A., Abiova O. A. The experience of forming digital literacy in primary school children ..	111
Жубанышева А. Ж., Тауғынбаева Ф. Е. Ықтималдықтар теориясы пәнін оқытудағы пәнаралық байланысты айшықтау	124
Жуспекова Н. Ж., Нурумжанова К. А., Искакова А. Б. Диверсифицированный подход к разработке конструктивистской образовательной программы высшего профессионального образования	138
Raikhanova D. K., Seidaliyeva G. O., Ismailova D. B. Developing outcome – based english for specific purposes curriculum for chemistry-biology students	158
Сералиев А. Б., Майшекина Э. С., Бактыбеков М. Б., Алиаскаров Д. Т., Жумадилов А. К. Географиялық білім беруде агроөнеркәсіп кешендерінің экономикалық аспектілерін оқыту, оқушының жаһандық құзыреттілігін дамыту	173
Темербаева Ж. А., Абишева С. И., Калиева О. К., Жаркұмбаева М. М. Оқу іс-әрекеті шеңберінде студенттердің оқу мотивациясын дамыту компоненттері	187
Tursymatova O. I., Urgenishbekov A. T., Dilmakhanova M. M., Aimirzayeva A. B., Karabalaeva A. B. Innovative approaches to teaching biophysics in higher education: theory and practice	204
БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУ ҮРДІСІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССА ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT OF EDUCATION AND TRAINING IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS	
Какабаева Д. С., Баймуханова А. Ж., Черненко Ю. В. Инновационные технологии в АРТ-терапии: влияние на психоэмоциональное состояние студентов	217

Samitova A. T., Ibadullayeva S. Zh., Kalkeyeva K. R., Azhmoldaeva K. B., Karabalayeva A. B. Features of professional orientation of schoolchildren in the conditions of the modern educational process	231
Uaikhanova M. A., Pshembayev M. A., Tulkina R. Zh., Krykbayeva M. S. Diagnostic tools for studying SOFT SKILLS of university students	245
Fominykh N. Y., Mukhametkairov A. E., Kaziyev K. O., Azamat T., Matayev B. A. Soft skills and artificial intelligence: how technology is changing the requirements for high school students SOFT SKILLS	256
Шалабаев С. К., Ксембаева С. К., Илиева С., Каюмова М. С., Сарсенбаева Б. Г. Изучение влияния участия в самоуправлении на развитие личностных качеств студентов	269
ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ, ЭТНОПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКА ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ, ЭТНОПЕДАГОГИКА И СРАВНИТЕЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА HISTORY OF PEDAGOGY, ETHNOPELAGOGY AND COMPARATIVE PEDAGOGY	
Бибекөв Қ. Т., Жұмықбаева А. Қ., Аблаева М. К. Педагогтердің кәсіби дамуына аттестаттаудың ықпалы туралы мұғалімдердің көзқарастары	283
Кожамбердиева Н. А., Кудайбергенова А. М. Білім беру бағдарламаларын бағалау модельдерінің қалыптасуы мен дамуы	295
Саржанова Г. Б., Апше К., Толуспаева Д. Ж. Эффективность цифровых образовательных платформ в обучении китайскому языку	307
Тулекова Г. М., Жомартова А. Д., Антикеева С. К., Зубайраева З. А., Касимбекова Б. А. Германия және қазақстандағы инклюзивті білім берудегі салыстырмалы тәжірибе	321

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ
ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
INCLUSIVE EDUCATION

- Исабаева З. М., Асыллова Р. О., Альмухамбетова Б. Ж.**
Принятие инклюзии учащихся с особыми образовательными
потребностями: логистический регрессионный анализ..... 335
- Shuakbayeva Zh. R., Ospanova B. K.,
Kulbekov A. M., Sultanova N. K.**
Professional orientation and personal qualities of future teachers as a
component of their inclusive competence 350

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
ҮРДІСТЕГІ ИДЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ
ИДЕОЛОГИЯ И ВОСПИТАНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ
ПРОЦЕССЕ В ОРГАНИЗАЦИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ
THEORY AND IDEOLOGY AND UPBRINGING IN THE
PEDAGOGICAL PROCESS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

- Айтмағамбетова М. Б., Султанова Г. Ш.**
Специфика интегративного подхода в формировании
концепта массовой культуры в образовательном процессе 361
- Жакишева А. Е., Нургазина А. Б., Галиева Б. Х.**
Ценностные приоритеты и модели жизненного
пути студенческой молодежи Казахстана 374
- Каратаева Т. О., Калимжанова Р. Л., Аспанова Г. Р.**
Развитие навыков управления учебными конфликтами
будущих учителей с помощью видеокейсов 392
- Шакарим Н. Ш., Ансабаева А. Д., Тажинова Г. А.**
Исследование детерминант национальной ценности:
перспективы патриотически-ориентированного образования 405
- Авторлар туралы ақпарат 418
- Авторларға арналған ережелер..... 452
- Жарияланым этикасы..... 464

БІЛІМ БЕРУДІҢ ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ,
IT-ТЕХНОЛОГИЯЛАР

FTAMP 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/VJSS3329>

***К. С. Джаксыбаева¹, Ш. О. Еспенбетова²,
Г. М. Абызбекова³, Л. А. Жусупова⁴, М. Елубай⁵**

^{1,2,3,4}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,
Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.

⁵Торайғыров университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

*e-mail: szbkh1999@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9290-1783>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6488-6846>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3721-1322>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0561-2458>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6209-5215>

**ФИЗИКАЛЫҚ ХИМИЯ ПӘНІН ОҚЫТУДА ЭЛЕКТРОНДЫҚ
ОРТАНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ**

Бұл мақалада «Химия-педагогикалық білім беруде физикалық химияны оқытудың электрондық ортасын әзірлеу және оның тиімділігін зерттеу» докторлық диссертация шеңберіндегі физикалық химияны оқытуда электрондық білім беру ортасын пайдаланудың негізгі артықшылықтары қарастырылады. Мақалада оқу процесіне электрондық білім беру ортасын (ЭББО) интеграциялау мүмкіндіктері талданды. ЭББО даму тарихы мен мүмкіншіліктеріне мысал келтірілді. Зерттеудің негізгі мақсаты химия-педагогикалық білім берудегі «Физикалық химия» пәнін электрондық орта арқылы оқытуды зерттеу. Зерттеу аясында «Физикалық химия» пәнін электрондық орта пайдалану арқылы білім берудің моделі көрсетілген, модельді «мазмұндық-мақсатты» блок, «процессуальдық» блок, «критериалды-бағалау» блогына бөле отырып электрондық ортамен оқытудың артықшылықтары көрсетілген.

Электрондық оқыту құралдарын сәтті қолдану мысалы сипатталды, яғни «Физикалық химия» пәніне арналған электрондық орта және электрондық ортаның мазмұны, қолдану аясы көрсетілген

және оның тиімділігін растайтын зерттеу нәтижелері көрсетілді. ЭББО қолданатын оқытушылар мен білім алушылардың тәжірибесін талдауға, сондай-ақ білім беру контекстінде осы технологияны одан әрі дамыту перспективаларын қарастыруға ерекше назар аударылады. Электрондық білім беру ортасы (ЭББО) физикалық химияны оқыту мен оқу процесін жақсартудың бірегей мүмкіндіктерін ұсынады. Мақала аясында Ресейлік және Қазақстандық ғалымдардың зерттеулері қаралды және білім беру процесінде электрондық орта қолданудың көптеген артықшылықтары анықталды.

Кілтті сөздер: электрондық орта, инновациялық білім беру, физикалық химияны оқыту, интерактивті оқу, білім берудегі технологиялар.

Кіріспе

XXI ғасыр адам мен қоғам өмірінің жаңа деңгейге өтуімен ерекшеленді, бұл ақпараттық дәуірдің басталуын білдіреді. Қазіргі постиндустриалды дәуір нарықтық экономикамен, ашық демократиялық қоғамдардың дамуымен және коммуникациялық, интернет және компьютерлік технологиялардың белсенді енгізілуімен сипатталады. Цифрландыру қазіргі заманғы мемлекеттердің дамуы үшін маңызды бағытқа айналды: ақылды қалалар, ақылды нысандар және электронды білім беру орталары пайда болды [1, 3-6]. Қазіргі білім беру процесінде оқытуды тиімдірек және қолжетімді етуге мүмкіндік беретін жаңа технологияларды енгізу маңызды рөл атқарады. Осындай технологиялардың бірі - әртүрлі пәндерді, соның ішінде физикалық химияны оқытуда көбірек қолданылатын электрондық білім беру ортасы (ЭББО) [2, 5-76].

Физикалық химия - заттардың физикалық және химиялық қасиеттерін зерттейтін ғылым ретінде теориялық негіздер мен практикалық дағдыларды терең түсінуді қажет етеді. Дәрістер мен зертханалық жұмыстар сияқты дәстүрлі оқыту әдістері іргелі болғанымен, қазіргі білім алушылардың оқу материалын визуализациялау және интерактивтілік қажеттіліктерін толығымен қанағаттандыра алмайды. Бұл тұрғыда электронды ортаны пайдалану оқыту мен білімді игеру сапасын жақсартудың бірегей мүмкіндіктерін ұсынады.

Электрондық білім беру ортасы – виртуалды зертханалар, модельдеу, мультимедиялық презентациялар және интерактивті оқу материалдары сияқты құралдар мен ресурстардың кең ауқымын қамтиды. Бұл электрондық орта оқытушыларға күрделі ұғымдарды көрнекі түрде көрсетуге және білім алушыларға виртуалды эксперименттер жүргізу және физикалық химияның әртүрлі аспектілерін өз бетінше зерттеу арқылы оқу процесіне

белсенді қатысуға мүмкіндік береді. Осының арқасында білім алушылар зерттелетін материалды жақсы түсінуге және есте сақтауға мүмкіндік алады, яғни олардың оқу үлгерімі мен пәнге деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі [3, 44-45-б.].

Жалпы химиялық білім беруді цифрландыру ерте кездерден дамыған, яғни алғашқы компьютерлер мен мультимедиялық өнімдерден бастап заманауи жасанды интеллект пен виртуалды шындық технологияларына дейін әр кезең білім алушылардың химияны түсінуі мен игеруін жақсарту үшін жаңа мүмкіндіктер әкелді.

Жалпы даму тарихын төрт негізгі кезеңдерге бөліп қарастырумызға болады.

Ерте кезең (1980–1990 ж.ж.) – бұл кезең химияны оқытуда компьютерлер мен мультимедиялық технологияларды қолданудың басталуымен сипатталады. Негізінен химиялық процестерді модельдеу және есептерді шешу үшін бағдарламалық өнімдер қолданылды. Негізгі жетістіктер: химиялық реакциялардың алғашқы компьютерлік модельдеулерін жасау және мультимедиялық оқулықтар мен оқу бағдарламаларын қолдану.

Интернет кезеңі (1990–2000 ж.ж.) – интернет Оқу материалдары мен интерактивті ресурстарға қол жеткізу үшін жаңа мүмкіндіктер ашты. Осы кезеңде онлайн курстар мен мәліметтер базасы танымал болды. Негізгі жетістіктер: химия бойынша алғашқы онлайн курстардың пайда болуы және химиялық қосылыстар мен реакциялар туралы мәліметтер базасын құру [4, 55-6].

Мобильді технологиялар және қашықтықтан оқыту (2000–2010 ж.ж.) – мобильді технологиялардың дамуымен және смартфондар мен планшеттердің таралуымен электрондық ресурстар одан да қолжетімді болды. Осы кезеңде МООС (жаппай ашық онлайн курстар) және химияны үйренуге арналған мобильді қосымшалар танымал бола бастады. Негізгі жетістіктер: химияны оқыту үшін МООС-ты кеңінен қолдану және химиялық элементтер мен реакцияларды зерттеуге арналған мобильді қосымшаларды әзірлеу.

Қазіргі кезең (2010 жылдар-қазіргі кезең) – қазіргі кезең виртуалды және толықтырылған шындықты, сондай – ақ химияны оқытуда жасанды интеллектті белсенді қолданумен сипатталады. Интерактивті және жауап беретін оқу материалдарының жаңа форматтары пайда болады. Негізгі жетістіктер: оқу процестеріне виртуалды және толықтырылған шындықты енгізу және оқуды жекелендіру үшін жасанды интеллектті пайдалану [5, 203-213-б.].

Зерттеудің негізгі мақсаты – химия-педагогикалық білім берудегі «Физикалық химия» пәнін электрондық орта арқылы оқытуды зерттеу. Мақсатқа сәйкес бірнеше міндеттер негізге алынды:

- «Физикалық химия» пәнін оқытудағы электрондық ортаның маңыздылығын зерттеу және ғылыми еңбектеріне әдеби шолу жасау
- Жоғары химия-педагогикалық білім беруде «Физикалық химия» пәнін электрондық орта пайдалану арқылы білім берудің моделін әзірлеу
- Электрондық орта пайдалана отырып оқытуды зерттеуге арналған педагогикалық зерттеу жүргізу және оның нәтижесіне талдау жүргізу.

Материалдар мен әдістері

Зерттеу барысында келесі зерттеу әдістері қолданылды: теориялық, эмпирикалық және экспериментті сапалық және сандық талдау.

- Теориялық әдіс – ғылыми-әдістемелік, химиялық әдебиеттерге талдаулар жүргізу, жоғары химия-педагогикалық білім берудің нормативтік құжаттарына талдау жүргізу.

- Эмпирикалық әдіс – білім алушылармен сауалнама жүргізу және педагогикалық тәжірибені тұжырымдау.

- Сапалық және сандық әдіс – бақылау, тестілеу, тәжірибені математикалық өңдеу жүргізу.

Электрондық білім беру ортасы негізгі әртүрлі технологияларды бір ортадағы жиынтығын қамтиды, яғни: теориялық материалдарды игеру, мультимедиялық презентациялар, виртуалды зертханалар, модельдеу, білім алушылар мен оқытушылардың өзара әрекеттесуіне ықпал жасау. Бұл технологиялар Ричард Майердің мультимедиялық оқытудың когнитивті теориясының принциптеріне негізделген, ол ауызша және визуалды ақпараттың үйлесуі білімді игеру процесін жақсартады деп тұжырымдайды [6, 110-115-б., 7, 9-13-б., 8, 171-179-б.].

Кесте 1 – Электрондық ортаның білім беруде қолданудың артықшылықтары мен кемшіліктері

Көрнекілік және интерактивтілік	Электрондық ортаның негізгі артықшылықтарының бірі - күрделі ұғымдар мен процестерді визуализациялау мүмкіндігі. Виртуалды зертханалар мен модельдеу білім алушыларға нақты уақыт режимінде реакциялар мен эксперименттерді бақылауға мүмкіндік береді, бұл материалды түсінуді жақсартады. М.А. Журавлеваның жұмысы сияқты зерттеулерінде мультимедиялық технологияның химиялық ұғымдарды жақсы игеруге ықпал ететіндігін көрсеткен [9, 12-б.].
---------------------------------	--

Қол жетімділік	Оқу материалдарына кез келген уақытта және кез келген жерден қол жеткізуге мүмкіндік береді, әсіресе қашықтықтан оқыту жағдайында маңызды. Мысалы, Coursera және EDX сияқты онлайн курстар мен платформалар білім алушыларға оқу уақыты мен қарқынын өз бетінше таңдауға мүмкіндік береді.
Белсенді оқыту және өзара әрекеттесу	Бірлескен жұмыс кеңістігі яғни электрондық орта сияқты интерактивті құралдарды пайдалану білім алушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына ықпал етеді. Н.А. Суховтың зерттеулері АКТ білім алушылардың танымдық белсенділігі мен мотивациясын ынталандыратынын көрсетеді, бұл олардың оқу үлгерімін арттыруға әкелетіндігі дәлелденген [10, 44-46-б.].
Практикалық дағдылар мен эксперименттер	Виртуалды зертханалар білім алушыларға кейбір жағдайда қауіпті, қымбат немесе қиын болуы мүмкін эксперименттер жүргізуге мүмкіндік береді. Н.И. Агеев жұмысы виртуалды зертханалық жұмыстар танымдық белсенділікті белсендіретінін және химия саласындағы болашақ мамандар үшін маңызды практикалық дағдыларды дамытатынын көрсеткен [11, 175-б.].
Кемшіліктері	Көптеген артықшылықтарға қарамастан электрондық ортаны қолдану кейбір қиындықтары да бар. Бұл техникалық мәселелер және жоғары сапалы мазмұн мен оқытушыларды оқыту қажеттілігі. Алайда, дұрыс іске асыру және қолдау арқылы бұл мәселелені алдын-алуға болады.

Электрондық білім беру ортасы – физикалық химияны оқыту мен оқуды жақсартудың бірегей мүмкіндіктер береді. Оны іс жүзінде дәлелдеу үшін және жүзеге асыру үшін «Физикалық химия» пәнін электрондық орта пайдалану арқылы білім берудің моделін әзірледік.

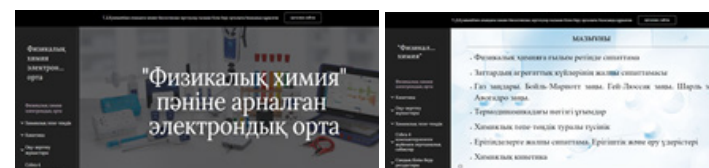
Сызбанұсқа 1 – «Физикалық химия» пәнін электрондық орта пайдалану арқылы білім берудің моделі

Мазмұндық-мақсатты блок	Мақсатты компонент		
	ЖОО химия-педагогикалық білім беруде «Физикалық химия» пәнін оқытуда электрондық орта қолданып білім алушылардың логикалық және шығармашылық ойлауын дамыту және оны іс-жүзінде дәлелдеу		
	Электрондық ортаны пайдаланып «Физикалық химия» пәнін оқыту әдістемесінің тиімділігін анықтау мақсатында қойылатын міндеттер		
	↓		
	«Физикалық химия» пәнін оқытудағы электрондық ортаның маңыздылығын зерттеу және ғылыми еңбектеріне әдеби шолу жасау Жоғары химия-педагогикалық білім беруде «Физикалық химия» пәнін электрондық орта пайдалану арқылы білім берудің моделін әзірлеу Электрондық орта пайдалана отырып оқытуды зерттеуге арналған педагогикалық зерттеу жүргізу және оның нәтижесіне талдау жүргізу.		
	↓		
	Электрондық білім беру ортасын қолданып «Физикалық химия» пәнін оқыту принциптері мен әдістемелік негізі Әдістемелік негізі: физикалық химия ұғымдары туралы білімді қалыптастыру, сондай-ақ теориялық материалдарды меңгеруде заманауи технологиялар мен электрондық ортаны қолдану арқылы дамыту.		
	↓		
	ЖОО химия-педагогикалық білім беруде электрондық ортаны қолданып физикалық химияны оқыту		
	↓		
Ақпараттық технологияны қолдану мазмұны	Деңгейлеп-саралап оқыту мазмұны	Жобалау технологиясын қолдану мазмұны	
ЖОО химия-педагогикалық білім беруде электрондық ортаны қолданып Физикалық химия пәнін оқытуда қолданылған тиімді оқыту технологиялар			

Процессуальдық блок	Ақпараттық қоғам саласындағы білім алушылардың ойлау қабілетін дамыту және компьютерлік оқытуды ілгерілету	Студенттің ішкі әлеуетіне, қабілетіне сәйкес өз бетінше ізденуге, әрекет етуге бағытталған дидактикалық жүйе	Білім алушының физикалық химия пәні бойынша алған білімінің деңгейі мен сауаттылығын арттыру
	Білім алушылардың оқу іс-әрекеттерін ұйымдастыру формалары Дәріс, зертханалық сабақ, білім алушылардың оқытушымен өзіндік жұмысы, білім алушылардың өзіндік жұмысы.		
Критериалды-бағалау блогы	↓		
	Білім сапасын арттырудың диагностикалық көрсеткіштері «Физикалық химия» пәнін электрондық білім беру ортасын қолданып оқыту білім алушылардың білімді меңгеруі, түсініктер арасындағы қатынасты ажырата білу, жаңа материалды меңгеруі және тәжірибе жүзінде қолданып, шығармашылық қабілеттерінің артуы.		
	↓		
НӘТИЖЕ			
Білім алушылардың «Физикалық химия» пәнін электрондық ортаны қолдану бойынша білімдерінің сапасы артуы және жеке жұмыс, өздігімен жұмыс жасаумен қатар нәтижелерді ғылыми тұрғыдан қорытындылай алуы және меңгеруі.			

Нәтижелер және талқылау

Педагогикалық эксперимент Қорыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Жаратылыстану институты Т. Д. Қуанышбаев атындағы химия-биологиялық зерттеулер ғылыми-білім беру орталығы базасында жүзеге асырылды. Зерттеу жұмысының педагогикалық іс-тәжірибесі 2023–2024 оқу жылының екінші академиялық кезеңінде ХБ-21-1 оқу тобында іске асты.

Сурет 1 – «Физикалық химия» пәніне арналған электрондық орта және электрондық ортаның мазмұны

Сурет 2 – Зертханалық жұмыстар жиынтығы мен білім алушылардың оқу-зерттеу дағдыларын дамыту

Білім алушыларға «Физикалық химия» пәнін электрондық ортаны пайдалана отырып оқыту, сабақ уақытын үнемдеумен қатар, сандық білім беру ресурстарымен жұмыс істеу және теориялық білімдерін жоғары деңгейде дамыту мүмкіндігін беретінін көрсетті. Педагогикалық эксперимент барысында білім алушылардан сауалнама алынып, ол төмендегідей пайыздық нәтижелерді көрсетті.

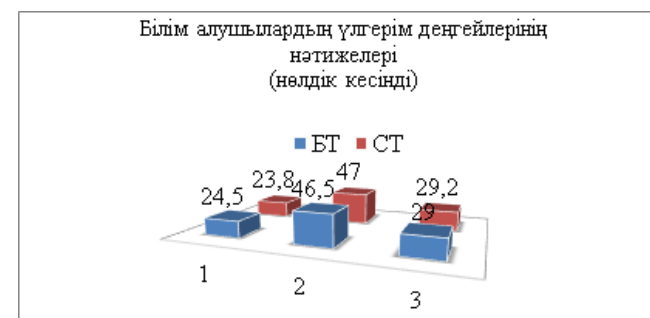
Кесте 2 – Білім алушылардың сауалнамасының пайыздық көрсеткіші

№	Сұрақтар	Иә	Жоқ
1	Физикалық химия пәнінің қарастыратын мәселелерімен таныссыз ба?	78 %	22 %
2	Физикалық химияны оқу және оқыту барысында қиындықтарға ұшырайсыз ба?	70%	30%
3	Бұл сұрақты тек ия батырмасын басқан студенттер ғана жауап береді. Физикалық химия пәні барысында қандай қиындықтарға ұшырайсыз?	Ашық жауап	
4	Білім беру барысында электрондық ортаны осыған дейін пайдаланып көрдіңіз бе?	13,5%	86,5%
5	Сіз химиялық тәжірибе жасау барысында электрондық ортаны қолданып көргенсіз бе?	15%	85%
6	Физикалық химиядағы қарастырылатын теориялық мәндерін түсінуге компьютерленген жүйені қолдану керек деп есептейсіз бе?	88%	22%
7	Физикалық химия пәнін оқу болашақ мұғалім ретінде маңызды деп есептейсіз бе?	98%	2%
8	Физикалық химия пәнінде қарастырылатын теориялық мәндерді түсіндіру үшін электрондық орта арқылы жүргізуге пайдалану тиімді деп есептейсіз бе?	87%	13%

Тәжірибелік-сынақ барысында ХБ-21-1 оқу тобының «А» және «Б» топшаларына физикалық химия пәні бойынша жүргізілген нөлдік кесінді нәтижесінде келесі тұжырымдар жасалды. Топшалар үш түрлі деңгейге бөлініп қарастырылды, яғни білім көрсеткіші 100% балдық жүйеге негізделген. Деңгейлер: бірінші – орташа, екінші – жақсы, үшінші – өте жақсы.

Кесте 3 – Білім алушылардың үлгерім деңгейлерінің пайыздық көрсеткіші

Топ	Деңгейлер		
	Бірінші (%)	Екінші (%)	Үшінші (%)
БТ (а тобы)	24,5%	46,5%	29%
СТ (б тобы)	23,8%	47%	29,2%

Сурет 3 – Білім алушылардың үлгерім деңгейлерінің нәтижелері (нөлдік кесінді)

Жоғарыда алынған мәліметтерге сүйене отырып, келесі қорытындылар жасалды:

1. Бірінші деңгейдегі білім алушылар физикалық химияға қызығушылық танытпағандықтан, пәндегі тақырыптар бойынша ұғым қалыптасу деңгейі едәуір төмен.

2. Екінші деңгейдегі білім алушылар физикалық химияда қарастырылатын теориялық ұғымдарды негізгі мақсат ретінде қоймаған жағдайда, нәтижелері жеткіліксіз деңгейде қалады.

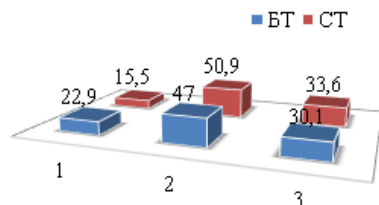
3. Білім алушыларда физикалық химия бойынша ұғым қалыптастыру мақсатты және жоспарлы түрде жүзеге асырылуы қажет.

Кесте 4 – Білім алушылардың үлгерім деңгейлерінің пайыздық көрсеткіші

Топ	Деңгейлер		
	Бірінші (%)	Екінші (%)	Үшінші (%)
БТ (а тобы)	22,9%	47%	30,1%
СТ (б тобы)	15,5%	50,9%	33,6%

Білім алушылардың үлгерім деңгейлерінің нәтижелері (бірінші кесінді)

Сурет 4 – Білім алушылардың үлгерім деңгейлерінің нәтижелері (бірінші кесінді)

Жоғарыда алынған мәліметтерге сәйкес, білім алушылардың білім деңгейлерін БТ мен СТ бойынша салыстыра қарағанда, бақылау тобының нөлдік кесіндідегі орташа көрсеткіші дәстүрлі форматта жүргізілген бірінші кесіндіге дейін білім деңгейі тек 2,1 %-ға ғана көтерілді. Ал СТ тобында электрондық ортаны пайдалану нәтижесінде, олардың білім деңгейі нөлдік кесіндіден бірінші кезеңге дейін 8,7 %-ға артқандығы байқалды.

Қорытынды

Электрондық білім беру ортасы (ЭББО) физикалық химияны оқыту мен оқу процесін жақсартудың бірегей мүмкіндіктерін ұсынады. Осы мақала аясында Ресейлік және Қазақстандық ғалымдардың зерттеулері қаралды, олар білім беру процесінде электрондық орта қолданудың көптеген артықшылықтарын анықтады.

Қарастырылған барлық зерттеулер электрондық ортаның білім беру процесін жақсарту үшін айтарлықтай әлеуетке ие екенін растайды. ЭББО қолданудың негізгі артықшылықтарына мыналар жатады деп тұжырымдалды:

– Көрнекілік және интерактивтілік. Виртуалды зертханалар мен модельдеу арқылы химиялық процестерді бақылау және өзара әрекеттесу мүмкіндігі.

– Қол жетімділік. Оқу материалдарына кез келген уақытта және кез келген жерден қол жеткізу мүмкіндігі.

– Белсенді оқыту және өзара әрекеттесу. Білім алушылар мен оқытушылар арасындағы өзара әрекеттесу құралдары сыни ойлаудың белсенді қатысуы мен дамуына ықпал етеді.

– Практикалық дағдылар. Виртуалды зертханалар білім алушыларға кәсіби қызметіне қажетті практикалық дағдыларды дамытуға көмектеседі.

– Даму перспективалары. Физикалық химияны оқытуда ЭББО қолданудың болашағы перспективалы болып көрінеді. Виртуалды және кеңейтілген шындық сияқты технологияларды жетілдіру оқу материалдарымен визуализация мен өзара әрекеттесудің жаңа мүмкіндіктерін ашады.

Зерттеуді жалғастыру және білім беру мекемелері арасында тәжірибе алмасу жоғары сапалы білім беру мен физикалық химия мамандарын даярлауды қамтамасыз ете отырып, электрондық ортаны қолданудың ең жақсы тәжірибелері мен әдістерін анықтауға көмектесті.

Қорытындылай келе, электрондық білім беру ортасы білім беру процесін жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар оны қол жетімді, қызықты және тиімді етеді, жалпы ғылым мен білімнің дамуына ықпалы көп.

Пайдаланылған деректер тізімі

1 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 269 қаулысы. 2023–2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы [Мәтін].

2 Anderson, T. Towards a Theory of Online Learning. In T. Anderson & F. Elloumi (Eds.). – The International Review of Research in Open and Distributed Learning [Мәтін]. 2011. – pp. 5–7.

3 Ryan, B. J. Integration of technology in the chemistry classroom and laboratory. In (Seery, M. K. and Mc Donnell, C. (eds.)) Teaching Chemistry in Higher Education: a Festschrift in Honour of Professor Tina Overton, Dublin: Creathach Press, 2019. pp. 39–54.

4 Kelly, O., Finlayson, O. Providing solutions through problem-based learning for the 21st century learner. // Chemistry Education Research and Practice, [Мәтін] – 2018. 8(2).

5 **Harms, U., Kabanova, E.** Using artificial intelligence to enhance chemistry education : Opportunities and challenges. *Chemistry Education Research and Practice*, [Мәтін] – 2019. 20(1), – pp. 203–213.

6 **Сарсембаева, Ж. К.** Применение информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе вузов Республики Казахстан. – *Вестник КазНУ*. [Мәтін] – с. 110–115, 2017 г.

7 **Нурсейтова, Р. С.** Электронное обучение как инновационная технология в высшей школе Казахстана. *Образование и наука в современном мире*. [Мәтін] – с. 9–13, 2016 г.

8 **Темиргалиева, А. Ж.** Перспективы использования виртуальных лабораторий в обучении естественнонаучным дисциплинам. *Вестник КазНПУ им. Абая*. с.171–179, [Мәтін] 2019 г.

9 **Журавлева, М. А.** Использование мультимедийных технологий в преподавании химии. // *Инновации в образовании*. [Мәтін] – 2020 г. – с. 12–15.

10 **Сухов, Н. А.** Применение информационных технологий в образовании: современные тенденции и перспективы. // *Современные проблемы науки и образования*. [Мәтін] – 2015 г. – с. 44–46.

11 **Агеев, Н. И.** Виртуальные лабораторные работы как средство активизации познавательной деятельности студентов. // *Информационные технологии в образовании*. [Мәтін] – 2018 г. – с. 175–179.

References

1 Qazaqstan Respublikasi Ukimetinin 2023 jilgi 28 naurızdagı №269 qaulısı. 2023 - 2029 jıldarga arналған cıfrlıq transformaciya, aqparattıq-kommunikaciyaalqı texnologiyalar salasın jane kiberqauipsızdıktı damıtı tujırındamasın bekıtu turalı. [Resolution №269 of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023. On approval of the concept of digital transformation, development of information and communication technologies and cyber security for 2023–2029] [Text].

2 **Anderson, T.** Towards a Theory of Online Learning. In T.Anderson & F. Elloumi (Eds.). – *The International Review of Research in Open and Distributed Learning* [Text]. 2011. – pp. 5–7.

3 **Ryan, B. J.** Integration of technology in the chemistry classroom and laboratory. In (Seery, M. K. and Mc Donnell, C. (eds.)) *Teaching Chemistry in Higher Education: a Festschrift in Honour of Professor Tina Overton*, Dublin: Creathach Press, 2019 [Text]. pp. 39–54.

4 **Kelly, O., Finlayson, O.** Providing solutions through problem-based learning for the 21st century learner. // *Chemistry Education Research and Practice*, [Text] – 2018. 8(2).

5 **Harms, U., Kabanova, E.** Using artificial intelligence to enhance chemistry education: Opportunities and challenges. *Chemistry Education Research and Practice*, [Text] – 2019. 20(1), – pp. 203–213.

6 **Sarsembayeva, Zh. K.** Primeneniye informatsionno-kommunikatsionnykh tekhnologiy v uchebnom protsesse vuzov Respubliki Kazakhstan. [Application of information and communication technologies in the educational process of universities of the Republic of Kazakhstan.] – *Bulletin of KazNU*. [Text] – 2017

7 **Nurseitova, R. S.** Elektronnoye obucheniye kak innovatsionnaya tekhnologiya v vysshey shkole Kazakhstan. [E-learning as an innovative technology in higher education in Kazakhstan.] *Education and science in the modern world*. [Text] – 2016

8 **Temirgaliyeva, A. Zh.** Perspektivy ispol'zovaniya virtual'nykh laboratoriy v obuchenii yestestvennonauchnym distsiplinam. [Prospects for the use of virtual laboratories in teaching natural sciences.] *Bulletin of KazNPU named after Abai*. [Text] 2019

9 **Zhuravleva, M. A.** Ispol'zovaniye mul'timediynykh tekhnologiy v prepodavanii khimii [Use of multimedia technologies in teaching chemistry]. // *Innovations in education*. [Text] – 2020 – pp. 12–15.

10 **Sukhov, N. A.** Primeneniye informatsionnykh tekhnologiy v obrazovanii: sovremennyye tendentsii i perspektivy. // *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya* [Application of information technologies in education: modern trends and prospects]. [Text] – 2015 г. – pp. 44–46.

11 **Ageyevets, N. I.** Virtual'nyye laboratornyye raboty kak sredstvo aktivizatsii poznavatel'noy deyatel'nosti studentov. [Virtual laboratory work as a means of activating students' cognitive activity]. // *Informatsionnyye tekhnologii v obrazovanii* [Text] – 2018 г. – pp. 175–179.

28.08.24 ж. баспаға түсті.

29.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

27.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*К. С. Джаксыбаева¹, Ш. О. Еспенбетова², Г. М. Абызбекова³, Л. А. Жусупова⁴, М. Елубай⁵

^{1,2,3,4}Қызылординский университет имени Коркыт Ата,

Республика Казахстан, г. Кызылорда

⁵Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

Поступило в редакцию 28.08.24.

Поступило с исправлениями 29.10.24.

Принято в печать 27.11.24.

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ СРЕДЫ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ФИЗИЧЕСКОЙ ХИМИИ

В данной статье рассматриваются основные преимущества использования электронной образовательной среды при обучении физической химии в рамках докторской диссертации «Разработка электронной среды обучения физической химии и изучение ее эффективности в химико-педагогическом образовании». В статье проанализированы возможности интеграции электронной образовательной среды (ЭОС) в учебный процесс. Был приведен пример истории развития и возможностей ЭОС. Основная цель исследования - изучить преподавание предмета «Физическая химия» в химико-педагогическом образовании посредством электронных средств массовой информации. В статье показана модель образования с использованием электронной среды дисциплины «Физическая химия», модель разделена на блок «содержательно-целевой», блок «процессный», блок «критериально-оценочный» и показаны преимущества обучения с электронной средой.

Описан пример успешного использования электронных средств обучения: электронная среда по предмету «Физическая химия» и показаны содержание, сфера применения электронной среды, а также результаты исследований, подтверждающие ее эффективность. Особое внимание уделяется анализу опыта преподавателей и обучающихся, использующих ЭОС, а также рассмотрению перспектив дальнейшего развития данной технологии в образовательном контексте.

Электронная учебная среда (ЭОС) предлагает уникальные возможности для улучшения процесса преподавания и изучения физической химии. В рамках статьи были рассмотрены исследования Российских и Казахских ученых и выявлены многие преимущества использования электронной среды в образовательном процессе.

Ключевые слова: электронная среда, инновационное образование, обучение физической химии, интерактивное обучение, технологии в образовании.

*K. S. Jaxsybayeva¹, Sh. O. Yespenbetova², G. M. Abyzbekova³,

L. A. Zhussupova⁴, M. Yelubay⁵

^{1,2,3,4}Korkyt Ata Kyzylorda University,

Republic of Kazakhstan, Kyzylorda

⁵Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 28.08.24.

Received in revised form 29.10.24.

Accepted for publication 27.11.24.

THE ADVANTAGES OF USING AN ELECTRONIC ENVIRONMENT IN TEACHING PHYSICAL CHEMISTRY

This article discusses the main advantages of using an electronic educational environment in teaching physical chemistry within the framework of the doctoral dissertation «Development of an electronic learning environment for physical chemistry and the study of its effectiveness in chemical and pedagogical education». The article analyzes the possibilities of integrating the electronic educational environment into the educational process. The article analyzes the possibilities of integrating the electronic educational environment into the educational process.

An example of the history of the development and capabilities of the ELE was given. In addition, the model of education using the electronic environment of the discipline «Physical Chemistry» is shown, the model is divided into a block «content-oriented», a block «process», a block «criteria-evaluation» and the advantages of learning with an electronic environment are shown.

An example of the successful use of electronic teaching aids is described: an electronic environment for the subject «Physical Chemistry» and the content, scope of application of the electronic environment, as well as the results of research confirming its effectiveness are shown. Special attention is paid to the analysis of the experience of teachers and students using ELE, as well as to the prospects for further development of this technology in an educational context. Electronic learning environment (ELE) offers unique opportunities to improve the process of teaching and learning physical chemistry. The article examines the research of Russian and Kazakh scientists and identifies many advantages of using the electronic environment in the educational process.

Keywords: electronic environment, innovative education, physical chemistry training, interactive learning, technologies in education.

<https://doi.org/10.48081/MSNO3112>

M. A. Yermaganbetova¹, *A. K. Dildabek², B. A. Orazbayeva³

^{1,2,3}L. N. Gumilyov Eurasian National University,

Republic of Kazakhstan, Astana

*e-mail: akerke9825@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9519-0481>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8147-0383>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9242-0920>

ORGANIZATION OF A PRACTICE-ORIENTED APPROACH IN THE STUDY OF SMART TECHNOLOGIES

Currently, special attention is being focused on to the application of a practice-oriented approach in the educational process. The article examines the organization of a practice-oriented approach in the study of SMART technologies in educational institutions. In the context of rapid technological progress and digitalization of the economy, the training of specialists with not only theoretical knowledge, but also practical skills in working with modern SMART technologies is of particular importance. The main attention is paid to the methods of introducing SMART technologies into the educational process, their impact on the motivation and academic performance of students, as well as on the development of key competencies needed in the modern world. Examples of successful application of these technologies in an educational institution are given and the results of their use are analyzed. As a result of this study, the following conclusions can be drawn that the practice-oriented approach contributes to the application of solving practical problems, as well as develops the professional experience of future computer science teachers in the organization of modeling practice-oriented tasks.

Keywords: Project-oriented approach, SMART technologies, higher education institution, project work, practical assignment

Introduction

Improving the efficacy of education is one of the primary goals of contemporary education. In this context, higher education institutions have

academic freedom to develop the content of their programs and choose teaching technologies [1, p. 96]. This privilege allows each educational institution to select successful strategies tailored to their specific needs. A vital component of teacher preparation is the creative enhancement of values and attitudes multiplied to professional foundational knowledge and abilities [2].

The use of a practice-oriented approach in teaching «SMART technologies» forms the basis of this research. Analyzing this approach, we can distinguish two main directions. The first direction involves practice conducted at the university to familiarize students with the industrial or professional environment of their specialties. This involves students entering into agreements with specialized organizations, visiting these institutions, and participating in internships. The second direction is considered as part of the teaching method, serving as an effective approach for teachers and students to achieve educational goals. This direction emphasizes the formation of functional responsibilities and competencies in their specialty [3; 4]. In this study, a practice-oriented approach is seen as a method of professionally oriented learning in the educational process.

The relevance of this study lies in demonstrating the influence of a practice-oriented approach on students when teaching SMART technologies, as well as its potential for future implementation in this field. Therefore, the purpose of the article is to describe the work aimed at implementing a practice-oriented approach in teaching computer science to future teachers of at universities as a practice-oriented method.

As a result of this study, the high productivity among students in the development of practical tasks related to the study of SMART technologies has been noted. During the training project, future teachers and educators demonstrated targeted and values-based approaches to success in vocational education. These include productivity at work, self-discipline, diligence, and knowledge expansion.

Current article is organized into the following sections: Introduction, Literature review, Methods for conducting the empirical part, Presentation of the results of empirical research work, and finally Conclusion.

Literature review

The application of a practice-oriented approach at the university, from the earliest stages, allows student to adapt to the subject area, improve the quality of education, as well as organize and perform teamwork. Among the many factors contributing to the widespread introduction of a practice-oriented approach into learning processes, the effectiveness of this approach in consolidating and developing students' practical skills stands out.

The goal of high-quality teacher education is to ensure that university teachers possess strong academic teaching skills, as well as take care of student learning

process. This involves students' own experiences and ideas and supporting pedagogical practice, which includes a good integration between theory and practice [5, p. 30–38].

The effectiveness of the practice-oriented approach in the training of future specialists lies in the development of a fundamental scientific knowledge base along with the acquisition of practical competencies by students [6, p. 409–418]. A practice-oriented approach involves performing specially prepared tasks to form skills and knowledge. When studying a specific topic, this approach allows for a visual demonstration of the result, as well as ways to correct mistakes. It focuses on combining theoretical and practical skills acquired during the training of future teachers with a professional environment [7, p. 4–8].

Teaching students' practical skills [8, p. 850–866], and project work plays a key role in their preparation for a future specialty in computer science. This is due to the high level of organizational skills required in its field. Consequently, this influences significantly on teaching students how to design ideas and how to execute them quickly and methodically. As demonstrated by Muller and co-authors [9, p. 14-19], practical methods were employed to create design works.

Materials and methods

In this study, various materials and methods were used to analyze the organization of a practice-oriented approach to the study of SMART technologies. Experimental studies were organized to identify the impact of the practice-oriented approach in the study of SMART technologies in several study groups. Experimental studies were conducted to identify the impact of this approach on students. The experiment involved 2nd and 3rd year students from the 2023-2024 academic year, enrolled in the bachelor's program «6B01511 – Computer science» at the Faculty of Information Technology of the L. N. Gumilyov Eurasian National University, the country's leading university. A total of 57 students participated in the experiment, including 22 boys and 35 girls. The work with the students lasted for 7 weeks and was conducted in three stages.

In the first stage, students were familiarized with the Arduino microcontroller, studying the individual properties of sensors and their applications. During the second stage, students worked on integrating multiple sensors. In the third stage, students engaged in group design projects, consolidating their knowledge to create SMART objects.

During the learning process, interactive whiteboards were used for lectures and practical classes. It made it possible to demonstrate materials in an interactive form, discuss materials together and actively involve students in the learning process. A special platform was used to organize the educational process, store

educational materials and additional information. In the course of working with practical tasks, students worked individually, in pairs and in groups.

The main purpose of the experimental work was to improve students' skills in selecting microcontrollers and sensors, programming, and drawing up circuits using a practice-oriented approach. Questionnaires and surveys were conducted to obtain results and collect data on students' perceptions. The questionnaires included questions about usability, the impact on motivation and academic performance, as well as general impression of using new technologies.

The use of these materials and methods made it possible to obtain a comprehensive assessment of the effectiveness of the practice-oriented approach in the study of SMART technologies and to develop recommendations for its further improvement

Results and discussion

Among the literature studied, there are no studies that consider teaching SMART technologies using Arduino with a practice-oriented approach. To address this gap, we conducted experimental studies involving 57 students. The results were summarized through pre-experimental and post-experimental surveys administered to students at the L.N. Gumilyov Eurasian National University. The main purpose of the survey was to evaluate the effectiveness of the training content used in teaching SMART technologies, the use of Arduino in the context, and to identify the impact and features of a practice-oriented approach, emphasizing the importance of practical work.

As illustrated the diagram in Figure 1, the latest survey shows a 62 % increase in the number of students who rate the learning materials and process as high and very high. This relates to learning SMART technologies, students get acquainted with new materials, as well as enjoy working with Arduino and practical work. General course materials and practical tasks.

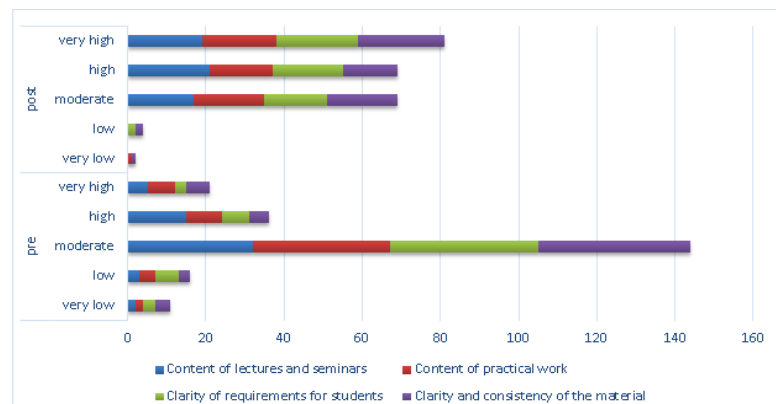

Figure 1 – Students' assessment of the educational material and process

Assessing the success of the course results compared to initial expectations, it is evident that students showed positive dynamics in evaluating their own progress. Initially, students answered survey questions based on their prior knowledge. After seven weeks, they assessed their performance level with the experience gained from the course. In the initial survey, nearly 28 % of students rated their performance as either very low or low. However, in the second survey, this figure decreased to 5 %. Conversely, after the experiment, the number of students who rated the course highly increased to 89 %. The students noted that the classes were more interesting and motivating compared to traditional teaching methods.

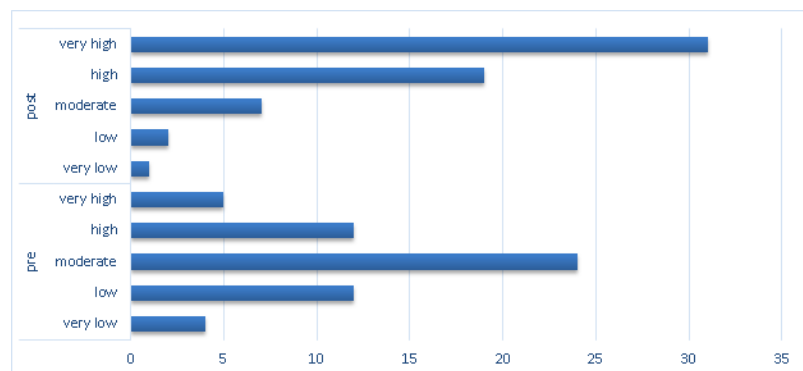

Figure 2 – Assessment of students' own progress

Assessing how successful the results of the course were for students compared to your expectations, you can see that the students showed positive dynamics in assessing their level. While the students answered the survey questions through their previous knowledge in the initial survey, they assessed the level of performance of the expected results with the experience gained 7 weeks after the experiment. More than 70 % of students indicated that they feel more confident in applying theoretical knowledge in practice after working with practical tasks.

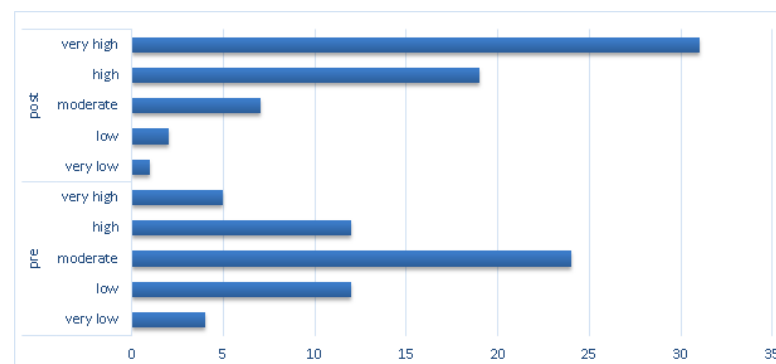

Figure 3 – Evaluating students by course expectations

One of the main requirements for applying a practice-oriented approach is not merely the mechanical accumulation of seemingly useful knowledge, but the formation of skills for practical application in everyday and professional activities [10]. When explaining SMART technologies through examples, it is important to note that while the areas of application and benefits are often fully considered, information on how to create SMART objects hands-on is not always available or sufficient. This gap might be a reason why SMART technology does not effectively shape practical thinking. Therefore, it was proposed to create realistic SMART objects using an Arduino microcontroller and sensors.

Completing practical tasks helps students better understand the training topics and work out mistakes. Additionally, selecting the right practical tasks increases student interest. This is evidenced by the results shown by the students in 3rd diagrams.

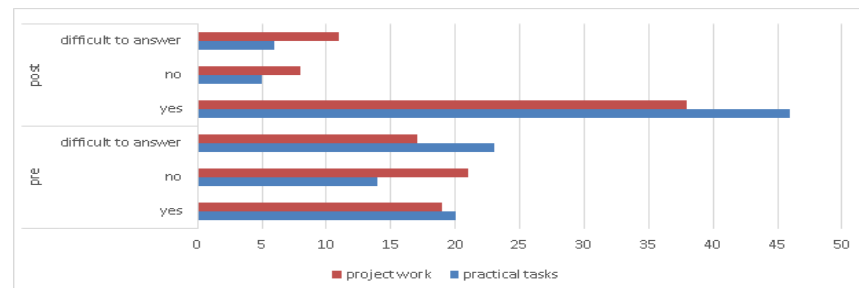

Figure 4 – Assessment of project and practical work

When teaching SMART technologies, the provision of project work to students using a practice-oriented approach also had a positive impact. As the last work during the experiment, students were given teamwork to create SMART objects. The students worked on creating a project to summarize their knowledge. Students not only get a notion of the project when they create a project, but they also define methods for virtually fully knowledge can be clarified with practical application through practical assignments in the project development process.

One of the tasks when creating a project is mentoring [11, p. 90–95], that is, orienting students. Working with a mentor helps to increase students' competence, collect reliable data, and improve communication skills [12, p. 1–10].

When creating a project work, future teachers may face the following difficulties [13, p. 208–230].

- Issues with the structure level
- Coping mechanisms at the structural level
- Difficulties at the taskwork level
- Coping mechanisms at the task-level
- Obstacles at the individual level

Digital devices and time are additional factors to take into account while planning project training. Zh. Nurbekova and co-authors organized project training in microcontroller programming, which will be divided into three stages: Project organization, execution, and assessment of the project. The project training provided the participants with a thorough comprehension of the project. The project training provided the participants with a through comprehension of the project's creation, teamwork skills, and the ability to completely apply theoretical information in a practical form [14, p. 218-227].

Every student can now take part in particular practice-oriented activities thanks to the introduction of methodologies based on their research and design project. This helps foster the autonomous work skills necessary to learn new

information and put it to use. Additionally, it makes students more engaged with the outcomes and guarantees that they will participate in introspection, reflection, and the creative application of newly acquired knowledge [15, p. 994–1015].

In general, the results of the study demonstrated that a practice-oriented approach to the study of SMART technologies contributes to improving the quality of education and preparing students for modern professional challenges.

Conclusion

The use of a practice-oriented approach in the study of SMART technologies in the educational institutions is an important area of modernization of the educational process. This study has shown that using this approach significantly improves student academic performance, increases their motivation and engagement, and promotes the development of practical skills. During the experiment, students honed their knowledge by performing theoretical and practical tasks on SMART technologies, and they believe they will apply these skills in their future teaching profession. Additionally, completing practical tasks as a team project has demonstrated significant benefits for students. This approach helps future computer science teachers develop their practical skills and knowledge in a professional environment. The primary benefit of a practice-oriented approach in the educational process is the acquisition of practical skills, which can only be achieved by solving specific tasks.

The continuous development and improvement of this approach will contribute to the further modernization of the educational systems and increase the competitiveness of graduates in the labor market.

References

- 1 **Прасолова, В. С.** Концепция внедрения практикоориентированного подхода // Вестник евразийской науки. – 2013. – №. 3 (16). – С. 96.
- 2 **Karjeva, K. U., Davletova, A. K.** Information competence as a component of a professional and methodological training system for future teachers. – 2023.
- 3 **Остапенко, Н. П.** Использование практико-ориентированных задач на уроках физики // Научные исследования и современное образование. – 2023. – С. 60–62.
- 4 **Alexandrov, A. A., Borisov, A. I.** Advanced tendencies and practically oriented approach to training specialists in applied physics // Journal of Physics : Conference Series. – IOP Publishing, 2022. – Т. 2373. – №. 2. – С. 022053.
- 5 **Chong, S., Ling L. E., Chuan, G. K.** Developing Student Teachers' Professional Identities An Exploratory Study // International Education Studies. – 2011. – Т. 4. – №. 1. – С. 30–38.

6 **Karapetyants, N., Efanov, D.** A practical approach to learning Linux vulnerabilities //Journal of Computer Virology and Hacking Techniques. – 2023. – Т. 19. – №. 3. – С. 409–418.

7 **Шайденко, Н. А., Сергеев, А. Н.** Формирование профессиональных компетенций учителя в системе непрерывного педагогического образования //Педагогическое образование и наука. – 2008. – №. 6. – С. 4–8.

8 **Yuen, K. K. F., Liu, D. Y. W., Leong, H. V.** Competitive programming in computational thinking and problem solving education //Computer Applications in Engineering Education. – 2023. – Т. 31. – №. 4. – С. 850–866.

9 **Müller, C.** et al. Large-scale visualization projects for teaching software engineering // IEEE Computer Graphics and Applications. – 2012. – Т. 32. – №. 4. – С. 14-19.

10 **Паскевич, Н. В., Киндаев, А. А., Ляпина, Т. В.** Реализация практико-ориентированного подхода при обучении физике в основной школе // Современные проблемы науки и образования. – 2022. – №. 6.

11 **Rassokhina, I. Y., Pryakhina, A. V., & Kudryavtseva, M. E.** Mentoring in Education Using Digital Tools [Текст] / Rassokhina, I. Y., Pryakhina, A. V., & Kudryavtseva, M. E. // Communication Strategies in Digital Society Seminar (ComSDS). – 2023. – №. – С. 90–95.

12 **Fagerholm, F.** et al. The role of mentoring and project characteristics for onboarding in open source software projects //Proceedings of the 8th ACM/IEEE international symposium on empirical software engineering and measurement. – 2014. – С. 1–10.

13 **Max, A. L., Lukas, S., Weitzel, H.** The pedagogical makerspace: Learning opportunity and challenge for prospective teachers' growth of TPACK //British Journal of Educational Technology. – 2024. – Т. 55. – №. 1. – С. 208–230.

14 **Nurbekova, Zh.** et al. Project-based learning technology: An example in programming microcontrollers //International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET). – 2020. – Т. 15. – №. 11. – С. 218–227.

15 **Revshenova, M.** et al. Computational Informatics in the Training of Future Informatics Teachers in the Context of the Development of Modern Education // World Journal on Educational Technology: Current Issues. – 2021. – Т. 13. – №. 4. – С. 994–1015.

References

1 **Prosalova, V. S.** Konceptiya vnedreniya praktikoorientirovannogo podkhoda [The concept of implementing a practice-oriented approach] // Vestnik evrazijskoj nauki. – 2013 – №. 3 (16). – p. 96. [in Russian]

2 **Karieva, K. U., Davletova, A. K.** Information competence as a component of a professional and methodological training system for future teachers. – 2023. [in English].

3 **Ostapenko, N. P.** Ispol'zovanie praktiko-orientirovannyh zadach na urokax fiziki [Using practice-oriented tasks in physics lessons] //Nauchnye issledovaniya i sovremennoe obrazovanie. – 2023. – p. 60–62. [in Russian]

4 **Alexandrov, A. A., Borisov, A. I.** Advanced tendencies and practically oriented approach to training specialists in applied physics //Journal of Physics : Conference Series. – IOP Publishing, 2022. – Т. 2373. – №. 2. – p. 022053. [in English].

5 **Chong, S., Ling, L. E., Chuan, G. K.** Developing Student Teachers' Professional Identities--An Exploratory Study //International Education Studies. – 2011. – Т. 4. – № 1. – p. 30–38. [in English].

6 **Karapetyants, N., Efanov, D.** A practical approach to learning Linux vulnerabilities //Journal of Computer Virology and Hacking Techniques. – 2023. – Т. 19. – № 3. – p. 409–418. [in English].

7 **Shajdenko, N. A., Sergeev, A. N.** Formirovanie professional'nyh kompetencij uchitelya v sisteme nepreryvnogo pedagogicheskogo obrazovaniya [Formation of professional competencies of a teacher in the system of continuing pedagogical education] //Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka. – 2008. – № 6. – p. 4–8. [in Russian]

8 **Yuen, K. K. F., Liu, D. Y. W., Leong, H. V.** Competitive programming in computational thinking and problem solving education //Computer Applications in Engineering Education. – 2023. – Т. 31. – №. 4. – p. 850–866. [in English].

9 **Müller, C.** et al. Large-scale visualization projects for teaching software engineering //IEEE Computer Graphics and Applications. – 2012. – Т. 32. – № 4. p. 14–19. [in English].

10 **Paskevich, N. V., Kindaev, A. A., Lyapina, T. V.** Realizaciya praktiko-orientirovannogo podkhoda pri obuchenii fizike v osnovnoj shkole [Implementation of a practice-oriented approach to teaching physics in primary school] // Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. – 2022. – № 6. [in Russian]

11 **Rassokhina, I. Y., Pryakhina, A. V., & Kudryavtseva, M. E.** Mentoring in Education Using Digital Tools [Text] / Rassokhina, I. Y., Pryakhina, A. V., & Kudryavtseva, M. E. // Communication Strategies in Digital Society Seminar (ComSDS). – 2023. – №. – p. 90–95. [in English].

12 **Fagerholm, F.** et al. The role of mentoring and project characteristics for onboarding in open source software projects //Proceedings of the 8th ACM/IEEE international symposium on empirical software engineering and measurement. – 2014. – p. 1–10. [in English].

13 **Max, A. L., Lukas, S., Weitzel, H.** The pedagogical makerspace: Learning opportunity and challenge for prospective teachers' growth of TPACK // *British Journal of Educational Technology*. – 2024. – Т. 55. – № 1. – p. 208–230. [in English]

14 **Nurbekova, Z.** et al. Project-based learning technology: An example in programming microcontrollers // *International Journal of Emerging Technologies in Learning (IJET)*. – 2020. – Т. 15. – № 11. – p. 218–227. [in English].

15 **Revshenova, M.** et al. Computational Informatics in the Training of Future Informatics Teachers in the Context of the Development of Modern Education // *World Journal on Educational Technology : Current Issues*. – 2021. – Т. 13. – № – p. 994-1015. [in English].

Received 31.08.24.

Received in revised form 08.10.24.

Accepted for publication 28.11.24.

М. А. Ермаганбетова¹, *А. Қ. Ділдабек², Б. А. Оразбаева³

^{1,2,3}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Астана қ.

31.08.24 ж. баспаға түсті.

08.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

28.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

SMART ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ОҚЫТУДА ТӘЖІРИБЕГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Қазіргі таңда оқу процесінде тәжірибеге бағытталған тәсілді қолдануға ерекше назар аударылуда. Мақалада білім беру мекемелерінде SMART технологияларды оқыту кезінде тәжірибеге бағытталған тәсілді ұйымдастыру қарастырылады. Жылдам технологиялық прогресс пен экономиканың цифрландыру жағдайында теориялық білім ғана емес, сонымен қатар заманауи SMART технологиялармен жұмыс істеудің практикалық дағдылары бар мамандарды даярлау ерекше маңызға ие. Негізгі назар SMART технологияларды оқу орындарында оқытудың тәсілдері, олардың студенттердің мотивациясы мен үлгеріміне әсері, сондай-ақ негізгі құзыреттерді дамытуға аударылды. Бұл технологияларды білім беру мекемесінде сәтті қолдану мысалы келтіріліп, оларды қолдану нәтижелері талданды. Осы зерттеудің нәтижесінде

тәжірибеге бағытталған тәсіл практикалық мәселелерді шешуге ықпал етеді, сонымен қатар болашақ информатика мұғалімдерінің тәжірибеге бағытталған міндеттерді модельдеуді ұйымдастырудағы кәсіби тәжірибесін дамытады деген қорытынды жасауға болады.

Кілтті сөздер: тәжірибеге бағытталған әдіс, SMART технологиялар, жоғарғы оқу орны, жобалық жұмыс, практикалық тапсырма.

М. А. Ермаганбетова¹, *А. Қ. Ділдабек², Б. А. Оразбаева³

^{1,2,3}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,

Республика Казахстан, г. Астана

Поступило в редакцию 31.08.24.

Поступило с исправлениями 08.10.24.

Принято в печать 28.11.24.

ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАКТИКО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА ПРИ ИЗУЧЕНИИ SMART ТЕХНОЛОГИЙ

В настоящее время особое внимания уделяется применению практико-ориентированного подхода в учебном процессе. В статье исследуется организация практико-ориентированного подхода при изучении SMART технологий в образовательных учреждениях. В условиях быстрого технологического прогресса и цифровизации экономики особое значение приобретает подготовка специалистов, обладающих не только теоретическими знаниями, но и практическими навыками работы с современными SMART технологиями. Основное внимание уделяется методам изучения SMART технологий в учебный процесс, их влиянию на мотивацию и успеваемость студентов, а также на развитие ключевых компетенций, необходимых в современном мире. Приводятся примеры успешного применения данных технологий в образовательном учреждении и анализируются результаты их использования. В результате данного исследования можно сделать следующие выводы, что практико-ориентированный подход способствует применению решение практических задач, а также развивает профессиональный опыт будущих учителей информатиков по организации моделирования практико-ориентированных задач.

Ключевые слова: практико-ориентированный подход, SMART технологии, высшее учебное заведение, проектная работа, практическое задание

<https://doi.org/10.48081/MDOB1217>

**B. A. Zhetpisbayeva¹, S. A. Shunkeyeva², S. K. *Abisheva³,
Zh. A. Kaskatayeva⁴, Mehmet Akif Sözer⁵**

¹Astana IT University, Republic of Kazakhstan, Astana,

²Branch of JSC NCPK «Orleu» Institute of Professional Development in Karaganda region, Republic of Kazakhstan, Karaganda

^{3,4}NJSC Karaganda University named after academician Ye. A. Buketov, Republic of Kazakhstan, Karaganda

⁵Gazi University, Republic of Türkiye, Ankara

*e-mail: sandugash.abisheva@gmail.com

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0577-5863>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9733-0943>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7993-9333>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6264-1987>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1291-4067>

PROCESS OF ADAPTATION OF KAZAKH CHILDREN'S FOLKLORE WORKS FOR DIGITAL CONTENT CREATION AIMED AT TODDLERS

In the context of digitalization and globalization, the preservation and adaptation of national cultural heritage, particularly Kazakh children's folklore, acquire special significance. This article is devoted to the study of the process of adapting Kazakh folklore for the creation of digital content aimed at toddlers. The manuscript examines the main principles used in folklore adaptation, including preserving the authenticity of the works, considering the age-related and cognitive characteristics of the target audience, and integrating cultural and national traditions into multimedia formats.

The adaptation of the works was carried out with the participation of an interdisciplinary team of specialists, including philologists, educators, and psychologists, which allowed for a harmonious combination of traditional elements with modern technologies and educational standards. The article also discusses a specific example of successful adaptation—the animated series "Küşik pen Pai-Pai," created based on Kazakh children's

folklore. This project demonstrates how cultural heritage can be effectively integrated into the digital space while remaining relevant and accessible to the new generation.

This study emphasizes the importance of a comprehensive approach to the adaptation of folklore, which contributes not only to its preservation but also to its popularization among children in modern conditions.

Keywords: Kazakh children's folklore, adaptation of folklore, digital content, animated content, toddlers, cultural heritage.

Introduction

In the era of digital technology and globalization, preserving national culture and passing it on to future generations takes on particular significance. Traditional forms of cultural heritage, such as folklore, are tested by time, and one of the main challenges of modernity is their adaptation to changing living conditions. In this context, Kazakh children's folklore, rich in images, tales, songs, and proverbs [1], becomes an important subject for reflection and integration into the modern media space. It is crucial not only to preserve the authenticity of folklore works but also to make them accessible and engaging for the new generation, which has grown up in a digital reality.

The digital age opens new opportunities for the preservation and dissemination of folklore, providing new platforms and formats for its presentation. However, the process of adapting folklore works for young children is fraught with numerous challenges. It is necessary to consider age-related perceptions, psychological and pedagogical aspects, as well as modern trends in children's animation and multimedia products. Folklore works should not only be adapted but also reworked in such a way that they remain relevant while retaining their educational and moral value.

One successful example of such an adaptation is the animated series for children aged 1-3 years, "Küşik pen Pai-Pai," created by the authors of this article in the Kazakh language [2]. This project not only serves as a vivid example of modern digital content but also demonstrates how Kazakh folklore can be integrated into the multimedia space. In the process of creating the animated series, the authors faced the challenge of preserving cultural codes and traditions while considering the perceptions and interests of modern children, who are accustomed to interactive forms of content [3].

The aim of this article is to demonstrate the process of adapting Kazakh children's folklore for digital content using the example of the animated series "Küşik pen Pai-Pai." The article will examine stages of development and challenges faced by the authors during the creation of the animated series. Particular attention

will be paid to pedagogical aspects, the importance of preserving cultural identity, and the role of folklore in fostering a sense of national belonging in children.

Materials and methods

This study was based on a comprehensive review of the existing scientific literature dedicated to the process of adapting folklore with the purpose of identifying the main principles of folklore adaptation for the development of digital content for toddlers. By analyzing existing works and identifying the said principles, the authors aimed to model the adaptation process of folklore works, as well as justification of its significance and originality within the existing scientific paradigm.

Results and discussion

As a result of a detailed analysis of the works of domestic and foreign researchers, we identified four key principles underlying the adaptation of folklore works [3]. These principles reflect important aspects considered during adaptation and ensure a deeper and more accurate perception of the folklore material by the target audience. Figure 1 presents a visualization of these principles, facilitating their clear and structured understanding within the context of this study.

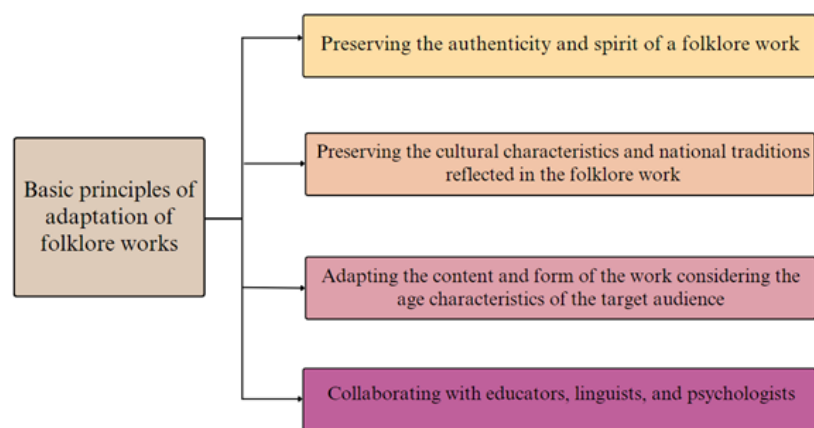

Figure 1 – Principles of Folklore Adaptation Conclusion

These principles are crucial in the process of adapting Kazakh children's folklore to digital content and help to maintain a balance between preserving cultural heritage and making it relevant to a young audience. Let's explore each principle in more detail.

1 Preserving the Authenticity and Spirit of Folklore.

This includes several aspects, such as rhythm and style, language, and content.

Folklore works, such as songs, tales, and poems, often have a unique rhythm and style that convey the atmosphere and mood of the work. It is important to preserve these elements during adaptation so that children can experience the same spirit as when listening to or reading the original.

Language carries cultural codes and symbols. During adaptation, it is necessary to preserve the key linguistic elements, including characteristic expressions and phrases, to retain the cultural heritage embedded in the words.

The main plotlines, imagery, and characters of the original work should be retained even if the presentation format changes. This allows children to become familiar with the original stories and their messages [4].

2 Cultural Characteristics and National Traditions.

Cultural characteristics and national traditions are an important part of folklore, reflecting the collective consciousness and identity of a people. During adaptation, special attention should be given to the following aspects:

- Key Cultural Elements: Elements such as traditional costumes, rituals, symbols, and imagery should be preserved or adapted in a way that remains recognizable and meaningful to children.

- Values: Folklore often contains important moral lessons and values passed down through generations. Adaptation should ensure that these values are understandable and relevant to modern children [5].

3 Age-Specific Characteristics of Children.

Age-specific characteristics of children play a key role in the adaptation of folklore works:

- Psychological Aspects: Children of different ages perceive information differently, and texts should be adapted to their cognitive abilities. For example, texts for younger children may be simplified, and complex concepts conveyed through more understandable and visual forms.

- Presentation Format: Interactive elements, bright illustrations, and multimedia formats help make folklore works more accessible and interesting for children, promoting their active engagement in the learning process [6].

4 The Adaptation Process Requires Involvement of Experts from Various Fields.

Educators help adapt folklore works to align with educational standards and support children's development in the learning process. Linguists ensure the accuracy and cultural relevance of the translation and adaptation of texts, preserving their original meaning and depth. Psychologists help consider children's perception characteristics so that the adapted works contribute to their emotional and psychological development.

Thus, the successful adaptation of Kazakh children's folklore requires a comprehensive approach, including the preservation of authenticity, consideration of cultural characteristics, adaptation for different age groups, and collaboration with professionals in the fields of education and psychology. These principles help create content that not only preserves cultural heritage but also makes it accessible and beneficial for the modern generation of children.

All these principles were considered in the process of adapting folklore works for the animated series "Küşik pen Pai-Pai." These works were carefully analyzed and selected according to the principles of selecting folklore pieces [7]. Let's examine the adaptation process using the example of a work that was chosen and adapted (Figure 2) for the second episode of the animated series «Küşik pen Pai-Pai»

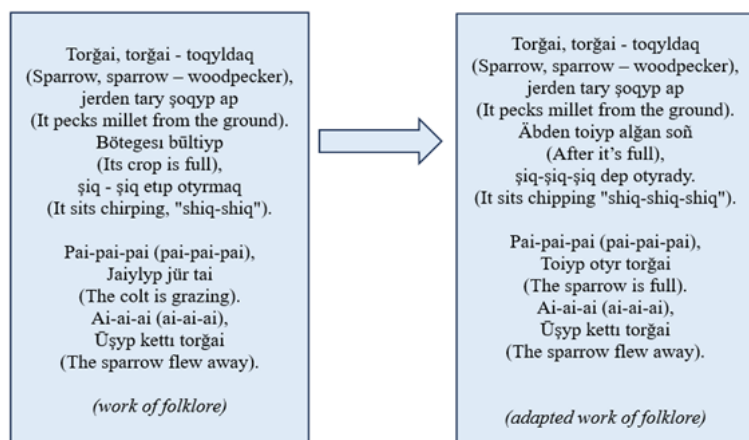

Figure 2 – Process of adaptation

According to the first principle, in order to preserve the authenticity and spirit of the folklore work, the following lines, which give the work a rhythmic character, remained unchanged (Figure 3):

Figure 3 – Process of adaptation

Additionally, the interjection "pai-pai-pai," which adds a Kazakh flair and rhythm to the work, was preserved without any changes (Figure 4).

Figure 4 – Process of adaptation

According to the second principle, the work's connection to the cultural characteristics and traditions of the Kazakh people, has been preserved. The central theme of the work, the sparrow bird, is one of the most significant birds in Kazakh culture and folklore. The skylark (boztorğai), widely spread across our country, has become an enduring symbol of Kazakhstan's vast steppes with its melodious song, while another type of sparrow, nauryzek, a small bird with grey-black plumage and a yellow breast, popularly believed to fly in on the day of the vernal equinox, announcing the arrival of spring, is considered a sacred bird, bringing happiness, and no one drives it away or scares it. After its arrival, the cold begins to subside, and harsh, stormy days become less frequent. Thus, a folklore work centered around the sparrow was chosen due to its cultural and spiritual significance.

In accordance with the third principle, the process of adapting the content and form of the literary work was carried out considering the age-specific characteristics of the target audience, which led to changes in certain parts of the original text. These changes were aimed at ensuring the material was adequately perceived and understood by young preschool children. For example, the line containing the rarely used literary expression in the Kazakh language "Bötegesі bültiyp," which can be translated as "its crop is full," was replaced (Figure 5) with a simpler and more understandable phrase "Äbden toiyp алған соñ." This substitution helped make the text easier for children to comprehend, thereby ensuring more effective reception of the work's content by the target audience.

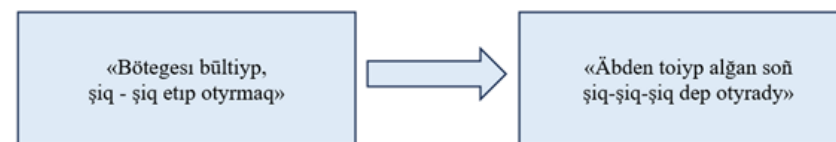

Figure 5 – Process of adaptation

Considering the age-specific characteristics of young preschool children, it was decided to change the line “Jaiylp jür tai” to “Toiyp otyr torğai” to avoid complicating the content by introducing another character.

The early childhood period, covering the ages from 1 to 3 years, is a critical stage for the formation and active development of speech skills. During this time, children pay increased attention to the articulation of the adults around them, actively mimicking the words and phrases they hear, and striving to reproduce sounds and speech on their own. In this context, animated content based on elements of Kazakh children's folklore, such as tongue twisters, rhymes, and counting-out rhymes, plays an important role in the process of forming correct pronunciation in children.

A child's attention to the sound characteristics of speech and their ability to discern subtle pronunciation details significantly impact the acquisition of proper sound and word pronunciation. The rhythmic structure characteristic of folklore forms aids in memorizing words and phrases and facilitates their reproduction. The repetition of speech constructs used in animated content is beneficial for a child's speech development, as it provides not only a model of proper sentence structure but also an example of appropriate speech use in specific communicative situations. Thus, animated content becomes an important tool in teaching children the correct and conscious use of language in their daily lives. To this end, in the process of adapting folklore works, phrases and lines such as “Torğai, torğai - toqyldaқ,” “ai-ai-ai,” and “pai-pai-pai” were preserved, with repeated words that are easy for toddlers to remember .

In accordance with the fourth principle, the text adaptation process was carried out with the direct involvement of specialists from various fields, including philologists, educators, and psychologists. This interdisciplinary approach allowed for careful consideration of all cognitive, pedagogical-psychological, and linguistic characteristics of early preschool children [8, 9, 10]. Thanks to the participation of experts from these fields, the adaptation of the work was completed with consideration for both linguistic nuances and the peculiarities of children's perception and processing of information, ensuring the harmonious and effective reception of the text by the target audience.

Funding Information

This article was prepared as part of a project funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP14870635 - Development of digital content for the toddlers' speech formation in Kazakh language (on the materials of Kazakh children's folklore)).

Conclusions

Adapting Kazakh children's folklore for digital content is a complex and multifaceted process that requires considering many factors. The most important of these is preserving the cultural authenticity of folklore, which includes conveying the unique rhythm, style, and language of the original works. It is also crucial to consider the age-specific characteristics of early preschool children, for whom the content is being adapted. The way children at this age perceive information differs from that of adults, so it was essential that the text of the adapted works is understandable and accessible to the target audience, children aged 1–3 years.

Furthermore, special attention was given to pedagogical and psychological aspects during the adaptation process, allowing for the creation of content that promotes not only the development of speech skills but also the formation of a sense of national belonging and cultural identity in children. The use of modern multimedia technologies, such as animation and interactive elements, makes folklore more appealing and accessible to children, ensuring their active engagement in the learning process.

Thus, the adaptation of Kazakh children's folklore for digital content has not only contributed to the preservation of cultural heritage but also made it relevant and in demand in the modern digital age, ensuring the transmission of traditions and values to the new generation.

References

- 1 **Ахметов, Ш.** Қазақ балалар әдебиеті тарихының очеркі [Текст]. – Алматы : Мектеп, 1965. – 300 б.
- 2 **Шункеева С. А., Жетписбаева, Б. А., Абишева, С. К.** Методика создания цифрового анимационного контента для детей раннего возраста (на материалах казахского детского фольклора) [Текст]. – Караганды : Арко, 2023. – 44 с.
- 3 **Шункеева, С. А., Жетписбаева, М. А.** Научно-методические основы разработки цифрового анимационного контента для формирования речи у детей раннего возраста (на материалах национального детского фольклора) [Текст]. – Караганда : Арко, 2023. – 149 с.
- 4 **Казимова, Е. А.** Адаптация русских народных сказок для работы на занятиях по русскому языку как иностранному [Текст] // Человек в информационном пространстве. Сборник трудов конференции. – Ярославль: Ярославский государственный педагогический университет им. К. Д. Ушинского, 2020. – С. 285–290.
- 5 **Токпаева, Л. С.** Речевые особенности детского фольклора (на материале русского, казахского и английского языков) [Текст] – Уфа :

Башкирский государственный педагогический университет им. М. Акмуллы, 2020. – 164 с.

6 **Gualtieri, S., & Finn, A. S.** The sweet spot: When children's developing abilities, brains, and knowledge make them better learners than adults [Text]. *Perspectives on Psychological Science*. – 2022. – 17(5), 1322–1338. <https://doi.org/10.1177/17456916211045971>

7 **Zhetpisbayeva, B., Shunkeyeva, S., & Abisheva, S.** Analysis and selection of materials of Kazakh children's folklore for the development of digital content [Text]. «Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL», series «Pedagogical Sciences». – 2024. – 73(2). <https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.73.2.0>

8 **Puzio, D., Makowska, I., & Rymarczyk, K.** Raising the child – Do screen media help or hinder? The quality over quantity hypothesis [Text]. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. – 2022. – 19(16), 9880. <http://doi.org/10.3390/ijerph19169880>

9 **Papadamou, K.** et al. Disturbed YouTube for kids: Characterizing and detecting inappropriate videos targeting young children [Text] // *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*. – 2019. – 14, 522–533. <http://doi.org/10.1609/icwsm.v14i1.7320>

10 **Bianca Q.,** et al. "Preschoolers' cognitive-linguistic performance in different educational contexts." [Text] *Revista CEFAC*. – 2023. <https://doi.org/10.1590/1982-0216/20232540923>

References

1 **Akhmetov, Sh.** Qazaq balalar ädebieti tarihyñyñ ocherki [Essay on the history of Kazakh children's literature] [Text] – Almaty : Mektep, 1965. – 300 p.

2 **Shunkeyeva, S. A., Zhetpisbayeva, B. A., Abisheva, S. K.** Metodika sozdaniya cifrovogo animacionnogo kontenta dlja detej rannego vozrasta (na materialah kazahskogo detskogo fol'klora) [Methodology for creating digital animation content for young children (based on Kazakh children's folklore)] [Text] – Karaganda : Arko, 2023. – 44 p.

3 **Shunkeyeva, S., Zhetpisbaeva, M.** Nauchno-metodicheskie osnovy razrabotki cifrovogo animacionnogo kontenta dlja formirovaniya rechi u detej rannego vozrasta (na materialah nacional'nogo detskogo fol'klora) [Scientific and methodological foundations for the development of digital animated content for the formation of speech in young children (based on materials from national children's folklore)] [Text] – Karaganda : Arko, 2023. – 149 p.

4 **Kazinova, E. A.** Adaptacija russkih narodnyh skazok dlja raboty na zanjatijah po russkomu jazyku kak inostrannomu [Adaptation of Russian folk fairy tales for work in the classes in Russian language as a foreign language]

[Text] // *Chelovek v informacionnom prostranstve. Sbornik trudov konferencii*. – Yaroslavl : Yaroslavl State Pedagogical University named after K. D. Ushinsky, 2020. – P. 285–290.

5 **Tokpaeva, L. S.** Rechevye osobennosti detskogo fol'klora (na materiale russkogo, kazahskogo i anglijskogo jazykov) [Speech features of children's folklore (based on Russian, Kazakh, and English languages)] [Text] – Ufa : Bashkir State Pedagogical University named after M. Akmulla, 2020. – 164 p.

6 **Gualtieri, S., & Finn, A. S.** The sweet spot: When children's developing abilities, brains, and knowledge make them better learners than adults [Text]. *Perspectives on Psychological Science*. – 2022. – 17(5), 1322–1338. <https://doi.org/10.1177/17456916211045971>

7 **Zhetpisbayeva, B., Shunkeyeva, S., & Abisheva, S.** Analysis and selection of materials of Kazakh children's folklore for the development of digital content [Text]. «Bulletin of Ablai Khan KazUIRandWL», series «Pedagogical Sciences». – 2024. – 73(2). <https://doi.org/10.48371/PEDS.2024.73.2.0>

8 **Puzio, D., Makowska, I., & Rymarczyk, K.** Raising the child – Do screen media help or hinder? The quality over quantity hypothesis [Text]. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. – 2022. – 19(16), 9880. <http://doi.org/10.3390/ijerph19169880>

9 **Papadamou, K.** et al. Disturbed YouTube for kids: Characterizing and detecting inappropriate videos targeting young children [Text] // *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*. – 2019. – 14, 522–533. <http://doi.org/10.1609/icwsm.v14i1.7320>

10 **Bianca Q.,** et al. "Preschoolers' cognitive-linguistic performance in different educational contexts." [Text] *Revista CEFAC*. – 2023. <https://doi.org/10.1590/1982-0216/20232540923>

Received 11.10.24.

Received in revised form 11.10.24.

Accepted for publication 19.11.24.

*Б. А. Жетписбаева¹, С. А. Шункеева², С. К. Абишева³,
Ж. А. Каскатаева⁴, Мехмет Акиф Созер⁵

¹Astana IT University, Қазақстан Республикасы, Астана қ.

²«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы «Қарағанды облысы бойынша КДИ», Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

^{3,4}Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

⁵Гази Университеті, Туркия Республикасы, Анкара

11.10.24 ж. баспаға түсті.

11.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

19.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ҚАЗАҚ БАЛАЛАР ФОЛЬКЛОРЫ ШЫҒАРМАЛАРЫН БҮЛДІРШІНДЕРГЕ АРНАЛҒАН ЦИФРЛЫҚ КОНТЕНТ ДАЯРЛАУ ҮШІН БЕЙІМДЕУ

Цифрландыру және жаһандану жағдайында ұлттық мәдени мұраны, әсіресе қазақ балалар фольклорын сақтау және бейімдеу ерекше маңызға ие болады. Бұл мақала қазақ фольклорлық шығармаларын бүлдіршіндерге арналған цифрлық контент жасау үшін бейімдеу үдерісін зерттеуге арналған. Мақалада фольклорды бейімдеуде қолданылатын негізгі қағидаттар, оның ішінде шығармалардың шынайылығын сақтау, мақсатты аудиторияның жас және танымдық ерекшеліктерін ескеру, сондай-ақ мәдени және ұлттық дәстүрлерді мультимедиялық форматтарға біріктіру қарастырылады.

Шығармаларды бейімдеу филологтар, педагогтар және психологтардан тұратын пәнаралық мамандар тобының қатысуымен жүзеге асырылды, бұл дәстүрлі элементтерді заманауи технологиялармен және білім беру стандарттарымен үйлесімді біріктіруге мүмкіндік берді. Мақалада қазақ балалар фольклоры негізінде жасалған "Күшік пен Пай-Пай" мультсериалының сәтті бейімделуінің нақты мысалы да қарастырылады. Бұл жоба мәдени мұраны жаңа ұрпаққа қолжетімді және өзекті етіп сақтай отырып, оны сандық кеңістікке тиімді енгізуге болатындығын көрсетеді.

Бұл зерттеу фольклорлық шығармаларды бейімдеуге кешенді тәсілдің маңыздылығын атап өтеді, бұл олардың сақталуына ғана емес, сонымен қатар қазіргі жағдайларда балалар арасында танымал болуына ықпал етеді.

Кілтті сөздер: қазақ балалар фольклоры, фольклорлық шығармаларды бейімдеу, сандық контент, анимациялық контент, бүлдіршіндер, мәдени мұра.

*Б. А. Жетписбаева¹, С. А. Шункеева², С. К. Абишева³,

Ж. А. Каскатаева⁴, Мехмет Акиф Созер⁵

¹Astana IT University, Республика Казахстан, г. Астана

²Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области, Республика Казахстан, г. Караганды

^{3,4}Карагандинский университет им. Е. А. Букетова,

Республика Казахстан, г. Караганда

⁵Университет Гази, Турецкая Республика, Анкара

Поступило в редакцию 11.10.24.

Поступило с исправлениями 11.10.24.

Принято в печать 19.11.24.

АДАПТАЦИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ КАЗАХСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА ДЛЯ РАЗРАБОТКИ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТА ДЛЯ ДЕТЕЙ РАННЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В условиях цифровизации и глобализации сохранение и адаптация национального культурного наследия, в частности казахского детского фольклора, приобретают особое значение. Данная статья посвящена исследованию процесса адаптации казахских фольклорных произведений для создания цифрового контента, ориентированного на детей раннего дошкольного возраста. В работе рассматриваются основные принципы, используемые при адаптации фольклора, включая сохранение аутентичности произведений, учет возрастных и когнитивных особенностей целевой аудитории, а также интеграцию культурных и национальных традиций в мультимедийные форматы.

Адаптация произведений была осуществлена с участием междисциплинарной команды специалистов, включающей филологов, педагогов и психологов, что позволило гармонично соединить традиционные элементы с современными технологиями и образовательными стандартами. В статье также рассматривается конкретный пример успешной адаптации — мультсериал "Күшік пен Пай-Пай", созданный на основе казахского детского фольклора. Этот проект демонстрирует, как культурное наследие может быть эффективно интегрировано в цифровое пространство, оставаясь актуальным и доступным для нового поколения.

Настоящее исследование подчеркивает важность комплексного подхода к адаптации фольклорных произведений, что способствует не только их сохранению, но и популяризации среди детей в современных условиях.

Ключевые слова: казахский детский фольклор, адаптация фольклорных произведений, цифровой контент, анимационный контент, дети раннего дошкольного возраста, культурное наследие

<https://doi.org/10.48081/GNUP9736>

*Zh. Sartbayeva¹, H. Ozkan², K. Yermekbayev³

^{1,3}Zhetysu University named after I. Zhansugurov,
Republic of Kazakhstan, Taldykorgan

²Çukurova University, Republic of Türkiye, Adana

*e-mail: sartbaeva98@list.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0158-2033>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3530-2626>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4820-0939>

INFORMATION LITERACY OF STUDENTS IN GENETICS EDUCATION ON THE EXAMPLE OF BIOLOGY AND AGRONOMY MAJORS

Today, digital technologies have become an integral part of education. Integration of information technology plays an important role especially for natural sciences like genetics which requires accuracy and technological support. This paper finds out how well the students are familiar with the use of information technology in the study of genetics. Based on a questionnaire survey, we observed a low level of information literacy among students regardless of the year of study (among students in years 1-4). The fact that most students consider information sites in Google and Yandex search engines as an easy and quick source of information and make them the main source of information does not always form a deep understanding and knowledge. The challenges students face is related to information literacy components such as finding, evaluating, and analyzing specific scholarly sources. In this paper, we examined scientific literature to tackle the issue and present a compilation of websites, virtual realities, and informational resources that enhance the educational experience in genetics. The resources aim to enhance learners' competencies by providing ongoing access to quality content.

Keywords: information literacy, information technology, genetic education, electronic resources, digital technology.

Introduction

The revolution in information technologies has elevated all aspects of human life to a new level. As a result, most pedagogical research has become a relevant topic in the process of continuing education, touching on the problem of technological integration. The education system in the country is tasked with enhancing the skills of future specialists by fostering digital literacy for the labor market. The advancement of science through technology in the same lane as the educational sphere complements the education sphere with scientific innovations from emerging fields such as genetics. For students and educators alike, staying updated with new discoveries is essential. All information technology can be viewed as a potential source of scientific information. Internet resources that meet the requirements associated with the development of technology are relevant in both online and offline formats [1].

Platforms and resources are utilized at different levels depending on the specifics of each subject. For example, technologies for the disciplines of biology, chemistry and physics from the range of natural sciences: supplemented by materials based on visualization, simulation and dynamic models, rely on virtual realities to replace and complement laboratory needs.

As discussed above, the driving force has been the expansion of genetic research and the development of technologies to improve genetics. The fields of statistics based on computer science, biological sciences, and information analysis have created the field of bioinformatics, which is the foundation for genetics to take a step forward. One of the technological breakthroughs that brought discoveries to all living things in the field of genetics was gene/genome sequencing, which is an advanced model of information processing. The sequencing results and speed of sequencing has led to the proliferation of genetic databases. According to the US National Center for Biotechnology Information, the GenBank database grew by 61% in 2020 [2]. Technology has also played a key role in the development of genetic engineering. Technologies such as CRISPR/Cas9 have taken the development of science to a new level. Electronic collections of information have helped visualize and store results. In a research paper by Daniel J. A. and colleagues, the authors conducted a literature review to identify nucleic acid databases in molecular biology. They found 185 articles and 1,645 databases worldwide through 2022, focusing on information collections related to molecular mechanisms. The data includes ranging from microorganisms (Chromatin immunoprecipitation database for prokaryotic organisms), plants (Plant Cell Marker Database), animals (Animal-eRNAdb) related to humans and their health (Human Antigen Receptor database) including all branches [3]. Such technological progress in genetics also affects the content of education. One of the

pressing issues remains the equipment of the educational institution. It is obvious that in the digital revolution era, discipline needs will be supplemented by properly selected technologies. Genetics shapes biological systems at different levels. Since most genetic entities are abstract, the textbooks that accompany the teaching of the subject do not provide a complete picture of the subject. Therefore, the usefulness of ICTs for improving genetics education is undeniable.

The rapid adaptation of the Internet to the educational process necessitates the reconfiguration of new pedagogical techniques that allow for complex and flexible work in the educational arena. To optimize the educational process using ICT, it is important to analyze the scientific results of research, which can lead to the generation of new ideas [4]. One of the theoretical models of effective integration of technologies is the concepts of successful application of the chain ‘technology-pedagogy-content of education’ TPAC [5]. This triple array: of digital technologies, methodological complex and full-fledged content of education contribute to the creation of a scientific, new educational environment for teachers. Guided by the difficulties and obstacles arising from the study of technology integration in higher education institutions, W. Wiencke proposed based on the TIP model demonstrating level integration with co-authors [6]. The FATI model on the role of pedagogy and literacy in this process as a guide in the process of integrating educators can be seen in the results of the study conducted by co-authors A. Fethi. In addition, the TIM model, which is a scale matrix on the issue of evaluating the level indicator of the digital environment created as developing and supporting educators, was developed by J. Christine Harmes et al [7]. The common goal of all these models is the right way to digitalize education. The large number and variety of technologies and programs used in the educational environment, we noted in the literature review prepared as part of the study. Depending on their purpose, software tools can be divided into the following groups: Modelling; Search engines; Intelligent computer programs; Experimental systems (virtual realities, laboratories); Open-format Internet resources (in the form of audio, video, and recordings) [8, 9].

Materials and methods

First and foremost, the digitalization of education and digital literacy are related to the large flow of information on the pages of the Internet. Hence the need to develop students’ skills in working with specific and reliable sources when it comes to literacy. To determine the level of information literacy of students, a survey was conducted on the use of information resources in the study of disciplines ‘basics of genetics’ for the educational program ‘biology’ of I. Zhansugurov Zhetysu University and ‘basics of heredity’ for the educational program ‘agronomy’ (n=68). The survey was administered using the ‘Online Test

Pad’ program. Along with the results of the questionnaire, a literature review was conducted to identify relevant and successful integrative technologies and information sources across all genetics-related disciplines, in line with current educational goals, to provide students with a list of specific scientific information resources. Articles were selected from Google Scholar, Scopus, Web of Science, and PubMed databases using the keywords: ‘information technology in genetics education’, ‘genetics and information literacy’, ‘electronic resources in genetics education’, and ‘ICT in molecular biology’. While analyzing the articles, it was noted that, despite the large number of research papers on the application of ICT in sciences related to general biology, there is little research specifically focused on this area. Most of the identified studies focus on teaching medical genetics. Based on the survey indicators and students’ experiences, the best use of these systems in teaching genetics was selected considering the popularity among students of YouTube, web pages, and open-format educational portals as sources of information. The following rules were considered when providing all the identified information to learners and teachers: availability of educational portals, channels in an open format; coverage of topics and number of readers; YouTube channels, first source of information of educational portals (channel/portal created by students, teachers or organization).

Results and discussions

Information databases, digital libraries, and all digital capabilities are certainly not innovations for students. Technology, gradually being introduced into continuing education, impacts both information literacy and scientific literacy. The level of students’ awareness of information sources when working with scientific information in the learning process was determined based on a questionnaire. The questionnaire was designed to assess students’ ability to work with information in the field of genetics. The survey also included first-year students from the biology education program to evaluate the experiences of relatively new students. As shown in Figure 2, the results indicate that most students limit their information sources when preparing for classes, primarily using sites found through Google or Yandex search engines.

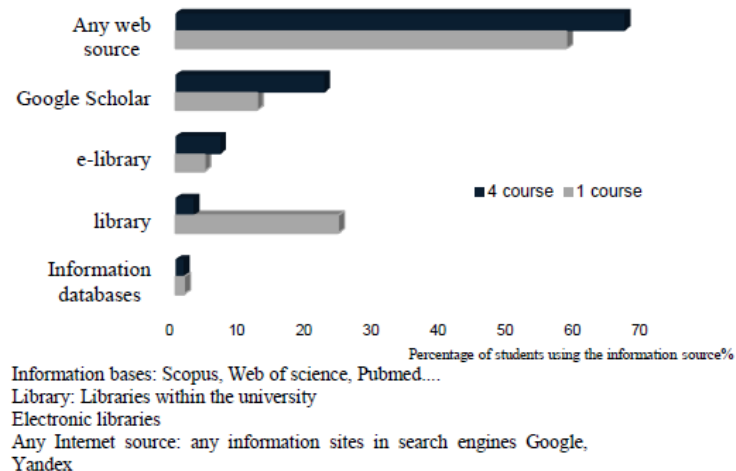

Figure 1 – Sources of information used by students

According to the survey results, 66.7 % of 1st- and 4th-year students rely on open-access internet sources, despite the greater academic proficiency of final-year students in handling information sources. Using only internet sources as a source of information indicates that it is convenient for students as information can be obtained at any time without processing. The work of senior students with Google Scholar information database for searching articles and publications may be due to the need to work with specific and in-depth sources of information. However, approximately 25% of 1st-year students make use of the university's library collection. This is because students use certain teaching aids as directed by their lecturers. Since teachers play a key role in most educational reforms, some studies have explored the relationship between teachers and innovative technology-based pedagogy. McGuinness, in her study on the role of teachers in addressing digital literacy, believes that teachers have no formal need to teach students the specified skills, believing that students can build information literacy on their own through independent work [10]. In the following research paper, the results of a study of searching, evaluating, and analyzing information on the Internet show that after the technology skills workshop, the level of students' work with academic databases increased, although it was not statistically significant [11]. The lack of these skills in student learning has improved faculty information literacy a prominent topic of research [12]. Information literacy is a key indicator of the success of modern academic libraries in educational practice [1].

One of the main sources of information about new research and advanced technologies in genetics is scientific articles. During the classes, students were given tasks to write essays on the topics 'bioethical problems in human genetics', and 'about some hereditary diseases' to develop students' cognitive skills. Initially, students obtained the given information from information sites in Google, and Yandex search engines. Mostly references were made to sources in Kazakh and Russian languages. But among the given links we noticed very few articles. When solving the problem, students were provided with a list of academic search engines and journals, such as online Scopus, Web of science, Google Scholar, which publish the results of recent genetics research, indicated in Table 1.

Table 1 – List of information retrieval systems for genetics and natural sciences

Information retrieval systems	Content	URL
The Republican Interinstitutional Electronic Library	The materials published on the RIEL online resource and the services offered by RIEL are regarded as a means of obtaining educational and scientific information by international copyright standards in the digital environment.	http://rmebrk.kz/
The National Digital Library of Kazakhstan	A library of textbooks and teaching aids available to all categories of users.	https://kazneb.kz/kk/about
TheScientist	Includes the latest results and findings from genetic and genomic research.	www.thescientist.com
American Journal of Human Genetics	The journal includes research and literature reviews related to human heredity in the fields of molecular biology, cell biology, and genetics.	https://www.cell.com/ajhg/aims
Genes & Development	Genes & Development publishes high-quality research papers of broad interest and biological relevance in molecular biology, molecular genetics, and related fields.	https://genesdev.cshlp.org/
PubMed	A collection of biomedical articles, journals, notes, and online tutorials created by the National Centre for Biotechnology Information	https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/
Scitable	A database of publications and e-textbooks from Nature, a British journal publishing research in the natural sciences	https://www.nature.com/scitable/
Oxford Academic	It is Oxford University Press's academic research platform that gives you access to over 40,000 books and 500 journals	https://academic.oup.com/

Analysis of the articles revealed a language barrier: students in the Kazakh group found working with information in English time-consuming and prone to loss of concentration. At the same time, we noticed that there are few information resources in Kazakh language for teaching genetics. However, the importance of video presentations for learning a format in which information is easily perceived by students can be seen from the survey results presented in Figure 3. Students will benefit regardless of whether the video is in English or another language

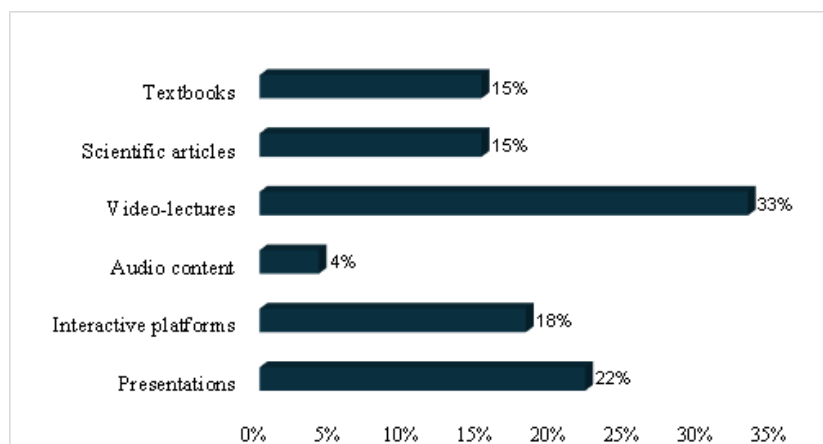

Figure 3 – Students' choice of format for receiving information

H. Hunter et al. demonstrate the effectiveness of electronic visual materials in students' perception of information in finding solutions to some difficulties arising from the abstract content of genetic concepts [1]. However, D.L. Newman et al. note that the volume of genetics videos is large and most of them offer a passive form of information transfer. Videos centered on published questions and real-life situations, designed by the authors to actively educate resource users, develop students' [15] research abilities. YouTube is a repository of open-access videos across various fields. It is a global platform used in formal and informal education. Demonstrations of platform experiments in genetic education can help meet some laboratory needs. Offers lab demonstrations on topics such as genetic cloning, DNA extraction, DNA barcoding, CRISPR. Video visualizations accompanied by graphics and animations help to understand the mechanisms of heredity. There is also an opportunity to listen to podcasts on various topics of interest, such as: 'Can we cure genetic diseases by rewriting DNA?', "Environment and its impact on our genetics", etc. The implementation of this network in the educational process has

been successfully applied to blended learning [16], Flipped class [15] and online learning [7] methods.

The student survey asked the question, 'What YouTube channels are you subscribed to while studying genetics?'. Most students (83%) reported that they watch any video that appears in search results, while the remaining 17% subscribe to specific channels related to studying genetics. The results of the analysis of students' choices and channels are presented in Table 2. Due to the small number of channels in Kazakh, the list includes channels created by official commercial and non-commercial organizations, in Russian and English.

Table 2 – List of YouTube channels recommended for use in genetic education at different levels

Content	Name of the channel	Source of information
Students' Choice	Gulzhaina Kenesova language: Kazakh	Kazakh dubbed versions of English videos on molecular biology
	Qaz med language: Kazakh	Explanatory videos related to human anatomy and molecular mechanisms
	Cor Medical language: Russian Khan Academy Russian language: Russian	Covers all topics related to medical biology Lectures on the basics of genetics and molecular biology/genetics
Research-based mixed format	Nature video language: English	Based on research by Nature and other leading scientific journals from Nature's research portfolio
	Oxford Academic (Oxford University Press) 3d videos language: English	Oxford Academic's official academic YouTube channel is a collection of video lectures and demonstrations by leading experts and academics in a variety of fields
	The Thought Emporium language: English	A research and education group that develops and researches technologies in various scientific fields

Genetic engineering	BIO CPM Molecular biology language: Russian	A set of videos supported by the Department of Biology, RF Centre for Teaching Excellence.
	InternetUrok.ru language: Russian	A collection of short videos on the basics of genetics
	Khan Academy language: Russian	Channel of a non-profit organization containing video lectures on the basics of classical genetics and molecular genetics
Lectures and podcasts	Genomics Education Programme language: English BioNetwork	A collection of online seminars and specially produced videos supported by NHS England.
	language: English	BioNetwork offers high quality science instructional videos that can be used as preparation for lab work or as a post-lab analysis tool.
	Innovative Genomics Institute – IGI language: English	The Institute for Innovative Genomics (IGI) is a joint research institute of the University of California, Berkeley and UCSF. This YouTube channel features the latest educational materials on biology and CRISPR-Cas9 genome editing technology.
Genetic laboratories	Henrik's Lab language: English	Molecular Biology and Genetics offers short scientific lectures and instructional videos on any topic
	The Jackson Laboratory language: English	The Jackson Laboratory is the official channel of the non-profit biomedical research center
	DNA Learning Center language: English	Cold Spring Harbour Laboratory contains technologies and discoveries in genetics

When teaching genetics for both scientific and non-scientific specialties, sources of different levels can be used depending on the scope of the topic and the depth of study. As the survey results presented in Figure 3 show, interactive platforms as an information format are popular among students. Today, the use of modern digital technologies to process large amounts of genetic information is

evident in the variety of large-scale information platforms created collaboratively by genetic programs and companies [16]. However, there are very few scientifically based websites and portals in Kazakh that cover a variety of genetic topics and include animations. Therefore, today educators need to adapt foreign-language resources to the Kazakh language and introduce innovations. For example, the portal ‘Genome, Discovering the Life Code’ contains lesson plans and educational information for students and teachers on topics in various areas of genetics.

Conclusion

Electronic resources provide students with the opportunity to access large volumes of information and utilize a wide range of tools. They can stay informed about the latest scientific developments, work with online databases, and deepen their understanding through software tools designed for analyzing genetic data. Keep up to date with the latest current trends and develop practical skills. However, students’ skills in working with scientific databases need to be developed. Therefore, the research paper presents databases and websites that are convenient to use at any time.

One of the advantages of using information technology in teaching genetics is interactivity. Electronic resources offer interactive tasks that allow students to analyze information and draw conclusions in a virtual laboratory. This helps students develop critical thinking skills when working with genetic information. Consequently, continuous development of technology and knowledge content is required to increase the potential of e-resources in genetics teaching.

References

- 1 **Cowan, S., Eva, N. C.** Changing our aim: Infiltrating faculty with information literacy // *Communications in Information Literacy*. – 2016. – Т. 10. – № 2. – С. 10–21.
- 2 **Sayers, E. W.** et al. GenBank // *Nucleic acids research*. – 2021. – Т. 49. – № D1. – С. D92-D96.
- 3 **Rigden, D. J., Fernández, X. M.** The 2022 Nucleic Acids Research database issue and the online molecular biology database collection // *Nucleic acids research*. – 2022. – Т. 50. – № D1. – С. D1-D10.
- 4 **Courts, B.** et al. Using technology to create a dynamic classroom experience // *Journal of College Teaching & Learning (TLC)*. – 2012. – Т. 9. – № 2. – С. 121-128.
- 5 **Niess, M. L.** Investigating TPACK: Knowledge growth in teaching with technology // *Journal of educational computing research*. – 2011. – Т. 44. – № 3. – С. 299-317.

6 **Wiencke, W., Roblyer, M. D.** A Problem-based Approach to Teaching the Technology Integration Planning (TIP) Model // Society for Information Technology & Teacher Education International Conference. – Association for the Advancement of Computing in Education (AACE), 2004. – С. 1474-1477.

7 **Harmes, J. C., Welsh, J. L., Winkelman, R. J.** A framework for defining and evaluating technology integration in the instruction of real-world skills // Handbook of research on technology tools for real-world skill development. – IGI Global, 2016. – С. 137–162.

8 **Bosch, T. E.** Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town // Communicatio: South African Journal for Communication Theory and Research. – 2009. – Т. 35. – № 2. – С. 185–200.

9 **Malik, A., Heyman-Schrum, C., Johri, A.** Use of Twitter across educational settings: a review of the literature // International Journal of Educational Technology in Higher Education. – 2019. – Т. 16. – № 1. – С. 1–22.

10 **McGuinness, C.** What faculty think – exploring the barriers to information literacy development in undergraduate education // The Journal of Academic Librarianship. – 2006. – Т. 32. – № 6. – С. 573-582.

11 **Namsaraev, Z. B.** et al. Digitalization of Genetic Information: Prospects and Challenges // Nanobiotechnology Reports. – 2023. – Т. 18. – № 3. – С. 320–328.

12 **Chattopadhyay, A.** Understanding of genetic information in higher secondary students in northeast India and the implications for genetics education // Cell Biology Education. – 2005. – Т. 4. – № 1. – С. 97–104.

13 **Hunter, N., Storksdieck, M.** Understanding the Use of Tablet Technology as a Mechanism for Improving Teaching and Learning in the Corvallis School District. – 2017.

14 **Newman, D. L., Cardinale, J. A., Wright, L. K.** Interactive Video Vignettes (IVVs) to help students learn genetics concepts // CourseSource. – 2020. – <https://doi.org/10.24918/cs.2020.27>.

15 **Weber, H., Hillmert, S., Rott, K. J.** Can digital information literacy among undergraduates be improved? Evidence from an experimental study // Teaching in Higher Education. – 2018. – Т. 23. – № 8. – С. 909–926.

16 **Chattopadhyay, A.** Understanding of genetic information in higher secondary students in northeast India and the implications for genetics education // Cell Biology Education. – 2005. – Т. 4. – № 1. – С. 97–104.

Received 01.10.24.

Received in revised form 18.10.24.

Accepted for publication 27.11.24.

*Ж. Сартбаева¹, Н. Ozkan², К. Ермекбаев³

^{1,3}І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,

Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.

²Чукурова Университеті, Турция Республикасы, Адана ққ.

01.10.24 ж. баспаға түсті.

18.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

27.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

«БИОЛОГИЯ» ЖӘНЕ «АГРОНОМИЯ» МАМАНДЫҚТАРЫ БОЙЫНША СТУДЕНТТЕРДІҢ ГЕНЕТИКА САЛАСЫНДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫ

Бүгінгі таңда цифрлық технологиялар білім берудің ажырамас бөлігіне айналды. Әсіресе нақтылық пен технологиялық қолдауды қажет ететін генетика сияқты жасратылыстану ғылымдары үшін ақпараттық технологиялардың интеграциясы маңызды рөл атқарады. Бұл мақалада студенттердің генетика пәнін оқуда ақпараттық технологияларды қолданумен қаншалықты таныс екендігі анықталды. Сауалнама негізінде білім алушылардың оқу тәжірибелеріне қарамастан (1–4 курс білімгергерлері арасында) ақпараттық сауаттылық деңгейінің төмендігін аңғардық. Студенттердің басым бөлігі Google және Яндекс ақпаратты іздеу жүйелеріндегі ақпараттық сайттарды жеңіл әрі тез ақпарат көзі ретінде қарастырып, негізгі ақпарат көзіне айналдыруы әрдайым терең түсінік пен білім қалыптастыра бермейді. Студенттерге кездесетін мәселелер нақты ғылыми ақпарат көздерін іздеу, бағалау және талдау сияқты ақпараттық сауаттылық компоненттерімен байланысты. Бұл жұмыста біз осы мәселе бойынша ғылыми әдебиеттерді қарастырдық және генетика саласындағы білім беру тәжірибесін жетілдіретін веб-сайттарды, виртуалды шындықтарды және ақпараттық ресурстарды ұсындық. Ресурстар сапалы мазмұнға тұрақты қолжетімділікті қамтамасыз ету арқылы студенттердің құзыреттілігін арттыруға бағытталған.

Кілтті сөздер: ақпараттық сауаттылық, ақпараттық технологиялар, генетикалық білім беру, электронды ресурстар, цифрлық технология

*Ж. Сартбаева¹, Н. Ozkan², К. Ермекбаев³

^{1,3}Жетысуский университета им. И. Жансугурова,

Республика Казахстан, г. Талдықорған

²Университет Чукурова, Турецкая Республика, г. Адана

Поступило в редакцию 01.10.24.

Поступило с исправлениями 18.10.24.

Принято в печать 27.11.24.

ИНФОРМАЦИОННАЯ ГРАМОТНОСТЬ СТУДЕНТОВ В ОБЛАСТИ ГЕНЕТИКИ: ИССЛЕДОВАНИЕ НА ПРИМЕРЕ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ «БИОЛОГИЯ» И «АГРОНОМИЯ»

Сегодня цифровые технологии стали неотъемлемой частью образования. Интеграция информационных технологий играет важную роль, особенно для таких естественных наук, как генетика, которая требует точности и технологической поддержки. Исходя из решающей роли генетического образования, данная статья направлена на оценку навыков учащихся в эффективном использовании инструментов электронного обучения в современном образовательном ландшафте. На основе анкетного опроса мы отметили низкий уровень информационной грамотности студентов независимо от года обучения (среди студентов 1–4 курсов). Тот факт, что большинство студентов рассматривают информационные сайты в поисковых системах Google и Yandex как легкий и быстрый источник информации и делают их основным источником информации, не всегда формирует глубокое понимание и знания. Проблемы, с которыми сталкиваются студенты, связаны с такими компонентами информационной грамотности, как поиск, оценка и анализ конкретных научных источников. В данной работе мы изучили научную литературу по данной проблеме и представили подборку веб-сайтов, виртуальных реальностей и информационных ресурсов, которые улучшают образовательный опыт в области генетики. Ресурсы направлены на повышение компетенций учащихся путем предоставления постоянного доступа к качественному контенту.

Ключевые слова: информационная грамотность, информационные технологии, генетическое образование, электронные ресурсы, цифровые технологии.

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/NFDS1683>

***М. В. Сизов¹, Ж. Т. Конурбаева²,
С. С. Смаилова³, С. К. Кумаргажанова⁴**

^{1,2,3,4}Восточно-Казахстанский технический университет имени Д. Серикбаева, Республика Казахстан, г. Усть-Каменогорск

*e-mail: msizov@edu.ektu.kz

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3223-9310>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6457-392X>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8411-3584>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6744-4023>

СОВРЕМЕННОЕ ИНЖЕНЕРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: МОДЕЛИ И ТRENДЫ

Настоящее исследование посвящено изучению состояния современного инженерного образования. В статье представлен анализ моделей инженерного образования, определяющих концептуальную основу развития инженерного дела передовых стран мира. Определена необходимость трансформации отечественной модели инженерного образования в долгосрочной перспективе с учетом мирового опыта и трендов отрасли. Цифровая трансформация существенно меняет ландшафт инженерной деятельности. Инженеры должны быть адаптируемыми, устойчивыми и владеть новейшими цифровыми технологиями, чтобы не только быть успешными, но и сохранять конкурентоспособность в динамичной среде современного мира. Принятие этих изменений может привести к созданию более эффективных, инновационных и устойчивых инженерных практик, отвечающих меняющимся требованиям современного мира.

В рамках анализа вторичных источников определены потенциальные вызовы и тренды в области инженерного образования как на глобальном, так и на локальном уровне. Результаты исследования показали растущую необходимость в согласованных усилиях представителей академических кругов, университетов, государства и бизнеса по совершенствованию национальной модели инженерного образования. Цифровые технологии выступают

инструментом на пути к предоставлению равных возможностей по развитию необходимого «портфеля навыков» для обучающихся.

Ключевые слова: инженерное образование, компетенции, цифровизация, hard skills, soft skills.

Введение

Содержание инженерной деятельности стремительно меняется под действием цифровой трансформации. При этом меняется и усложняется система разделения труда в инженерной профессии. Современному инженеру в условиях VUCA-мира необходимо быстро адаптироваться к новым изменениям. Это подразумевает владение не только фундаментальными знаниями и профессиональными навыками в своей области, но и набором надпрофессиональных и гибких навыков, которые играют важную роль при организации проектной работы, анализе и обработке данных, взаимодействии в рамках внутренних и внешних коммуникаций. Вместе с тем, это усугубляется такими локальными проблемами как: недостаточное ресурсное развитие институтов, неэффективное обеспечение компетентности мобильности трудовых ресурсов, неоднородность развития и применения цифровых технологий в регионах.

Функционирование современной образовательной системы предусматривает использование моделей в качестве основы образовательного процесса, обеспечивающих подготовку квалифицированных специалистов, отвечающих требованиям работодателей и подготовленных к перечисленным видам инженерной деятельности.

Материалы и методы

Данное исследование основано на анализе вторичных источников. Отбор статей, связанных непосредственно с темой настоящей работы, осуществлялся по базам данных: Scopus, ScienceDirect и PLoS ONE. Также в ходе исследования использовались материалы организаций по аккредитации инженерии США, ЕС, Японии и КНР, исследовательских организаций разных стран и международных инициативных групп (таких как, OECD), посвященных вопросам исследования потенциала новых технологических возможностей в области инженерного образования.

Результаты и обсуждение

В рамках исследования текущего состояния инженерного образования проведена работа по сравнительному анализу различных моделей. Для данного анализа были отобраны пять моделей, оказывающих наибольший вклад в развитие мирового опыта в подготовке инженерных кадров (таблица 1).

Таблица 1 – Модели инженерного образования

Страна	Краткая характеристика	Стандарт аккредитации
США	В США преобладает т.н. «доминирующая модель», где баланс между практическим и теоретическим обучением поддерживается как качающийся маятник, что означает постоянное развитие в соответствии с требованием общества.	Инженерные программы США подвергаются периодической проверке аккредитацией Советом по аккредитации инженерии и технологий Accreditation Board for Engineering and Technology (ABET) [1].
Европа	В Европе существуют две основные модели инженерного образования. Одна из них акцентирует внимание на практической подготовке, включая лабораторные и практические работы. Другая модель сосредотачивается на теоретическом обучении, подчеркивая значимость научных и инженерных теорий.	ENAE, EUR-ACE (European Accredited Engineer) обеспечивает единые стандарты для инженерного образования в Европе [1].
Германия	В Германии существует двухуровневая система инженерного образования, включая уровень бакалавра и магистра. Немецкие инженерные программы акцентируют внимание на практической подготовке студентов.	ASIIN (Accreditation Agency for Degree Programs in Engineering, Informatics/Computer Science, Natural Sciences and Mathematics). ASIIN аккредитует программы в области инженерии, информатики, естественных наук и математики [1].

Япония	В Японии инженерное образование часто тесно интегрировано с предприятиями. Учебные программы включают стажировки и практические проекты в сотрудничестве с промышленными предприятиями.	JABEE (Japan Accreditation Board for Engineering Education) проводит аккредитацию инженерных программ в Японии, обеспечивая высокие стандарты качества образования [1].
КНР	В связи с быстрым развитием современных технологий в Китае наблюдается стремление к укреплению технического образования. Китайские программы инженерного образования акцентируют внимание на стимулировании инноваций и креативности среди студентов.	CABEE (China Association for Engineering Education) определяет стандарты инженерного образования в Китае и осуществляет аккредитацию программ [1]
Примечание: составлено авторами		

Отечественная модель инженерного образования на данный момент рассчитана на подготовку специалистов по конкретным направлениям деятельности. Несмотря на определенную логику такого подхода, для обеспечения экономического роста и прогресса в части инженерного образования в долгосрочной перспективе, неизбежна трансформация с учетом мирового опыта и трендов отрасли. Сформированы следующие выводы:

– отсутствуют выраженные дифференцирующие атрибуты в части требований к компетенциям инженера по конкретным областям (управленческие, специальные, общепрофессиональные и т.д.);

– фокус на hard skills, связанных с фундаментальными и техническими компетенциями, необходимыми для эффективной работы на местах;

– отсутствие на достаточном уровне внимания к вопросам развития soft skills и культуре эффективной коммуникации внутри проектной команды, заключающейся в умении найти баланс интересов различных сторон диалога.

Согласно результату анализа вторичных источников, к наиболее значимым вызовам в области современного инженерного образования следует отнести:

1 Сокращение жизненного цикла инноваций. Переход с технологическим стандартам Индустрии 4.0 подразумевает повсеместную цифровизацию и высокий уровень корпоративной и прогнозной аналитики. Процесс цифровизации приводит к уменьшению периода полураспада компетенции, как следствие, к более быстрой утрате актуальности определенных профессиональных навыков. Таким образом, нарастает необходимость в пересмотре имеющихся подходов к обучению будущих инженеров и смещении фокуса на освоение таких компетенций, которые будут в меньшей степени подвержены сокращению своего жизненного цикла. Данный факт также обозначает важность в одновременном развитии для инженерного образования актуальных hard skills (для обеспечения профессиональных компетенций по мировым стандартам) и soft skills (для обеспечения более продолжительной востребованности специалиста и творческого подхода).

2 Интеграция цифровых инструментов и платформ. Несмотря на то, что цифровые инструменты и платформы обладают огромным потенциалом для повышения эффективности обучения, их эффективная интеграция в инженерное образование может оказаться непростой задачей для преподавателей. Это включает в себя такие вопросы, как выбор правильных инструментов, обучение преподавателей и обеспечение равного доступа для всех студентов. Компетенции инженера будущего должны быть актуализированы с связи с развитием технологических решений Индустрии 4.0 (ИИ, аналитические системы по типу Business Intelligence, сложные программные продукты, роботизированные комплексы), которые заменяют рутинные операции.

3 Обновление учебной программы. Учебные программы по инженерным специальностям часто отстают от стремительных темпов технологических изменений. Обновление учебных программ для включения в них изучение таких новых технологий, как искусственный интеллект, наука о данных и кибербезопасность, требует соответствующих компетенций. В контексте профессионального опыта компетенции определяются как динамическое сочетание знаний, навыков и отношений профессионала в рамках аналитических и синтетических компетенций. Учитывая, что инженеры работают в разных областях внутри многопрофильной команды, мягкие навыки являются мостом между различными предметными областями [2].

4 Цифровое неравенство и неоднородность развития и применения цифровых технологий. На различных уровнях происходит разрыв по

масштабу и скорости внедрения цифровых технологий [3]. Так, на уровне предприятий и институтов образования имеются различного рода ограничения (эндогенные: кадровый потенциал, технологический уровень, организационная культура, достаточность финансовых ресурсов; экзогенные: уровень конкуренции в конкретной индустрии, законодательное регулирование, ресурсная поддержка со стороны государства).

5 Последствия в области ESG-повестки. Инженерное образование должно учитывать, помимо экономических, социальные и экологические последствия появления новых технологий. Интеграция этих тем в учебную программу требует междисциплинарного подхода и сосредоточения на soft skills [4; 5]. Вопрос применения soft skills в инженерном образовании становится все более актуальным с развитием технологий Индустрии 4.0. Навыки, рассматриваемые в исследовании, взяты из нескольких областей, таких как лингвистика, философия и прикладные социальные науки, и систематизированы в основные группы, важные для обучения инженерному делу [5; 6; 7; 8]: критическое мышление; творческое мышление; эффективная коммуникация и отсутствие конфликтов; умение работать в команде; эмоциональный интеллект.

Далее рассмотрены ключевые тренды инженерного образования на сегодняшний день.

Тренд 1. Создание центров компетенций (метаобучение). Общемировой практикой становится создание центров компетенций на базе технических университетов (рисунок 1).

Рисунок 1 – Предметные поля центра компетенций по развитию soft skills

Цель – актуализация «пакета компетенций» и приведение способностей выпускника университета под конкретные требования работодателя. Согласованная работа информационной системы внутри университетов позволяет снизить возможные негативные последствия от цифровизации, которые могут усугубить ситуацию неравенства предоставления образовательных возможностей для каждого обучающегося, создавая управляемую и предсказуемую среду. В соответствии с данной целью, предполагаемыми задачами такого центра будут следующие:

1) входная диагностика выпускников школ/абитуриентов по набору soft skills;

2) на основании результатов диагностики, выстраивание индивидуальных образовательных программ, которые будут развивать обучающегося в том формате, в котором это необходимо ему как профессионалу и индивидууму. Так, неизбежна ситуация дифференциации по навыкам (сильные и слабые стороны), что является одним из критических факторов для проектирования будущего профессионального профиля и его актуальности для работодателя. Важнейшее условие при этом – интегрированный характер коммуникации (схема «университет – работодатель»). Это необходимо для того, чтобы лучшим образом решить задачи личностного и карьерного роста (для студента) и подходящего специалиста (для работодателя);

3) при движении по образовательной траектории и совместной работе с наставниками (от университета и целевых предприятий), центр компетенций на выходе формирует такого специалиста, который востребован по всем критериям для конкретных предприятий.

Таким образом, становится понятно содержание задания для национального инженерного образования в части развития «портфеля компетенций». Включение работодателей происходит не на последнем этапе (трудоустройство), а на более ранних этапах, связанных с начальной диагностикой и наставничеством по ходу обучения.

Тренд 2. Soft skills в подготовке инженерных кадров. Существенный вызов, с которым сталкиваются сейчас казахстанские университеты и работодатели – отсутствие единой онтологии и единых оценочных инструментов (ни у университетов, ни у работодателей). Более того, на сегодняшний день отсутствуют согласованные образовательные программы, методики и формы подготовки инженерных кадров по компетенциям. Соответственно, у молодого инженера, успешно окончившего образовательную программу, отсутствуют гарантии того, что уровень компетенции будет считан конкретным работодателем как достаточный

для начала трудовой деятельности. Со стороны работодателя перспектива такова, что невозможно провести планирование кампании по найму и заранее рассчитывать на определенный уровень специалистов, хотя рост цифровых экосистем такую возможность инструментально может предоставить [9; 10].

Тренд 3. Персонализированная работа с обучающимися по методу Student Journey Map. Данный тренд подразумевает наличие совершенной системы информационного обеспечения технического университета, что является свидетельством высокого уровня открытости и взаимодействия со своими студентами [10].

Инструментально система Student Journey Map подразумевает наличие следующих процедур внутри университета [10]:

- система сбора данных (Face ID, мобильное приложение вуза, студенческие карты, онлайн опросы, фокус-группы, первичные данные в точках интереса: библиотеки, столовые, аудитории, внутриуниверситетские клубы, лаборатории, мастерские и пр.). Цель – получить обратную связь по нескольким факторам: академическая деятельность; научная деятельность; социальная жизнь внутри университета;

- обработка данных студентов согласно процедурам диагностики с целью выработки корректирующих рекомендаций для студента;

- доведение до студента сведений обновленной траектории.

Технология Student Journey Map подразумевает прохождение обучающегося через определенные точки контакта при взаимодействии с университетской инфраструктурой (рисунок 2).

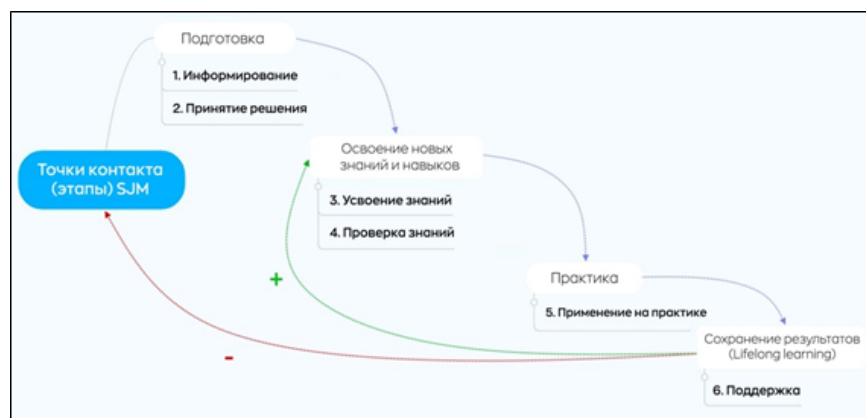

Рисунок 2 – Схема точек контакта Student Journey Map

При реализации такого подхода, университет более эффективно реализует живой мониторинг меняющегося студенческого опыта, что приводит к более доверительной коммуникации между обучающимися и работниками образовательного учреждения [10]. Это, в свою очередь, приводит к следующим результатам: повышению вовлеченности студентов в процесс обучения; способствует общей лояльности к университету; повышает возможности развития soft skills ввиду более точной и персонализированной работы с каждым сегментом студентов [10].

Тренд 4. Смешанное обучение (Blended Learning). Сегодня университеты США и ЕС реализуют инженерные онлайн-программы на всех уровнях: Undergrade – Associate degree – Bachelor of Engineering – Master of Science – PhD degree [1].

Для инженерного образования предпочтительно смешанное обучение (Blended Learning, BL) при оптимальном сочетании традиционного образования с использованием материальных ресурсов и инновационных онлайн-технологий с применением цифровых ресурсов. Критерий оптимизации и формирования пропорции в использовании данных технологий является максимальная эффективность достижения планируемых результатов обучения – компетенций выпускников. В данном случае способом оптимизации выступает максимальное использование преимуществ традиционных и онлайн технологий для формирования компетенций бакалавров, магистров и кадров высшей квалификации. Данная методика оптимизации разработана и апробирована на основе синергии подхода CDIO++ (FFCDIO) к уровневому инженерному образованию и актуальных стратегий высшего STEM-образования.

Информация о финансировании

Настоящая работа выполнена в рамках программно-целевого финансирования Комитета науки и высшего образования РК по теме BR21882257 «Создание национальной модели инженерного образования в контексте реализации целей устойчивого развития» по договору № 392-ПЦФ-23-25 от 15.11.2023 г.

Выводы

В эпоху четвертой промышленной революции, когда наш мир стремительно меняют цифровые технологии, инженерное образование сталкивается с новыми вызовами и трендами, трансформирующими образовательный процесс структурно и содержательно.

Глобальные тренды неразрывно связаны с цифровизацией, ESG-повесткой, «гуманизацией» инженерной деятельности. Вместе с тем, существует ряд проблем, связанных непосредственно с процессом

обучения на месте: снижение мотивации в ходе образовательного процесса, отсутствие полноценного и равноправного диалога между обучающимся и представителями университетов, недостаточная техническая оснащенность, позволяющая выстраивать индивидуальные траектории для студента, недостаточная согласованность между интересами стейкхолдерами процесса, что находит отражение в процессе обучения (образовательный контент, технологии и модели обучения и т.п.).

Ряд исследований демонстрируют необходимость в достижении баланса в «портфеле компетенций» будущего инженера между аналитическими и синтетическими компетенциями. В контексте развития текущей образовательной системы, вопрос управления информацией становится возможностью к созданию перспективных точек роста качества образовательного процесса. Соответственно, встает вопрос относительно необходимости включения инновационных механизмов и способов использования конкретных инструментов работы с данными студентов в процессе обучения для повышения качества подготовки будущих специалистов

References

1 **Wang, Ch. Cao, Y.** Difference between Engineering Program Accreditations at Baccalaureate and Master's Level: Case Study Based on ABET [Text] // International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET). – 2019. – V. 14. – P. 155.

2 **Carbone, P. P., Brandão, H. P., & Leite, J. B. D.** Gestão por competências e gestão do conhecimento [Text] // Rio de Janeiro: Fundação Getúlio Vargas. – 2005. – V. 6. – P. 172.

3 **Campos, D. B., De Resende, L. M. M., & Fagundes, A. B.** The Importance of Soft Skills for the Engineering [Text] // Creative Education. – 2020. – V. 11. – P. 1504-1520.

4 **Rios-Carmenado, I., Rodríguez, F., & García, C.** Promoting Professional Project Management Skills in Engineering Higher Education Project-Based Learning (PBL) Strategy [Text] // International Journal of Engineering Education. – 2015. – V. 31. – P. 1-15.

5 **Laranjeiro, A. C., Suleman, F., & Botelho, M. C. A.** Emprego-bilidade dos Graduados: Competências procuradas nos anúncios de emprego [Text] // Sociologia, Problemas e Práticas. – 2020. – V. 93. – P. 49–69. <https://doi.org/10.7458/SPP20209312055>

6 **Paul, R., & Elder, L.** Critical Thinking: Concepts and Tools. [Text] // Lanham, MD: Rowan and Littlefield. – 2020. V. 14. P.48.

7 **Campos, D. B., De Resende, L. M. M., & Fagundes, A. B.** The Importance of Soft Skills for the Engineering [Text] // Creative Education. – 2020. – V. 11 – P. 1504-1520.

8 **Nascimento, J. H. F. C.** Desenvolvimento de competências comportamentais em equipes de atendimento ao cliente em empresa de tecnologia [Text] // Monografia (Especialização) – Curso de Gestão de Pessoas, Universidade do Vale do Rio dos Sinos, Porto Alegre: Unisinos. – 2019.

9 **Boff, L.** Saber cuidar: Ética do humano-compaixão pela Terra [Text] // Petrópolis: Vozes. – 2017. V. 2. – P. 302.

10 MIT Student Experience [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.questionpro.com/blog/mit-student-experience/>

Поступило в редакцию 10.10.24.

Поступило с исправлениями 14.10.24.

Принято в печать 05.11.24.

**М. В. Сизов¹, Ж. Т. Конурбаева², С. С. Смаилова³, С. К. Кумаргажанова⁴*
^{1,2,3,4}Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан техникалық университеті,
 Қазақстан Республикасы, Өскемен қ.
 10.10.24. ж. баспаға түсті.
 14.10.24. ж. түзетулерімен түсті.
 05.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ЗАМАНАУИ ИНЖЕНЕРЛІК БІЛІМ: МОДЕЛЬДЕР МЕН ТРЕНДТЕР

Бұл зерттеу заманауи инженерлік білім берудің жай-күйін анықтауға арналған. Мақалада әлемнің озық елдерінің инженерлік ісін дамытудың тұжырымдамалық негізін анықтайтын инженерлік білім беру модельдерін талдау ұсынылған. Саланың әлемдік тәжірибесі мен трендтерін ескере отырып, ұзақ мерзімді перспективада инженерлік білім берудің отандық моделін трансформациялау қажеттілігі айқындалды. Цифрлық трансформация инженерлік ландшафтты айтарлықтай өзгертеді. Инженерлер табысты болып қана қоймай, қазіргі әлемнің динамикалық ортасында бәсекеге қабілетті болу үшін бейімделіні, тұрақты және соңғы цифрлық технологияларға ие болуы керек. Бұл өзгерістерді қабылдау

қазіргі әлемнің өзгеріп отыратын талаптарына жауап беретін тиімдірек, инновациялық және тұрақты инженерлік тәжірибелерге әкелуі мүмкін. Қайталама көздерді талдау шеңберінде жаһандық және жергілікті деңгейде инженерлік білім беру саласындағы ықтимал сын-қатерлер мен трендтер айқындалды. Зерттеу нәтижелері Академия, Университет, мемлекет және бизнес өкілдерінің инженерлік білім берудің ұлттық моделін жетілдіру бойынша келісілген күшін өсіп келе жатқан қажеттілігін көрсетті. Цифрлық технологиялар білім алушылар үшін қажетті "дағдылар портфелін" дамыту бойынша тең мүмкіндіктер беру жолындағы құрал ретінде әрекет етеді.

Кілтті сөздер: инженерлік білім, құзырет, цифрлендіру, hard skills, soft skills.

*M. V. Sizov¹, Zh. T. Konurbaeva², S. S. Smailova³, S. K. Kumargazhanovna⁴
^{1,2,3,4}D. Serikbayev East Kazakhstan technical university,

Republic of Kazakhstan, Ust-Kamenogorsk

Received 10.10.24.

Received in revised form 14.10.24.

Accepted for publication 05.11.24.

MODERN ENGINEERING EDUCATION: MODELS AND TRENDS

The present research is devoted to the study of the state of modern engineering education. The article analyses the engineering education models that define the conceptual basis of engineering development in the advanced countries of the world. It determines the necessity of transforming the domestic model of engineering education in the long-term perspective, taking into account the world experience and industry trends. The advent of digital transformation is profoundly altering the landscape of engineering. In order to be successful and remain competitive in the dynamic environment of today's world, engineers must be adaptable, resilient and proficient in the latest digital technologies. Embracing these changes can facilitate the development of more effective, innovative, and sustainable engineering practices that are responsive to the evolving demands of the modern world.

The analysis of secondary sources identified potential challenges and trends in engineering education at both the global and local levels. The findings of the research indicate a pressing need for collaborative action between representatives of academia, universities, government, and

business to enhance the national model of engineering education. Digital technologies serve as a tool for providing equal opportunities to develop the necessary "skills portfolio" for learners.

Keywords: engineering education, competences, digitalization, hard skills, soft skills.

МРНТИ 14.01.85

<https://doi.org/10.48081/AJTS6317>

***С. Е. Темирғалиева¹, Ж. А. Усина², Н. Д. Сайтбеков³,
А. Ж. Салиева⁴, Г. З. Айғужинова⁵**

¹Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар;

^{2,4}Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева,
Республика Казахстан, г. Астана;

³Баишев университет,
Республика Казахстан, г. Актөбе;

⁵Павлодарский педагогический университет имени Алкея Марғулана,
Республика Казахстан, г. Павлодар.

*e-mail: samal-t81@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2329-8383>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5897-8173>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5705-9607>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7832-5222>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5214-3041>

IT В ОБРАЗОВАНИИ: ИННОВАЦИИ, КОТОРЫЕ МЕНЯЮТ УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС

В этой статье рассматриваются современные инновации в области информационных технологий и их значительное влияние на образовательный процесс. Цифровизация образования стала одним из важнейших трендов последних лет, и многие учебные заведения активно пытаются адаптировать свои методы обучения с помощью новейших технологий. В данной статье анализируются такие инструменты, как онлайн-платформы, мобильные приложения и облачные сервисы, которые способствуют персонализации учебного процесса и развитию цифровой грамотности студентов. Особое внимание уделяется роли адаптивных систем, которые не только повышают мотивацию и академическую успеваемость, но и способствуют формированию таких важных навыков XXI века, как критическое мышление, креативность и самоорганизация. Помимо вышеперечисленных преимуществ, в статье также обсуждаются актуальные проблемы, такие как потребность в компетентных

преподавателях, кибербезопасность и борьба с технологическим неравенством среди учащихся. Подчеркивается важность соблюдения баланса между инновациями и проверенной практикой для обеспечения наилучшего внедрения цифровых технологий в образовательный процесс. Также важно постоянно контролировать и оценивать эффективность внедренных технологий для достижения качественных результатов обучения и подготовки учащихся к требованиям современного рынка труда.

Ключевые слова: IT-технологии, образование, инновации, цифровая грамотность, персонализированное обучение, цифровые платформы.

Введение

В последние десятилетия информационные технологии (IT) проникли практически во все сферы человеческой деятельности, в том числе и в образование. Современный образовательный процесс все чаще базируется на инновационных цифровых инструментах, которые не только упрощают и автоматизируют процесс передачи знаний, но и меняют саму концепцию обучения. В условиях стремительного развития цифровых технологий преподаватели и обучающиеся сталкиваются с необходимостью адаптации к новым условиям, где традиционные методы обучения интегрируются с электронными, дистанционными и гибридными форматами [1].

Актуальность применения IT в образовательной среде объясняется несколькими ключевыми факторами. Во-первых, технологический прогресс предоставляет уникальные возможности для персонализации учебного процесса. Обучающиеся получают доступ к многочисленным онлайн-платформам, образовательным ресурсам и цифровым инструментам, которые позволяют адаптировать обучение под индивидуальные потребности и темп восприятия информации. Во-вторых, IT-технологии обеспечивают глобальный доступ к образовательным ресурсам, что особенно важно в условиях удаленного и гибридного обучения, а также для тех студентов, которые проживают в удаленных регионах или имеют ограниченный доступ к образовательным учреждениям.

Дистанционные и гибридные формы обучения становятся все более популярными, особенно после пандемии COVID-19, которая вынудила учебные заведения по всему миру перейти на онлайн-форматы. Этот переход продемонстрировал эффективность использования информационных технологий в учебном процессе, а также выявил определенные проблемы и вызовы, связанные с необходимостью адаптации преподавателей и студентов

к новому формату работы. Среди основных вызовов можно выделить необходимость повышения цифровой грамотности преподавательского состава, обеспечение равного доступа к интернету и цифровым устройствам для всех участников образовательного процесса, а также разработку эффективных методов оценки знаний в условиях дистанционного обучения [2].

Применение ИТ в образовании уже сейчас трансформирует саму суть учебного процесса, делая его более интерактивным, гибким и доступным. Вместо традиционных уроков и лекций, с использованием доски и учебников, учащиеся могут взаимодействовать с контентом через мультимедийные ресурсы, симуляции, виртуальные лаборатории и игры. Все эти инструменты активно способствуют повышению мотивации студентов, улучшению понимания сложных концепций и вовлеченности в учебный процесс.

Современные ИТ-решения, такие как системы управления обучением (Learning Management Systems, LMS), позволяют эффективно организовать образовательный процесс, систематизировать учебные материалы, обеспечить быструю обратную связь и создать индивидуальные траектории обучения для каждого студента. Такие системы, как Google Classroom, Moodle и Edmodo, стали неотъемлемой частью учебных заведений, от школ до университетов, значительно упростив коммуникацию между преподавателями и студентами [8].

Важной тенденцией последних лет стало активное развитие адаптивных образовательных технологий, которые учитывают уровень знаний и темп освоения материала каждым учеником. Это возможно благодаря применению машинного обучения и искусственного интеллекта (ИИ) для анализа данных о процессе обучения и предложению персонализированных рекомендаций.

Однако, наряду с преимуществами, применение ИТ в образовании порождает и ряд проблем, таких как цифровое неравенство, безопасность данных, недостаточная подготовка преподавателей к использованию новых технологий, а также риски потери личного контакта между преподавателем и учеником [7]. Для успешного преодоления этих вызовов требуется системная работа на уровне учебных заведений, государства и бизнеса.

Таким образом, актуальность исследования ИТ-технологий в образовании обусловлена их влиянием на качество обучения, развитие цифровой грамотности и возможность создания новых форм взаимодействия в образовательной среде. В данной статье рассматриваются основные инновации в сфере ИТ, которые меняют подходы к обучению, а также анализируются их преимущества и вызовы, возникающие при их внедрении в учебный процесс.

Материалы и методы

В исследовании использовались различные материалы и методы для анализа применения ИТ-технологий в образовательном процессе. Основные материалы включали цифровые образовательные платформы, такие как Google Classroom и Moodle, и адаптивные системы, например, DreamBox, которые помогают персонализировать обучение. Также системы, которые автоматизируют учебные процессы в высших учебных заведениях, такие как Platonus [3]. Можно отметить и Торайғыров университет, у которого есть свой личный портал, позволяющий студентам узнавать своё расписание, оценки и т.д.

Эмпирические данные собирались через наблюдения и опросы в учебных заведениях, где активно применяются ИТ-инструменты для образовательного процесса.

Среди методов исследования был аналитический подход, используемый для изучения литературы и научных публикаций по теме. Опросы и интервью с преподавателями и студентами позволили оценить восприятие цифровых технологий в учебном процессе. Также применялся метод кейс-стади, где анализировались примеры успешного внедрения ИТ-технологий в учебные программы и их влияние на образовательные результаты.

Также было проведено наблюдение за процессом обучения в классах, где использовались ИТ-технологии. Наблюдения фиксировали уровень вовлеченности студентов, активность преподавателей и использование различных образовательных платформ. Данные наблюдения позволили выявить особенности взаимодействия студентов и преподавателей в контексте применения ИТ-технологий.

Для обработки количественных данных использовались методы статистического анализа, включая описательную статистику, тесты на значимость различий и корреляционный анализ. Все данные были обработаны с использованием программного обеспечения SPSS и Excel, что обеспечило высокую точность результатов.

Собранные данные были проанализированы, и на их основе были сделаны выводы о влиянии ИТ-технологий на процесс обучения, развитие критического мышления и самоорганизации студентов. Этот комплексный подход позволил получить объективные и всесторонние результаты исследования.

Результаты и обсуждение

В ходе исследования было выявлено, что интеграция ИТ-технологий в образовательный процесс оказывает значительное влияние на учебные результаты и методы преподавания. Основные результаты касаются

таких аспектов, как вовлеченность студентов, персонализация обучения и удобство для преподавателей.

Одним из ключевых наблюдений стало то, что использование цифровых платформ значительно повышает вовлеченность студентов. Студенты, активно использующие ИТ-инструменты, чаще взаимодействуют с преподавателями, обсуждают учебные материалы и участвуют в групповых проектах. В то же время, результаты опросов показали, что студенты ценят гибкость, которую предоставляют цифровые платформы, позволяя им обучаться в удобное для них время (рисунок 1).

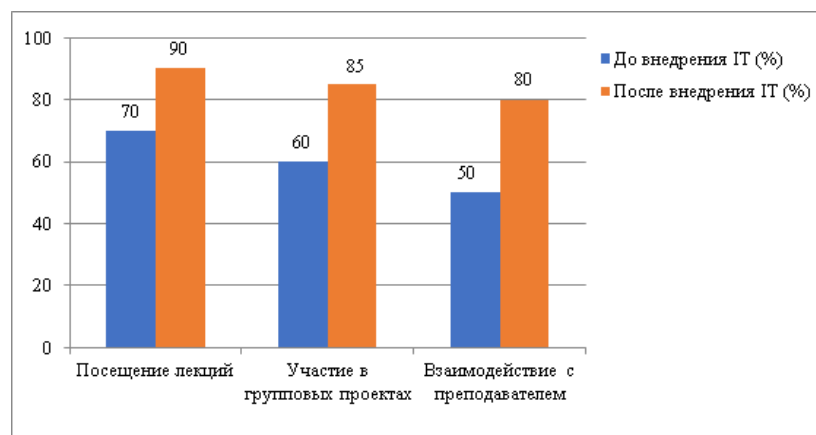

Рисунок 1 – Показатели вовлеченности

Персонализация обучения, реализуемая через адаптивные образовательные системы, также показала высокую эффективность. Такие системы, как DreamBox, позволяют подстраивать учебные задания под индивидуальные потребности каждого студента, что привело к улучшению академических показателей. Зарубежные преподаватели отметили, что благодаря таким инструментам они могут эффективнее контролировать успеваемость и выявлять слабые места каждого ученика.

Также исследование показало, что ИТ-технологии облегчают процесс оценки знаний студентов. Цифровые тесты и автоматизированные системы проверки заданий сокращают время, которое преподаватели тратят на оценку, позволяя им уделять больше внимания учебному процессу. Это особенно актуально в условиях массового дистанционного обучения. Даже совсем недавно появившийся предмет ICT помог многим студентам дать базовые знания в Казахстане [4].

Однако наряду с положительными аспектами было выявлено несколько проблем. Опросы показали, что около 15% студентов сталкиваются с техническими трудностями при использовании цифровых платформ. Это может быть связано как с недостатком инфраструктуры, так и с низким уровнем цифровой грамотности некоторых учащихся (рисунок 2).

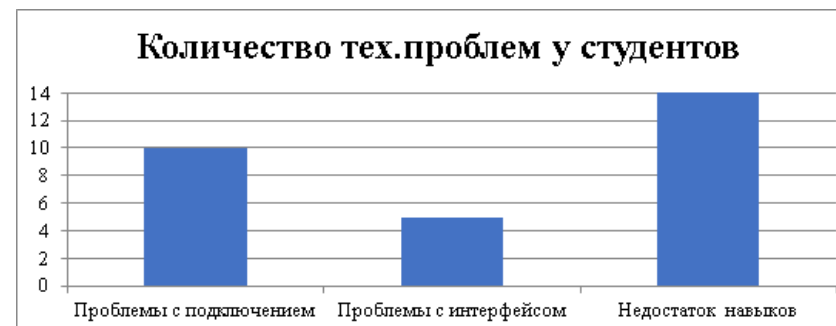

Рисунок 2 – Сравнительная диаграмма анкетирования

Кроме повышения вовлеченности и успеваемости студентов, внедрение ИТ-технологий в образовательный процесс существенно сказалось на развитии ключевых навыков учащихся. Использование интерактивных платформ и мобильных приложений способствует не только улучшению академических результатов, но и развитию критического мышления, креативности и навыков самоорганизации [5].

По данным опроса студентов, 75 % респондентов отметили, что использование онлайн-курсов и образовательных приложений помогает им организовывать свое время и структурировать учебный процесс (рисунок 3). Эти технологии позволяют студентам адаптировать темп обучения к своим индивидуальным потребностям и значительно повышают их удовлетворенность процессом обучения.

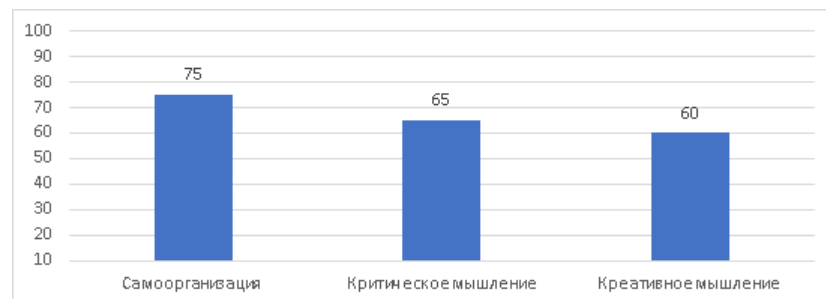

Рисунок 3 – Диаграмма отметивших улучшение

Хотелось бы также отметить автоматизацию образовательного процесса в нашей стране. За последние 15-20 лет в наших вузах появились такие порталы, как platonus и tou.edu.kz [6]. Это позволило сделать прозрачным процесс выставления оценок за экзамены, тесты и оценок в журналах и ведомостях [10]. Система значительно облегчает повседневную работу сотрудников вузов и самих студентов, автоматизируя все образовательные процессы, включая управление студентами, техническую поддержку кредитов, дистанционное обучение и системы электронного документооборота.

Несмотря на то, что автоматизация дает такие преимущества, как повышение вовлеченности студентов и упрощение контроля за успеваемостью, она также сталкивается с такими проблемами, как технологические проблемы, отсутствие цифровых навыков и сопротивление изменениям [9]. Перспективы автоматизации образования обещают еще больше улучшить образовательный опыт за счет внедрения новых технологий, таких как искусственный интеллект.

В целом отмечается, что внедрение информационных технологий в образовательный процесс делает обучение более гибким, персонализированным и удобным и значительно повышает его качество. Однако для достижения максимального эффекта необходимо преодолеть технологические барьеры и повысить уровень цифровой грамотности учащихся и преподавателей.

Выводы

Информационные технологии играют важную роль в преобразовании образования, предоставляя новые возможности ученикам и учителям; они способствуют повышению качества образования, делая его более доступным, более гибким и более персонализированным. Однако для

успешного внедрения этих технологий необходимо решить ряд проблем, включая цифровую грамотность, мотивацию учеников, доступ к интернету и оборудованию. Даже когда правительства стремятся внедрить такие предметы, как ИКТ, в жизнь детей, все равно остаются нюансы. Важно продолжать исследования в этой области, чтобы найти новые методы и подходы для улучшения образовательного процесса в цифровом обществе.

Список использованных источников

- 1 **Абдуллаев, С. Г.** Оценка эффективности системы дистанционного обучения // Телекоммуникации и информатизация образования. – 2017. – № 3. – С. 85–92
- 2 **Никулина, Т. В., Стариченко Е. Б.** Информатизация и цифровизация образование: понятия, технологии управление // Педагогическое образования в России. – 2021. – № 8. – С. 107–113.
- 3 **Харченко, Т. И.** Использование IT-технологий в образовательном процессе высшей школы // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2019. – № 3(2). – С. 55–61.
- 4 **Каримова, А. Е.** Перспективы внедрения дистанционных технологий в образование Казахстана // Научно-практический журнал «Образование и общество». – 2021. – № 19(2). – С. 30-35.
- 5 **Залевская, А. А., Никифоров, А. В.** Эффективность применения мобильных приложений в образовательном процессе // Образовательные технологии и общество. – 2020. – № 23(2). – С. 44–55.
- 6 **Федосеева, Е. А.** Использование облачных технологий в учебном процессе: практический аспект // Высшее образование в России. – 2020. – № 29(6). – С. 90–96.
- 7 **Крумсвик, Р. Дж.** Цифровая компетентность преподавателей. // Скандинавский журнал образовательных исследований. – 2014. – № 58(3). – С. 269–280.
- 8 **Мамутова, З. Б.** Инновационные подходы к обучению с использованием цифровых технологий // Современные технологии в образовании. – 2020. – № 8(3). – С. 56–62.
- 9 **Сарсенова, А. Р.** Проблемы и перспективы внедрения IT-технологий в образовательный процесс в Казахстане // Известия Национальной академии наук Республики Казахстан, Серия общественных наук. – 2021. – № 3(2). – С. 112–118. DOI: 10.53078/1683-7012.2021.03.02.112.

10 **Ермакова, А. С.** Влияние цифровых технологий на образовательный процесс: казахстанский контекст // Научно-методический журнал «Педагогические технологии». – 2020. – № 14 (6). – С. 15–22.

References

1 **Abdullaev, S. G.** Otsenka effektivnosti sistemy distantsionnogo obucheniya [Assessment of the effectiveness of the distance learning system] // Telecommunications and informatization of education. – 2017. – № 3. – P. 85–92.

2 **Nikulina, T. V., Starichenko, E. B.** Informatizatsiya i tsifrovizatsiya obrazovaniya: ponyatiya, tekhnologii, upravlenie [Informatization and digitalization education: concepts, management technologies] // Pedagogical education in Russia. – 2021 – № 8. – P. 107–111.

3 **Kharchenko, T. I.** Ispolzovanie IT-tekhnologiy v obrazovatelnom protsesse vysshey shkoly [The use of IT technologies in the educational process of higher education] // Bulletin of Kemerovo State University. – 2019. – № 3(2). – P. 55–61.

4 **Karimova, A. E.** Perspektivy vnedreniya distantsionnykh tekhnologiy v obrazovanie Kazakhstana [Prospects for the introduction of distance technologies in the education of Kazakhstan] // Scientific and practical journal «Education and Society». – 2021. – № 19(2). – P. 30–35.

5 **Zalevskaya, A. A., Nikiforov, A. V.** Effektivnost' primeneniya mobil'nykh prilozheniy v obrazovatelnom protsesse [The effectiveness of the use of mobile applications in the educational process] // Educational technologies and society. – 2020. – № 23(2). – P. 44–55.

6 **Fedoseeva, E. A.** Ispolzovanie oblachnykh tekhnologiy v uchebnom protsesse: prakticheskiy aspekt [The use of cloud technologies in the educational process: a practical aspect] // Higher education in Russia. – 2020. – № 29(6). – P. 90–96.

7 **Krumsvik, R. J.** Tsifrovaya kompetentnost' prepodavateley [Digital competence of teachers] // Scandinavian Journal of Educational Research. – 2014. – № 58(3). – P. 269–280.

8 **Mamutova, Z. B.** Innovatsionnye podkhody k obucheniyu s ispol'zovaniem tsifrovyykh tekhnologiy [Innovative approaches to teaching using digital technologies] // Modern technologies in education. – 2020. – № 8(3). – P. 56–62.

9 **Sarsenova, A. R.** Problemy i perspektivy vnedreniya IT-tekhnologiy v obrazovatelnom protsesse v Kazakhstane [Problems and prospects for the introduction of IT technologies in the educational process in Kazakhstan] // Proceedings of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan,

Series of Social Sciences. – 2021. – № 3(2). – P. 112–118. DOI: 10.53078/1683-7012.2021.03.02.112.

10 **Ermakova, A. S.** Vliyanie tsifrovyykh tekhnologiy na obrazovatelnyy protsess: kazakhstanskiy kontekst [Impact of digital technologies on the educational process: Kazakhstan context] // Scientific and methodological journal «Pedagogical Technologies». – 2020. – № 14 (6). – P. 15–22.

Поступило в редакцию 07.10.24.

Поступило с исправлениями 18.10.24.

Принято в печать 05.11.24.

**С. Е. Темірғалиева¹, Ж. А. Усина², Н. Д. Сәйтбеков³,
А. Ж. Сәліева⁴, Г. З. Айгүжинова⁵*

¹Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

^{2,4}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Астана қ.

³Баишев университеті,

Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ.

⁵Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

07.10.24. ж. баспаға түсті.

18.10.24. ж. түзетулерімен түсті.

05.11.24. ж. басып шығаруға қабылданды.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ІТ: ОҚУ ПРОЦЕСІН ӨЗГЕРТЕТІН ИННОВАЦИЯЛАР

Бұл мақалада Ақпараттық технологиялар саласындағы заманауи инновациялар және олардың білім беру процесіне айтарлықтай әсері қарастырылады. Білім беруді цифрландыру соңғы жылдардағы маңызды трендтердің біріне айналды және көптеген оқу орындары өздерінің оқыту әдістерін жаңа технологиялардың көмегімен бейімдеуге белсенді түрде тырысуда. Бұл мақалада оқу процесін жекелендіруге және студенттердің цифрлық сауаттылығын дамытуға ықпал ететін онлайн платформалар, мобильді қосымшалар және бұлтты қызметтер сияқты құралдар талданады. Уәждемесі мен академиялық үлгерімді арттырып қана қоймай, ХХІ ғасырдың сыни ойлау, шығармашылық және өзін-өзі ұйымдастыру сияқты

маңызды дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін бейімделу жүйелерінің рөліне ерекше назар аударылады. Жоғарыда аталған артықшылықтардан басқа, мақалада білікті оқытушыларға деген қажеттілік, киберқауіпсіздік және оқушылар арасындағы технологиялық теңсіздікпен күресу сияқты өзекті мәселелер талқыланады. Білім беру процесіне цифрлық технологияларды ең жақсы енгізуді қамтамасыз ету үшін инновациялар мен дәлелденген тәжірибе арасындағы тепе-теңдікті сақтаудың маңыздылығы атап өтіледі. Сондай-ақ оқытудың сапалы нәтижелеріне қол жеткізу және оқушыларды қазіргі еңбек нарығының талаптарына дайындау үшін енгізілген технологиялардың тиімділігін ұдайы бақылау және бағалау маңызды.

Кілтті сөздер: IT-технологиялар, білім беру, инновация, цифрлық сауаттылық, дербестендірілген оқыту, цифрлық платформалар

*C. E. Temirgaliyeva¹, J. A. Usina², N. D. Saitbekov³,

A. Zh. Saliyeva⁴, G. Z. Aiguzhinova⁵

¹Toraigyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

^{2,4}Eurasian National University named after L. N. Gumilyov,

Republic of Kazakhstan, Astana;

³Baishev University,

Republic of Kazakhstan, Aktoba;

⁵Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Received 07.10.24.

Received in revised form 18.10.24.

Accepted for publication 05.11.24.

IT IN EDUCATION: INNOVATIONS THAT CHANGE THE LEARNING PROCESS

This article discusses modern innovations in information technology and their significant impact on the educational process. Digitalization of education has become one of the most important trends in recent years, and many educational institutions are actively trying to adapt their teaching methods with the help of the latest technologies. This article analyzes such tools as online platforms, mobile applications and cloud services that

contribute to personalizing the learning process and developing students' digital literacy. Special attention is paid to the role of adaptive systems that not only increase motivation and academic performance, but also foster important 21st century skills such as critical thinking, creativity, and self-organization. In addition to the above benefits, the article also discusses current issues such as the need for competent teachers, cybersecurity, and combating technological inequality among students. The importance of striking a balance between innovation and proven practices is emphasized to ensure the best implementation of digital technologies in the educational process. It is also important to continuously monitor and evaluate the effectiveness of the implemented technologies to achieve quality learning outcomes and prepare students for the demands of today's labor market.

Keywords: IT technologies, education, innovations, digital literacy, personalized learning, digital platforms.

ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСТЕМЕСІ

МРНТИ 14.07.03

<https://doi.org/10.48081/XCIE5441>***А. А. Аманжолова¹, Г. Т. Сырлыбаева², Р. О. Асыллова³**Жетысуский университет имени И. Жансугурова,
Республика Казахстан, г. Талдыкорган*e-mail: arailym_alamanovna@mail.ru¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8483-7370>²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5228-8147>³ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6157-4698>**АНАЛИЗ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РЕЗУЛЬТАТОВ
ЛИЧНОСТНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК НА ЯЗЫКОВУЮ
УСПЕВАЕМОСТЬ УЧАЩИХСЯ СТАРШИХ КЛАССОВ**

Индивидуальные различия старшеклассников в языковой позиции зависят от личных характеристик и учебного контекста. В условиях трёхязычной политики Казахстана особую значимость приобретает изучение влияния на успеваемость качеств личности старшеклассников, которые в скором времени закончат своё обучение в образовательных учреждениях, и поступят на работу. Цель исследования – выявить и проанализировать влияние личностных характеристик на успеваемость учащихся 9-11 классов по предмету казахский язык, а также определить степень и характер дифференциации этого влияния. Выборка состояла из 78-ми учеников. В результате литературного обзора был определён набор предикторов, состоящий из следующих качеств личности: экстраверсия, открытость к новому опыту, невротизм и добросовестность. Все четыре переменные количественно измерялись посредством обновлённой версии опросника Big Five Inventory, за исключением вопросов из раздела «дружелюбие» ввиду его нерелевантности цели исследования. Посредством регрессионного анализа был выявлен статистически значимый вклад добросовестности, открытости к новому опыту и невротизма в уровень успеваемости по казахскому языку. При этом степень экстраверсии участников не предсказывала рассматриваемую переменную отклика. Исследование направлено

на повышение результативности лингвистического обучения старшеклассников за счёт анализа выявленных экспериментальных данных. Руководствуясь полученными результатами, педагоги смогут разработать методики обучения, адаптированные под сложности подросткового периода, охватывающего возрастные кризисы и болезненные этапы взросления.

Ключевые слова: языковое обучение, успеваемость, личностные характеристики, старшеклассники, казахский язык.

Введение

Школьная жизнь – это увлекательный процесс обучения, одним из значимых сторон которого является поддержка и формирование заинтересованности учеников, развитие в них таких личных качеств, как великодушное отношение к окружающим, помощь нуждающимся, добросовестность, трудолюбие, честность и креативность.

Современные старшеклассники, активно использующие гаджеты для доступа к виртуальному миру в ущерб реальному взаимодействию с социумом, в подавляющем числе случаев обладают клиповым мышлением, формируют преимущественно краткосрочные планы, уязвимы и зависимы от мнения подписчиков в социальных сетях, а также заиклены на гедонизме. Большинство нынешних подростков – это интроверты, закрытые от мира ширмой загадочных аватаров, склонные к частым невротическим состояниям, подверженные стрессу и переменчивому настроению. Таковы трудности поколения, с которым тесно взаимодействуют современные педагоги. Не проявляя терпения – необходимого качества в обучении цифровой молодёжи, и без должного профессионального подхода, невозможно сформировать высокоморальную личность и в полной мере ощутить причастность к созданию светлого будущего для процветания нации.

Традиционное лингвистическое обучение в классе ввиду ограниченности по времени не позволяет школьникам в полном объёме отточить разговорные навыки, получая обратную связь, что является важнейшей способностью для тех, кто хочет овладеть иностранным языком, особенно в контексте Казахстана с многоязычным населением, где казахский язык является государственным, а русский широко распространён и используется как *lingua franca*. Это связано в первую очередь с тем, что наша страна унаследовала множество русскоязычных граждан после распада СССР: к ним преимущественно относятся либо этнические русские, либо казахи, которые выросли в условиях, где окружающие изъяснялись только на русском языке, и практически не знали казахского [1, с. 1041].

Казахстанские исследователи сообщают, что, несмотря на преподавание в школах казахского языка в качестве обязательного предмета, в настоящее время по всей стране широко распространён русский язык, особенно в северных и северо-восточных регионах Республики. Однако в последние годы у жителей Казахстана активно возрастает интерес к казахскому языку. Тем не менее, школьники нашей страны сталкиваются с трудностями при изучении национального языка, особенно в устной форме, и многие выпускники, к сожалению, не владеют казахским языком свободно [1, с. 1041]. В связи с описанной ситуацией, актуальным становится вопрос не только изучения национального языка, но и выявления условий, влияющих на данный процесс. При этом роль профессионального учителя – разрабатывать и внедрять эффективные методы обучения, выбирая наиболее подходящие в зависимости от преследуемых целей. Основное внимание педагога должно быть направлено на повышение уровня знаний, способностей, навыков и умений, а также возвращению характера учащихся.

Известно, что от личных характеристик и учебного контекста зависят индивидуальные различия старшеклассников в языковой позиции [2, с. 531–563]. Так, на формирование уровня успеваемости подростков по учебным дисциплинам значительное влияние оказывают коммуникативные навыки, культурная осведомлённость, добросовестность, новаторство, общительность и другие качества, которые в совокупности формируют то, как школьники выражают себя и взаимодействуют с другими.

В настоящем исследовании мы поставили следующую цель: выявить и проанализировать влияние личностных характеристик на языковую успеваемость учащихся старших классов при изучении казахского языка, а также определить степень и характер дифференциации данного влияния. После тщательного изучения авторитетной научной литературы в качестве предикторов был определён набор личностных характеристик, которые являются частью модели «Большая пятёрка» в психологии личности: экстраверсия, открытость к новому опыту, невротизм и добросовестность. Далее кратко остановимся на каждом из этих понятий.

Экстраверсия отражает степень ориентированности человека на внешний мир по сравнению с внутренним миром. Эта черта характеризуется общительностью и оптимизмом, и играет решающую роль в улучшении социального взаимодействия и психического благополучия учащихся, особенно в эпоху цифровых технологий с преимущественным виртуальным взаимодействием. Развитие экстраверсии у школьников приводит к повышению устойчивости, формированию навыков сотрудничества и командной работы. Склонность к социальному взаимодействию служит

успешной защитой от стресс-факторов, повышая удовлетворённость жизни [3, с. 555]. Экстраверсию, следовательно, крайне необходимо развивать современным подросткам, которые большую часть времени проводят в виртуальном мире, и склонны к депрессивным настроениям.

Другая черта характера, отражающая готовность школьников к новым идеям, творчеству и разнообразным культурным и интеллектуальным впечатлениям, называется открытостью к новому опыту [4, с. 7–45]. Учащиеся, обладающие данной чертой характера, любопытны, имеют широкий круг интересов, и чаще других склонны к нестандартному мышлению. Уровень открытости к новому в большинстве исследований рассматривается в контексте развития творческих способностей и субъективного благополучия школьников. Учёные отмечают, что индивиды с высокой степенью открытости в большей степени склонны заниматься творчеством, что вызывает в них ощущение счастья и удовлетворённости жизнью [5]. Более того, доказано, что данная черта характера предопределяет развитие творческих способностей, поощряя инновационное решение проблем и уменьшая предубеждения в мультикультурной среде. Так, развитию открытости совместно с повышением гибкости и оригинальности мышления способствует участие в разнообразных творческих мероприятиях [6, с. 1–21]. Открытость к новому опыту играет решающую роль не только в личностном росте, но и в культурном взаимодействии, что подчёркивает приоритетность данной черты в образовательной и социальной среде [4, с. 7–45].

При изучении личностных характеристик восприимчивых к стрессам подростков нельзя обойти вниманием невротизм – черту, обладающую в большей степени негативной окраской, и характеризующуюся эмоциональной нестабильностью, тревожностью, склонностью к переживаниям [3, с. S55]. Ученики с высоким уровнем невротизма чаще своих сверстников испытывают стресс и беспокойство, а также имеют «синдром отличника». Это качество, которое мешает школьнику с высокой тревожностью чувствовать себя в безопасности, что противоречит комфортному приобретению знаний.

К сожалению, недостаточная по изученности, но значительная по ценности, такая черта характера, как добросовестность, отражающая степень организованности, ответственности, самодисциплины и надёжности школьника. К примеру, учёные McManus et al. (2024) определяют добросовестность как выдающиеся качества характера при выполнении ролевых обязанностей [7, с. 21324]. Добросовестные учащиеся тщательно планируют процесс обучения, чётко выполняют свои обязанности и сдерживают обещания. Они дисциплинированные, методичные и

целестремлённые. Неудовлетворительная изученность данной черты характера в литературе обуславливает научную новизну текущей работы.

Актуальность исследования складывается из нескольких факторов. Во-первых, в контексте трёхязычной политики Казахстана особенную значимость приобретает анализ влияния личностных характеристик на успеваемость при изучении казахского языка старшеклассниками, которые в скором времени закончат своё обучение в школе. Во-вторых, на основе полученных результатов учителя смогут разработать методики обучения, адаптированные под сложности подросткового периода, болезненные этапы взросления и возрастной кризис. В-третьих, исследование способно повысить результативность изучения языков в старших классах за счёт полученных экспериментальных данных.

С теоретической точки зрения, данная работа может помочь в развитии стратегий формирования межкультурной компетентности у учащихся с разными личностными профилями. Полученные результаты способствуют разработке персонализированных подходов к языковому обучению. Данные исследования будут полезны для совершенствования учебных планов и методик преподавания языков не только в средних школах, но и в вузах Казахстана.

Учитывая, что мы рассматриваем группу старшеклассников, следует подчеркнуть, что понимание связи между личностными характеристиками и языковыми способностями может помочь им в профессиональной ориентации при выборе интересующей профессии, что подчёркивает практическую значимость настоящей работы.

Материалы и методы

В исследование включили талдыкорганских учащихся средней школы № 9 имени Сайына Муратбекова с дошкольным мини-центром, обучающихся в 9-11 классах. Такой выбор обусловлен несколькими факторами, включая доступность участников (в эксперименте выразило желание участвовать значительное количество школьников – всего 78 подростков), представительность выборки (мы приняли во внимание то, что старшие классы представляют собой критический период формирования языковой личности и развития языковых навыков), а также репрезентативность (интерес к изучению конкретной образовательной среды обусловлен тем, что школа № 9 является типичным общеобразовательным учреждением в Казахстане).

Все четыре предиктора (экстраверсия, открытость, невротизм и добросовестность), включённые в исследование, были количественно измерены посредством обновлённой версии опросника Big Five Inventory

[8, с. е20210458]. Из 44-пунктного инструмента мы исключили четыре пункта, отвечающие за оценку дружелюбия, расценив данный параметр нерелевантным цели нашего исследования. Таким образом, респонденты заполнили опросник, состоящий из 40 пунктов, в каждом из которых требовалось указать по шкале Лайкерта степень несогласия либо согласия с утверждением (от 1 до 5).

Для анализа данных был использован множественный линейный регрессионный анализ. Порог статистической значимости был установлен на уровне $p < 0,05$. Анализ был выполнен с использованием пакета *psych* в статистической среде R.

Результаты и обсуждение

Данное исследование обладает высоким потенциалом, внося значительный вклад в научное понимание взаимосвязи личностных характеристик и языковой личности, и в практическое применение этих знаний в образовательном процессе.

Для анализа данные уровня успеваемости по казахскому языку были суммированы, в итоге наблюдалось следующее распределение: отличники = 21; ударники = 45; троечники = 12 человек.

Проверка допущений регрессионного анализа показала, что все необходимые условия были соблюдены: значения показателя толерантности и фактора инфляции дисперсии свидетельствовали об отсутствии мультиколлинеарности собранных квантитативных данных. Описательная статистика переменных исследования представлена в Таблице 1. Все переменные имели достаточный разброс значений для проведения анализа.

Таблица 1 – Описательная статистика переменных исследования

Переменная	$\bar{x}$	σ	Асимметрия	Экссесс
успеваемость	4,12	0,64	-0,1	-0,66
добросовестность	3,77	0,9	-0,61	0,15
открытость новому опыту	3,95	0,87	-0,38	-0,15
невротизм	3,42	1,06	-0,51	0,02
экстраверсия	2,22	0,57	1,2	2,02

Результаты регрессионного анализа представлены в Таблице 2. F-статистика ($F(4, 73) = 7,62, p < 0,01$) указывает на статистическую значимость модели в целом. Добросовестность ($\beta = 0,264, p = 0,019$), открытость новому опыту ($\beta = 0,223, p = 0,036$) и невротизм ($\beta = 0,245, p = 0,028$) оказались статистически значимыми предикторами успеваемости.

Экстраверсия не показала значимой связи с успеваемостью ($\beta = 0,018$, $p = 0,856$).

Таблица 2 – Результаты множественного линейного регрессионного анализа для прогнозирования успеваемости

Предиктор	β	t	p	95% ДИ
константа	2,191	5,471	<0,001	[1,393-2,99]
добросовестность	0,19	2,397	0,019	[0,032-0,347]
открытость новому опыту	0,166	2,135	0,036	[0,011-0,32]
невротизм	0,149	2,242	0,028	[0,017-0,281]
экстраверсия	0,021	0,182	0,856	[-0,207-0,248]

Примечание: β – нестандартизированный коэффициент регрессии; ДИ - доверительный интервал.

Таким образом, согласно проведённому регрессионному анализу выявлено, что добросовестность, открытость к новому опыту и невротизм являются значимыми предикторами уровня успеваемости, в то время как экстраверсия не оказала значимого влияния. Далее предпримем попытку обсудить полученные результаты с психолого-педагогической точки зрения.

Добросовестность значимо регрессирует на успеваемость, что подтверждается литературными данными о том, что добросовестные учащиеся – целеустремлённые; они замотивированы, организованы, трудолюбивы и настойчивы в большей степени, чем их одноклассники [7, с. 21324]. Перечисленные качества могут способствовать более глубокому и систематическому подходу к изучению казахского языка, поскольку добросовестные ученики осознанно и ответственно относятся к процессу выполнения домашних заданий и активного участия в учебном процессе.

Открытость к новому опыту оказывает значимый эффект на учебную успеваемость при изучении казахского языка, что может быть связано с большей интеллектуальной любознательностью и готовностью к экспериментированию с современными стратегиями обучения. Ученики с такой чертой характера обладают высокой адаптивностью к инновационным методикам, и проявляют максимальную заинтересованность в изучении языка. Они желают изучать язык в тесной взаимосвязи с культурой и традициями казахского народа, и поэтому используют гораздо больше информации, чем представлено в учебном пособии. Открытость позволяет старшеклассникам с высокой долей успеха принимать и интегрировать в своё обучение нетривиальные правила казахского языка, включающие грамматические

структуры и лексику, а также изучать культурные особенности своей страны, что, несомненно, позитивно скажется на успеваемости.

Принято считать, что высокий уровень невротизма может негативно сказаться на образовательных достижениях из-за склонности к тревожности и стрессу. Однако в данном исследовании невротизм оказался положительным предиктором, и, хотя он ассоциируется с негативными эмоциями, в контексте настоящего исследования мы рассматриваем действие данной переменной как стимул к более тщательной подготовке к занятиям, чтобы минимизировать стресс от возможной неудачи – некоторая степень тревожности мотивирует учащихся к тому, что следует предпринять дополнительные усилия, особенно при изучении определённых правил казахского языка, которые требуют заучивания.

Отсутствие статистически значимой связи между экстраверсией и успеваемостью может свидетельствовать о том, что социальные аспекты личности не играют решающей роли в повышении академической успеваемости по казахскому языку, ввиду, вероятно, специфики предмета, для изучения которого в приоритете высокие способности к индивидуальной работе. Возможно и противоположное объяснение: отсутствие значимости предиктора может указывать на необходимость пересмотра методов обучения казахскому языку. Вероятно, стоит уделить больше внимания развитию коммуникативных навыков и созданию ситуаций, где учащиеся могли бы активно использовать язык в социальном контексте. Однако в целом модель статистически значима, что указывает на наличие связи между исследуемыми личностными характеристиками и успеваемостью.

В исследовании Hubert Lyall & Järvikivi (2021) подчёркивается, что открытость новому опыту, экстраверсия, доброжелательность и невротизм являются важными чертами характера, влияющими на обработку и понимание речи слушателями, что находит подтверждение в нашем исследовании, за исключением доброжелательности, которую мы не рассматривали в качестве переменной. Результаты учёных свидетельствуют о том, что люди с разными профилями личности демонстрируют дифференцированные модели распределения когнитивных ресурсов во время понимания произношения в режиме реального времени [9, с. 5443]. Правильное чёткое произношение звуков является одним из критериев благополучного изучения казахского языка, содержащего специфические буквы.

В статье Sutin et al. (2019) экстраверсия, открытость и сознательность определены как важные черты характера, влияющие на один из важных маркеров когнитивной функции – беглость речи. Участникам было предложено пройти опрос, подобный указанному в настоящем исследовании,

для определения личностных характеристик, и выполнить семантическое или буквенное задание для проверки беглости речи. Авторы утверждают, что участники, которые набрали меньше баллов по невротизму и выше по экстраверсии, открытости и добросовестности, вспомнили больше слов, независимо от возраста, пола и образования [10, с. 362]. Результаты данного исследования косвенно подтверждают сделанное нами предположение о том, что перечисленные предикторы влияют на уровень языковой успеваемости старшеклассников. При превосходной беглости речи, однозначно, успеваемость по изучаемому предмету будет повышаться.

Учёные James et al. (2023) по результатам исследования с участием учащихся, обучающихся дистанционно, выявили, что экстраверсия снижает уровень тревожности и повышает удовлетворённость жизнью, что опосредованно сказывается на повышении успеваемости. Влияние на невротизм в исследовании подробно не рассматривалось, однако были даны рекомендации по поддержанию психического здоровья в период дистанционного обучения [3, с. S55]. В нашем исследовании получены подобные результаты, раскрывающие экстравертный аспект.

В исследовании Steiner et al. (2023) по изучению швейцарского и немецкого языков добросовестность и экстраверсия являлись наиболее значимыми предикторами: более экстравертные, и, что удивительно, менее добросовестные спикеры с большей вероятностью вносили свой вклад в распространение морфологических инноваций. Авторы объясняют это тем, что менее добросовестные спикеры не так тщательно следят за правильностью своей собственной речи и речи других индивидов, в связи с чем способны внедрять в тезаурус новые слова. Экстраверты в этом случае выступают ключевым звеном для распространения этих новых слов [11, с. 1-28].

Удивительно недавнее исследование казахстанских учёных Oraz et al. (2024), которые сумели эффективно совместить технологии с изучением казахского языка. Исследователи рассмотрели ведение голосового блога как способа тренировки устной речи старшеклассников. Результаты показали, что ведение голосового блога оказало положительное влияние на сложность и беглость казахской речи, не оказав при этом существенного влияния на точность речи. Школьники, благодаря внедрённой инновации, повысили свой интерес к казахскому языку, а также продемонстрировали значительные успехи в его изучении [1, с. 1040-1053]. Это одно из уникальных исследований, в котором казахский язык изучается по нетривиальной методике, в связи с чем было принято решение ознакомить читателей с данной работой.

Выводы

Исследование демонстрирует ценные данные о влиянии характеристик личности на успехи в изучении казахского языка учащимися 9-11-ых классов. Основываясь на анализе результатов, можно сформулировать несколько значимых выводов и обсудить их в контексте образовательной педагогики и психологии. Наибольшее влияние на успеваемость оказывает добросовестность, за ней следуют невротизм и открытость новому опыту. Следовательно, организованность и ответственность являются ключевыми факторами успеха в лингвистическом обучении. Положительная связь невротизма с успеваемостью, вероятно, свидетельствует о том, что определённый уровень эмоциональной чувствительности может быть полезен при изучении языка, возможно, за счёт повышенного внимания к деталям и мотивации к улучшению своих навыков. Учитывая данную положительную связь, важно соблюдать баланс между естественной тревожностью учащихся, выступающей в качестве мотивирующего фактора при обучении, и предотвращением чрезмерного учебного стресса. Отсутствие значимой связи экстраверсии с успеваемостью в данном контексте изучения казахского языка объясняется двумя путями: тем, что коммуникативные аспекты при лингвистическом обучении не имеют высокой значимости по сравнению с организованностью и индивидуальной работой; и тем, что, возможно, следует пересмотреть стратегии обучения национальному языку.

Таким образом, результаты исследования подчёркивают важность изученных личностных характеристик в контексте образовательных достижений. Вызвал интерес тот факт, что невротизм, имеющий негативную окраску в классическом понимании, в контексте настоящей работы выступает как положительный предиктор, подчёркивая необходимость детального изучения вопросов о роли эмоционального компонента в обучении, и о том, как взаимодействуют и какое влияние оказывают на учебный процесс различные черты характера.

Дифференциация влияния личностных качеств на успехи в обучении школьников может быть значительной. Так, некоторые черты (добросовестность и открытость), имеют прямое и явное положительное влияние, в то время как другие (невротизм), могут влиять более сложным и неоднозначным образом. Хотя каждая личностная черта по-своему влияет на учебную деятельность, их совокупное воздействие может определять, насколько успешно учащийся осваивает новый язык и другие академические дисциплины. Следовательно, возникает необходимость учитывать множество факторов при разработке образовательных стратегий и подходов к обучению. Образовательные учреждения во главе с педагогами должны стремиться к

созданию обучающей среды, которая способствует развитию и поддержке разнообразных личностных качеств, способствуя повышению академической успеваемости и удовлетворённости подростка учебным процессом.

Помимо описанного, полученные эмпирические данные предоставляют учебным заведениям уникальную возможность интегрировать психологические знания в образовательный процесс. Важно не только формировать учебные программы, но и обучать учителей основам психологии, чтобы они могли лучше понимать своих учеников, родившихся в цифровую эпоху, и адаптировать методы обучения под их индивидуальные особенности, заключающиеся, в том числе, в привлечении технологического инструментария. Интеграция психологических знаний в образовательный процесс не только улучшает качество обучения, но и способствует формированию более гармоничной и поддерживающей образовательной среды с признаками инклюзивности. Учёт таких данных, как определённые черты характера учащегося, ознакомление с кругом его интересов, интерес к психоэмоциональному состоянию, позволяет создать образовательную программу, поддерживающую всестороннее развитие каждого подростка, и его подготовку к успешной и счастливой жизни как в учебных, так и в социальных аспектах.

References

1 **Oraz, A. et al.** The effects of voice blogging on upper secondary students' L2 Kazakh speaking performance [Text]. In International Journal of Education and Practice. – 2024. – Vol. 12(3). – P. 1040–1053.

2 **Black, K. E.** Variation in linguistic stance: A person-centered analysis of student writing [Text]. In Written Communication. – 2022. – Vol. 39(4). – P. 531–563.

3 **James, O., Hassoulas, A., & Umla-Runge, K.** The effects of trait extraversion on university student mental health and well-being during lockdown: A systematic review [Text]. In BJPsych Open. – 2023. – Vol. 9(S1). – P. S55.

4 **Lika, B.** Personality and openness to experience: Theoretical background [Text]. In The impact of openness and ambiguity tolerance on learning english as a foreign language. – 2024. – P. 7–45.

5 **Manolika, M., & Jacobsen, T.** What makes people high in openness to experience happy? The mediating effect of arts engagement [Text]. In Empirical Studies of the Arts. – 2024. – Preprint.

6 **Koutstaal, W., et al.** Beyond openness: A variety of creative experiences increases flexibility and originality of visuospatial divergent thinking [Text]. In Creativity Research Journal. – 2024. – P. 1–21.

7 **McManus, J., et al.** Development and validation of the Aristotelian virtue of conscientiousness scale using Rasch methodology [Text]. In Current Psychology. – 2024. – Vol. 43. – P. 21324.

8 **Roiz, P. R. S., et al.** Psychometric properties of the Brazilian version of the Big Five Inventory [Text]. In Trends Psychiatry Psychother. – 2023. – Vol. 45. – P. e20210458.

9 **Hubert Lyall, I., & Järvikivi, J.** Listener's personality traits predict changes in pupil size during auditory language comprehension [Text]. In Scientific Reports. – 2021. – Vol. 11(1). – P. 5443.

10 **Sutin, A. R., et al.** Five-factor model personality traits and verbal fluency in 10 cohorts [Text]. In Psychology and aging. – 2019. – Vol. 34(3). – P. 362.

11 **Steiner, C., et al.** Extraverted innovators and conscientious laggards? Investigating effects of personality traits on language change [Text]. In Language Variation and Change. – 2023. – Vol. 35(1). – P. 1–28.

Поступило в редакцию 17.10.24.

Поступило с исправлениями 22.10.24.

Принято в печать 21.11.24.

*А. А. Аманжолова¹, Г. Т. Сырлыбаева², Р. О. Асылыова³

^{1,2,3}І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,

Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.

17.10.24 ж. баспаға түсті.

22.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

21.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТІЛДІК ДЕҢГЕЙІН ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІ НӘТИЖЕСІНДЕ ДИФФЕРЕНЦИЯЦИЯЛЫ ТАЛДАУ

Жоғары сынып оқушыларының тілдік ұстанымындағы жеке айырмашылықтар олардың жеке ерекшеліктеріне және білім беру контекстімен байланысты. Қазақстанның үштілділік саясаты жағдайында жақын арада оқуын аяқтайтын, еңбекке араласатын жоғары сынып оқушыларының тұлғалық ерекшеліктерінің оқу үлгерімін зерттеу маңызды. Зерттеудің мақсаты – 9-11

сынып оқушысының қазақ тілі пәнінде оқу үлгеріміне тұлғалық қасиеттерінің әсерін саралау және анықтау, сондай-ақ осы әсердің дифференциялық сипатын айқындау. 78 оқушы іріктеліп алынды. Әдебиетті шолу нәтижесінде келесі тұлғалық сипаттамалардан тұратын болжаушылар жиынтығы анықталды: экстраверсия, жаңа тәжірибеге ашуға ұмтылу, невротизм және саналылық. Зерттеу мақсатына сәйкес келмеген «достық» бөліміндегі сұрақтарды қоспағанда, барлық төрт өзгертілген мән Big Five Inventory тізімінің жаңартылған нұсқасын пайдалана отырып, сандық тұрғыдан бағаланды. Регрессионлық талдауды пайдалана отырып, қазақ тіліндегі орындау деңгейіне саналылық, жаңа тәжірибеге ұмтылғыштық және невротизмнің статистикалық маңызды үлесі айқындалды. Дегенмен, қатысушылардың экстраверсия дәрежесі қарастырылып жатқан жауап деңгейін болжай алған жоқ. Зерттеуде алынған эксперименттік мәліметтер жоғары сынып оқушыларын лингвистикалық оқытудың тиімділігін арттыруға бағытталған. Нәтижелерді басшылыққа ала отырып, ұстаздар жасөспірімдік шақтағы қиындықтар мен есеудің қиын кезеңдерін ескере отырып, оқытудың түрлі әдіс-тәсілдерін жасай алады.

Кілтті сөздер: тілдік оқыту, үлгерім, жеке қасиеттер, жоғары сынып оқушысы, қазақ тілі.

*A. A. Amanzholova¹, G. T. Syrlybayeva², R. O. Assylova³

Zhetysu State University named after I. Zhansugurov,

Republic of Kazakhstan, Taldykorgan

Received 17.10.24.

Received in revised form 22.10.24.

Accepted for publication 21.11.24.

DISSECTING THE NEXUS OF PERSONALITY TRAITS AND LINGUISTIC PROWESS IN HIGH SCHOOL STUDENTS

The variegated tapestry of linguistic aptitude among high school seniors is intricately woven with threads of personal attributes and pedagogical context. In the polyglot milieu of Kazakhstan, discerning the impact of personality traits on learning gain assumes paramount importance, particularly as these adolescents stand on the precipice of transitioning from the hallowed halls of academia to the bustling world of work. This scholarly endeavor seeks to illuminate and dissect the influence

of personality characteristics on the linguistic achievements of 9th to 11th graders in the Kazakh language, while also delineating the magnitude and nature of this differential impact. Our cohort comprised 78 students. A comprehensive review of extant literature yielded a constellation of predictors, encompassing the following personality dimensions: extroversion, openness to experience, neuroticism, and conscientiousness. All four variables were meticulously quantified using a revised iteration of the Big Five Inventory questionnaire, with the exception of items pertaining to agreeableness, deemed extraneous to the research objectives. Through the prism of regression analysis, we unearthed a statistically significant contribution of conscientiousness, openness to experience, and neuroticism to Kazakh language proficiency. Conversely, the degree of extroversion exhibited by participants failed to prognosticate the dependent variable under scrutiny. This investigation aspires to augment the efficacy of linguistic instruction for high school seniors by leveraging the insights gleaned from our empirical findings. Armed with these results, educators can craft bespoke pedagogical methodologies tailored to the unique challenges and tribulations of adolescence

Keywords: academic gain, high schoolers, Kazakh language, language acquisition, personal attributes.

МРНТИ 14.25.07

<https://doi.org/10.48081/TBTT1529>

***А. Ж. Ахметова¹, А. Д. Жакупова², А. М. Жиеналина³
А. Е. Исмагулова⁴, Б. А. Нурмагамбетова⁵**

^{1,2,3,4}Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова,
Республика Казахстан, г. Кокшетау;

⁵Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлана,
Республика Казахстан, г. Павлодар

*e-mail: asel.ahmetova.77@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0277-1525>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0699-7636>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1310-3100>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2703-1619>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7585-4081>

ЗАКОНОДАТЕЛЬНАЯ ОСНОВА РАЗВИТИЯ МАЛОКОМПЛЕКТНЫХ ШКОЛ КАЗАХСТАНА: СОКРАЩЕНИЕ РАЗРЫВА В ОБРАЗОВАНИИ

В статье представлен обзор и анализ официальных документов и нормативно-законодательной базы по вопросам развития школьного образования в сельской местности. Изучены нормативные акты, регулирующие деятельность малокомплектных сельских школ и направленные на решение проблем их деятельности. Рассмотрены особенности сельской школы и профессиональной деятельности сельского учителя, подготовка сельских учителей к профессиональной деятельности. В статье исследована проблема разрыва в качестве среднего образования между городскими и сельскими школами. Представлены результаты интервью, проведенного с учителями английского языка Акмолинской, Жамбылской, Павлодарской и Костанайской областей с целью выявления основных факторов, определяющих разрыв между языковой подготовкой в городе и в селе. В рамках реализации проекта «Создание научно образовательного консорциума вузов Казахстана по сокращению разрыва между качеством обучения английскому языку в городских и сельских школах», реализуемого в КУ им. Ш. Уалиханова, было проведено интервью с учителями английского языка, направленное на выявление

общих и специфических подходов по сокращению разрыва между языковой подготовкой в городе и в селе. В статье приводится ряд рекомендаций для дальнейшего развития сельского образования и сокращения разрыва в качестве обучения между городскими и сельскими школами.

Ключевые слова: малокомплектная школа, городская школа, сельская школа, сокращение разрыва, обучение английскому языку

Введение

В современном мире качество образования становится решающим фактором в формировании качественного человеческого капитала. Страны уделяют все больше внимания развитию и совершенствованию своих образовательных систем, адаптируя их к нуждам информационной и цифровой эры. Это включает не только освоение традиционных учебных дисциплин, но и развитие информационно-коммуникационных умений и навыков. В Казахстане, стремящемся к активной интеграции в мировое образовательное и научное пространство, особое внимание уделяется повышению качества образования и сокращению разрыва между городскими и сельскими школами.

Одной из актуальных проблем, требующих незамедлительного решения, является ситуация с малокомплектными школами (МКШ). Согласно Закону Республики Казахстан «Об образовании» (ст.1 п.58), МКШ определяется как «общеобразовательная школа с малым контингентом обучающихся, совмещенными класс-комплектами и специфической формой организации учебных занятий» [1].

МКШ, расположенные вблизи друг друга, могут объединяться в ресурсные центры или опорные школы - «организация среднего образования, на базе которой консолидируются образовательные ресурсы близлежащих малокомплектных школ для проведения краткосрочных сессионных занятий, промежуточной и итоговой аттестации обучающихся в целях обеспечения доступа к качественному образованию учащихся малокомплектных школ» [2].

Цель данной статьи заключается в рассмотрении законодательной основы функционирования малокомплектных школ в Казахстане и выявлении основных факторов, определяющих разрыв между языковой подготовкой в городе и в селе.

Президент РК Касым-Жомарт Токаев в своем Послании народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана», датированное 2 сентября 2019 года в разделе

«Новый этап социальной модернизации» указал на 2 основные цели развитие экономики и решение социальных проблем [3]. В числе социальных проблем на первом месте стоит повышение качества образования. Президент подчеркнул, что «растет разрыв в качестве среднего образования между городскими и сельскими школами».

Государство принимает меры для гарантирования функционирования МКШ и интернатных организаций, которые обеспечивают право на получение начального, основного и общего среднего образования детьми, проживающими в населенных пунктах с малой численностью жителей. Эти меры направлены на создание равных возможностей для всех детей, независимо от их места проживания, и включают в себя как улучшение материально-технической базы школ, так и программы повышения квалификации педагогов.

Таким образом, усилия по модернизации образовательной инфраструктуры и повышению квалификации учителей в сельских районах являются ключевыми для сокращения образовательного разрыва и обеспечения устойчивого развития сельских территорий.

Проблематика деятельности малокомплектных сельских школ привлекает внимание как отечественных, так и зарубежных ученых, среди которых стоит выделить А.Ж. Мурзалинову [4], М.В. Слесаря [5], Ж. Нурбаева [6], Elock Emvula Shikalepo [7], Lisbeth Åberg-Bengtsson [8], Сюецзяо И. [9]. Особое внимание в работах отечественных исследователей уделяется вопросам профессионального и методического развития педагогов, направленного на сокращение неравенства в доступе к качественному образованию.

Необходимо отметить исследование Ж. Нурбаева, посвященное комплексному изучению государственной политики в отношении МКШ и реформ, направленных на повышение качества образования в малокомплектных школах, на сокращение неравенства в системе среднего образования [6].

В зарубежных исследованиях, посвященных вопросам образования в сельских МКШ (Elock Emvula Shikalepo [7], Lisbeth Åberg-Bengtsson [8]), основными проблемами являются качество образования и успеваемость учащихся в сельских МКШ.

Проблема малокомплектных сельских школ в Китае занимает значимое место в образовательной системе, особенно для детей из бедных и удаленных населенных пунктов. Исследователь Сюецзяо И. акцентирует внимание на таких аспектах, как нехватка квалифицированных учителей, неудовлетворительное состояние материально-технической

базы, несовершенные механизмы управления и общее низкое качество образовательных услуг в сельских МКШ Китая [9].

В российской научной литературе, в частности в работах Р.М. Шерайзиной [10] и Л.В. Байбородовой [11], сельские малочисленные школы рассматриваются через призму социокультурного подхода. Основные характеристики, выделенные авторами, включают интеграцию в сельскохозяйственную среду и производственный контекст, зависимость от жизненных условий в деревне, ограниченность педагогических и учебных ресурсов, низкую наполняемость классов, многопрофильность в деятельности учителей, высокую текучесть кадров, а также слабую материально-техническую базу [10], [11].

Литературный обзор по теме исследования позволяет сделать вывод, что проблема малокомплектных сельских школ сегодня является наиболее актуальной, так как отсутствует равный доступ к качественному образованию всех детей.

Материалы и методы

Для тщательного исследования законодательной основы функционирования малокомплектных школ в Республике Казахстан и проблемы образовательного разрыва между качеством обучения английскому языку в городских и сельских школах применены следующие методы исследования:

1 Анализ нормативно-правовых документов. Изучение и систематизация законодательства Казахстана, регулирующего образовательную деятельность, в частности малокомплектных сельских школ. Этот метод включает в себя анализ Закона «Об образовании», а также подзаконных актов, методических рекомендаций и других официальных документов.

2 Метод интервьюирования. Данный метод позволит получить мнения специалистов в области образования о реальном состоянии дел в городских и сельских школах и эффективности применяемых законодательных и управленческих мер.

3 Методы синтеза, систематизации, и обобщения позволяют всесторонне подойти к изучению сложных социокультурных, экономических и педагогических аспектов функционирования сельских школ. Так, использование обобщения как метода исследования позволит интегрировать разрозненные данные и интерпретации в унифицированное целостное представление, что способствует формированию общей картины исследуемой проблемы. Систематизация данных способствует выделению основных тенденций и закономерностей, облегчая процесс анализа и выработки рекомендаций.

Эти методы исследования позволят комплексно оценить как законодательное регулирование МКШ, так и практическую сторону их деятельности. Полученные данные будут способствовать разработке предложений по оптимизации управленческих и образовательных процессов в МКШ, что в конечном итоге способствует повышению качества образования в сельских регионах.

Результаты и обсуждение

В рамках реализации проекта «Создание научно образовательного консорциума вузов Казахстана по сокращению разрыва между качеством обучения английскому языку в городских и сельских школах», реализуемого в КУ им.Ш.Уалиханова, было проведено интервью, направленное на выявление общих и специфических подходов по сокращению разрыва между языковой подготовкой в городе и в селе. В интервью приняли участие учителя школ Акмолинской, Жамбылской, Павлодарской и Костанайской областей. Всего – 57 учителей. Взаимодействие эксперта с учителями происходило дистанционно с помощью программы Skype. По результатам интервью было выявлено, что существует разрыв в качестве среднего образования между городскими и сельскими школами. Среди факторов, определяющих существенный разрыв между качеством обучения английскому языку в городских и сельских школах, можно выделить следующие: недостаточное техническое оснащение; отсутствие возможности общения с носителями языка; низкая мотивация в сельских школах; технические проблемы при использовании ИКТ; нехватка квалифицированных кадров.

Более подробные статистические данные, полученные в результате интервью представлены в таблице.

Таблица 1 – Результаты интервью

№	Область	Недостаточное техническое оснащение	Отсутствие возможности общения с носителями языка	Низкая мотивация в сельских школах	Технические проблемы при использовании ИКТ	Нехватка квалифицированных педагогов
1	Акмолинская	75%	65%	40%	80%	50%
2	Жамбылская	70%	75%	45%	75%	65%
3	Костанайская	80%	80%	60%	80%	65%
4	Павлодарская	75%	66%	58%	75%	50%

По результатам данных видно, что в вопросе разрыва между качеством обучения английскому языку в сельских школах остро стоит

проблема использования ИКТ на занятиях. Об этом свидетельствуют высокие показатели по данному вопросу во всех областях. Анализ также показывает, что следующей причиной разрыва в образовании является недостаточное техническое оснащение в сельских школах по сравнению с полнокомплектными школами (финансовые вложения не оправдываются, поскольку расходы на одного ученика в МКШ выше, чем в городской). Возможность общения с носителями языка отсутствует в большинстве отдаленных населенных пунктах с малой численностью населения, что также снижает качество образования. Внимание привлекает и наличие низкой мотивации учащихся в сельской местности, что является показателем недостаточного интереса школьников к изучению английского языка. Необходимо выделить дефицит квалифицированных педагогических кадров в сельской местности, который влияет на снижение качества школьного образования.

Вместе с тем, помимо перечисленных факторов, влияющих на снижение эффективности учебного процесса, респонденты отметили ряд преимуществ в сельских школах. Это, прежде всего, малая наполняемость класса, что позволяет осуществлять индивидуальный подход к учащимся, личностно-ориентированный подход, практическую направленность учебной деятельности и нравственное воспитание школьников. Несмотря на наличие преимуществ в преподавании в сельских школах, проблема разрыва в образовании остается.

В ходе дополнительного интервьюирования было выявлено, что большую роль в сокращении разрыва в образовании между сельским и городским населением играет географическая отдаленность. По мнению учителей, сельские школы меньше взаимодействуют с университетами, в городских же школах студенты университета постоянно проходят педагогическую практику, тем самым мотивируя учащихся к изучению английского языка.

Исходя из результатов анализа, очевидно, что наблюдается разрыв в образовании между сельским и городским населением.

В рамках реализации государственной стратегии по улучшению качества образования, значительные усилия направлены на поддержку малокомплектных сельских школ и вопросам сокращения разрыва в качестве образования между городскими и сельскими школами. Основопологающим документом, задающим направления для модернизации МКШ, является «Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023–2029 годы» (далее – Концепция) [12].

В Концепции предусмотрена реализация региональных образовательных проектов, таких как «Мобильный учитель» и «Шефство сильных школ над сельскими школами с низкой результативностью» [12, с. 11]. Проект «Мобильный учитель» позволяет опытному учителю осуществлять педагогическую деятельность выездного характера в МКШ нескольких населенных пунктов. Задачами данного проекта являются изучение проблем в деятельности сельских школ, разработка и реализация модели шефства, внедрение различных форм взаимодействия, внедрение лучших практик и эффективных подходов городских школ в образовательный процесс сельских школ.

Важным проектом, предусмотренным Концепцией, является проект «Цифровая сельская школа», который ориентирован на укрепление информационно-коммуникационной инфраструктуры и обеспечение доступа к квалифицированным педагогам через дистанционные технологии. Внедрение цифровых технологий и интернет-ресурсов предоставит учащимся доступ к качественным образовательным материалам и возможность обучения на равных с городскими сверстниками. В рамках данного проекта значительно укрепится информационно-коммуникационная инфраструктура МКШ [12, с. 48].

В дополнение к этому, государственные инициативы, такие как финансирование программы «С дипломом – в село» и разработка Дорожной карты по поддержке одаренных детей из малообеспеченных и многодетных семей [3] являются критически важными для снижения образовательного неравенства. Эти программы не только помогают повышать качество образования, но и способствуют социальной интеграции и экономическому развитию сельских территорий. В рамках программы «С дипломом – в село» предпринимаются шаги для привлечения молодых специалистов в сельские школы и поддержки талантливой молодежи из сельских районов для получения образования и дальнейшей работы в родных местах.

Реализация Дорожной карты по поддержке талантливых детей включает предоставление возможностей для участия в различных внеклассных и образовательных мероприятиях, что направлено на развитие их потенциала и интеграцию в более широкие образовательные и социальные процессы. На сегодняшний день успешно ведется работа по сохранению и дальнейшему совершенствованию системы работы с одаренными детьми. Разрабатываются и внедряются проекты и программы, необходимые для максимально эффективной реализации потенциала способных и одаренных детей, их социального становления.

На основании обсуждения результатов исследования можно сформулировать следующие рекомендации для дальнейшего развития малокомплектных сельских школ и сокращения разрыва в качестве образования между городскими и сельскими школами:

1. Продолжение инвестиций в цифровую инфраструктуру. Обеспечение стабильного и широкополосного доступа к интернету должно стать приоритетом, чтобы устранить технологическое отставание сельских школ.

2. Развитие профессионального сообщества учителей. Создание сетей поддержки и обмена опытом между учителями МКШ может способствовать повышению их профессиональной компетенции и мотивации.

3. Обновление материально-технической базы. Планы по обновлению материально-технической базы сельских школ, включая строительство новых учебных заведений и интернатов, являются своевременными.

4. Повышение квалификации педагогов. В условиях перехода к новому технологическому укладу и необходимости интеграции современных технологий в образовательный процесс, сельские учителя должны обладать всеми необходимыми компетенциями для эффективной работы.

5. Интеграция образовательных ресурсов. Расширение доступа к современным предметным кабинетам и компьютерной технике в школах – важный шаг на пути к сокращению разрыва в образовательных возможностях между сельскими и городскими школьниками.

Информация о финансировании

Данная статья подготовлена в рамках проекта «Создание научно-образовательного консорциума вузов Казахстана по сокращению разрыва между качеством обучения английскому языку в городских и сельских школах» по грантовому финансированию МНВО РК на 2022-2024 гг. (ИРН АР14871729).

Выводы

Проблема функционирования малокомплектных школ в Казахстане и сокращения разрыва между сельскими и городскими школами на сегодняшний день является актуальной, поскольку она не может обеспечить главного – равный доступ к качественному образованию всех детей.

В рамках исследования было выявлено, что в школах сохраняется разрыв в качестве знаний между городскими и сельскими обучающимися

Для дальнейшего развития сельского образования и сокращения разрыва в качестве обучения между городскими и сельскими школами необходимо принять во внимание следующие меры:

Во-первых, необходимо ввести новую классификацию школ по местоположению или наполняемости школ на основе международного опыта.

Классификация школ позволит эффективно распределить финансовые и человеческие ресурсы, оказывать адресную поддержку школам.

Во-вторых, нужно разработать механизм обеспечения непрерывного повышения квалификации сельских учителей посредством выездных мероприятий.

В-третьих, следует разработать общую стратегию развития образования на селе, которая будет включать системные подходы по улучшению показателей. Повышение качества образования на селе позволит сравнять шансы сельских детей. Равенство в образовании – ключ к стабильному развитию страны.

Таким образом, государственные инициативы и проекты в сфере образования, особенно направленные на поддержку малокомплектных сельских школ, играют ключевую роль в обеспечении равного доступа к образовательным ресурсам и возможностям для всех учащихся.

Список использованных источников

1 Закон Республики Казахстан «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.07.2020 г.) – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>

2 Правила деятельности организаций образования по условиям организации обучения (с изменениями по состоянию на 06.01.2021 г.) – Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31471628

3 Послание Президента РК К.К.Токаева «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана от 2 сентября 2019 года» – Режим доступа: <https://www.akorda.kz>

4 Мурзалинова, А. Ж., Муканова, Д. С. и др. Повышение квалификации педагогов малокомплектных школ для уменьшения образовательного неравенства // Вестник КарГУ. Серия Педагогика. – Караганда, 2021. – № 3. – С.29–42

5 Слесарь, М. В. Сельская школа на современном этапе развития образования // Педагогическая наука и практика. – 2020. – №3 (29). – С. 7–12.

6 Нурбаев, Ж. Неравенство в системе среднего образования: анализ политики реформирования малокомплектных школ Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – / Ж. Нурбаев. – 2021. – 87 с. – Режим доступа: <https://www.soros.kz/ru/inequality-in-the-secondary-education-system-an-analysis-of-the-reform-policy-for-small-schools-in-the-republic-of-kazakhstan>

7 Lisbeth, Å. B. The smaller the better? A review of research on small rural schools in Sweden [Electronic resource]. / Lisbeth Åberg–Bengtsson // International

Journal of Educational Research. – 2009. – Vol. 48. – 100–108. – Access mode: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0883035509000147>

8 Shikalepo, E. E. Attributes Underlying Learner Performance in Rural Schools: The Perspectives of Rural School Teachers in Namibia [Electronic resource]. – Elock Emvula Shikalepo // International Journal of Multidisciplinary Education and Research. – 2020. – Vol. 5. – 24–31. – Access mode: <https://www.researchgate.net/publication/339352180>

9 Сюецзяо, И. Китайская сельская малокомплектная школа и ее опыт развития // Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. – 2018. – № 4. – С. 31–42.

10 Шерайзина, Р. М. Сельская школа современной России и зарубежья / Р. М. Шерайзина, З. Б. Ефлова // Непрерывное образование: XXI век. – 2021. – Выпуск 1 (33). – С. 1–12

11 Байбородова, Л. В. Современные экономические и социальные условия образования сельских школьников // Педагогика сельской школы. – 2019. – № 1. – С. 9–23.

12 Об утверждении Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023–2029 годы. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>

References

1 Zakon Respubliki Kazaxstan «Ob obrazovanii» (s izmeneniyami i dopolnениями po sostoyaniyu na 07.07.2020 g.) [Law of the Republic of Kazakhstan «On Education» (with amendments and additions as of 07/07/2020)] – Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319>

2 Pravila deyatel`nosti organizacij obrazovaniya po usloviyam organizacii obucheniya (s izmeneniyami po sostoyaniyu na 06.01.2021 g.) [Rules for the activities of educational organizations according to the conditions of the organization of training (as amended as of 01/06/2021)] – Access mode: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31471628

3 Poslanie Prezidenta RK K. K.Tokaeva «Konstruktivny`j obshhestvenny`j dialog – osnova stabil`nosti i procvetaniya Kazaxstana ot 2 sentyabrya 2019 goda». [Message from the President of the Republic of Kazakhstan K.K. Tokayev «Constructive public dialogue is the basis of stability and prosperity of Kazakhstan dated September 2, 2019»] – Access mode: <https://www.akorda.kz>

4 Murzalinova, A. Zh., Mukanova, D. S. i dr. Povy`shenie kvalifikacii pedagogov malokomplektny`x shkol dlya umen`sheniya obrazovatel`nogo neravenstva. [Professional development of teachers of small schools to reduce

educational inequality] // Vestnik KarGU. Seriya Pedagogika. – №3. – 2021. – P. 29–42

5 **Slesar, M. V.** Sel'skaya shkola na sovremennom e'tape razvitiya obrazovaniya [Rural school at the present stage of education development] / M.V. Slesar // Pedagogicheskaya nauka i praktika. – 2020. – №3 (29). – P. 7–12.

6 **Nurbaev, Zh.** Neravenstvo v sisteme srednego obrazovaniya: analiz politiki reformirovaniya malokomplektny'x shkol Respubliki Kazaxstan [Inequality in the secondary education system: analysis of the policy of reforming small schools in the Republic of Kazakhstan] [Electronic resource] / Zh. Nurbaev. – 2021. – 87 p. – Access mode: <https://www.soros.kz/ru/inequality-in-the-secondary-education-system-an-analysis-of-the-reform-policy-for-small-schools-in-the-republic-of-kazakhstan>

7 **Lisbeth, Å. B.** The smaller the better? A review of research on small rural schools in Sweden [Electronic resource] / Lisbeth Åberg–Bengtsson // International Journal of Educational Research. – 2009. – Vol. 48. – 100–108. – Access mode: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0883035509000147>

8 **Shikalepo, E. E.** Attributes Underlying Learner Performance in Rural Schools: The Perspectives of Rural School Teachers in Namibia [Electronic resource] / Elock Emvula Shikalepo // International Journal of Multidisciplinary Education and Research. – 2020. – Vol. 5. – 24–31. – Access mode: <https://www.researchgate.net/publication/339352180>

9 **Syueczyao, I.** Kitajskaya sel'skaya malokomplektnaya shkola i ee opyt razvitiya [Chinese rural small-scale school and its development experience] // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 20. Pedagogicheskoe obrazovanie. – 2018. – № 4. – P. 31–42.

10 **Sherajzina, R. M.** Sel'skaya shkola sovremennoj Rossii i zarubezh'ya [Rural school of modern Russia and abroad] / R.M. Sherajzina, Z.B. Eflova // Npreriv'noe obrazovanie: XXI vek. – 2021. – Vy'pusk 1 (33). – P. 1–12

11 **Bajborodova, L. V.** Sovremenny'e e'konomicheskie i social'ny'e usloviya obrazovaniya sel'skix shkol'nikov [Modern economic and social conditions of education for rural schoolchildren] // Pedagogika sel'skoj shkoly'. – 2019. – № 1. – P. 9–23.

12 Ob utverzhdenii Konceptii razvitiya doshkol'nogo, srednego, texnicheskogo i professional'nogo obrazovaniya Respubliki Kazaxstan na 2023–2029 gody. [On approval of the Concept for the development of preschool, secondary, technical and vocational education of the Republic of Kazakhstan for 2023–2029] – Access mode: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>

Поступило в редакцию 12.08.24.

Поступило с исправлениями 07.10.24.

Принято в печать 26.11.24.

*А. А. Ж. Ахметова¹, А. Д. Жақупова², А. М. Жиеналина³

А. Е. Исмагулова⁴, Б. А. Нурмагамбетова⁵

^{1,2,3,4}Ш. Уалиханов атың. Көкшетау университеті,

Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ.

⁵Ә. Марғұлан атың. Павлодар педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

12.08.24 ж. баспаға түсті.

07.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

26.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШАҒЫН КОМПЛЕКТ МЕКТЕПТЕРІН ДАМУДЫҢ ЗАҢНАМА НЕГІЗІ: БІЛІМ БЕРУДІҢ АЛШАҚТЫҒЫН ҚЫСҚАРТУ

«Қалалық және ауылдық мектептерде ағылшын тілін оқыту сапасы арасындағы алшақтықты азайту бойынша Қазақстан ЖОО-ларының ғылыми білім беру консорциумын құру» жобасын іске асыру шеңберінде Шоқан Уәлиханов атындағы Көкшетау университетінде ағылшын тілі мұғалімдерімен қалада және ауылда тілдік даярлық арасындағы алшақтықты қысқарту бойынша жалпы және ерекше тәсілдерді анықтауға бағытталған сұхбат жүргізілді.

Мақалада ауылдық жерлерде мектеп білімін дамыту мәселелері бойынша ресми құжаттар мен нормативтік-құқықтық базаның шолуы мен талдауы ұсынылған. Шағын жинақталған ауыл мектептерінің қызметін реттейтін және олардың қызметіндегі мәселелерді шешуге бағытталған нормативтік актілер зерттелген. Ауыл мектебінің ерекшеліктері мен ауыл мұғалімінің кәсіби қызметі, ауыл мұғалімдерін кәсіби қызметке дайындау қарастырылған. Мақалада қала мен ауыл мектептеріндегі орта білім сапасындағы алшақтық мәселесі зерттелген. Ақмола, Жамбыл, Павлодар және Қостанай облыстарының ағылшын тілі мұғалімдерімен жүргізілген сұхбат нәтижелері ұсынылып, қала мен ауылдағы тілдік дайындық арасындағы алшақтықты анықтайтын негізгі факторлар көрсетілген. Мақалада ауылдық білім беруді одан әрі дамыту және қалалық және ауылдық мектептер арасындағы оқыту сапасындағы алшақтықты қысқарту бойынша бірқатар ұсыныстар берілген.

Кілтті сөздер: шағын жинақталған мектеп, қалалық мектеп, ауылдық мектеп, алаштықты азайту, ағылшын тілін оқыту.

*A. Akhmetova¹, A. Zhakupova², A. Zhiyernalina³

A. Ismagulova⁴, B. Nurmagambetova⁵

^{1,2,3,4}Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov,

Republic of Kazakhstan, Kokshetau

⁵Pedagogical University named after A. Margulan,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 12.08.24.

Received in revised form 07.10.24.

Accepted for publication 26.11.24.

LEGISLATIVE FRAMEWORK FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL-SCALE SCHOOLS IN KAZAKHSTAN: BRIDGING THE GAP BETWEEN EDUCATION

As part of the project «Establishing a Scientific and Educational Consortium of Kazakhstani Universities to Reduce the Gap Between the Quality of English Language Education in Urban and Rural Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Schools,» implemented at KU named after Sh. Ualikhanov, an interview was conducted with English language teachers to identify common and specific approaches to reducing the gap between language training in urban and rural schools.

Revised translation: The article reviews and analyzes official documents and the regulatory framework regarding the development of school education in rural areas. It examines the legal regulations governing the operation of small schools in these regions and their challenges. The specific characteristics of rural schools and teachers, as well as teacher preparation, are discussed. The article also addresses the disparity in the quality of secondary education between urban and rural schools. The results of interviews with English language teachers from the Akmola, Zhambyl, Pavlodar, and Kostanay regions are presented, highlighting key factors contributing to the gap in language education between urban and rural settings. The article provides a number of recommendations for the further development of rural education and reducing the gap in the quality of education between urban and rural schools.

Keywords: small-class school, urban school, rural school, reducing the gap, english language teaching.

SRSTI 14.25.07

<https://doi.org/10.48081/FWJD5726>

G. S. Auyelbayeva¹, A. A. Mussina², *O. A. Abilova³

^{1,2,3}Kh. Dosmukhamedov Atyrau University

Republic of Kazakhstan, Atyrau

e-mail: abilova2025@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7537-3165>

²ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8695-6686>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2625-1153>

THE EXPERIENCE OF FORMING DIGITAL LITERACY IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

The article is devoted to the analysis of the experience of digital literacy formation among primary school students in various countries. It examines the issues of digital literacy, methods and approaches to its teaching, features of the introduction and use of digital technologies in the educational process of younger schoolchildren. The authors analyze the role of information and communication technology in the development of digital competence in primary school students, draw comparisons between local and international experience, and highlight key trends and issues in the field of teaching digital literacy. The article also presents the results of a survey aimed at studying the level of digital technology development. The survey revealed that most children actively use the Internet mainly for entertainment, while educational use of network resources takes them a smaller proportion of their time on the Internet. This emphasizes the necessity for focused instruction in digital literacy, with a focus on information security, online critical thinking, and the efficient use of digital resources for learning. Special attention is paid to the importance of early inclusion of schoolchildren in the information space, taking into account their safety and the development of critical thinking.

Keywords: digital literacy, digital competence, Internet, information technology communication, primary education, digital literacy training, domestic and foreign experience

Introduction

As a reflection of the contemporary demands of the information age, digital literacy is increasingly being taught in elementary schools. The experiences of various nations show a range of methods for forming digital literacy, acknowledging the significance of this process for younger students.

Children now have the freedom to freely access information and knowledge through a variety of devices thanks to the development of modern information and communication technology. This enables kids to actively engage with a variety of devices, fusing the real and virtual worlds, in addition to using a home computer. For the successful implementation of digital literacy among schoolchildren, it follows that preparing future teachers with digital competence becomes crucial. It's also becoming clear that younger students need to have their cognitive curiosity and skills in information and communication technology developed.

Because of the advancement of digital technologies, teachers today require specific training. It is imperative to recognize that youngsters of today regularly use digital devices and the Internet. The fact that primary school pupils actively utilize the Internet and have mastered a large portion of digital technology highlights the importance of raising their level of digital literacy.

The information and abilities required for using digital devices and Internet resources safely and effectively are included in digital literacy. It is regarded as a crucial component of pupils' talents and helps to shape their foundational competencies. The establishment and enhancement of digital competencies in pupils is turning into an essential duty in a digital society.

The State Educational Standard of the Republic of Kazakhstan states (State educational standard of primary general education, 2022) that one of the goals of primary education is the development of information skills and safe behavior skills in society. Using resources and information technologies improves the quality of instruction in primary schools. Primary school age is beneficial for the development of information competence and digital literacy since it allows pupils to acquire information security competences, which is also vital [1].

El'tsova O.V. noted that teaching students the effective use of computers, as well as the movement, modification and use of information, is the main goal of developing information competence. Information and communication technologies contribute to the development of human competencies, and one of the key requirements of modern education is the ability of students to independently find the facts they need and choose an educational path [2].

The topic «Information and Communication Technologies» was added to the curriculum for grades 3–4 in Kazakhstan for the 2018–2019 school year, giving kids the chance to learn the fundamentals of using contemporary digital technology.

The course was moved to grade 1 and renamed «Digital Literacy» on the order of the Republic of Kazakhstan's Minister of Education and Science. This new course emphasizes the value of giving students a foundational understanding of computer use, information processing, and safe Internet access.

The questions designed to help pupils acquire the fundamental information and abilities required for the efficient use of digital technology in daily life are part of the methodological recommendations for the study of the topic «Digital Literacy» in primary grades.

The introduction of digital literacy into the educational process of primary schools helps to prepare students for life in the information society, the formation of critical competencies and skills for the safe use of digital resources.

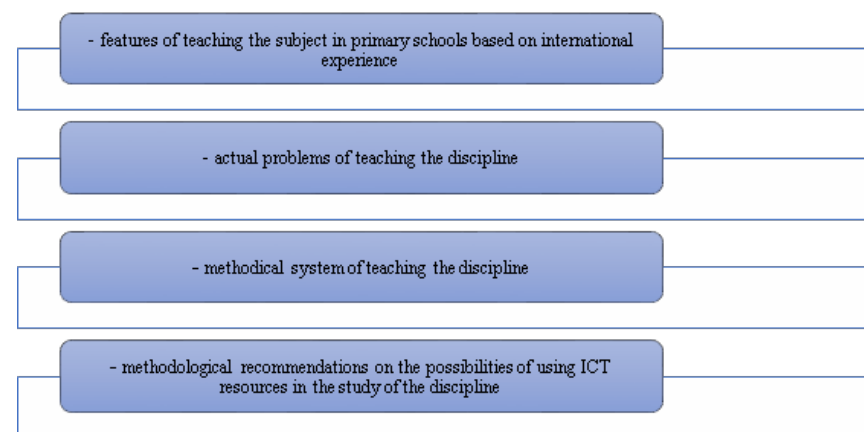

Figure 1. – Questions on the subject of «Digital literacy»

Studying «digital literacy» will ensure that school informatics in modern Kazakhstan advances and increase the demand for fundamental understanding.

Methods and materials

An examination of computer science and digital literacy courses across international borders was done as part of this research. Finding patterns and characteristics in the way primary school students are taught computer and Internet abilities was the aim of this investigation. Scientific publications and open-access information sources on the subject of digital education provided the data for the

analysis. The following criteria could be used to categorize countries based on the analysis:

- computer science as a separate subject that is required to be studied.
- computer science is incorporated into various subjects.
- the utilization of computer science's components in other academic fields but its lack as a stand-alone study.

Students in the third «B» class were surveyed

The study's second component involved surveying pupils in Pushkin Gymnasium No. 1's third «B» class. 21 students – 14 boys and 7 girls – participated in the poll. The purpose of the survey was to find out how younger students were acquiring Internet capabilities and at what level. Among the primary inquiries on the survey were: What was your method of learning how to utilize the Internet?

What is the purpose of your Internet usage?

The primary patterns in this age group's Internet usage and understanding of information security issues were found through the collection and analysis of data.

As a result, the study combined practical research based on a survey of students with a theoretical examination of curriculum. As a result, we were able to build a thorough grasp of the situation regarding digital literacy development in primary schools as well as its future prospects.

Numerous methods for teaching digital literacy were identified by the analysis, and the survey's findings indicated that while most kids already know how to use the Internet, they still require in-depth understanding of information security. This emphasizes how important it is to continue developing digital technologies and incorporating them into basic school curriculum.

Results and Discussion

The topic of «Informatics» is crucial to the development of students' information competency at this point in the school reform process. For computer science to remain a stand-alone topic for general education, it must keep up with the demands and trends in the growth of science and education in the global community. It is crucial to take into account the current developments in school informatics overseas in this aspect.

A summary of worldwide patterns in computer science education

The various ways that information and communication technologies (ICT) are implemented in the educational process are determined by the varying rates of development of ICT in different countries. Nations can be categorized based on the various methods used to teach computer science:

Countries with compulsory computer science studies:

England: Since 2014, England has been among the first nations to incorporate computer science into the curriculum for the whole 12-year study span. There are four main stages to the curriculum:

In the first stage (5 – 7 years old), students create and modify basic programs.

Stage 2 (7–11 years): Create, draft, and modify programs to meet predetermined objectives.

Stage 3 (ages 11 to 14): Create, implement, and assess abstractions for simulation computing.

Stage 4 (14–16 years old): Cultivate and apply your analytical, computational thinking, problem-solving, and design skills.

"Computer Technology" was one of the subjects included to England's new national curriculum in 2014, according to research by Brown N. C. One of the few nations that incorporates programming into a complete learning plan is England. The fundamentals of computational thinking, computer science programming, and computer engineering form the basis of the computer engineering course [3].

Information technology: Utilizing a range of ICT resources and programs.

The ability to use digital technologies safely and effectively is known as digital literacy.

The primary goals of computer science education in England are to foster students' computational thinking, problem-solving and design capabilities, and analytical ability.

Based on its resources and strategic interests, each nation choose its own distinctive methods for incorporating computer science into its educational curricula, as the analysis demonstrates. Other nations wishing to update their educational systems to meet the demands of the information age can take a cue from the English method, which places a strong focus on programming and incorporates computer science into all phases of education.

Choi J. stressed that the education system in China is designed for 12 years of study (6+3+3). «Information technology» is the name given to computer science in schools. The block-modular nature of the course structure, which has been in effect since 2012, allows schools to change their curricula in accordance with government strategies [4]. Included in the course are:

Basic «Getting to Know the Computer» module (72 hours), robotics and programming algorithms modules (36 hours each) are offered in elementary school.

Secondary school: 36-hour modules including robotics, algorithm programming, and information technology.

High school: 36-hour variable modules including multimedia technology, network technologies, and programming.

The study of robotics is just one aspect of the practical application of knowledge that is the goal of computer science education in China.

The South Korean educational system consists of six-year elementary school, three-year middle school, and three-year high school. In 1971, computer education began, and by 2007, computer science was mandated. 2018 saw the introduction of a revamped curriculum that made computer technology an elective in high school and a requirement for secondary education. Tamaro R pointed out that the curriculum teaches computer thinking, programming, and digital literacy [5].

Hutagalung B. believes that the curricula of individual school districts are allowed because the American education system is decentralized. At the national level, computer science education for all age groups is becoming increasingly popular [6].

Vargas A. L pointed out that Singapore implemented the Code For Fun initiative in 2014, which mandates computer literacy and programming instruction for all elementary school pupils. Ten-hour classes in robotics and visual languages are part of the curriculum. In order for schools to participate in the initiative, applications for funding are accepted [7].

In countries such as the USA, Canada and Australia, the focus is on elective computer science education. Computers are used in education and other fields in these countries. The requirements for studying computer technology, starting from the first grade, are reflected in the educational programs of the Canadian province of Ontario [8].

Some nations, like Finland, New Zealand, and Japan, include computer science into other academic fields. Since 2014, Finland has implemented interdisciplinary programming and algorithmic thinking training. It is intended to gradually implement mandatory programming education for all students in Japan [9].

The absence of computer science as a separate academic discipline

Although some countries do not provide computer science as a stand-alone curriculum, its components are used in other academic subjects. These nations are building early childhood education and training programs that enable children to successfully complete the computer science curriculum in schools [10].

Four major patterns in the evolution of digital literacy have been identified by an analysis of global experience:

- Teaching digital literacy through computer games and after-school activities.
- Including information from other subjects into the teaching of digital literacy.
- The development of an information culture devoid of computer use.
- Creation of training courses in digital literacy for various age groups.

Research on Digital Literacy at Pushkin Gymnasium No. 1

A survey was administered to pupils at Pushkin Gymnasium No. 1's third "B" class as part of the study. Seven females and fourteen boys took part in the survey. The survey indicated how critical it is for younger students to acquire information security and digital literacy.

The research method is a questionnaire on digital literacy among primary school students. The survey was attended by students of the 3rd «B» class of the Pushkin Gymnasium No. 1. There are 14 boys and 7 girls in the class.

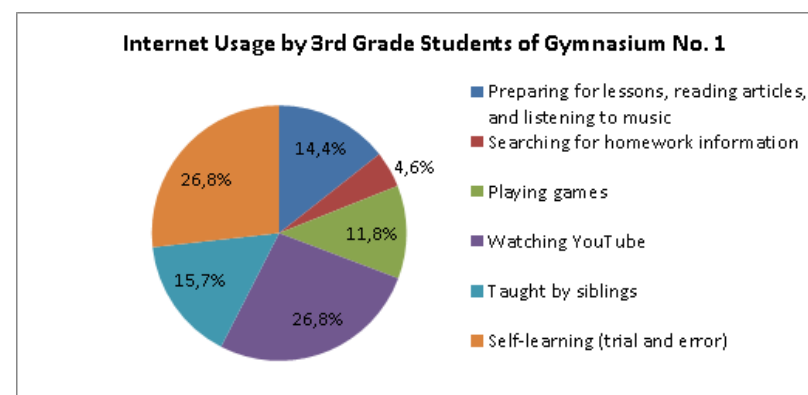

Figure 3 – The results of the survey of students of the 3rd «B» class

A survey was administered to students as part of the study, asking them about their Internet usage habits and how they learnt to use it.

In response to the inquiry, "How did you learn to use the Internet?" The distribution of the responses was as follows:

In response, 41% of participants said they had learned how to use the Internet on their own through trial and error.

Of the students, 24% said their siblings had taught them how to use the Internet.

These results show that most younger students learn to use the Internet without prior education; instead, they rely on their own experience or the help of older family members.

In response to the inquiry, «What is the purpose of your Internet usage» The distribution of the responses was as follows:

The majority of kids watch YouTube online.

Eighteen percent said they use it for gaming.

Seven percent of people look up information about homework online.

2.2% read articles, listen to music, and get ready for classes on it.

According to these findings, youngsters between the ages of 9 and 10 mostly use the Internet for communication and pleasure; instructional content makes up a far lower portion of their online activity.

The survey results allow for the following deductions to be made:

Rather than through official educational programs, the majority of younger pupils have learnt how to use the Internet on their own or with assistance from family members. Instead of being used for instructional purposes, people use the Internet largely for amusement, such as playing games and viewing YouTube videos. Pupils in elementary school know very little about using the Internet safely.

According to the study, younger students' information security needs to be raised, and a more systematic strategy to teaching them how to use the Internet needs to be implemented. In the digital age, using mobile devices, the Internet, and other electronic devices should be accompanied by the necessary network security knowledge and training.

Conclusion

Only by making a major shift in teaching strategies will it be possible to teach digital literacy effectively and get good results. Students' individual work must be encouraged, and their personality, cognitive, and creative development must be the main priorities. This necessitates using the strategies, formats, approaches, and tactics of educational activities that help younger students develop their digital literacy.

According to a poll conducted among Grade 3 "B" pupils at Pushkin Gymnasium No. 1, the majority of kids use the Internet mostly for amusement, including games and YouTube videos. A much smaller percentage of their online activity is related to educational use of the Internet.

This emphasizes the necessity of focused instruction in digital literacy, encompassing topics like information security, online critical thinking, and efficient use of digital resources for learning.

Developing appropriate curricula, providing teacher training, and granting access to digital educational materials are all essential components of an integrated approach to fostering digital literacy in primary schools. The curriculum for teaching digital literacy should take into consideration the age range of primary school pupils, pique their curiosity, and help them acquire the skills necessary to use the Internet safely and effectively.

An essential component of the contemporary educational process is teaching pupils digital literacy, which helps them study in the information age and get ready for a successful life. To achieve this, it will take the combined efforts of educators, parents, and the community to establish a secure and encouraging

learning environment. Every youngster will be able to grow and improve their digital abilities in such an atmosphere, which is essential for their successful future.

The study's findings highlight the significance of teaching digital literacy in primary schools using a targeted and organized strategy. Developing curriculum that works, hiring educators with the right skills, and giving students access to contemporary digital resources are all important steps in this process. Only under these circumstances can it be guaranteed that younger students will successfully acquire digital literacy and be ready for life in the information society

References

- 1 Государственный образовательный стандарт начального общего образования. 2022. – [Электронный ресурс]. – URL : <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V18000176692> (Дата обращения: 11.03.2024)
- 2 **Ельцова, О. В.** Содержание и уровни развития цифровой грамотности у младших школьников [Текст] // Современные проблемы науки и образования. – 2020. – № 5. – С.5–10.
- 3 **Brown, N. C., Sentence, S., Crick, T., Humphreys, S.** Restart: The resurgence of computer science in UK schools [Text] // ACM Transactions on Computing Education (TOCE). – 2014. – №. 2. – P. 1-22.
- 4 **Choi, J., An, S., Lee, Y.** Computing education in Korea – current issues and endeavors [Text] // ACM Transactions on Computing Education (TOCE). 2015. – № 2. – P. 8–22.
- 5 **Tamaro, R., Iannotta, I. S., Ferrantino, C.** Improving Digital Literacy In Primary Education [Text] // EDULEARN19 Proceedings. – IATED, 2019. – P. 9922-9927.
- 6 **Hutagalung, B.** The ability of digital literacy for elementary school teachers [Text] // JPI (Jurnal Pendidikan Indonesia). – 2021. – Т. 10. – № 4. – P. 710–721.
- 7 **Vargas, A. L. L., Castro, J. A.** Study of the impact of digital literacy in primary education contexts: diagnosis and evaluation [Text] // EDULEARN20 Proceedings. – IATED, 2020. – P. 6063–6070.
- 8 **Kailani, R., Susilana, R., Rusman, R.** Digital literacy curriculum in elementary school [Text] // Teknodika. – 2021. – Т. 19. – №. 2. – P. 90–102. <https://doi.org/10.20961/teknodika.v19i2.51784>
- 9 **Lionenko, M., Huzar, O.** Development of Critical Thinking in the Context of Digital Learning [Text] // Economics & Education. – 2023. – Т. 8. – № 2. – P. 29–35. <https://doi.org/10.30525/2500-946x/2023-2-5>.
- 10 **Reichert, F.** Exploring the structure of digital literacy competence assessed using authentic software applications [Text] // Educational Technology Research

and Development. – 2020. – Т. 68. – P. 2991–3013. <https://doi.org/10.1007/S11423-020-09825-X>

References

1 Gosudarstvennyj obrazovatel'nyj standart nachal'nogo obshhego obrazovaniya [State educational standard of primary general education] – 2022. – [Electronic resource]. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V18000176692> (Access date: 11.03.2024)

2 **El'tsova, O. V.** Soderzhanie i urovni razvitiya tsifrovoy gramotnosti u mladshikh shkol'nikov [The content and levels of development of digital literacy among younger schoolchildren] [Text]. Modern problems of science and education. – 2020. – № 5. – P. 5–10.

3 **Brown, N. C., Sentence, S., Crick, T., Humphreys, S.** Restart: The resurgence of computer science in UK schools [Text]. ACM Transactions on Computing Education (TOCE). – 2014. – № 2. – P. 1–22.

4 **Choi, J., An, S., Lee, Y.** Computing education in Korea – current issues and endeavors [Text]. ACM Transactions on Computing Education (TOCE). 2015. – № 2. – P. 8–22.

5 **Tammara, R., Iannotta, I. S., Ferrantino, C.** Improving Digital Literacy In Primary Education [Text]. EDULEARN19 Proceedings. – IATED, 2019. – P. 9922–9927.

6 **Hutagalung, B.** The ability of digital literacy for elementary school teachers [Text]. JPI (Jurnal Pendidikan Indonesia). – 2021. – Т. 10. – №. 4 – P. 710–721.

7 **Vargas, A. L. L., Castro, J. A.** Study of the impact of digital literacy in primary education contexts: diagnosis and evaluation [Text]. EDULEARN20 Proceedings. – IATED, 2020. – P. 6063–6070.

8 **Kailani, R., Susilana, R., Rusman, R.** Digital literacy curriculum in elementary school [Text]. Teknodika. – 2021. – Т. 19. – №. 2. – P. 90–102. <https://doi.org/10.20961/teknodika.v19i2.51784>

9 **Lionenko, M., Huzar, O.** Development of Critical Thinking in the Context of Digital Learning [Text]. Economics & Education. – 2023. – Т. 8. – № 2. – P. 29–35. <https://doi.org/10.30525/2500-946x/2023-2-5>.

10 **Reichert, F.** Exploring the structure of digital literacy competence assessed using authentic software applications [Text]. Educational Technology Research and Development. – 2020. – Т. 68. – P. 2991–3013. <https://doi.org/10.1007/S11423-020-09825-X>

Received 21.10.24.

Received in revised form 24.10.24.

Accepted for publication 17.11.24.

Г. С. Әуелбаева¹, А. А. Мусина², О. А. Абилова³

^{1,2,3}Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті

Қазақстан Республикасы, Атырау қ.

21.10.24 ж. баспаға түсті.

24.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

17.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ

Бұл мақалада әртүрлі елдердегі бастауыш сынып оқушылары арасында цифрлық сауаттылықты дамытудың әртүрлі тәсілдері қарастырылады. Онда цифрлық сауаттылық мәселелері, оны оқыту әдістері, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларын оқытуда цифрлық технологияларды енгізу және пайдалану ерекшеліктері талқыланады. Авторлар Ресейдегі және шетелдегі тәжірибені салыстыра отырып, цифрлық сауаттылықты оқытудағы негізгі белгілер мен қиындықтарды іздейді. Сонымен қатар, олар цифрлық технологияның жас студенттерге цифрлық сауаттылықты игеруге көмектесетін жолдарын талқылайды. Мақалада сонымен қатар цифрлық технологиялардың даму деңгейін анықтау мақсатында жүргізілген сауалнаманың нәтижелері келтірілген. Сауалнамаға сәйкес, балалардың көпшілігі Интернетті негізінен көңіл көтеру үшін белсенді пайдаланады. Алайда, желілік ресурстарды білім беру мақсатында пайдалану олардың интернеттегі уақытының аз ғана бөлігін алады. Бұл цифрлық сауаттылықты мақсатты оқыту ақпараттық қауіпсіздікті жақсартуға, интернеттегі сыни ойлауға және білім беру мақсатында цифрлық ресурстарды тиімді пайдалануға байланысты болмауы мүмкін дегенді білдіреді. Оқушылардың қауіпсіздігі мен сыни тұрғыдан ойлауының дамуын ескере отырып, оларды ақпараттық кеңістікке ерте енгізудің маңыздылығына ерекше назар аударылады. Зерттеу сонымен қатар бастауыш мектептерде цифрлық сауаттылықты қалыптастыру барабар оқу жоспарларын әзірлеуді, мұғалімдерді даярлауды және

цифрлық білім беру ресурстарына қолжетімділікті қоса алғанда, кешенді тәсілді қажет ететінін көрсетті.

Кілтті сөздер: цифрлық сауаттылық, цифрлық құзыреттілік, интернет, ақпараттық коммуникациялық технологиялар, бастауыш білім беру, цифрлық сауаттылыққа оқыту, отандық және шетелдік тәжірибе.

Г. С. Ауелбаева, А. А. Мусина, * О. А. Абилова

^{1,2,3} Атырауский университет имени Х. Досмухамедова

Республика Казахстан, г. Атырау

Поступило в редакцию 21.10.24.

Поступило с исправлениями 24.10.24.

Принято в печать 17.11.24.

ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Статья посвящена анализу практики формирования цифровой грамотности среди учащихся начальных классов в разных странах. В ней рассматриваются проблемы цифровой грамотности, методы и приемы ее обучения, особенности внедрения и применения цифровых технологий в учебный процесс младших школьников. Авторы, сравнивая отечественный и зарубежный опыт, выявляют основные особенности и проблемы в области воспитания цифровой грамотности, обсуждают роль информационно-коммуникационных технологий в формировании цифровой компетентности младших школьников. В статье также представлены результаты опроса, направленного на изучение уровня развития цифровых технологий. Опрос показал, что большинство детей активно используют интернет в основном для развлечения, в то время как использование сетевых ресурсов в образовательных целях занимает небольшую часть их времени в интернете. Это подчеркивает необходимость целенаправленного обучения цифровой грамотности с упором на информационную безопасность, критическое мышление в интернете и эффективное использование цифровых ресурсов в образовательных целях. Учитывая безопасность и развитие критического мышления учащихся, особое внимание уделяется важности раннего включения их в информационное пространство. Исследование также показало, что формирование цифровой грамотности в начальных

школах требует комплексного подхода, включающего разработку адекватных учебных программ, подготовку учителей и доступ к цифровым образовательным ресурсам. Важно, чтобы программа обучения цифровой грамотности учитывала специфику возрастной категории учащихся начальной школы и способствовала развитию их познавательного интереса и навыков безопасного и эффективного использования Интернета.

Ключевые слова: цифровая грамотность, цифровая компетентность, интернет, информационно-коммуникационные технологии, начальное образование, обучение цифровой грамотности, отечественный и зарубежный опыт

FTAMP 14.35.09

<https://doi.org/10.48081/OYVD6899>**А. Ж. Жубанышева¹, *Ф. Е. Тауғынбаева²**^{1,2}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетіТеориялық математика және ғылыми есептеулер институты,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.*e-mail: galija_1981tau@mail.ru¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0713-1719>²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6880-2534>

ЫҚТИМАЛДЫҚТАР ТЕОРИЯСЫ ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ПӘНАРАЛЫҚ БАЙЛАНЫСТЫ АЙШЫҚТАУ

Ықтималдықтар теориясы математиканың кең қолданысқа ие және математикалық статистика, кездейсоқ процесстер теориясы, стохастикалық анализ, регрессиялық анализ сынды көптеген тікелей үздіксіз жалғасы бар, бірнеше маңызды мамандықтардың (статистика, актуарлық математика, аналитик т.с.с.) негізі болып табылатын саласы. Осыған орай ол жеке пән ретінде математика, механика, компьютерлік ғылымдар сынды немесе жоғары математика пәнінің бөлігі ретінде экономика, жаратылыстану ғылымдары сияқты білім беру бағдарламаларының құрамына енген. Дегенмен, математикадан бөлек білім беру бағдарламаларына арнайылап әзірленген ықтималдықтар теориясы бойынша оқулықтар мен оқу құралдарының мұзмұндары көбіне пәннің тақырыптарымен шектеліп, білім бағдарламаларына қажетті деңгейде бейімделмейді.

Мақалада Ықтималдықтар теориясы пәні мысалында пәнаралық байланыс мәселесі талданады. Ықтималдықтар теориясының басқа салаларда қолданысын көрсететін алашқы дереккөздерге, сонымен қатар, экономика, жаратылыстану ғылымдары білім беру бағдарламаларына арнайылап жазылған оқулықтар мен оқу құралдарына шолу жасалып, артықшылықтары мен кемшіліктері мазмұндалады. Қорытындысында, ықтималдықтар теориясының қолданбалы мәселелерді шешудегі мысалдары мазмұнды есептер мен оларды шығару жолдарын көрсету арқылы айшықталды. Атап айтқанда, мақалада ықтималдықтар теориясының физика мен астраномиядағы қолданысы, сақтандыру саласында қойылатын

мәселелерде оны тікелей қолдану арқылы шығару әдістері мен жолдары да келтірілген. Толық теориялық және стандартты мысалдармен қоса білім бағдарламасына қатысты мәселелерді шешу арқылы сол мамандық иелеріне бейімдеу негізінде пәнді беру білім деңгейін көтеретіндігі авторлардың тәжірибесінде көз жеткізілген.

Кілтті сөздер: Ықтималдықтар теориясы қолданысы, пәнаралық байланыс, оқыту әдістемесі, ықтималдық модель, оқиға ықтималдығы.

Кіріспе

Пән басқа мамандықтарға берілгенде сол мамандықтарға ыңғайландырылып, мамандыққа қатысты мәселелерді шешуге негізделіп берілуі міндетті. Әйткенмен де, қандай да бір мамандық бағытына арналған оқу-әдістемелік құралдарына (оқулық, оқу-әдістемелік құралдары т.с.с.) шолу барысында көпшілігінде пәннің жалпы мазмұнымен шектеледі. Мақалада осы мәселені қазіргі уақытта қолданыс аумағы күннен күнге кеңейіп келе жатқан ықтималдықтар теориясы пәні мысалында шешу жолы қарастырылады.

Ықтималдықтар теориясы пәні енгізілген әртүрлі білім беру бағдарламаларына арналған оқулықтар мен оқу құралдарына шолу барысында олардың негізінен жалпы теория, «тиын-ойын сүйегі» деңгейіндегі есептермен шектелгенін байқаймыз. Осының негізінде білім алушылар арасында оқып жатқан пәннің өз мамандықтарына қатысы жайлы сұрақтар көптеп туындайды, пәндегі негізгі ұғымдардың қай жерде және қалай қолданылатындығынан беймәлім болып қала береді. Мақала мақсаты – айтылған олқылықтардың орнын толтыруға мүмкіндік беретін пәнаралық байланысты нығайту мен белгілі бір мамандыққа жазылатын оқулықтарды сол мамандықтың мазмұнына қарай қолданысын көрсете отырып толықтыру қажет екендігін көрсету.

Материалдар мен әдістері

Ықтималдықтар теориясы пәні бойынша жеке бір мамандыққа арналған оқулықтарға шолу жүргізу арқылы талдау жасау әдісі қолданылды. Талдау нәтижесі негізінде ықтималдықтар теориясы пәні мысалында белгілі бір мамандықтарға арналған әдістемелік нұсқамалар ұсынылады. Және де, ықтималдықтар теориясын басқа мамандықтарға беруге ыңғайландырылған «Ықтималдықтар теориясының қолданысы» атты оқу құралы [1] негізінде жекеленген мамандықтарға пәнді беруге арналған бірнеше мысалдар келтірілді.

Нәтижелер және талқылау

Жай ғана ойындағы мүмкіндіктер санын есептеу деңгейінен бастау алған ықтималдықтар теориясының жаратылыстану ғылымдарындағы, демографиядағы, сақтандыру саласындағы, сот шешімдеріндегі, саудадағы, жалпы айтқанда, қоғамдық, мемлекеттік және ғылыми қолданысының кеңейген өрісіндегі зерттеулері саяси экономикада математикалық модельдеу әдісін енгізіп, ондағы математика бағытының бастауы болған Антуан Огюстен Курноның 1843 жылы Парижде шыққан сол дәуірде ғылыми деңгейі мен математикалық тіліне байланысты қабылданбаған ғылыми жұмыстарының бірі болып табылады, әлі күнге дейін маңызын жоғалтпаған «Мүмкіндіктер мен ықтималдықтар теориясының негіздері» (*Exposition de la théorie des chances et des probabilités*, 1843) атты трактатында жинақталған. Ықтималдықтар теориясы бойынша бұдан кейін жазылған ауқымды жұмыстардың бірі АҚШ математигі Торнтон Карл Фрайдың 1928 жылы шығарылған, 1934 жылы орыс тіліне аударылған қолданбалы «Probability and its engineering» атты (*Probability and its engineering*. –New York: D Van Nostrand company, Inc., 1928) оқулығы. Бұл оқулықта сол дәуір деңгейіндегі теория қамтылып, әртүрлі салалардағы қолданыстары келтірілген.

Бастапқы зерттеулердің барлығы үзік-үзік түрде болып, көпке дейін жүйелі ғылым саласы түрінде қалыптаспаған еді. Алайда, Андрей Николаевич Колмогоров 1933 жылы Берлинде неміс тілінде шыққан «Ықтималдықтар теориясының негіздері» (*Grundbegriffe der wahrscheinlichkeitsrechnung*, 1933) еңбегінде Француз математигі Анри Лебегтің 1902 жылы Италияда жарық көрген «Intégrale, Longueur, aige» атты еңбегіндегі интегралдау теориясы негізінде ықтималдықтар теориясын аксиомаландыру арқылы Математиканың бір саласына айналдырды. Қорытындысында, ықтималдықтар теориясы XX ғасырда математиканың толыққанды тармағы болып, математикалық теория ретінде жаңа екпінде дамумен қатар, оның әртүрлі қолданыс өрісі де кеңейе түсті. Олардың қатарына өндіріс, физика, химия, медицина, биология, актуарлық және қаржылық математика, соның ішінде тәуекелдер теориясы, және соңғы кезде қарқынды дамып келе жатқан жасанды интеллект пен машиналық оқытудағы қолданысын атап айтуға болады. Әрине, ықтималдықтар теориясының қолданысы аталғандармен шектелмейді. Осыған байланысты ықтималдықтар теориясы пәнін оқитын мамандықтар саны жылдан жылға өсуде және бұның салдарынан жеке мамандықтарға арналған оқулықтар легі де жыл сайын артуда. Осы оқулықтарға тоқталайық.

Ықтималдықтар теориясының жан-жақты қолданысын көрсететін ең алғашқы еңбектердің бірі ретінде пән ретінде, ғылым ретінде қалыптаспай тұрғанда жарық көрген, жоғарыда айтып өткен Антуан Огюстен Курноның

«Мүмкіндіктер мен ықтималдықтар теориясының негіздері» трактатын келтіруге болады. Бұл еңбектің алғашқы он бір бөлімінде теориялық мағлұмат жан-жақты қамтылса, ары қарай ықтималдықтар теориясының жаратылыстану ғылымындағы, демографиядағы, сақтандыру саласындағы, азаматтық істердегі, қылмыстық істердегі, философиялық талқылаулар мен білімдегі қолданыстары тарау-тараумен берілген. Осы оқулықпен қатар шығарылған, кейіннен авторды математикалық экономиканың бастауы деп атауға септігін тигізген «Байлық теориясының математикалық негіздері» (*Recherches sur les principes mathématiques de la théorie des richesses*, 1838) атты оқулығы тәрізді ықтималдықтар теориясы оқулығы да терең математикалық білімді қажет етеді. Өз заманында осы деңгейіне байланысты бұл оқулықтар айтып өткеніміздей қажетті межеде бағаланбады.

Заманауи кітаптарға тоқталатын болсақ Н.И. Чернованың экономика мамандықтарына арналған Ықтималдықтар теориясы оқулығы [2] пәннің теориясы жағынан оқиға, оқиғаның орындалуы, ықтималдықтар теориясындағы өлшем теориясы және т.с.с. тақырыптарды толығымен тереңінен ашып, «түсінікті ұғымдардың» барлығын математикалық деңгейде беретін теоретико-әдістемелік тұрғыдан дұрыс құрылған оқулық болғанымен, дәл экономика мамандықтарына арналған қолданыстары ашып көрсетілмеген.

«Probabilistic Economic Theory» атты [3] оқулықта ықтималдықтар теориясының экономиканың кейбір есептерінде қолданысы зерттеліп, көрсетілген және бұл оқулық ықтималдықтар теориясының тікелей мазмұнын қамтымайды. Сондықтан бұл оқулық арнайы курстарда, тек қосымша құрал ретінде ғана қолдануға тиімді.

Экономика саласына арналған ықтималдықтар теориясы бойынша тағы бір [4] оқулығында кейбір теориялық тақырыптар алдында оның экономикадағы қолданысы аталып өткенімен нақты процесстің моделі құрылып, математикалық құрал арқылы зерттеуі көрсетілмеген, сонымен қатар теориялық мәліметтерді бекітуге арналған мысалдар мен тапсырмаларда да экономикалық мәселелер қарастырылмайды.

Нақты қолданыс көрсетілмей, пәннің жалпы теориялық және практикалық мәліметтерімен шектелетін бұдан басқа да [5,6] оқулықтарын келтіруге болады.

Ықтималдықтар теориясының мамандандырылған оқулықтарының бірі – физика-математика мамандықтарына арналған бірінде ықтималдықтар теориясының барлық бөлімдері, екіншісінде математикалық статистика негіздері мен физикалық өлшемдер ретіндегі өлшемдік-есептік түрлендірулер және статистикалық шешімдер қабылдау теорияларындағы

қолданысын және объектілердің математикалық модельдерін эмпирикалық тұрғыда қалыптастыруға мүмкіндік беретін кездейсоқтық модельдердің ықтималдық теориясын қамтитын, мүмкіндіктер теориясының шешімдерді оптимизациялау, өлшенетін тәжірибенің талдауы мен интерпретациясы да берілген [7] оқулығы.

Кенес дәуірінде шыққан бірқатар оқулықтарға тоқталатын болсақ, Т.А. Агекянның 1974 жылы шыққан «Теория вероятностей для астрономов и физиков» атты оқулығында автор астрономия мен физика бағытында білім алушы студенттерге бейімдеп құрып, астрономиялық және физикалық тақырыптағы мол мысалдар келтірген.

Д. Худсонның физиктерге арналған «Статистика для физиков. Лекции по теории вероятностей и элементарной статистике» атты 1967 жылы жарық көрген оқулығы Ядролық зерттеулердің Еуропалық орталығындағы физик-экспериментаторларға ықтималдықтар теориясы мен математикалық статистиканың эксперименттік мәліметтерді өңдеу мен талдауда күнделікті негізде қолданылатын дәрістер жинағын қамтиды.

Орыс тіліне аударылып, бірнеше мәрте өңделіп және толықтырылып шығарылған В.Феллердің осы пәндегі классикалық деп саналатын «Введение в теорию вероятностей и ее приложения» атты екі томдық оқулығы кең көлемде теориялық мағлұматтар мен ықтималдықтар теориясының жалпы мазмұндағы есептерін қамтып, студенттен бастап ықтималдықтар теориясының маманына дейінгі әртүрлі деңгейдегі математиктермен қатар негізгі математикалық құралы ықтималдық әдістер болып табылатын физик, инженер, биолог манадарына арналған. В. Феллердің оқулығын орыс тіліне аударған Ю.Прохоров өз алғысөзінде «Ықтималдықтар теориясы пәні бойынша теңдесі жоқ бірегей оқулықтардың бірі» деп оқулыққа сипаттама берген. Әрине бір ғылым саласын басқа салаға қолдану үшін, бұл саланы теориялық тұрғыдан толыққанды меңгеру қажет. Сол себепті, арнайы бір мамандыққа бағытталған пәндік оқулықтар барлық қажетті теориялық материалды толығымен қамтуы тиіс. Сондай оқулықтар қатарына сипаттап жатқан В. Феллердің аталмыш оқулығын жатқызуға болады.

Әрине, оқулықтар тізімін көптеп келтіре беруге болады, олардың ішінде барлық мамандықтарға арналған жалпы теорияны қамтитындары да, жоғарыда келтіргендей арнайы мамандықтар аналғандары да (мысалы, [8-10]) бар.

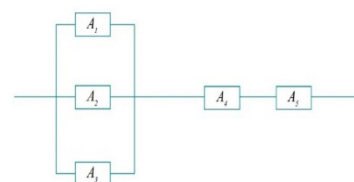
Оқулықтың қажетті мәліметтің барлығын қамтуы білім алушыға қолданыс тұрғысынан ыңғайлылық танытады. Өкінішке орай көптеген оқулықтарда негізгі ұғымдар оқырманға түсінікті деп қабылданып, толық ашылмай жатады. Бұндай олқылықтың орнын толтыру үшін оқырманның

математикалық білімі қажетті деңгейде болмаған күннің өзінде де пән мазмұны мен мағынасын түсінуге мүмкіндік беретін оқулықтар қажет. Мәселен, ықтималдықтар теориясының алғышарты болып табылатын өлшем теориясын математика білім бағдарламасынан өзге бірде бір мамандық иелерінің білім бағдарламалары қамтымайды. Сондықтан барлық мүмкін элементар оқиғалар жиыны ақырлы болғанда көмекші және ықтималдық моделі негізінде ықтималдықтар теориясының құрылымын жасау қазіргі күнгі қажеттілік болып табылады. Осындай оқулық ретінде қазақ және орыс тілдеріндегі Н.Темірғалиевтің [11] оқулығын жатқызуға болады.

Қандай да бір пәнді басқа бір мамандыққа беру барысында сол мамандыққа ыңғайланған түрде беру әдістемесін ықтималдықтар теориясы мысалында келтірейік.

Нәтижелер. Пәннің әрбір ұғымын беру барысында сол ұғымның мамандық иелерінде қолданысын барынша айшықтап, көрсету қажет. Алдымен жалпы теория бойынша барлық қажетті мәліметтер дұрыс әдістемемен беріліп, оны әдеттегі көрнекті мысалдармен бекіткеннен кейін сол мамандықтарға қолданысын көрсету тақырыптың маңыздылығын айшықтаумен қатар білім алушының қызығушылығын арттырады. Ықтималдықтар теориясының әрбір тақырыбы белгілі бір мамандықта толықтай тікелей қолданылады деп айта алмаймыз, бірақ ол алдағы қолданыстағы тақырыптардың алғышарты болып, жалпы теорияның құрылымын толықтыратындықтан жүйелі түрде пәнді бере отырып, тікелей қолданыстағы тұстарына назар аударту қажет. Осынының кейбір көріністерін физика мен сақтандыру салалары мысалдарында көрсетейік.

Ықтималдықтар теориясының негізгі тақырыптарының бірі – оқиғаларға амалдар қолдану тақырыбында оның физикадағы қолданысын ток желісінің сызбасы бойынша параллель және тізбектей жалғау әдістері сәйкесінше олардың бірігуі мен қиылысуы ретінде қарастыратын мысал арқылы көрсетейік.

Суретте белгілі бір құрылғының электр желілік сызбасы көрсетілген. Осы құрылғының жұмыс істеу мүмкіндігін оның ішкі бөлшектерінің жұмыс істеуі бойынша өрнектеу және де сол арқылы оның сандық сипаттамасын анықтау ықтималдықтар теориясының элементтері арқылы жүзеге асырылады (1-сурет қараңыз).

Құрылғы жұмыс жасауы үшін тізбектей қосылған элементтерінің

1-сурет. Құрылғы сызбасы барлығы бір уақытта, ал параллель қосылғандарының кемінде біреуі жұмыс жасауы қажетті және жеткілікті. және оқиғалары сәйкесінше құрылғы мен оның i -ші ($i=1,2,\dots,5$) бөлігінің жұмыс жасауын білдірсін, физикалық заңдылықтарды қолдана отырып, құрылғының жұмыс жасауы A және A_i жасамауын сипаттау керек болсын. Ықтималдықтар теориясындағы оқиғаларға амалдар қолдану ережелерін физикалық заңдылықтарды ескере отырып, құрылғының жұмыс жасауы оның құраушы элементтерінің жұмыс жасауы арқылы

$$A = (A_1 \cup A_2 \cup A_3) \cap A_4 \cap A_5$$

түрінде сипатталады. Бұдан де Морган заңдарын қолдана отырып, жүйенің $\bar{A}$ жұмыс жасамауын

$$\bar{A} = \overline{(A_1 \cup A_2 \cup A_3) \cap A_4 \cap A_5} = (\bar{A}_1 \cap \bar{A}_2 \cap \bar{A}_3) \cup \bar{A}_4 \cup \bar{A}_5$$

түрінде өрнектеуге болады.

Анықталған өрнектеулер электр жүйесінің жұмыс жасау және жасамауының ықтималдықтарын есептеуге де мүмкіндік береді. Айталық, құрылғыдағы бір-біріне тәуелсіз жұмыс жасайтын бес құраушы элементтердің t уақыт ішінде үзіліссіз жұмыс жасауларының ықтималдықтары сәйкесінше 0,6, 0,7, 0,8, 0,9 және 0,8 тең болсын. Онда t уақыт ішінде құрылғының жұмыс істеп тұру ықтималдығын

$$\begin{aligned} P(A) &= P((A_1 \cup A_2 \cup A_3) \cap A_4 \cap A_5) = P(A_1 \cup A_2 \cup A_3) \cdot P(A_4) \cdot P(A_5) = \\ &= (1 - P(\bar{A}_1 \cup \bar{A}_2 \cup \bar{A}_3)) \cdot P(A_4) \cdot P(A_5) = (1 - P(\bar{A}_1 \cap \bar{A}_2 \cap \bar{A}_3)) \cdot P(A_4) \cdot P(A_5) = \\ &= (1 - P(\bar{A}_1)P(\bar{A}_2)P(\bar{A}_3)) \cdot P(A_4) \cdot P(A_5) = \\ &= (1 - (1 - P(A_1))(1 - P(A_2))(1 - P(A_3))) \cdot P(A_4) \cdot P(A_5) = \\ &= (1 - (1 - 0,6)(1 - 0,7)(1 - 0,8)) \cdot 0,9 \cdot 0,8 = 0,7179264 \end{aligned}$$

санына тең.

Ықтималдықтар теориясының әртүрлі әдістері мен ұғымдары экономика, қаржы салаларында да кеңінен қолданылады. Тіпті соңғы жылдары ықтималдықтар теориясы мен экономиканың тоғысуынан актуарлық математика, тәуекелдер теориясы сынды жаңа салалар да бөлініп шығуда.

Сақтандыру жүйесі дамуының қазіргі кезеңінде ықтималдық теориясы мен математикалық статистиканың алатын орны ерекше екендігін 2004 жылы Мәскеу қаласында жарық көрген Г.И. Фалин мен А.И. Фалиннің «Теория риска для актуариев в задачах» оқулығындағы ықтималдықтар

теориясы негізінде шешілген мәселелер легінен көруге болады. Актуарлық есептеулерде адамдардың қандай да бір жасқа жету немесе өлу ықтималдықтарын қамтамасыз ететін өмір кестесі маңызды рөл атқарады. Ал ол кесте ықтималдықтар теориясының негізінде құрылады. Бұндай кестелер арқылы шешілетін бір есепке тоқталайық.

45, 50, 55, 60 жастағы адамдардың 5 жыл өмір сүру ықтималдықтарын сақтандыру компаниясы 0,95, 0,85, 0,65 және 0,45 сандарына тең деп анықтады. Осының негізінде 45 жастағы адамның 65 жасқа келу ықтималдығын ықтималдықтарды көбейту формуласын қолдана отырып анықтауға болады.

45 жастағы адамның 65 жасқа келуін білдіретін оқиғасы төрт – 45 жастағы адамның 50 жасқа жетуін білдіретін, 50 жастағы адамның 55 жасқа жетуін білдіретін, 55 жастағы адамның 60 жасқа жетуін білдіретін, 60 жастағы адамның 65 жасқа жетуін білдіретін оқиғаларының орындалуынан тұрады, онда оқиғалар ықтималдығының көбейтіндісі бойынша оқиғасының орындалу ықтималдығы

$$\begin{aligned} P(A) &= P(B \cdot C \cdot D \cdot E) = P(B) \cdot P(C|B) \cdot P(D|B \cdot C) \cdot P(E|B \cdot C \cdot D) \\ &= 0,95 \cdot 0,85 \cdot 0,65 \cdot 0,45 = 0,23619375 \end{aligned}$$

санына тең.

Келесі мысалда ықтималдықтар теориясындағы толық ықтималдық және Байес формулаларының сақтандыру саласындағы қолданыстарын келтіріледі.

Сақтандыру компаниясында сақтандырылғандардың 80 пайызы спортпен шұғылданса, 20 пайызы шұғылданбайды. Егер сақтандырылған адам спортпен шұғылданса, онда оның бір жыл ішінде қайтыс болу ықтималдығы 0,03 құрайды. Егер ол спортпен шұғылданбайтын болса, онда бұл ықтималдық 0,09 санына тең. Сақтандыру компаниясында сақтандырылған адамның қайтыс болу ықтималдығын есептейік.

Кездейсоқ таңдалған сақтандырылған адамның спортпен шұғылдану немесе спортпен шұғылданбауын сәйкесінше H_1 және H_2 арқылы белгілейік. Бұл екі жағдай әрқашан да бір уақытта орындалмайды, сонымен қатар екеуінің бірігуі барлық мүмкін жағдайларды береді. Математика тілінде бұл жайт $H_1 \cap H_2 = \emptyset$, $H_1 \cup H_2 = \Omega$ түрінде жазылып, H_1, H_2 гипотезалар деп аталады. Берілген мәліметтер бойынша $P(H_1) = 0,2$ және олардың толық топ құрауынан

$$P(H_2) = 1 - P(H_1) = 1 - 0,2 = 0,8$$

Есептің шарты бойынша спортпен шұғылданатын адамның қайтыс болу ықтималдығы $P(A|H_1)=0,03$, ал спортпен шұғылданбайтын адамның қайтыс болу ықтималдығы $P(A|H_2)=0,09$ санына тең. Сақтандыру компаниясында сақтандырылған адамның қайтыс болу ықтималдығы толық ықтималдық формуласына сәйкес

$$P(A) = P(A|H_1) \cdot P(H_1) + P(A|H_2) \cdot P(H_2) = 0,078$$

Сол сияқты Байес формуласы да сақтандыру саласында өз қолданысын табады. Айталық, сақтандырылған адамның қайтыс болғандығы белгілі болса, оның спортпен шұғылданбаған болып шығуының ықтималдығы қандай?

Сақтандыру компаниясында сақтандырылған адамның қайтыс болу ықтималдығы жоғарыдағы есептеуге сәйкес $P(A) = 0,078$ санына тең. Ондағы спортпен шұғылданбағандардың үлесін анықтау үшін Байес формуласы қолданылады

$$P(H_1|A) = \frac{P(H_1)P(A|H_1)}{P(A)} = \frac{0,006}{0,078} \approx 0,07692$$

Жоғарыда келтірілген мысалдар белгілі бір маман иелерінің нақты қолданыстарына негізделген, бірақ кейбір Ықтималдықтар теориясының арнайы мамандықтарға жазылған оқулықтарында тек белгілі атаулар мен терминдер ғана енгізіліп, ондағы есеп мазмұндары сол қалпында қалады. Бұл пәнді мамандыққа негіздей отырып игеруде айтарлықтай рөл атқармайды.

Ықтималдықтар теориясының ғылымды да алатын орны ерекше. Атап айтқанда, кез келген табиғи және өндірістік құбылыстардың моделін құрып, оны математикалық құралдар арқылы зерттеуге мүмкіндік беретін жуықтау теориясы сандық-функционалдық және сандық-ықтималдық деп аталатын бағыттарды қамтиды. Ықтималдықтар теориясының осындай пайдалану ауқымы кең маңызды мәселені шешу барысындағы қолданысы зерттеліп, [12] мақалада бастау алып, ары қарай студенттерді ғылымға баулу жұмыстарында жалғасын тапты.

Қаржыландыру туралы ақпарат. Зерттеу ҚР Ғылым және жоғарғы білім министрлігінің гранттық жобаларды қаржыландыру негізіндегі АР 14872564 ««Ықтималдықтар теориясы» базалық пәнінің мысалында бастапқы білімнен оларды қолдануға дейін қамтитын білім беру моделін әзірлеу» жобасы аясында жүргізілді.

Авторлардың үлесі. Авторлар үлесі тең.

Қорытынды. Қазіргі уақытта ғылым мен техникадағы айтулы жетістіктер бірнеше пән тоғысуының нәтижесінде пайда болуда. Авторлардың педагогикалық тәжірибесі барысында (мысалы ықтималдықтар теориясын ІТ бағытындағы, ядролық физика бағытындағы білім алушыларға арналған) пәнді сол мамандықтардағы қолданыстарын айта отырып, практикалық бөлікті арнайы есептермен толықтыру білім алушы студенттердің қызығушылығын арттырып, қосымша ізденіске әкелетіндігіне көз жеткізуге болады. Өз дәуірінде Ықтималдықтар теориясының пионері атанған Марк Кацт «Біз үшін ықтималдықтар теориясының маңызы – оның қолданыс ауқымының кеңдігінде. Математика тармақтарының ішінде сандар теориясынан бастап, физикаға дейінгі пәндерді қамтитындай аумаққа үлес қосқандары да көп емес» екендігін айтқан болатын. Сондықтан авторлар зерттеу нәтижесінде дәл осы кең қолданысты пән мысалында пәнді мамандыққа арнап бағыттау өзектілігі көрсетілгеннен кейін білім беру бағдарламалары әр пән бойынша сол мамандыққа негізделген оқулықтар, оқу құралдарымен қамтамасыз етілуі қажет деген қорытындыға келді.

Пайдаланылған деректер тізімі

- 1 **Жұбанышева, А. Ж., Тауғынбаева, Ф. Е.** Ықтималдықтар теориясының қолданысы: оқу құралы – Астана : Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2024. – 130 б.
- 2 **Чернова, Н. И.** Теория вероятностей : учеб. пособие. –Новосибирск: Национальный Открытый Университет «ИНТУИТ», 2016. – 170 с.
- 3 **Kondratenko, A.V.** Probabilistic Economic Theory. -Novosibirsk: Nauka, 2015. -306 p.
- 4 **Татарников, О. В., Швед, Е. В.** Теория вероятностей и математическая статистика для экономистов. – Москва : КноРус, 2022, – 206 с.
- 5 **Ковалев, Е. А., Медведев, Г. А.,** Теория вероятностей и математическая статистика для экономистов. – Москва: Юрайт, 2016, – 285 с.
- 6 **Тюрин, Ю. Н., Макаров, А. А., Симонова, Г. И.** Теория вероятностей: учебник для экономических и гуманитарных специальностей. – Москва : МЦНМО, 2009. – 256 с.
- 7 **Пытьев, Ю. П., Шишмарев, И. А.** Теория вероятностей, математическая статистика и элементы теории возможностей для физиков. -Москва: Физический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 2010. – 408с.
- 8 **Prohorov Yu.** and other Probability Theory and Applications. – Berlin: De Gruyter, 2020. – P.8–17.

9 **Кельберт М. Я., Сухов Ю. М.** Вероятность и статистика в примерах и задачах. Т. 2 : Марковские цепи как отправная точка теории случайных процессов и их приложения. Москва: МЦНМО, 2010.

10 **Мятлев, В. Д., Панченко, Л. А., Ризниченко, Г. Б., Терехин, А. Т.** Теория вероятностей и математическая статистика (приложение к биологии). Москва: Академия, 2009.

11 **Темирғалиев, Н.** Ақырлы нәтижелі элементар ықтималдықтар теориясы. – Астана, 2024. – 207 б.

12 **Taugynbayeva G., Azhgaliyev Sh., Zhubanysheva A., Temirgaliyev N.** Full C(N)D-study of computational capabilities of Lagrange polynomials// Mathematics and Computers in Simulation. 2025. Vol. 227. P. 189–208. DOI: [10.1016/j.matcom.2024.07.032](https://doi.org/10.1016/j.matcom.2024.07.032)

References

1 **Zhubanysheva A. Zh., Taugynbaeva, G. E.** Yktimaldyktar teoriyasynyn koldanysy : oku kuraly [Application of probability theory: textbook]. – Astana : L. N. Gumilyov Eurasian National University, 2024. – 130 p.

2 **Chernova, N. I.** Teoriya veroyatnostej [Probability theory]: textbook. – Novosibirsk: Novosibirsk State University. 2016. -160

3 Kondratenko, A. V. Probabilistic Economic Theory. – Novosibirsk: Nauka, 2015. – 306 p.

4 **Tatarnikov, O. V., Shved, E. V.** Teoriya veroyatnostej i matematicheskaya statistika dlya ekonomistov [Probability theory and mathematical statistics for economists]. -Moscow: KnoRus, 2022, 206 p.

5 **Kovalev, E. A., Medvedev, G. A.** Teoriya veroyatnostej i matematicheskaya statistika dlya ekonomistov [Probability theory and mathematical statistics for economists]. – М : Yurait, 2016, – 285 p.

6 **Tyurin, Yu. N., Makarov, A. A., Simonova, G. I.** Teoriya veroyatnostej: uchebnik dlya ekonomicheskikh i gumanitarnykh specialnostej [Probability theory: textbook for economic and humanitarian specialties]. – М : ICNMO, 2009. – 256 p.

7 **Pytyev, Yu. P., Shishmarev, I. A.** Teoriya veroyatnostej, matematicheskaya statistika i elementy teorii vozmozhnostej dlya fizikov [Probability theory, mathematical statistics and elements of the theory of possibilities for physicists]. -Moscow: Faculty of Physics, Lomonosov Moscow State University, 2010. – 408p.

8 **Prohorov, Yu.,** Probability Theory and Applications. – Berlin: De Gruyter, 2020. – P.817.

9 **Kel'bert, M. Ya., Suhov, Yu. M.** Veroyatnost' i statistika v primerah i zadachah. T. 2: Markovskie cepi kak otnavnaya tochka teorii sluchaĭnyh

processov i ih prilozheniya [Probability and statistics in examples and problems. Vol. 2: Markov chains as a starting point for the theory of random processes and their applications]. – М : MCNMO, 2010.

10 **Myatlev, V. D., Panchenko, L. A., Riznichenko, G. B., Terekhin, A. T.** Teoriya veroyatnostej i matematicheskaya statistika (prilozhenie k biologii) [Probability theory and mathematical statistics (application to biology)]. – М : Akademiya, 2009.

11 **Temirgaliyev, N.** Akyrly natizheli elementar yktimaldyktar teoriyasy [Elementary probability theory with a finite number of outcomes]. – Astana, 2024. – 207 p.

12 **Taugynbayeva, G., Azhgaliyev, Sh., Zhubanysheva, A., Temirgaliyev, N.** Full C(N)D-study of computational capabilities of Lagrange polynomials// Mathematics and Computers in Simulation. 2025. Vol. 227. P. 189–208. DOI: [10.1016/j.matcom.2024.07.032](https://doi.org/10.1016/j.matcom.2024.07.032)

22.09.24 ж. баспаға түсті.

16.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

26.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

¹А. Ж. Жубаньшьева, *Г. Е. Таугынбаева²

^{1,2}Евразийского национального университета имени Л. Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Астана

Поступило в редакцию 22.09.24.

Поступило с исправлениями 16.10.24.

Принято в печать 26.11.24.

ВЫЯВЛЕНИЕ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ДИСЦИПЛИНЫ ТЕОРИЯ ВЕРОЯТНОСТЕЙ

Теория вероятностей – это область математики, имеющая широкое применение и множество прямых продолжений таких, как математическая статистика, теория случайных процессов, стохастический анализ, регрессионный анализ. Вместе с тем теория вероятностей является основой для специальностей как статистика и актуарная математика. В связи с чем она как отдельная дисциплина или же как часть высшей математики включена в образовательные программы таких специальностей, как математика, механика, компьютерные науки, экономика, естественные науки. Тем не менее, учебники и учебные пособия по

теории вероятностей, разработанные специально для отдельных образовательных программ по математике, часто ограничиваются темами дисциплины и не адаптируются к образовательным программам на должном уровне.

В статье анализируется проблема межпредметных связей на примере дисциплины теория вероятностей. Представлен обзор первоисточников, отражающих применение теории вероятностей в других областях, а также обзор учебников и учебных пособий, посвященных образовательным программам по экономике и естественным наукам, отражающий достоинства и недостатки. В заключении приведены содержательные прикладные задачи по направлениям страхования, физики и астрономии с указанием способов их решения методами теории вероятностей. Работа по адаптации дисциплины к прикладным специальностям путем с подробным теоретическим материалом и необходимыми примерами проведена на опыте авторов.

Ключевые слова. Приложения Теории вероятностей, межпредметные связи, методика обучения, вероятностная модель, вероятность события.

¹A. Zh. Zhybanysheva, *G. E. Taygynbayeva²

^{1,2}Institute of theoretical mathematics and scientific computations of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan, Astana

Received 22.09.24.

Received in revised form 16.10.24.

Accepted for publication 26.11.24.

IDENTIFICATION OF INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS IN THE TEACHING OF THE DISCIPLINE PROBABILITY THEORY

Probability theory is a field of mathematics that has wide application and many direct extensions such as mathematical statistics, theory of random processes, statistical analysis, regression analysis. At the same time, probability theory is the basis for specialties such as statistics and actuarial mathematics. Therefore, as a separate discipline or as part of higher mathematics, it is included in the educational programs of such specialties as mathematics, mechanics, computer science, economics, and natural sciences. However, textbooks and textbooks on probability

theory, designed specifically for individual educational programs in mathematics, are often limited to the topics of the discipline and do not adapt to educational programs at the proper level.

The article analyzes the problem of interdisciplinary connections using the example of the discipline probability theory. An overview of primary sources reflecting the application of probability theory in other fields is presented, as well as an overview of textbooks and textbooks devoted to educational programs in economics and natural sciences, reflecting the advantages and disadvantages. In conclusion, substantial applied problems in the fields of insurance, physics and astronomy are presented, indicating ways to solve them using methods of probability theory. The work on adapting the discipline to applied specialties by using detailed theoretical material and necessary examples was carried out on the experience of the authors.

Keywords. Applications of Probability theory, interdisciplinary connections, teaching methods, probabilistic model, probability of an event.

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/XVNY4317>**Н. Ж. Жуспекова¹, К. А. Нурумжанова², *А. Б. Исакова³**^{1,2,3}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

*e-mail: anar_is@mail.ru¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0913-7022>²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7071-412X>³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2142-8949>

ДИВЕРСИФИЦИРОВАННЫЙ ПОДХОД К РАЗРАБОТКЕ КОНСТРУКТИВИСТСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье исследованы возможности применения принципа диверсификации к разработке образовательных программ вузов на основе формулирования детерминант внешних экономических факторов и внутренних академических детерминант. Актуальность диверсифицированного подхода подтверждается тем, что современные рамочные стандарты ориентированы на потребности рынка труда. И это правильно, но недостаточно. Разработчики образовательных программ вузов недооценивают важность современных дидактических концепций когнитивизма и конструктивизма, составляющих концептуальную основу дидактического контента программ, наряду с положениями национальной, европейской и отраслевыми рамками квалификаций. В мире усиливается внимание к наращиванию интеллектуального потенциала личности специалистов, формируемого в вузовском учебном процессе. Содержание образования – это личностный атрибут, определяемый, стилем, когнитивным уровнем и направленностью мышления, а также системой навыков специалиста, и его нельзя отождествлять только с содержанием учебных дисциплин, входящих в образовательную программу. На планируемые результаты обучения в современных условиях значительное влияние оказывают конструктивистские технологии обучения. Цель исследования: изучить и оценить качество

рамочных стандартов проектируемых образовательных программ. Методология исследования включает системно-факторный, системно-ресурсный и диверсифицированный подходы к анализу объекта и предмета исследования. Результаты исследования: 1) сформулированы и апробированы на эмпирическом эксперименте проблемы и положения конструктивистской концепции разработки вузовской образовательной программы; 2) выявлена система базовых технологий активного обучения, в котором студентами реализуется метакогнитивное познание для построения своей индивидуальной траектории получения образования по специальности.

Ключевые слова: конструктивизм, когнитивизм, конструктивистская дидактика, метакогнитивные навыки, образовательная программа.

Введение

По мере развития семантики знаний и технического прогресса, ускоряются интеграционные технологические процессы в мире, будущие специалисты – студенты вузов все более ощущают потребность в повышении уровня своей профессиональной подготовки. Настоящее время характеризуется новыми требованиями к квалификации специалистов, в которых ключевыми становятся не только узкопрофессиональные твердые (hard) навыки, но и личностный потенциал специалиста, его мягкие (soft) навыки, а также сформированная потребность в непрерывном образовании «через всю жизнь» на основе метакогнитивных навыков. В настоящее время нарастает потребность в специалистах, готовых к эффективному решению творческих задач, к созданию высокоинтеллектуальных технологий, участию в развитии экономики и производства в стране. Глобализация, технический и технологический прогресс во всех сферах экономики актуализируют процессы модернизации образовательного процесса по подготовке инженерно-технических специалистов на основе ориентации на когнитивно-экономическую субъектность студентов и потребности социума [1].

Происходят перемены в структуре социума, в потребностях и мотивациях членов общества. Концепция устойчивого развития становится основой для преобразований социума, экономики и технологий. Это, в свою очередь, выдвигает на первый план осознание приоритетной значимости инвестирования в развитие человеческого капитала, переход учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов в вузах к современной концептуальной дидактической основе – дидактике когнитивного конструктивизма. Дидактическая концепция конструктивизма предполагает

диверсификацию принципов разработки основного документа вузовских кафедр – образовательных программ по конкретным специальностям, а также других научно-методических инструментариев, сопровождающих учебный процесс по разработанной образовательной программе по специальности. Диверсифицированная методическая система, в свою очередь, предполагает разработку целевого содержания базовых, профильных и элективных дисциплин, с учетом классических, прагматических, практических, личностных целей получения образования. Диверсифицированную методическую систему, по нашему мнению и мнению ряда зарубежных ученых, необходимо выстраивать, учитывая современные обновленные концептуально-теоретические характеристики образования, такие как нелинейность, избыточность, трансдисциплинарность, адаптивность, открытость [2; 3; 4].

Диверсифицированный подход к проектированию образовательных программ является стратегией ориентирующей разработчиков не только на потребности двух рынков: рынков труда и образования, но и на потребности личности. В стратегии диверсификации ориентация на рынки или экономические исследования помогают определить востребованные качества конкурентоспособности современного выпускника вуза.

В Казахстане уровень рыночной диверсификации образовательных программ вузов определяется рейтингами Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» по следующим критериям конкурентоспособности: среднее время поиска работы в днях, процент трудоустройства, средняя заработная плата выпускников, в тенге, средняя стоимость обучения, в тенге и наличие аккредитации специальности. Таким образом, названные критерии конкурентоспособности можно считать основными экономическими детерминантами вузовских образовательных программ.

Академическая конкурентоспособность образовательных программ на рынках образования и труда исследуется и подтверждается в процессе аккредитации образовательных программ по специальности. Изучение состояния проблемы повышения конкурентоспособности образовательных программ, изучением программ специализированной аккредитации различных специальностей по критериям экспертных агентств, показывает, что Национальные и международные аккредитационные агентства в Казахстане руководствуются Стандартами и руководящими принципами в сфере обеспечения качества высшего образования в Европейском пространстве (ESG – European Standards and Guidelines), утвержденными

Европейской ассоциацией по обеспечению качества высшего образования – ENQA.

Совершенное единое образовательное пространство, не смотря на принятие Болонского соглашения, не реализовано. Исследование реального состояния концепций разработки образовательных программ вузов, показывает их явную прагматическую ориентированность в определении политики целей, задач, содержания, результатов обучения. Стандарты ориентированы на потребности рынка труда и удовлетворенность качеством образовательных услуг потребителями этих услуг, то есть студентами. И это правильно, но недостаточно. Содержание образования не отождествлять с содержанием учебных дисциплин, входящих в образовательную программу. Они определяют информационное направление, а содержание образования – это личностный атрибут, определяемый стилем и уровнем мышления, а также системой навыков и компетенций специалиста, которые у студента формируются в коллаборативном учебном процессе и зависят от дидактической концепции, методической системы и технологий обучения в вузе в рамках образовательной программы.

Разработчики образовательных программ вузов недооценивают важность современных дидактических концепций когнитивизма и конструктивизма, составляющих концептуальную основу содержания программ, наряду с положениями национальной, европейской и отраслевыми рамками квалификаций. Особым вызовом времени в общеобразовательном и профессиональном образовании являются когнитивно-конструктивистские технологии обучения, широко реализованные в ведущих университетах мира.

Как показывает наше исследование, технологии обучения, как операциональная часть методической системы обучения, определяют дидактический контент учебных дисциплин, методы и средства, применяемые в учебном процессе, влияют на качество и уровень содержания образования и его результаты. В системе высшего профессионального образования возникло противоречие в оценке влияния на конкурентоспособность специалиста между внешними экономическими и внутренними когнитивными академическими факторами конкурентоспособности выпускника вуза. Между тем, усиливается внимание к наращиванию интеллектуально-творческого потенциала личности специалистов. Эти показатели конкурентоспособности личности в системе теоретического общения «личность» неразрывны и взаимозависимы. Нами были исследованы внутренние факторы конкурентоспособности личности, в результате было сформулировано и интерпретировано на основе философской концепции холизма интегративное понятие «когнитивно-экономическая субъектность личности». Когнитивная

субъектность личности указывает на знание-ориентированный уровень профессиональных действий будущего специалиста, а экономическая субъектность указывает на его коммуникативную прагматическую направленность мышления [1].

Учитывая вышесказанное, мы сформулировали основную **проблему исследования:** при разработке образовательных программ необходимо учитывать показатели когнитивно-конструктивистской и специальной экономико-технологической готовности будущих специалистов, которые могут быть выражены в совокупности твердых (специальных), мягких (личностных коммуникативных, эмоциональных, экономических) и метакогнитивных навыков (свойства мышления, осознание необходимости и умения учиться самостоятельно в течение жизни).

Цель исследования: изучить и оценить качество рамочных стандартов проектируемых образовательных программ с точки зрения реализации принципов академических компетенций и квалификаций в методологическом поле конструктивистской дидактики. **Задачи** исследования: 1) дать анализ смыслового наполнения принципов конструктивистской дидактики, применяемых в процессе разработки и реализации образовательной программы по специальности для теоретического обоснования решения исследуемой проблемы; 2) выявить и сформулировать какие принципы обучения должны быть заложены в концепцию вузовской образовательной программы с позиций конструктивистской дидактики; 3) выявить систему базовых технологий активного обучения, в котором студент использует свои опыт, идеи и навыки, для понимания и построения своей индивидуальной траектории получения образования по специальности.

Одной из актуальных исследовательских задач, возникших в ответах на вопросы анкет, является необходимость выявить условия и средства достижения цели на основе внедрения в структуру образовательных программ модуля микро-квалификаций для формирования у студентов навыков для конкретных рабочих мест, акцентируя при этом ресурсы на междисциплинарные, трансдисциплинарные контенты и проекты учебных микродисциплин.

Материалы и методы

Как показывает наше исследование, конкурентоспособность образовательных услуг по проектируемым образовательным программам в системе профессионального образования детерминирована: не только на глубокое знание и удовлетворение требований и перспектив развития глобального, республиканского и регионального рынков труда, не только на компетенции, связанные с рыночными качествами личности; но и на

качество академических компетенций: совокупности знаний и системы твердых, мягких и метакогнитивных навыков, как результатов обучения, обеспечиваемых практико-ориентированностью содержания, научно-методическим, технологическим и ресурсным уровнем учебного процесса. Названные детерминанты проектирования образовательных программ: требования рынка труда и качество образовательных услуг, образовательные запросы потребителей системы образования являются основаниями для выработки современной конструктивистской концептуальной основы образовательной программы.

Образование является социальным институтом и не может быть отраслью экономики, а учебный процесс, его цели, результаты и даже продукцию нельзя сравнивать с другими экономическими продуктами. В работах российского ученого Т.Ю. Ломакиной стратегия развития профессионального образования представлена в виде двух взаимосвязанных процессов: 1) внешнего факторного совершенствования существующей образовательной системы; 2) внутреннего ресурсного, ориентированного на качество и эффективность собственно учебно-воспитательного процесса: совершенствования содержания обучения, его концептуальной дидактической основы, так и системы методического инструментария, используемого преподавателями вузов [5; 6].

В исследовании была применена теория деятельностного подхода к обучению А.Н. Леонтьева. Согласно которой, в формате нашего исследования, актуализирована мысль – обучение, как деятельность, дает человеку ценностно-познавательную ориентировку в мире, в которой цель получения образования определяет задачи, содержание, методы, средства и технологии обучения с ориентацией на потребностно-мотивационную структуру личности студента. По предложенной А. Н. Леонтьевым терминологии предмет деятельности есть ее действенный мотив, мы считаем, что, именно, личностным мотивом должна стать формула профессионализма действовать с глубоким и твердым знанием базовых основ предмета деятельности [7].

Исходя из потребности экономического развития, процесс разработки содержательного компонента диверсифицированной образовательной программы включает два этапа. На первом этапе формируется национальная и отраслевая рамки квалификаций, посредством изучения международного опыта, теоретического исследования и анализа современного состояния науки, технологий, техники, производства, потребностей рынка труда и экономики формируется социально-культурный заказ на квалифицированного специалиста с соответствующим уровнем мышления и арсеналом

требуемых для рынка труда академических и профессиональных компетенций. Второй этап методологии разработки образовательных программ специальностей обусловлен изменением, по мнению российского ученого Э.Ф. Зеера [2; 8], концептуально-теоретических характеристик современного профессионального образования. На втором этапе процесса разработки программ прерогативой становятся потребности личности студента – выбирать свою индивидуальную образовательную траекторию, в соответствии с актуальным арсеналом новейших образовательных средств и технологий, академических компетенций, когнитивно-конструктивистского уровня мышления дидактических концепций и формируется социально-культурный заказ на квалифицированного специалиста с учетом познавательных потребностей студентов.

В предыдущих наших исследованиях изучена [9] сфера метакогнитивного потенциала личности студентов. Анализ литературы показал, что в исследованиях J.H. Flavell были выделены три категории факторов: когнитивный потенциал личности обучающегося, конструктивистский потенциал предложенного дидактического контента заданий, дидактический потенциал технологии обучения. При этом в метапознании сохраняется четырехкомпонентная модель: метапознание, метакогнитивный опыт, уровень мышления более высокого порядка, метакогнитивная методическая система, в функции которой входит методическое сопровождение познавательных процессов, задействованных в обучении.

Результаты и обсуждение

В качестве предметных областей для исследования образовательных программ были выбраны образовательные программы 6В05301 – «Физика» и 6В07112 – «Приборостроение».

На первом этапе исследованы факторы, влияющие на формирование социального заказа на квалифицированного специалиста с высоким когнитивным уровнем мышления и арсеналом, требуемых для рынка профессиональных и академических навыков, были применены методы анкетирования и опроса стейкхолдеров исследуемых образовательных программ. В качестве респондентов выступили преподаватели, студенты и магистранты факультета. Для этого были разработаны открытые анкеты с вопросами целевого назначения для выявления и определения: 1) актуальных проблем необходимости модернизации образовательных программ с учетом внешних и внутренних экономических факторов; 2) факторов, оказывающих наибольшее влияние на процессы модернизации образовательных программ; 3) мировых трендов развития высшего профессионального образования наиболее актуальны; 4) внутренних ресурсов интенсификации учебного

процесса, которые возможно учесть при разработке образовательных программ в вузах; 5) актуальности для преподавателей и студентов стратегий Всемирной Инициативы CDIO.

Чтобы понять, насколько правильным был выбор дидактической теории когнитивного конструктивизма, в качестве одной из методологических требований разработки образовательных программ, было предложено преподавателям ответить на вопросы второго этапа процесса разработки образовательной программы, включающей арсенал академических когнитивных компетенций когнитивно-конструктивистского уровня мышления и деятельности.

На первом этапе вопросы для анкетирования составлялись для изучения внешних факторов и ресурсов модернизации образовательных программ по различным специальностям технического направления.

Нас интересовало мнение преподавателей об актуальности проблемы модернизации ОП, о внешних социально-экономических факторах, влияющих на процессы модернизации ОП, таких как: 1) необходимость современных концептуальных подходов; 2) изменение ценностей получения образования; 3) обновление содержания образовательных программ; 4) изменение структуры образовательных программ; 5) глобализация; расширение рынка труда; 6) развитие рынка образования (классическая академическая культура, прагматизация, соотношение классических и прагматических целей; 7) необходимость формирования конкурентных преимуществ у выпускников; 8) научная, материально-техническая, цифровая инфраструктура учебного заведения; 9) уровень цифровизации образования и науки социума; 10) изменение миссии вузов 4.0; 11) необходимость интенсификации учебного процесса.

Для второго этапа разработки образовательной программы с целью выявления внутренних факторов и ресурсов модернизации академического процесса, соответствующих современной дидактической парадигме системы вузовского профессионального образования был выявлен следующий арсенал детерминант, интенсифицирующих учебный процесс ресурсов модернизации образовательных программ: 1) дидактическая концепция когнитивизма; 2) дидактическая концепция конструктивизма; 3) принцип психологической технологизации учебного процесса (учения); 4) применение ИКТ, 5) цифровизация; 6) дидактическая теория коннективизма; 7) необходимость формирования у студентов метакогнитивных навыков выбора и структурирования учебных курсов; 8) разработка результатов обучения в соответствии с НПК, ОРК и ЕРК; 9) бенчмаркинг образовательных технологий.

С целью выявления готовности к инновационной деятельности преподавателей и студентов вузов были сформулированы следующие детерминанты: 1) необходимость модернизации учебного процесса; 2) возможность продолжения обучения (потребности потребителя); 3) опережающее развитие; 4) прогрессивность и субъектность; 5) трансдисциплинарность, 6) практикоориентированность; 7) связь с конкретным рабочим местом; 8) дуальность; 9) контекстность методов и содержания; 10) учет региональных потребностей в специалистах; 10) инклюзивность методической системы; 11) создание университетской системы оценки качества учебного процесса; 12) метакогнитивный подход к обучению.

Цель данного этапа исследования заключалась в изучении состояния проблемы разработки и реализации дидактической системы конструктивизма в образовательных программах на научных и технических специальностях вузов в научных исследованиях и образовательной практике.

Результаты опроса по первому блоку вопросов относительно актуальности проблем модернизации образовательных программ, представлено на рисунке 1.

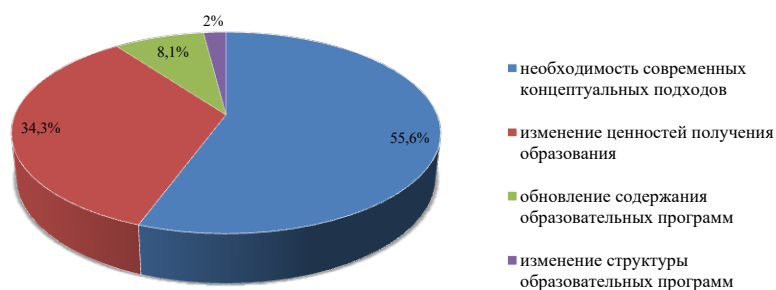

Рисунок 1 – Результаты опроса по теме «Степень актуальности проблемы модернизации ОП»

Степень актуальности проблемы модернизации ОП детерминирована на внешние факторы: необходимость применения современных концептуальных подходов; изменения ценностей получения образования; глобального, социального, личного заказа потребителей на обновление содержания образования.

Следующим был блок вопросов, относительно факторов, влияющих на процессы модернизации ОП, представленные на рисунках 2 и 3.

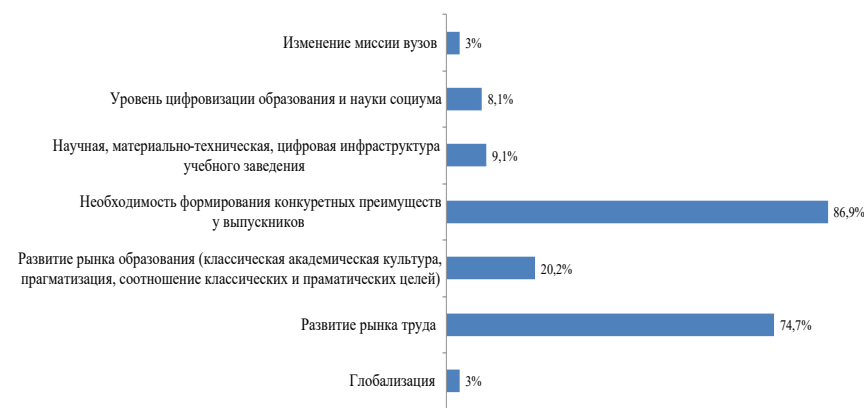

Рисунок 2 – Внешние факторы, влияющие на процессы модернизации ОП

Рисунок 3 – Тренды развития высшего профессионального образования

Анализ показывает, развитие рынка труда, и необходимость формирования конкурентных преимуществ у выпускников высоко оцениваются стейхолдерами.

Третий блок вопросов предназначен для ранжирования внутренних ресурсов интенсификации учебного процесса и повышения его эффективности, представлен на рисунке 4.

Рисунок 4 – Внутренние ресурсы интенсификации учебного процесса

Следующий блок, представленный на рисунке 5, показывает актуальные тренды современного образовательного процесса. В последнем блоке анкет нужно было указать необходимость адаптации и реализации Всемирной инициативы CDIO [10]. Стратегия Инициативы CDIO предполагают введение системы проблемного и проектного обучения, что соответствует стратегиям конструктивистской дидактики. Важными стратегическими блоками в данном документе являются блоки не только проектирования и планирования действий, но и реализации проекта, анализ его результативности.

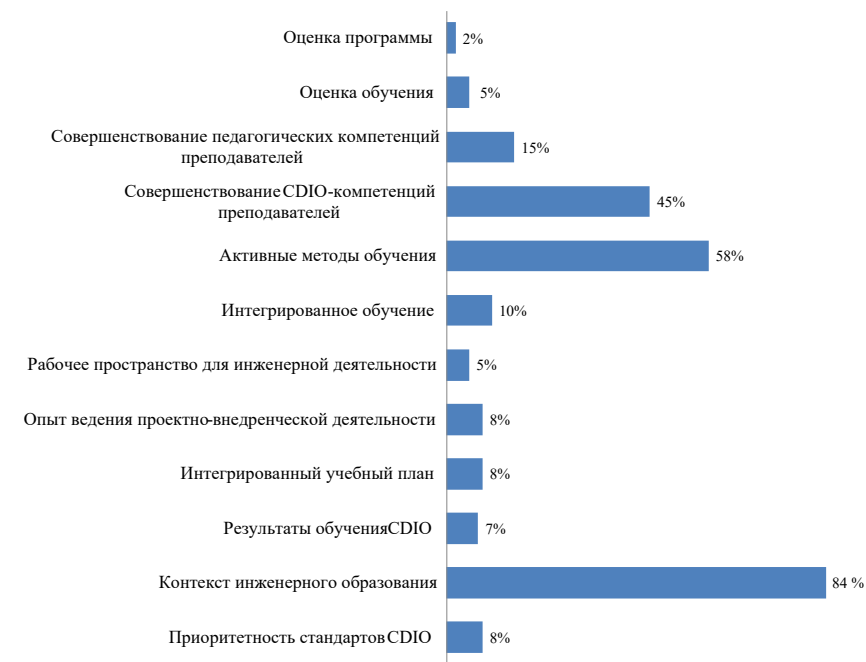

Рисунок 5 – Необходимость адаптации и реализации инициативы CDIO

Данный опрос показывает следующие тенденции:

1) в результате изучения внешних факторов актуальности и необходимости модернизации образовательных программ лидируют следующие приоритеты:

– необходимость современных концептуальных подходов к процессу обучения студентов – 55,6 %, что наглядно подтверждает нашу гипотезу о необходимости разработки и внедрения современных когнитивно-конструктивистских технологий в учебный процесс вузов;

– необходимость учета личностных приоритетов в учебном процессе, связанных с изменением системы современных ценностей получения образования у современного поколения казахстанцев – 34,3 %;

– 8,1 % опрошенных отдали приоритет обновлению содержания дидактического контента, что соответствует обновлению состава и перечня изучаемых учебных дисциплин и применяемых технологий обучения;

2) при определении наиболее развитых (часто применяемых) трендов в системе казахстанского образования респонденты наибольший приоритет – 73,7% отдали практико-ориентированности, и это, на наш взгляд, является действительно актуальным и эффективным трендом для повышения качества профессионального образования, особенно для прикладного технического образования;

– отрадно, что концепция непрерывного «образования через всю жизнь» стала приоритетной для студентов, будущих специалистов, так как 65,7 % респондентов отдали предпочтение возможности продолжения образования;

– следующими наиболее предпочитаемыми и наиболее применяемыми трендами в системе высшего профессионального образования в Казахстане стали дуальность, прогрессивность и субъектность. Для нашего исследования выбор респондентами трендов «прогрессивность» и «субъектность» означает подтверждение нашей исследовательской гипотезы о том, что диверсификация подходов к разработке образовательных программ должна опираться не только на рыночные, но и на личностные метакогнитивные потребности студентов и преподавателей. Конструктивистская дидактика опирается на процессы формирования метакогнитивных навыков у студентов;

3) третий блок вопросов предназначен для ранжирования внутренних ресурсов интенсификации учебного процесса и повышения его эффективности:

– в этом блоке предпочтение стейкхолдеров отдано возможности структуризации курсов – 78,1 %;

– структура учебных курсов должна быть систематизирована в соответствии с психологическими закономерностями познавательного процесса на основе применения когнитивных схем, способствующих повышению уровня методологической и теоретической подготовки студентов в изучаемых образовательных областях; также достаточно большой процент – 62,6% опрошенных, выбрали ресурс технологизации учебного процесса, который возможен в современной концепции когнитивного конструктивизма;

4) следующий блок вопросов отражал необходимость адаптации и реализации Всемирной инициативы CDIO в инженерно-техническом образовании:

– на необходимость отражения в содержании учебных дисциплин и базового и функционального блока указали на контекст инженерного образования – 83,8% респондентов;

– кроме этого 57,6% опрошенных студентов и преподавателей предпочитают применение в учебном процессе активных методов обучения,

что соответствует выбору когнитивно-конструктивистской дидактической концепции;

– в этом же блоке 44,4 % опрошенных преподавателей отметили необходимость совершенствования CDIO-компетенций преподавателей;

5) исследование диверсификации инвестирования образовательных ресурсов в среде преподавателей:

– учет тенденций развития рынка труда выбрали 74,7 % опрошенных преподавателей, что совпадает с официальными требованиями для аккредитации ОП;

– развитие рынка образования (классическая академическая культура, прагматизация, соотношение классических и прагматических целей получения образования) выбрали – 20,2 % преподавателей;

– рекордное количество преподавателей 86,9 % выбрали «необходимость формирования конкурентных преимуществ у выпускников».

В осуществлении любой сложной деятельности ресурс мышления специалиста является основополагающим. Мышление в любой деятельности влияет не только на когнитивный уровень результатов, но и на практическую, ресурсную эффективность деятельности. Высокий когнитивный уровень указывает на осознанность знание-ориентированный характер практических действий специалиста. Поэтому при определении концепции модернизации образовательных программ, как показывают результаты нашего исследования, в практической деятельности вузов имеют место тенденции опоры не только на квалифицированное определение целей и результатов обучения, но немаловажное значение имеет тенденция наиболее полного использования дидактического потенциала образовательных программ, с учетом базового, функционального и инструментального компонентов профессиональных стандартов.

Высокопрофессиональный подход к разработке образовательных программ и дисциплин является в последние годы значимой составляющей деятельности кафедр и преподавателей высших учебных заведений Казахстана.

Разработка диверсифицированных на потребности рынка труда образовательных программ по специальностям с вариативной системой модулей и элективных учебных курсов, является основным признаком уровня качества образовательных программ высшего профессионального образования.

В ходе исследования на основе эмпирического изучения состояния сформулированной исследовательской проблемы, мы пришли к выводу

о необходимости диверсификации инвестируемых в образовательную программу образовательных ресурсов.

При этом под диверсификацией мы понимаем принцип развития вузовской системы образования, способной к реализации многообразия образовательных траекторий по распределению образовательных ресурсов в зависимости от личностных потребностей студентов: 1) 100 % опрошенных студентов заинтересованы в развитии тех или иных базовых образовательных ресурсов; 2) потребность студентов в развитии функциональных, методологических, исследовательских и дидактических возможностей от 34 до 78 % студентов в зависимости от прикладного характера специальности; 3) потребность студентов в развитии специальных инструментальных возможностей личности для конкретных рабочих мест от 24 до 52 % студентов. Таким образом, 78 % опрошенных современных студентов задумываются о приобретении в учебном процессе вуза не только базовых знаний и твердых навыков, но и других мягких навыков и потенциальных метакогнитивных возможностях студентов.

Выводы

Образовательные ресурсы образовательных программ выполняют определенные функции и являются детерминантами модульной структуры содержания образования. Детерминантами структуры содержания образования, в нашем исследовании, являются внешними факторами (изменение ценностей образования в мире) и внутренними ресурсами (дидактическая концепция конструктивизма и технологизация учебного процесса), влияющими на систему модулей и структуру образовательной программы.

Образование представлено диалектическим единством ценности, цели и средств и является одновременно процессом и результатом. Поэтому распределение образовательных ресурсов ориентирует учебный процесс не только на экономические потребности рынка труда, но и на личностные потребности обучаемых для формирования их конкурентных преимуществ и способностей в когнитивной, исследовательской и творческой деятельности в течение всей жизни.

Исследованием доказано, что для эффективной подготовки специалистов одинаково важны метакогнитивные и экономические качества и характеристики его личности.

Достигнута цель исследования: сформулированы и оценены на основе опроса стейкхолдеров образовательных программ качества рамочных академических стандартов проектируемых образовательных программ с точки зрения реализации принципов академических

компетенций и профессиональных квалификаций в методологическом поле конструктивистской дидактики. Одним из необходимых условий диверсифицированной образовательной системы является психологическая адаптация студентов к творческому когнитивно-конструктивистскому мышлению и действиям.

Конструктивистская дидактика достаточно успешно применяется в учебном процессе университетов. В контексте нашего исследования смысловая интерпретация этой дидактической концепции для разработки образовательных программ по различным специальностям – это принятие положений концепции когнитивного конструктивизма Ж. Пиаже. В методологическую структуру образовательных программ высшего профессионального образования по любым специальностям необходимо заложить дидактические принципы обучения, в которых главной задачей является организация процесса учения студентов, конструирование ими собственного прагматического смысла, целей, содержания образования. Процесс обучения должен быть осознан и технологии выбраны студентами. Поэтому в исследовании принципы учета внутренних (ресурсных) и внешних (факторных) детерминант модернизации образовательных программ являются важными. Эти детерминанты являются сквозными компонентами процесса образования и заключаются в создании условий для успешного самостоятельного конструирования знаний студентами и на их основе выполнения системы конструктивистских заданий, конструирования знаний и приобретения навыков.

Список использованных источников

1 Искакова, А. Б., Ахметова, Г. К., Каирбаева, А. К., Досанов, Т. С., Зейтова, Ш. С., Нурумжанова, К. А. Оценка эффективности развития когнитивно-экономической субъектности личности при формировании положительной мотивации к предпринимательскому делу [Текст] // Science for Education Today. – 2022. – № 5(12). – С. 162–184.

2 Зеер, Э. Ф., Сыманюк, Э. Э. Методологические ориентиры развития транспрофессионализма педагогов профессионального образования [Текст] // Образование и наука. – 2017. – № 8(19). – С. 9-28.

3 Зеер, Э. Ф., Сыманюк, Э. Э., Лебедева, Е. В. Транспрофессионализм как предиктор преадаптации субъекта деятельности к профессиональному будущему [Текст] // Сибирский психологический журнал. – 2021. – № 79. – С. 89–107.

4 **Mejia-Manzano, L.A., Sirkis, G., Rojas, J.C., Galardo, K., Vasquez-Villegas, P., Camacho-Zuniga, C., Membrillo-Hernandes, J., Caratozzolo, P.** Embracing thinking diversity in higher education to achieve a lifelong learning culture [Text] // *Education Sciences*. – 2022. – № 12(12). – P. 913.

5 **Ломакина, Т. Ю.** Принцип диверсификации как основа моделирования развития непрерывного образования [Текст] // *Материалы международной научно-практической конференции «Методология профессионального образования»*. – 2016. – С. 98–104.

6 **Ломакина, Т. Ю., Яковлева М. Б.** Методологические основания разработки дополнения к энциклопедии профессионального образования [Текст] // *Отечественная и зарубежная педагогика*. – 2015. – № 3. – С. 23-31.

7 **Леонтьев, Д. А.** Понятие мотива у А. Н. Леонтьева и проблема качества мотивации [Текст] // *Вестник Московского университета*. – 2016. – № 2. – С. 3–18.

8 **Зеер, Э. Ф., Крежевских, О. В.** Концептуально-теоретические основы персонализированного образования [Текст] // *Образование и наука*. – 2022. – № 4(24). – С. 11–39.

9 **Искакова, А. Б., Нурумжанова, К. А.** Трансдисциплинарный подход как ресурс развития у студентов метакогнитивных навыков при изучении физико-технических дисциплин // *Образование и наука*. – 2024. – № 2(26). – С. 113–139.

10 **Чучалин, А. И., Петровская, Т. С., Кулюкина, Е. С.** Всемирная инициатива CDIO. [Текст]. – Томск : Томский политехнический университет, 2011. – 17 с.

References

1 **Iskakova, A. B., Akhmetova, G. K., Kairbayeva, A. K., Dossanov, T. S., Zeitova, S. S., Nurumzhanova, K. A.** Ocenka effektivnosti razvitiya kognitivno-ekonomicheskoy sub"ektnosti lichnosti pri formirovanii polozhitel'noj motivacii k predprinimatel'skomu delu [Cognitive-economic subjectivity of individual's development in the formation of positive motivation for entrepreneurship: Evaluation of the effectiveness] [Text]. In *Science for Education Today*. – 2022. – № 5(12). – P. 162–184.

2 **Zeer, E. F., Symaniuk, E. E.** Metodologicheskie orientiry razvitiya transprofessionalizma pedagogov professional'nogo obrazovaniya [Methodological Guidelines for the Transprofessionalism Development among Vocational Educators] [Text]. In *the Education and Science Journal*. – 2017. – № 8(19). – P. 9-28.

3 **Zeer, E. F., Symanyuk, E. E., Lebedeva, E. V.** Transprofessionalizm kak prediktor preadaptacii sub"ekta deyatel'nosti k professional'nomu budushchemu [Transprofessionalism as a Predictor for the Preadaptation of an Agent to the Professional Future] [Text]. In *Siberian journal of psychology*. – 2021. – № 79. – P. 89–107.

4 **Mejia-Manzano, L.A., Sirkis, G., Rojas, J.C., Galardo, K., Vasquez-Villegas, P., Camacho-Zuniga, C., Membrillo-Hernandes, J., Caratozzolo, P.** Embracing thinking diversity in higher education to achieve a lifelong learning culture [Text]. In *Education Sciences*. – 2022. – № 12(12). – P. 913.

5 **Lomakina, T. Yu.** Princip diversifikacii kak osnova modelirovaniya razvitiya nepreryvnogo obrazovaniya [The principle of diversification as the basis for modeling the development of continuous education] [Text]. In the materials of the international scientific-practical conference «Methodology of Professional Education». – 2016. – P. 98-104.

6 **Lomakina, T. Yu., Yakovleva M. B.** Metodologicheskie osnovaniya razrabotki dopolneniya k enciklopedii professional'nogo obrazovaniya [Methodological foundations for developing an addition to the encyclopedia of professional education] [Text]. In *Domestic and Foreign Pedagogy*. – 2015. – № 3. – P. 23–31.

7 **Leontiev, D. A.** Ponyatie motiva u A. N. Leont'eva i problema kachestva motivacii [A. N. Leontiev's concept of motive and the issue of the quality of motivation] [Text]. In *Moscow university psychology bulletin*. – 2016. – № 2. – P. 3-18.

8 **Zeer, E. F., Krezhevskikh, O. V.** Konceptual'no-teoreticheskie osnovy personalizirovannogo obrazovaniya [Conceptual and theoretical foundations of personalised learning] [Text]. In *the Education and Science Journal*. – 2022. – № 4(24). – P. 11–39.

9 **Iskakova, A. B., Nurumzhanova, K. A.** Transdisciplinarnyj podhod kak resurs razvitiya u studentov metakognitivnyh navykov pri izuchenii fiziko-tekhnicheskikh disciplin [Transdisciplinary approach as a resource to develop student metacognitive skills in studying physical and engineering disciplines] [Text]. In *the Education and Science Journal*. – 2024. – № 2(26). – P. 113–139.

10 **Chuchalin, A. I., Petrovskaya, T. S., Kulyukina, E. S.** Vsemirnaya iniciativa CDIO [CDIO Global Initiative] [Text]. Tomsk: Tomskij politekhnicheskij universitet, 2011. – 17 p.

Поступило в редакцию 19.07.24.

Поступило с исправлениями 03.10.24.

Принято в печать 05.11.24.

Н. Ж. Жусупекова¹, К. А. Нұрумжанова², *А. Б. Искакова³

^{1,2,3}Торайғыров университеті, Қазақстан

Республикасы, Павлодар қ

19.07.24 ж. баспаға түсті.

03.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

05.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ЖОҒАРЫ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУДЕГІ КОНСТРУКТИВИСТІК БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫН ҚҰРАСТЫРУДАҒЫ ДИВЕРСИФИКАЦИЯЛЫҚ ТҰҒЫ

Мақалада ЖОО білім беру беру бағдарламаларын құрастыруда диверсификация принциптерін сыртқы экономикалық факторлар мен ішкі академиялық факторлардың детерминанттарын тұжырымдау негізіндегі қолдану мүмкіндіктері зерттеледі. Диверсификациялық тұғырдың өзектілігі заманауи стандарттарының еңбек нарығының талаптарына бағытталуымен дәлелденеді. ЖОО білім беру бағдарламаларын құрастырушылары ұлттық, еуропалық және салалық біліктіліктер шеңберлерінің тұжырымдамаларымен қатар тұратын, бағдарламаның дидактикалық контентінің концептуалдық негізін құрайтын когнитивизм мен конструктивизмнің маңыздылығын бағаламайды. Дүние жүзінде ЖОО оқу процесінде қалыптасатын маман тұлғасының зияткерлік әлеуетін арттыруға деген көңіл күшейе түсуде. Білім беру мазмұны – бұл стильмен, когнитивтік деңгеймен және ойлаудың бағыттылығымен, сонымен қатар маманның дағдылар жүйесімен анықталынатын тұлғалық атрибут. Оны білім беру бағдарламасына кіретін оқу пәндерінің мазмұнымен бірге қарастыруға болмайды. Қазіргі жағдайда жоспарланатын оқу нәтижелеріне конструктивистік оқыту технологиялары әсер етеді. Зерттеу мақсаты: жобаланатын білім беру бағдарламаларының шеңберлі стандарттарының сапасын зерделеу және бағалау.

Зерттеу объектісі мен пәнін жүйелік-факторлық, жүйелік-ресурстық және диверсификациялық тұрғыда талдау зерттеудің әдіснамасын құрайды. Зерттеу нәтижелері: 1) эмпирикалық эксперимент негізінде білім беру бағдарламасын құрастыру концепциясының мәселелері мен тұжырымдамалары алынды және тексерілді; 2) студенттер мета-когнитивті танымды көрсете, білім алуда жеке бағытты құра алатын негізгі белсенді оқыту технологияларының жүйесі айқындалды.

Кілтті сөздер: конструктивизм, когнитивизм, конструктивистік дидактика, метакогнитивтік дағдылар, білім беру бағдарламасы.

N. Zh. Zhuspekova¹, K. A. Nurumzhanova², *A. B. Iskakova³

^{1,2,3}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 19.07.24.

Received in revised form 03.10.24.

Accepted for publication 05.11.24

DIVERSIFIED APPROACH TO DEVELOPING A CONSTRUCTIVIST EDUCATIONAL PROGRAM IN HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION

The article explores the possibilities of applying the principle of diversification to the development of university educational programs. The relevance of a diversified approach is underscored by the fact that modern framework standards are geared towards meeting the demands of the labor market. Developers of university educational programs often underestimate the importance of modern didactic concepts such as cognitivism and constructivism, which form the conceptual basis of the didactic content of programs, alongside national, European, and industry qualifications frameworks. There is an increasing global emphasis on enhancing the intellectual potential of individuals through university education. The content of education is a personal attribute determined by style, cognitive level, direction of thinking, and the skills system of the specialist. It cannot solely be equated with the content of academic disciplines included in the educational program. In contemporary conditions, constructivist learning technologies significantly influence planned learning outcomes. The aim of the research is to study and evaluate the quality of framework standards for designed educational programs. The research methodology includes systemic factor-based, systemic resource-based, and diversified approaches to the analysis of the object and subject of the study. The results of the research are: 1) problems and provisions of the constructivist concept for developing university educational programs have been formulated and tested through empirical experiments; 2) a system of core active learning technologies has been identified, in which students engage in metacognitive learning to construct their individual educational trajectories in their field of specialization.

Keywords: constructivism, cognitivism, constructivist pedagogy, metacognitive skills, educational program.

<https://doi.org/10.48081/ZCOX5831>

*D. K. Raikhanova¹, G. O. Seidaliyeva², D. B. Ismailova³

¹SDU University, Republic of Kazakhstan, Kaskelen
Republic of Kazakhstan, Astana

^{2,3}Abai Kazakh National Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Almaty

*e-mail: dariga.bazykhankyzy@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5875-6896>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-4448-2414>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5350-4331>

DEVELOPING OUTCOME - BASED ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES CURRICULUM FOR CHEMISTRY-BIOLOGY STUDENTS

Intended learning outcome-based framework in higher education serves as both a theoretical foundation for curriculum design and a skills development tool. This article describes constructive alignment of the university, faculty, curriculum, course and lessons in order to create an effective framework of English for Specific Purposes (ESP) curriculum for Higher Education students who are majoring in chemistry and biology. The term constructive indicates that students are fully accountable for the information and abilities they have acquired. In turn, a teacher's responsibility is based on taking into account what students must learn in order to achieve learning outcomes. A suitable curriculum with sufficient learning opportunities can increase the likelihood that students will achieve desired outcomes. Thus, the article shows the role of the teacher who is directly responsible for leading this coordinated educational process such as implementation of all the values defined by the university, faculty, curriculum, and course through complicated forms and techniques of teaching, as well as the logical use of a system of technical means and visual aids.

Keywords: Intended Learning Outcomes (ILO), constructive alignment, curriculum, English for Specific Purposes (ESP), chemistry, biology

Introduction

When creating a curriculum, a Great Teacher must understand how different aspects relate to one another in order for the learning process to be effective. And the solution comes to mind right away: an excellent teacher is someone who enjoys learning and is always seeking out fresh information about subjects they are teaching. It has already become obvious to everyone that the training of future teaching staff is the top priority today in educational policy of Kazakhstan. Examples are the increase in the passing score in the unified national test (UNT) for those students who are entering pedagogical specialties, and the scholarship for future teachers has increased significantly. Along with all of the above, the desire to achieve world standards of quality in teacher education encourages leading pedagogical universities of the country to expand academic mobility opportunities, join international initiatives. Accordingly, the question arises about compliance with the qualifications of foreign language teachers, who directly provide the very opportunity for academic mobility. In relation to this term, no one can deny that the country's continued progress in the field of education has a direct impact on various sectors of the country and its future generation. With these remarks, we hope to explain and emphasise that teachers' professional development is an important factor to consider.

The English for Specific Purposes (ESP) curriculum in higher education (HE) should undoubtedly differ from that provided in basic and secondary education because HE serves as the transitional stage before students engage in professional activities. In this sense, the study and creation of the curriculum is a crucial component that directly impacts assessment, pedagogy, and compliance levels. The ESP is a connecting link between teaching a foreign language and subject-specific components, which appear adaptable, particularly in the context of higher education. The seriousness comes from the notion that their employment performance and entrance to universities overseas should be immediately influenced by the abilities taught in the developed curriculum because their future depends on foreign language teachers at universities. Just imagine a situation where you learned something and still have a skill, like hitting a ball into a basketball net, riding a bike or swimming. Just remember how you learned to ride a bike. Most likely at first it was a 4-wheel bike and various equipment, such as helmet and knee pads to help you keep your balance and get less injuries, and over time, the items of equipment became less and less. In the end, the parents, having removed all the devices and additional wheels, simply walked next to you, securing. They walked until you started to ride on your own. I think that from that moment you have not lost this skill and to this day you know how to ride a bicycle. Now imagine what would happen if your parents taught you to ride not on the street, but in the

classroom? First, you need to learn all the parts of the bicycle and their functions. For example, how fast should you press the pedal to move at a certain speed. Or when you have enough leg speed as well as proper body angle you will be able to keep your balance. Then you should collect and study information and write a research paper on the history of the bicycle. Moreover, at the end of all the work done, you will need to write a final exam, and only after successfully passing the exam will you be able to apply the acquired skills. This is similar to how we teach students. We put them in classes and say, this is what we want to teach them and it is important to them, do all exercises. And the students understand that it is not true that we do not really value this kind of learning, so it is not surprising that they are not involved, bored or not interested.

Materials and Methods

It is widely accepted that the recognition of learning outcomes depends on a systematic examination of learners' needs. Learning outcomes were first introduced in the 1960s as a component of a systems approach to curriculum design [1]. The value of truth and accountability has surely had an impact on the creation of needs analysis as a type of educational technology and its diversity into a collection of educational inquiry approaches. The need for needs analysis in educational planning was also emphasised at this time, and it was required that all significant educational goals be specified in terms of measurable outcomes [2]. A phase in the process of setting goals and results is doing a needs analysis. It focuses on the casual conversations that take place between instructors and students. These can be done with one or more students, a bunch of students, or the whole class [3]. Other techniques of doing needs analysis outside group discussions include interviews, questionnaires, ranking activities, oral/written activities, observation, informal teacher consultation, examinations, learning diaries, or portfolios. Finding the needs of the learners is the first stage in a needs analysis. Making learning outcome statements is the next stage. Following that, the fourth stage is determining the knowledge and skills needed to achieve the results. The last step is making lesson planning be taken into consideration.

The ESP course at our university was launched for students of chemical and biological faculties. In the process of teaching, teachers faced a number of problems, such as a lack of understanding of the relevant professional areas, an insufficient number of professionally oriented materials, different backgrounds and levels of students, which leads to different preferences. To overcome the problems listed above, we decided to follow a constructive alignment scheme. A learning plan that is constructively aligned states explicitly what students are expected to learn and how they are to demonstrate their understanding before any learning takes place. Then, learning is planned to include students in learning activities

that increase their likelihood of reaching those outcomes, and assessment tasks are planned to offer a clear assessment of how well those outcomes have been attained [4]. As a result, it is essential to create a framework of the curriculum that effectively manages the interaction between the curriculum's broad aspects. Constructive alignment refers to this programme. Constructive implies that learners are entirely responsible for the knowledge and skills they have learned. It cannot just be transferred from teacher to student right away and it is important to remember that practice is necessary for learners to become proficient in a certain ability. In turn, alignment means that the teacher's role is based on considering what learners need to learn in order to attain learning outcomes and providing a suitable curriculum with enough learning experiences to increase the chances for students to reach desired results [5] (see figure 1).

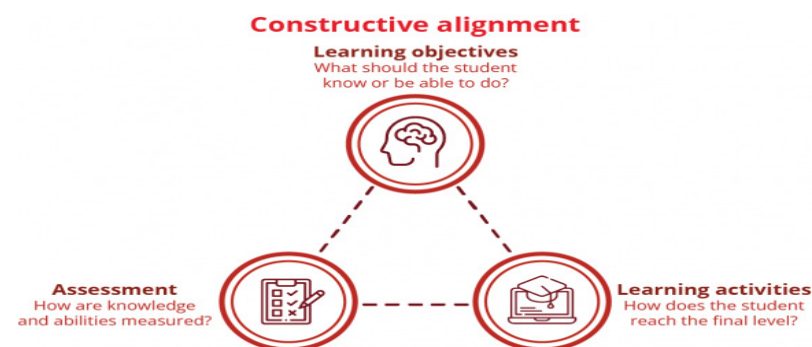

Figure 1 – Constructive Alignment by J.B. Biggs, (2003)

When three things are aligned, they are arranged side by side. However, neither learning nor assessment are tied to teaching and learning activities. It is vital to identify the targeted learning outcomes that would help students attain them in the first place in order to develop an organised, aligned system. The student is expected to demonstrate certain information, skills, or abilities at the end of the course, which are referred to as the usual intended learning outcomes. Another alignment that merits special attention is constructive alignment, which is consistently used at the lesson, course, faculty, and university level. At the university and faculty levels, the educational objectives and graduation competences must be agreed upon. The suggested programme (curriculum) outcomes also align with the objectives of the faculty. The program's outcomes should align with the course's planned learning outcomes (curriculum) [7]. Since

the course's intended learning results must coincide with the intended learning outcomes of the assignment (see figure 2).

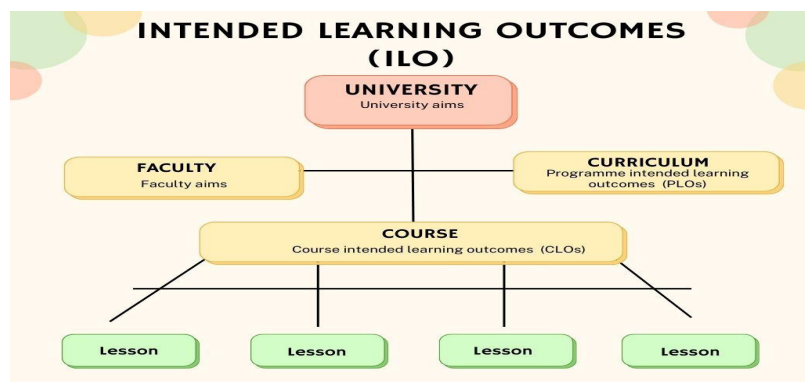

Figure 2 – Hierarchy of Intended Learning Outcomes

As it was previously noted, constructive alignment is an approach to teaching that aims to give students a thorough grasp of the standards and goals being met as well as the best way to reach them. Assessment tasks are constructed to permit accurate assessments as to how well those outcomes have been accomplished, and teaching is subsequently intended to engage students in learning activities that maximise their chances of obtaining those results. Until recently, most universities followed a teacher-oriented teaching approach, when the teacher himself chose the content that should be covered and put traditional-oriented marks without referring to the assessment criterion. In student-centred learning, assessment is necessarily criterion-oriented, making it simple to comprehend what grade was given for each completed assignment [4].

Results and discussion

The initial educational goals and graduation competencies must be agreed upon at the university and faculty levels, according to the illustration in figure 2 - hierarchy of intended learning outcomes. Since this case study was conducted at the university, we choose to start by examining the objectives of the university and faculty.

University aims: The university's core beliefs and objectives are to: 1. Promote innovation and creativity; 2. Foster moral and ethical principles; 3. Foster independence and transferable skills; 4. Strive for excellent achievements; 5. Develop global citizens; 6. Inspire future leaders (sdu.edu.kz) [8].

Faculty aims: In addition, the department of pedagogical mathematics and natural sciences, which represents the mission of the faculty of education and humanities, provides programmes for the training of scientific teachers. This department has always focused on producing top-notch graduates who will become cutting-edge worldwide educators in the twenty-first century. Nearly 80 % of the courses are delivered in English as a result of faculty emphasis on English language learning as it prepares future instructors with medium English instruction (sdu.edu.kz) [9].

Curriculum (Programme) intended learning outcomes: The programme's objectives are to prepare qualified chemistry and biology teachers, equip them with the skills necessary to design the learning environment using instructional technologies, employ a variety of unique teaching methods and techniques in their instruction, and stay current with advancements in their field. In contrast, students learn the abilities needed to be successful in their chosen careers.

ESP Course's intended learning outcomes: The English language programme at SDU is now being developed based on student interests, while taking into account the particulars and involving the interests of the university, faculty, and specialisation. Even though there is still work to be done, it is good to see that SDU's English programme is evolving into a more academic setting than it was in the past.

ESP Lessons' intended learning outcomes: Learning happens when students take an active role in their education, that is they do what they learn, not what the teacher does [10]. For the purpose of choosing learning activities and creating assessment tasks, the cycle of anticipated learning outcomes serves as the foundation. If the learning objectives are focused on higher order learning, the teaching and learning system will be set at a high level of learning. The needs analysis showed that 55% of the chemistry-biology learners wanted to replace or modify the ESP course by incorporating components of academic English. So, it was decided to split the elective English course into two, the ESP and the EAP courses, with the EAP being targeted towards learners who had graduated from specialised schools with English medium instruction or who had a high level of language proficiency. It was a complete freedom to choose the resources that were desired to use as teachers. The information in the textbook was motivated by the needs to assist non-English speakers in mastering the learning methods needed to succeed in academic courses at a university setting, so it was decided to use an off-the-shelf EAP textbook titled "Extended Writing and Research Skills" published by J. McComack and J. Slaght in University of Reading. The fundamental assumption of the materials is that learners must develop the skills and confidence to become self-directed and independent learners as it was required in ILO's curriculum, in

order to successfully conduct research and finish projects, such as lengthy written assignments or oral presentations. Learners must rehearse improving study skills like critical thinking as well as improving study procedures like taking notes and making bibliographies. Learners are required to finish two different kinds of projects throughout the English course. The first assignment is to write a mini research paper. Students are required to select a research topic in their own field of study and work in pairs to complete the project, which is approximately 2,000 words long. They must be able to select their own project title and identify its significance. The next step is to decide on and write understandable, practical learning outcomes (LO), that are listed below:

LO1: ‘By the end of the course, students will be able to establish a specific focus and develop own ideas’;

LO2: ‘By the end of the course, students will be able to find sources of information from books, journals and the Internet’;

LO3: By the end of the course, students will be able to select information appropriate to students’ specific needs;

LO4: By the end of the course, students will be able to incorporate ideas and information into own text through paraphrasing/summarising, while avoiding plagiarism;

LO5: By the end of the course, students will be able to follow appropriate styles for referencing;

LO6: By the end of the course, students will be able to compare different scholars opinion, discuss what the different literature argues, and link to own purpose of review;

LO7: By the end of the course, students will be able to give presentations and illustrate poster presentations on completed work;

LO8: By the end of the course, students will be able to organise mini seminar sessions;

The course syllabus must then be filled up when the learning outcomes have been determined. The course description, specific information about the times and locations of lessons and office hours, the lecturer’s contact information, the course learning outcomes and the skills and competencies that students are expected to acquire, a weekly course schedule, learning and teaching activities, a reading list and resources, assessment procedures and grading criteria, including a description of grades, the course policy, and course values are all included in the syllabus’s outline. The EAP course for students studying chemistry and biology was separated into multiple stages. The first phase involves selecting a subject for a lengthy essay, obtaining materials, reading publications on it, and then putting all of the data into a literature review. In the second step, methodological components were

developed using interviews, surveys, and observations before being combined into the main body and conclusion sections. The final step involved submitting the completed written piece to Turnitin.com, an American commercial online service that detects plagiarism in submitted works using both its database and the content of other websites. By highlighting similarities to recent works, results can help students avoid plagiarism and improve their work. Students had to plan and lead a mini seminar or round table session on a topic of their choice in front of their group members and invited guests. They had to be prepared to give a speech in 15 minutes and get ready for a 5-minute QA session as well. This was in addition to turning in written work through Turnitin. The following actions were taken to organise and conduct a mini conference: Students were divided into three groups at random. The first team was given the responsibility of compiling the titles and abstracts of future papers and editing them into an abstract book (see figure 3 - Sample of Abstract Book in EAP course).

Figure 3 – Sample of Abstract Book

The objective of the second team was to combine all the presentations / posters in line with the content of the abstract book, introduce each speaker, provide technical support as required, and inform everyone of the remaining time.

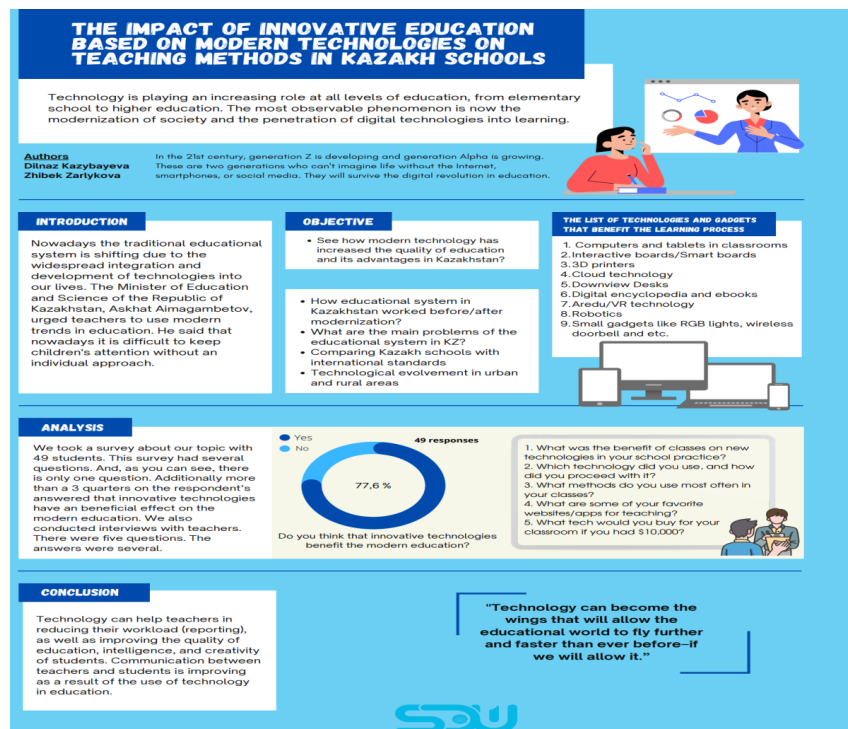

Figure 4 – Sample of poster presentation

The task of the final third team was to design invitation brochures and to extend as many invitations to teachers and students for the lesson-conference/mini-seminar/round table.

Figure 5 –Sample of Invitation to Conference / Mini Seminar Session

Students require support in order to acquire both content and abilities when studying in the current environment. It is important to note that some changes in education are only essential since today's students are part of the 21st century, which is characterised by substantial advancements in media, technology, and information and communication. All Kazakhstani educators should thus think about how the nation's educational system reacts to these changes and evaluate their effectiveness in equipping students with the 21st-century skills they will need to thrive in high institutions, in life, and in the job further.

Conclusion

In conclusion, it can be said that it is undoubtedly simpler to construct a course using off-the-shelf materials because the lecture topics are already prepared; all that has to be done is to make a few tweaks to design lessons in accordance with the intended learning outcomes of the university, faculty, curriculum and course can help students better adapt to the social environment, speak freely and openly in public, express their opinions and points of view, find like-minded people, and achieve significant social position. Together with education, the multifaceted experience accumulated over the centuries on the example of past generations is accepted, and as a result, the path to tomorrow is opened. Thus, the importance of education in human existence cannot be overestimated; this is a kind of crossroads - living in the present, the wisdom of the past is used for future achievements. And when this awareness is reached, teachers, professors, and generally people who want to bring as much value as possible to this area (education), take on

the primary responsibility to complete this work. Educational work that offers information to students who have just entered the field of knowledge, and one of the criteria for successful educational activity is interest in the subject, which only professionally savvy teachers can do. Thus, once again proving that the teacher is the very conductor who, with the help of his professionalism, implements all the values set by the university, faculty, curriculum and course by means of complex forms and methods of teaching, as well as the logical use of a system of technical means and visual aids. As a result, success in this is due to the practical and theoretical abilities of the teacher, as well as a professional approach to work. As a result, the development of the students' basic mental processes, talents, and personal attributes is dependent on the type and quality of communication of the teacher, as well as his professionalism. Will the student be successful in later life, job, initiative, independence, responsible, open to the world and others, is largely determined by his or her teachers. Professional development formation is large, significant, and complicated work, including a huge variety of studies. And while these aspects must inevitably be considered as the primary ones for instructors of this age, it is also worth noting that the learning process is multifaceted, it may be difficult and thorny, but everyone receives a suitable return for their efforts. We continue to learn from childhood through old age, often without recognizing it. And the most crucial thing for a teacher to know in order to do his job properly is how his students view the learning process.

The most important thing in teaching is to receive the fruits of your hard work. Thus, summing up the work done on the course with certificates (see figure 6) of students who made an oral presentation in the international scientific conference titled 'Current Issues in Foreign Language Teaching-2023' at Khoja Akmet Yassawi International Kazakh-Turkish University with a topic that girls developed together from the scratch in the English language course.

Figure 6 – Certificates for oral presentation

The task was certainly not an easy one, as they had to find a point of contact given in their specialties. However, learners did a really good job

References

- 1 **Stufflebeam, D. L., Shinkfield, A. J.** Stufflebeam's Improvement-Oriented Evaluation: In: Systematic Evaluation. Evaluation in Education and Human Services: Dordrecht : Springer, vol 8, 1985.
- 2 **Berwick, R.** Needs Assessment in Language Programming: From Theory to Practice: In R. K. Johnson (Ed.), The Second Language Curriculum: Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 51p.
- 3 **Shaw, J. M., Dowsett, G. W.** The evaluation process in the Adult Migrant Education Program : the report of the national course reporting study, National Curriculum Resource Centre, Adult Migrant Education Program Australia, 1986.
- 4 **Biggs, J. B.** Constructive Alignment in University Teaching: University of Hong Kong and University of Tasmania, Australia: HERDSA Review of Higher Education, vol 1, 2014.
- 5 **Biggs, J. B.** Teaching for quality learning at university: Buckingham: Open University Press/Society for Research into Higher Education, 2003.
- 6 **Tyler, R. W.** Basic principles of curriculum and instruction. Chicago: University of Chicago Press, 1949.
- 7 [Electronic resource]. – <https://sdu.edu.kz/>
- 8 **Ramsden, P.** Learning to teach in higher education (2nd ed.) : London & New York : Routledge Falmer, 2003.

9 **Hutchinson, T., Waters, A.** English for Specific Purposes: A Learner-Centered Approach: Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

10 **Du, W., Wang, Y.** Developing an Outcome-Based ESP Course with Blended-Learning Method for Chinese Undergraduates: Creative Education, vol 10, 2019. – pp. 1834-1849.

Received 19.07.24.

Received in revised form 03.10.24.

Accepted for publication 05.11.24.

*Д. К. Райханова¹, Г. О. Сейдалиева², Д. Б. Исмаилова³

¹СДУ Университеті,

Қазақстан Республикасы, Қаскелең қ

^{2,3}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ

19.07.24 ж. баспаға түсті.

03.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

05.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ХИМИЯ - БИОЛОГИЯ ПӘНІНДЕГІ СТУДЕНТТЕР ҮШІН НӘТИЖЕЛЕРГЕ НЕГІЗДЕЛГЕН АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫН ӘЗІРЛЕУ

Жоғары білім берудегі мақсатты оқыту барысында нәтижеге негізделген оқу жоспарын жобалау теориялық негізі ретінде де, дағдыларды дамыту құралы ретінде де қызмет етеді. Бұл мақалада жоғарғы оқу орындарының химия және биология мамандықтары бойынша оқытын студенттер үшін арнайы мақсаттағы ағылшын тілінің оқу бағдарламасының тиімді негізін жасау мақсатында университеттің, факультеттің, оқу жоспарының, курстың және сабақтардың конструктивті сәйкестендіруін сипаттайды. Құрылымдық термині студенттердің алған ақпараттары мен қабілеттеріне толық жасау беретінін көрсетеді. Өз кезегінде мұғалімнің жасау керекшілігі оқушылардың оқу нәтижелеріне қол жеткізу үшін нені үйренуі керектігін есепке алуға негізделген. Жеткілікті оқу мүмкіндіктері бар сәйкес оқу бағдарламасы студенттердің қалаған нәтижелерге жету ықтималдығын арттыра алады. Осылайша, мақалада университет, факультет, оқу жоспары және курс белгілеген барлық құндылықтарды оқытудың күрделі нысандары мен әдістері арқылы жүзеге асыру сияқты осы келісілген білім беру процесін басқаруға тікелей жасауы

оқытушының ролі, сондай-ақ техникалық құралдар мен көрнекі құралдар жүйесін логикалық пайдалану.

Кілтті сөздер: мақсатты оқыту нәтижелері, құрылымдық сәйкестік, оқу жоспары, арнайы мақсаттарға арналған ағылшын тілі, химия, биология.

*Д. К. Райханова¹, Г. О. Сейдалиева², Д. Б. Исмаилова³

¹СДУ Университет,

Республика Казахстан, г. Каскелен

^{2,3}Казахский национальный педагогический университет имени Абая,

Республика Казахстан, г. Алматы

Поступило в редакцию 19.07.24.

Поступило с исправлениями 03.10.24.

Принято в печать 05.11.24.

РАЗРАБОТКА УЧЕБНОЙ ПРОГРАММЫ ПО АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ СТУДЕНТОВ ХИМИИ - БИОЛОГИИ, ОРИЕНТИРУЕМОЙ НА РЕЗУЛЬТАТЫ

Структура обучения ориентированная на результаты в высшем образовании служит как теоретической основой для разработки учебной программы, так и инструментом развития навыков. В этой статье описывается конструктивное согласование университета, факультета, учебной программы, курса и уроков с целью создания эффективной основы для учебной программы английского языка для специальных целей (ESP) для студентов высших учебных заведений, специализирующихся в области химии и биологии. Термин «конструктивный» указывает на то, что учащиеся полностью несут ответственность за информацию и способности, которые они приобрели. В свою очередь, ответственность учителя основывается на учете того, что учащиеся должны усвоить, чтобы достичь результатов обучения. Подходящая учебная программа с достаточными возможностями для обучения может повысить вероятность того, что учащиеся достигнут желаемых результатов. Таким образом, в статье показана роль преподавателя, который несет непосредственную ответственность за руководство этим скоординированным образовательным процессом, как за реализацию всех ценностей, определенных вузом, факультетом, учебным планом, курсом через усложненные формы и приемы обучения, а также

логическое использование системы технических средств и наглядных пособий.

Ключевые слова: предполагаемые результаты обучения, конструктивное согласование, учебная программа, английский язык для специальных целей, химия, биология

FTAMP 39.21.15

<https://doi.org/10.48081/KTZK2007>

***А. Б. Сералиев¹, Э. С. Майшекина², М. Б. Бактыбеков³,
Д. Т. Алиаскаров⁴, А. К. Жумадилов⁵**

^{1,4}Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

^{2,3,5}Alikhan Bokeikhan University

Қазақстан Республикасы, Семей қ.

*e-mail: seraliev_81@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6996-0830>

²ORCID : <https://orcid.org/0000-0003-1289-7890>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9297-4846>

⁴ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-7628-1246>

⁵ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-9439-620X>

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНДЕРІНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІН ОҚЫТУ, ОҚУШЫНЫҢ ЖАҒАНДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

Мақалада географиялық білім беруде агроөнеркәсіп кешендерінің экономикалық аспектілерін оқытудың ролі, оқушылардың жағандық құзыреттіліктерін дамытудағы маңызы қарастырылады. Агроөнеркәсіп кешендері аймақтық, галамдық экономикалық тұрақтылық пен азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ететін маңызды сала болып табылады. Агроөнеркәсіп кешені – экономиканы дамытудың маңызды саласы ретінде қарастырылып, бағаланып, экономикалық байланыстарды, аймақтық даму ерекшеліктерін түсінуге ықпал етеді. Білім тіректері оқушыларды өңірлердің экономикалық ерекшеліктерін бағалап, ресурстарды тиімді пайдалануға және әлеуметтік-экономикалық дамудың әлемдік мәселелеріне назар аударуға үйретеді. Агроөнеркәсіп кешендерінің экономикалық аспектілері негізінде оқушылардың бойындағы бірнеше дағдыларын дамытуға бағытталған. Экономиканың өзара тәуелділігі туралы ақпарат беріліп, оқушылардың экономикалық үдерістерін бағалау мәдениетін қалыптастыру. Агроөнеркәсіптің қоршаған ортаға әсерін түсіндіру барысында оқушылар бойында

экологиялық мәдениетті қалыптастыру. Оқушыларға агроөнеркәсіп саласының өзектілігімен таныстыру негізінде аналитикалық және сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуға, экономикалық қатынастарды түсінуге және оларды бағалауға үйрету. Зерттеуде оқыту әдістерінің тиімділігін анықтау үшін әдебиеттерге шолу, эксперименттік талдау сияқты әдістер қолданылды. Мақала мазмұны география пәнін оқыту мазмұнын байытып, оқушылардың экономикалық сауаттылығын артырып, жаһандық құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталған тұжырымдарды ұсынады.

Кілтті сөздер. Агроөнеркәсіп, жаһандық құзыреттілік, экономикалық сауаттылық, сын тұрғысынан ойлау, агроөнеркәсіп кешендері, жаһандық трендтер, экономикалық жүйе.

Кіріспе

Жалпы білім беру жүйесінің алдында тұрған басты мақсаттар экономикалық және әлеуметтік үдерістерді жан-жақты бағалайтын тұлғаны қалыптастыру. Оқушылар өндірістік аймақтардың ерекшеліктерімен қатар, олардың әлеуметтік және экологиялық әсерін бағалауға үйренеді [1, 6-б.]. Сондай-ақ оқушыларға әлемдегі ауыл шаруашылығы мен өнеркәсіп арасындағы өзара байланыстарды тереңірек түсінуге көмектеседі. Зерттеу жұмыстарымыз географияны оқыту аясында агроөнеркәсіп кешендерінің экономикалық аспектілерін оқытудың мазмұнын қалыптастыруға және оқушылардың жаһандық құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған. Тақырыптың өзектілігі білім беру процесінде аймақтық экономикалық аспектілерді оқытудың маңыздылығын, олардың жаһандық экономикалық үдерістермен байланысын түсіндіре отырып, оқушылардың экономикалық сауаттылығын дамытумен анықталады [2, 240-б.]. Агроөнеркәсіптік кешендерін қайта құру, жаңа технологиялармен жабдықтау ұғымы география пәнінде, әлемдік экономикасындағы өзгерістерді түсіндіруде қолданылады [3, 8-б.]. Зерттеу мақсатымызға қол жеткізу үшін агроөнеркәсіптік кешендерін зерттеп, білім беру үдерісіндегі қолданысын, Қазақстандағы жалпы білім беретін мектептердің бағдарламаларына талдаулар жасадық [4].

Алға қойған мақсатымыз – агроөнеркәсіптік кешендерін жайлы жинақталған білімді жүйелей отырып, мектептердегі оқу бағдарламасында кеңінен қолдануды ұсыну, шағын оқу модулін құрастыру.

Материалдар мен әдістер

Агроөнеркәсіп кешендері (АӨК) ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру, өңдеу, сақтау және жеткізу сияқты процестермен айналысатын экономиканың бірегей және маңызды саласы.

Агроөнеркәсіп кешендерінің қоғамға, экономикаға және қоршаған ортаны дамытуға тигізетін әсері өте жоғары [5, 104-б.].

Жалпы білім беретін мектептерде географиялық білім беруде Агроөнеркәсіп кешендерінің (АӨК) оқытуда маңызды тақырыптардың бірі болып табылды. Ол экономика географияның көптеген маңызды тұстарын қамтиды және оқушылардың экономикалық түсініктерін кеңейтеді [6, 10-б.]. Агроөнеркәсіп кешендерін экономикада оқыту оқушылардың тек теориялық білімін кеңейтіп қана қоймай, экономикалық процестерді нақты тұрғыда ұғынуына және практикалық дағдыларды игеруіне жол ашады [7, 9-б.].

Географиялық білім беруде агроөнеркәсіп кешендерін оқыту барысында оқушылардың экономикалық тірек білімдерін қалыптастырып, дамытуға болады [8, 42-б.].

Нәтижелер және талқылау

Географияда агорөндірістік кешендер жайлы терең білім қалыптастыру негізінде оқушылардың экономикалық, экологиялық, әлеуметтік сауаттылықты арттырып, оқушыларды жаһандық өзгерістерге дайын және кәсіби бағдарланған тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған.

Жалпы білім беретін мектептерде агроөнеркәсіп кешендерін тиімді оқыту үшін түрлі әдістемелік тәсілдер мен практикалық әдістер қолдануға болады. Агроөнеркәсіп кешендерін оқытудың тиімді әдістерінің бірнеше түрлері берілген [9, 396-б.]:

модельдеу және рольдік ойындар; өңірлік мысалдар мен зерттеу жұмыстары;

экскурсиялар және кәсіпорындармен танысу;

видеоматериалдар мен виртуалды турлар.

Мектеп алаңында немесе шағын жылыжайларда көкөніс өсіру, суарудың әртүрлі әдістерін сынау, тыңайтқыштарды қолдану сияқты шағын эксперименттер өткізу. Бұл тәжірибе Қазақстан мектептерінде кеңінен қолданылуда [10].

сурет 1 – Алматы қаласы, Медеу ауданы, Қасыл Қатықбаева атындағы №168 мектеп-гимназиясының жылыжайы.

Қазақстанда мектептер маңынан шағын жылыжайлар ашылып оқушылар биология сабағында және мектептен тыс уақыттарда бақша өнімдерін өсіріп баптау білімдерін тәжірибеде қолдану сияқты шаралар қолға алынуда. Алматы қаласы, Медеу ауданы, Қасыл Қатықбаева атындағы №168 мектеп-гимназиясына қарасты жылыжайда биология пәні мұғалімі Зулмира Ешейқызымен бірлесіп оқушылар әрекетіне бақылау жүргіздік (1-сурет). Оқушылардың іс-әрекетін бақылау барысында бақша өнімдерін баптауға деген қызығушылықтарының артқанын байқадық. Агроөнеркәсіп кешендерінің маңызын тек география пәніні оқытумен ғана шектелмей, биология, химия, экономика және экология пәндерімен байланыстыру арқылы, оқушылардың кеңірек түсінігін қалыптастыруға болатынын аңғардық. Агроөнеркәсіп кешендерін оқыту барысында оқушылардың бойында маңызды жаһандық құзіреттіліктерін қалыптастыруға болады. Бұл құзіреттіліктер ауыл шаруашылығы мен агроөнеркәсіп кешенінің экономикалық, экологиялық, әлеуметтік және техникалық аспектілерін түсіну және оларды шешу дағдыларын дамытуға бағытталады [11, 6-б.]:

оқушылар агроөнеркәсіп кешенінің дамуымен байланысты жаһандық экономикалық үрдістер мен байланыстарын сын тұрғысынан талдай алады; әлемдегі ауыл шаруашылығы өнімдерінің саудасын, шетелдік инвестициялар мен экспорттық саясаттың маңызын түсінеді;

дүниежүзі елдеріндегі агроөнеркәсіп кешендерінің ерекшеліктерін салыстырып, әлемдік экономикалық қатынастардың ауыл шаруашылығына әсерін бағалай біледі;

- ауыл шаруашылығында экологиялық таза әдістерді қолдану әрі тұрақты даму қағидаттарын ұстану туралы түсініктері тұрақталады.

Агроөнеркәсіп кешендерінің экономикалық тиімділігін талдай алу дағдысы қалыптасады. Агроөнеркәсіп кешендерін оқыту арқылы оқушылар жаһандық экономикалық, экологиялық және әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған құзіреттіліктерді меңгереді [12, 6-б.].

Жалпы білім беретін мектептерде география пәніне қосымша ретінде әрі мектептен тыс оқыту жүйесіне арнап Агроөнеркәсіп кешендерді оқытудың модулін ұсынамыз. Модуль оқушыларға жоғарыда айтылған құзіреттіліктер мен дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Таблица 1

Тақырыптар реті	Тақырып мазмұны, қолданатын әдістер, бағалау түрлері
Агроөнеркәсіп кешендерінің негіздері (4 сағат)	
1-тақырып	Агроөнеркәсіп кешенінің жалпы ұғымы, құрылымы Ауылшаруашылық кешенінің сипаттамасы және мазмұны Ауылшаруашылығының кешенінің салалары (егін шаруашылығы, мал шаруашылығы, аграрлық сала) Әлеуметтік-экономикалық рөлі мен маңызы Әдістер: дәріс, топтық талқылаулар, бейнероликтер көру Бағалау: тест, шағын эссе
Агроөнеркәсіп кешенінің экономикасы (6 сағат)	

2-тақырып	Агроөнеркәсіп кешенінің экономикалық мәні мен құрылымы Агроөнеркәсіп кешеніндегі өндіріс факторлары Агроөнеркәсіп кешенінің тиімділігін арттыру жолдары Агроөнеркәсіп кешеніндегі жұмыс күші және еңбек өнімділігі Әдістер: топтық жұмыстар, экономикалық модельдер құру Бағалау: есеп беру, топтық жобалар
Қазақстандағы аулышаруашылық кешені (6 сағат)	
3-тақырып	Қазақстандағы агроөнеркәсіп кешенінің құрылымы мен дамуы Қазақстанның агроөнеркәсіп кешенінің қазіргі дамуы Қазақстандағы агро өнімдерін өндіру және экспорт жағдайы Агроөнеркәсіпте қолданылатын мемлекеттік қолдау бағдарламалары Қазақстандағы ауыл шаруашылығы саласындағы инновациялар мен жаңа технологиялар Әдістер: баяндамалар, пікірталастар Бағалау: пікірталасқа қатысу, эссе
Агроөнеркәсіп кешендерінің экологиялық аспектілері (5 сағат)	
4-тақырып:	Агроөнеркәсіп кешенінің экологиялық әсерлері және тұрақты даму Агроөнеркәсіп кешенінің экологиялық проблемалары Қоршаған ортаға әсер ететін факторлар (су ресурстары, топырақ эрозиясы, биологиялық алуан түрлілік) Әдістер: интерактивті сабақтар, зерттеу жобалары Бағалау: жобалар қорғау, бақылау сұрақтары
Агроөнеркәсіп кешендерінде жаңашылдықтар мен технологиялар (5 сағат)	
5-тақырып:	Агроөнеркәсіп кешендеріндегі жаңа технологиялар мен инновациялар Ауыл шаруашылығында қолданылатын жаңа технологиялар Ауыл шаруашылығында жасыл және экологиялық технологиялар

	Әдістер: бейнемазмұн, сараптамалық баяндамалар, практикалық тапсырмалар
	Бағалау: тапсырмаларды орындау, тестілеу
Агроөнеркәсіп кешендерін дамыту стратегиялары (4 сағат)	
6-тақырып:	Агроөнеркәсіп кешенін дамыту жолдары және стратегиялары Агроөнеркәсіп кешенін дамытудың мемлекеттік және жеке сектордағы рөлі Агроөнеркәсіп кешенін дамытудағы мемлекеттік бағдарламалар Әдістер: топтық жұмыс, пікірталас, кейс-стадиді талдау Бағалау: жобалар қорғау, дебат
Агроөнеркәсіп кешендерінің әлеуметтік аспектілері (4 сағат)	
7-тақырып:	Тақырып мазмұны: Агроөнеркәсіп кешенінің әлеуметтік маңызы және ауылдық аймақтарды дамыту Агроөнеркәсіп кешеніндегі әлеуметтік қызметтер (білім беру, денсаулық сақтау) Әдістер: пікірталас, зерттеу жұмысын жүргізу Бағалау: реферат, топтық тапсырмалар
Агроөнеркәсіп кешендері бойынша зерттеу жобалары мен қорытындылар (4 сағат)	
8-тақырып:	Тақырып мазмұны: Агроөнеркәсіп кешендері бойынша оқушылардың дербес зерттеу жобалары Агроөнеркәсіп кешендерінің түрлі аспектілері бойынша зерттеу жүргізу Әдістер: жоба қорғау, зерттеу жүргізу Бағалау: жобаларды бағалау, қорытынды баға

Модульге сай оқушылардың білімін бағалау кезеңінде нақты критерийлерге сүйену қажет [13, 210-б.]. Оқушылардың білімін бағалау үшін нақты бағалау критерийлерін пайдаланып, бағалаудың алгоритмін ұсынамыз. Мұндай алгоритм оқушылардың білімін жүйелі және әділ бағалауға мүмкіндік береді.

Төменде бағалау алгоритмінің қадамдары көрсетілген:

1. Бағалау критерийлерін анықтау. Әр критерий бойынша білімді тексеру үшін өлшемдері нақтылануы керек.

2. Бағалау шкаласын белгілеу. Әр критерийге белгілі бір ұпай тағайындау үшін шкала жасау қажет. Мысалы, 1-ден 5 ұпайға дейін немесе 1-ден 10 ұпайға дейінгі шкала қолдануға болады.

Таблица 2

Ұпай көлемі	Тапсырманың бағалануы
5 ұпай	толық орындалған.
4 ұпай	жақсы орындалған, бірақ кейбір кішігірім кемшіліктер бар.
3 ұпай	орташа орындалған, негізгі мәселелер ашылғанымен, толық емес
2 ұпай	жеткіліксіз орындалған, айтарлықтай кемшіліктер бар.
1 ұпай	мүлдем орындалмаған немесе қате түсіндірілген

3. Критерийлер бойынша ұпай жинау. Әр критерий бойынша оқушының жұмысын бағалау, сәйкес ұпай көлемі

Таблица 3

Баға түрі	Оқушы жұмысына берілетін баға	Оқушы жұмысының жауап деңгейін бағалау
«5»	Логикалық құрылым	Жауаптың құрылымы анық және реттілігі сақталған.
«4»	Мазмұнның толықтығы	Негізгі ұғымдар жақсы ашылған, бірақ кейбір ақпарат жетіспейді.
«3»	Түсіндіру қабілеті	Түсінікті жеткізілген, бірақ кейбір бөлімдер толық емес.
«4»	Талдау және дәлелдер	Талдау жасалған, мысалдар жеткілікті
«5»	Шығармашылық көзқарас	Креативті идеялар қосылған.

4. Жалпы ұпайды есептеу. Барлық критерийлер бойынша қойылған ұпайларды қосып, жалпы ұпайды шығарыңыз. Мысалы, 4+5+3+4+5 = 21 ұпай.

5. Жалпы ұпайды бағалау шкаласына сәйкестендіру. Жалпы ұпайды бағалау шкаласына сәйкестендіріп, қорытынды бағаны қойыңыз. Мысалы:
23-25 ұпай – «Өте жақсы»
18-22 ұпай – «Жақсы»
13-17 ұпай – «Орташа»

8-12 ұпай – «Қанағаттанарлық»

7 ұпай және төмен – «Қанағаттанарлықсыз»

6. Қорытынды түсініктеме беру. Оқушыға өз бағасының негізін түсіндіру үшін қысқаша түсініктеме беріңіз.

Қорытынды

Географиялық білім беруде агроөнеркәсіп кешендерінің экономикалық аспектілерін оқыту оқушылардың жаһандық күзіндеттіліктерін дамытуға үлкен үлес қосады. Оқушылар агроөнеркәсіп кешендерінің экономикалық аспектілерін зерттеу барысында ауыл шаруашылығының тиімділігін арттыру, экологиялық тұрақтылықты сақтау, жаңа технологияларды енгізу және халықаралық саудадағы орны туралы терең түсінік алады. Агроөнеркәсіп кешендерін оқыту жаһандық күзіндеттіліктерді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады, өйткені бұл сала экономикалық, экологиялық және әлеуметтік өзара байланыстарды түсінуге көмектеседі. Оқушылар өз білімдерін нақты әлемдегі мәселелерді шешу үшін қолдануға, агроөнеркәсіп кешенінің дамуындағы инновациялар мен жаңалықтарды қабылдауға, сондай-ақ ауыл шаруашылығы мен экология арасындағы үйлесімділікті сақтау үшін шешімдер ұсынуға қабілетті болады. Агроөнеркәсіп кешендерінің экономикалық аспектілерін оқытудың нәтижесінде оқушылар тек агроөнеркәсіп саласының тиімділігін арттыру жолдарын ғана емес, сонымен бірге экономикалық және экологиялық мәселелердің шешімін табу, халықаралық сауда және жаһандық экономикадағы өзара байланыстарды түсінуді меңгереді. Бұл білімдер олардың жаһандық қоғамдастықтағы белсенді азамат ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Пайдаланылған деректер тізімі

1 **Rushchitskaya, O., Kulikova, E., Ruchkin, A., Kruzhkova, T.** Navigating the nexus: Sustainable integration of agro-industrial complexes into global agribusiness ecosystems // E3S Web of Conferences. – 2024. – Vol. 542. – DOI: [10.1051/e3sconf/202454203004](https://doi.org/10.1051/e3sconf/202454203004).

2 **Budnyk, O., Konovalchuk, I., Konovalchuk, I., Onyschuk, I., Matsuk, L., Fomin, K.** The problem of economic literacy development of children and youth // Revista de la Universidad del Zulia. – 2022. – Vol. 13. – P. 235–240. – DOI: [10.46925/rdluz.38.17](https://doi.org/10.46925/rdluz.38.17).

3 **Conti, C., Hall, A., Percy, H., Stone-Jovicich, S., Turner, J., McMillan, L.** What does the agri-food systems transformation agenda mean for agricultural research organisations? Exploring organisational prototypes for uncertain futures // Global Food Security. – 2024. – Vol. 40. – P. 2–3.

4 «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы». Әдістемелік нұсқау хат. — Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. — 329 б.

5 **Nakipova, G., Lemechshenko, O.** Sustainable development of agro-industrial complex and rural areas: regional and applied aspect // Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысының экономика сериясы. — 2021. — № 1. — P. 98–108.

6 **Шпак, А.** Основные факторы и условия повышения эффективности и конкурентоспособности аграрной отрасли, устойчивости ее развития // Актуальные проблемы устойчивого развития агропромышленного комплекса: Материалы XII Международной научно-практической конференции (Минск, 11–12 октября 2018 г.). — Минск, 2018. — С. 7–12.

7 **Громова, Н. С., Лылов, А. С.** Трансформация образования в аграрном секторе в условиях цифровизации // Социальные и гуманитарные науки : Агротрансформация образовательной политики России. — 2023. — № 5-6 (108). — С. 7-13.

8 **Mukhammedov, A., Kultan, Y., Nurymbetova, B.** Development of the agro-industrial complex in Kazakhstan // Eurasian Journal of Economic and Business Studies. — 2021. — Vol. 4. — P. 37–51.

9 **Zghurska, O., Korchynska, O., Rubel, K., Kubiv, S., Tarasiuk, A., Holovchenko, O.** DIGITALIZATION OF THE NATIONAL AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX : NEW CHALLENGES, REALITIES AND PROSPECTS // Financial and credit activity problems of theory and practice. — 2022. — Vol. 6. — P. 388–399.

10 Мектеп жанындағы жылыжай // Ortalyq Qazaqstan. — 16.04.2024. [Электронный ресурс]— URL: <https://ortalyq.kz/mektep-zhanynda-y-zhylyzhaj/> (қол жеткізу күні: 13.11.2024).

11 **Frolova, O., Fomina, L., Shmeleva, Zh.** The personnel competence qualification formation in the agro-industrial complex production systems: managerial aspect // IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. — 2020. — Vol. 421. — P. 2-7.

12 **Sirotkin, O., Belovitskaya, S., Mahdi, Al Hussini, M.** Professional training for self-employment of future specialists of the agro-industrial complex // E3S Web of Conferences. — 2020. Vol. 175. P. 2–8.

13 **O'Donovan, B., Price, M., Rust, C.** Developing student understanding of assessment standards: A nested hierarchy of approaches // Teaching in Higher Education. — 2008. — Vol. 13. — P. 205–217.

References

1 **Rushchitskaya, O., Kulikova, E., Ruchkin, A., Kruzhkova, T.** Navigating the nexus: Sustainable integration of agro-industrial complexes into global agribusiness ecosystems // E3S Web of Conferences. — 2024. — Vol. 542. — DOI: [10.1051/e3sconf/202454203004](https://doi.org/10.1051/e3sconf/202454203004).

2 **Budnyk, O., Konovalchuk, I., Konovalchuk, I., Onyschuk, I., Matsuk, L., Fomin, K.** The problem of economic literacy development of children and youth // Revista de la Universidad del Zulia. — 2022. — Vol. 13. — P. 235–240. — DOI: [10.46925/rdluz.38.17](https://doi.org/10.46925/rdluz.38.17).

3 **Conti, C., Hall, A., Percy, H., Stone-Jovicich, S., Turner, J., McMillan, L.** What does the agri-food systems transformation agenda mean for agricultural research organisations? Exploring organisational prototypes for uncertain futures // Global Food Security. — 2024. — Vol. 40. — P. 1–15.

4 «2022-2023 оқу жылында Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы». [On the peculiarities of the organization of the educational process in the secondary education organizations of the Republic of Kazakhstan in the academic year 2022-2023] Әдістемелік нұсқау хат. — Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. — 34-39 б.

5 Nakipova, G., Lemechshenko, O. Sustainable development of agro-industrial complex and rural areas: regional and applied aspect // L. N. Gumilev атындағы ЕҰУ хабаршысының экономика сериясы. — 2021. — № 1. — P. 98–100.

6 **Shpak, A.** Osnovnye faktory i usloviya povysheniya effektivnosti i konkurentosobnosti agrarnoy otrasli, ustoychivosty yeye razvitiya [The main factors and conditions for increasing the efficiency and competitiveness of the agricultural industry, its sustainable development] // Aktual'nye problemy ustoychivogo razvitiya agropromyshlennogo kompleksa: Materialy XII Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii (Minsk, 11–12 oktiabria 2018 g.). — Minsk, 2018. — P. 7-11.

7 **Gromova, N. S., Lylov, A. S.** Transformatsiya obrazovaniya v agrarnom sektore v usloviyakh tsifrovizatsii [Transformation of education in the agricultural sector in the conditions of digitization] // Sotsial'nye i gumanitarnye nauki : Agropromyshlennaya politika Rossii. — 2023. — № 5-6 (108). — P. 8–9.

8 **Mukhammedov, A., Kultan, Y., Nurymbetova, B.** Development of the agro-industrial complex in Kazakhstan // Eurasian Journal of Economic and Business Studies. — 2021. — Vol. 4. — P. 37–42.

9 **Zghurska, O., Korchynska, O., Rubel, K., Kubiv, S., Tarasiuk, A., Holovchenko, O.** Digitalization of the national agro-industrial complex: new

challenges, realities and prospects // Financial and credit activity problems of theory and practice. – 2022. – Vol. 6. – P. 388-399.

10 Mektep janındagy jylizhay [[Greenhouse near the school]] // Ortalyq Qazaqstan. — 16.04.2024. [Electronic resource] – URL: <https://ortalyq.kz/mektep-zhanynda-y-zhylyzhaj/> (qol jetkizu kunı: 13.11.2024).

11 **Frolova, O., Fomina, L., Shmeleva, Zh.** The personnel competence qualification formation in the agro-industrial complex production systems: managerial aspect // IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. – 2020. – Vol. 421. – P. 2–7.

12 **Sirotkin, O., Belovitskaya, S., Mahdi Al Hussini, M.** Professional training for self-employment of future specialists of the agro-industrial complex // E3S Web of Conferences. – 2020. – Vol. 175. – P. 2–8.

13 **O'Donovan, B., Price, M., Rust, C.** Developing student understanding of assessment standards: A nested hierarchy of approaches // Teaching in Higher Education. – 2008. – Vol. 13. – P. 205–217

18.11.24 ж. баспаға түсті.

26.11.24 ж. түзетулерімен түсті.

28.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*А. Б. Сералиев¹, Э. С. Майшекина², М. Б. Бактыбеков³,

Д. Т. Алиаскаров⁴, А. К. Жумадилов⁵

^{1,4}Қазақстан Республикасының педагогикалық университетінің Абая.

Республика Қазақстан. г. Алматы.

^{2,3,5}Alikhan Bokeikhan University.

Республика Қазақстан. г. Семей

Поступило в редакцию 18.11.24.

Поступило с исправлениями 26.11.24.

Принято в печать 28.11.24.

ПРЕПОДАВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ АСПЕКТОВ АГРОПРОМЫШЛЕННЫХ КОМПЛЕКСОВ В ГЕОГРАФИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ И РАЗВИТИЕ ГЛОБАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

В статье рассматривается роль изучения экономических аспектов агропромышленных комплексов в географическом образовании и их значение для развития глобальной компетенции учащихся. Агропромышленные комплексы являются важной

отраслью, обеспечивающей региональную и глобальную экономическую стабильность, а также продовольственную безопасность. Рассматриваемый как значимая отрасль для экономического развития, агропромышленный комплекс способствует пониманию экономических связей и особенностей регионального развития. Учебные материалы помогают учащимся оценивать экономические особенности регионов, эффективно использовать ресурсы и обращать внимание на глобальные проблемы социально-экономического развития. Изучение экономических аспектов агропромышленных комплексов направлено на развитие у учащихся ряда навыков. Дается информация о взаимозависимости экономики и формируется культура оценки экономических процессов. При объяснении влияния агропромышленности на окружающую среду у учащихся формируется экологическая культура. Ознакомление с актуальностью агропромышленного сектора развивает аналитические и критические навыки, понимание и оценку экономических отношений. Для определения эффективности методов обучения использованы такие методы, как обзор литературы и экспериментальный анализ. Содержание статьи обогащает преподавание географии, повышает экономическую грамотность учащихся и способствует формированию глобальных компетенций.

Ключевые слова: агропромышленность, глобальная компетенция, экономическая грамотность, критическое мышление, агропромышленные комплексы, глобальные тренды, экономическая система.

*A. B. Seraliyev¹, E. S. Maishekina², M. B. Baktybekov³,
D. T. Aliaskarov⁴, A. K. Zhumadilov⁵

^{1,4}Abai Kazakh Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan. Almaty.

^{2,3,5}Alikhan Bokeikhan University,
Republic of Kazakhstan. Semey

Received 18.11.24.

Received in revised form 26.11.24.

Accepted for publication 28.11.24.

TEACHING THE ECONOMIC ASPECTS OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEXES IN GEOGRAPHIC EDUCATION AND DEVELOPING STUDENTS' GLOBAL COMPETENCE

This article examines the role of teaching the economic aspects of agro-industrial complexes in geographical education and their importance in developing students' global competence. Agro-industrial complexes are a critical sector ensuring regional and global economic stability as well as food security. As a vital industry for economic development, the agro-industrial complex promotes an understanding of economic connections and regional development characteristics. Educational resources help students assess regional economic features, use resources efficiently, and address global socio-economic development challenges. Studying the economic aspects of agro-industrial complexes aims to develop several skills in students. Information on economic interdependence fosters a culture of evaluating economic processes. When discussing the environmental impact of agro-industry, students develop an ecological culture. Introducing the relevance of the agro-industrial sector enhances analytical and critical thinking skills, understanding, and assessment of economic relationships. Literature review and experimental analysis were used to assess the effectiveness of teaching methods. The article's content enriches the teaching of geography, enhances students' economic literacy, and promotes global competence.

Keywords: agro-industry, global competence, economic literacy, critical thinking, agro-industrial complexes, global trends, economic system.

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/OERN7467>

*Ж. А. Темербаева¹, С. И. Абишева²,
О. К. Калиева³, М. М. Жаркумбаева⁴

^{1,2,3,4}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

*e-mail: zhanna.temerbaeva@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3168-1059>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8327-5696>

³ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4408-9152>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4861-5358>

ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІ ШЕҢБЕРІНДЕ СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ МОТИВАЦИЯСЫН ДАМУЫ КOMPONENTТЕРІ

Мақалада университеттегі студенттерді ынталандыратын көпқырлы факторлар мәселесі жан-жақты қарастырылады, сондай-ақ білім беру процесінде ішкі және сыртқы мотивтердің арасындағы айқын айырмашылықтар тереңірек талданады. Әлеуметтік, когнитивтік, прагматикалық және коммуникативтік мотивациялық аспектілерге, сондай-ақ студенттердің кәсіби мақсаттары мен амбицияларына ерекше назар аударылады. Торайғыров университетінің әртүрлі курстарының студенттері арасында жүргізілген зерттеу нәтижелері мотивацияның қалыптасу үдерісі, оның өзгеру динамикасы мен дамуының ерекшеліктерін егжей-тегжейлі талдауға мүмкіндік берді. Мақалада студенттердің әлеуметтік-психологиялық және жас ерекшеліктері, олардың болашақ кәсіби қызметке деген көзқарасы, өзін-өзі дамытуға, табысқа жетуге және өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылыстары кеңінен талқыланады. Сонымен қатар, психологиялық-педагогикалық ықпал ету әдістеріне үлкен мән берілген, олардың студенттердің оқу процесіне деген қатынасын айтарлықтай жақсартып, білім алуға деген ынтасын арттырудағы ролі көрсетілген. Оқытушыларға білім алушылардың оқу белсенділігін ынталандыру, академиялық көрсеткіштерін жақсарту, сондай-ақ студенттердің оқу үдерісіне белсенді түрде қатысуына қолайлы жағдайлар жасау бойынша нақты ұсыныстар беріледі. Студенттердің табысты білім алуы

мен олардың кәсіби дамуы үшін мотивациялық факторлармен жүйелі және мақсатты жұмыс жүргізудің аса маңызды екендігі ерекше атап өтілген.

Кілтті сөздер: білім беру жүйесі, студенттер, мотивация, білім беру қызметі, ЖОО, ынталандыру.

Кіріспе

Қазақстан білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциясы үшін білім құрылымы мен мазмұнына өзгерістер енгізу қажет. Жаңа әдістемелерді өзірлеу, соның ішінде онлайн-білім беруді белсенді түрде енгізу және трансформациядан, оқытудан және үнемі өзін-өзі дамытуға бағытталған ұзақ мерзімді перспективаға назар аудару маңызды. Бұл өзгерістер білім сапасын арттыруға, оның қазіргі заманғы талаптарға және еңбек нарығының қажеттіліктеріне сәйкестігін арттыруға, сондай-ақ студенттердің сыни ойлау, шығармашылық қабілеттері мен дербестігін дамытуға бағытталған. Жоғары оқу орындарында білім беру парадигмасының эволюциясы студенттердің білім алу және тұлғалық өсуін қалыптастыруға, олардың кәсіби және әлеуметтік дағдыларын дамытуға жоғары талаптар қоюды білдіреді. Бұл тек қана білімді беру емес, сонымен қатар оларды шығармашылықты қолдана отырып, стандартты емес мәселелерді шешу қабілеті туралы да болып отыр. Ол үшін оқытушылар білім беру үдерісіне белсенді қатысуы, студенттердің өз бетінше білім алуға және кәсіби маман ретінде үздіксіз өсуіне қолдау көрсетуі қажет. Бұл тәсіл студенттердің кәсіби дағдыларды жақсы меңгеруіне және қоғамда лайықты орнын алуға мүмкіндік береді.

Бүгінгі таңда студенттердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптардың өсуі жағдайында жоғары оқу орындарындағы педагогикалық үдеріс бірқатар күрделі мәселелермен бетпе-бет келіп отыр. Олардың ішінде студенттердің оқуға деген қызығушылығының төмендеуі, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларының жеткіліксіз дамуы, оқу материалын шарлау қабілеті, сондай-ақ әмбебап және кәсіби құзыреттіліктерді меңгерудегі бастаманың көрінісі. Барлық аталған мәселелер студенттердің оқуға деген мотивациясының қалыптаспағандығының көрінісі ретінде сипаттауға болады. Осыған байланысты жоғары оқу орындарында студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетіне мотивациясын оңтайландыруға, сондай-ақ оқу іс-әрекетін студент тұлғасының мазмұнды құрамдас бөлігіне айналдыруға ықпал ететін жағдайлар жасау ерекше маңызды. Мотивация іс-әрекеттердің мақсатқа бағыттылығын, олардың ұйымдастырылуын және тұрақтылығын анықтайды, нақты нәтижеге жетуге бағытталған. Студенттің

мотивациясы академиялық жетістіктермен ғана шектелмей, тұлғаның жалпы әлеуметтенуіне, дүниетанымын қалыптастыруға, моральдық ұстанымдарын, кәсіби және тұлғаның өзін-өзі дамытуын әсер ететін әртүрлі жеке қасиеттерді де қамтиды.

Зерттеу жұмысының мақсаты – Торайғыров университет студенттерінің оқу мотивациясының қалыптасу деңгейін анықтау болып табылады.

Зерттеудің негізгі мақсатына жету үшін келесі нақты міндеттер анықталды:

- Торайғыр университеті студенттерінің оқу және кәсіптік даярлығы контекстінде олардың мотивациялық саласына талдау жүргізу;

- студенттердің жетілу және кәсіби дамуы барысындағы мотивация эволюциясын зерттеу.

Материалдар мен тәсілдер

Бұл зерттеу материалдары Торайғыр университетінің сәулет-құрылыс факультетінің студенттері арасында жүргізілген әлеуметтік сауалнамаға негізделген. Зерттеу объектілері сәулет, дизайн, құрылыс және құрылыс материалдарын өндіру білім беру бағдарламасының 18 жастан жоғары студенттері қатысты. Зерттеуге сәулет-құрылыс факультетінің 64 студенті қатысты.

Зерттеу әдістемесінің негізін педагогикалық зерттеудің жүйелілік, тұтастық, объективтілік, сондай-ақ педагогикалық талдау әдістерін кешенді пайдалану сияқты принциптері құрайды.

Торайғыр университет студенттерінің оқу жұмыстарын талдау барысында білім беру философиясы, тұлғаның оқу іс-әрекетіне дайындығы, тұлғалық-бағдарлы оқыту әдістемесі, кәсіптік білім беруді дамыту принциптері туралы түсініктер пайдаланылды.

Зерттеу үдерісінде әртүрлі әдістер қолданылды: сауалнамалар және жұмыс нәтижелерін талдау арқылы мәліметтер жинау, алынған ақпаратты кейіннен жүйелеу және жалпылау арқылы теориялық талдау, сондай-ақ білім беру үдерістерін тереңірек түсіну үшін математикалық және статистикалық деректерді талдау әдістері және олардың нәтижелері.

Нәтижелер және талқылау

Жүргізілген зерттеулер студенттердің оқу мотивациясына әсер ететін факторларды анықтауға ғана емес, сонымен қатар олардың оқу іс-әрекетіне деген көзқарасын өзгертуге ықпал ететін жағдайларды ашуға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, онда студенттердің оқуға деген қызығушылығын оятуға және олардың белсенді оқу әрекетін қолдауға бағытталған оқытушыларға арналған ұсыныстар айтылды.

Бүгінгі студенттер өткен онжылдықтардағы дәстүрлі құндылықтар жүйесін қайта қарауда, бұл құндылықтар саласында жаңа басымдықтардың қалыптасуына алып келеді. Университетте оқу үдерісінде құндылық бағдарларының динамикасы өзгеріп, құндылықтар құрылымы мен студенттің болашақ мамандығын таңдауы арасында тығыз байланыс пайда болады. Жоғарғы білімнің алдында тұрған заманауи міндеттердің күрделілігі бүгінгі жастардың құндылық әлеуетін түсіну мен дамытудың маңыздылығын көрсетеді. Оқытушылардың педагогикалық күзиреттілігі қазіргі кезде олардың оқу материалын білуімен ғана емес, оқытудың психологиялық-педагогикалық және дидактикалық әдістері мен тәсілдерін қолдана білуімен де анықталады.

Торайғыр университетінің оқытушысы студенттерді дамытуына тиіс көптеген негізгі дағдылардың ішінде мыналар ерекше маңызды:

- өз ісін тиімді басқару, өзін-өзі талдау және өмір бойы білім алу арқылы үздіксіз жетілдіру;

- мәселелерді жүйелі түрде талдай білу және іс-әрекет стратегиясын әзірлеу;

- мақсатқа жету үшін топтық стратегияны құра отырып, ұжым жұмысын ұйымдастыру және бағыттау білу;

- академиялық және кәсіби қарым-қатынас үшін қазіргі заманғы коммуникациялық технологияларды пайдалану.

Оқыту мен оқу бір-бірімен байланысты және оқу-тәрбие үдерісіне белсенді әсер етеді, студенттердің жалпы және кәсіби дағдыларын дамытуға бағыттайды. ЖОО-да студенттерді ынталандыру басты рөл атқарады, өйткені бұл олардың оқу іс-әрекетіне белсенді қатысуын ынталандырады. Сондықтан мотивацияны концептуализациялау студенттерді табысты оқыту мен тәрбиелеу үшін оның тәжірибелік маңызын ескере отырып, ең маңызды теориялық және педагогикалық міндетке айналады.

Ниет, ынталандыру, үлес және ынта ұғымдарымен тығыз байланысты мотивация ұғымы қазіргі гуманитарлық ғылымдардың негізгі элементі болып табылады. Алғашында А.Шопенгауэр философиялық зерттеулеріне қажетті төрт негізгі ұғымның бірі ретінде қарастырған мотивация сөзбе-сөз аударғанда «қозғалу, әрекет ету» дегенді білдіреді, ол латынның «movere» сөзінен шыққан [1].

P. Nguyen, P. Degrave, E. Steendam, L. Sercu бойынша мотивация – бұл өзінің немесе қоршаған ортадағы өзгерістерге субъективті ұмтылысты бейнелейтін және осы өзгерістерге қол жеткізу үшін әрекет етуге дайындығын қамтитын күй [2].

Психологияда дамыған мотивация теориясында іс-әрекеттің себептерін талдағанда нақты қажеттіліктерге назар аудару керек деп есептейді. Іс-әрекеттің психологиялық концепциясын жасаушы А.Н.Леонтьев іс-әрекет объектісі мотив бола отырып, материалды да, идеалды да бола алады, бірақ ең бастысы бұл объектінің артында әрқашан қажеттілік болатынын атап көрсетті [3].

С. Л. Рубинштейн адам әрекетінің әртүрлі түрлерімен байланысты мотивтерді талдап, бұл әрекеттің әлеуметтік-тарихи контексті мен сипатын атап көрсетті, жануарлардың инстинктивтік мінез-құлқымен салыстырғанда адам мінез-құлқының хабардар болуын атап көрсетті. Сонымен қатар, Рубинштейн қажеттілік концепциясына негізделген мотивацияны зерттеудің өзіндік тәсілін жасады [4].

Х. Хекхаузеннің пікірінше, адам мотивациясының психологиялық механизмдерін зерттеу когнитивтік ойлау механизмі арқылы өзара байланысқан үш негізгі фактордың өзара әрекеті болып табылады: тұлғалық, ситуациялық және мотивациялық [5].

T. Dania, H. Chládková, J. Duda, R. Kožíšek және A. Hrdličková пікірінше, мотивация студенттердің оқу-тәрбие үдерісінде олардың оқудағы биік деңгейіне, оқу сабақтарындағы белсенділігіне және жалпы нәтижелілігіне әсер ететін негізгі рөл атқаратының белгіледі. Зерттеушілер оқу мотивациясына ішкі және сыртқы ынталандыру әсер ететінін нақтылайды. Ішкі ынталандыруларға оқушылардың жеке ерекшеліктері, олардың қызығушылықтары, талпыныстары, білім алуға, оқу жетістіктеріне жетуге және жеке тұлға ретінде дамуға деген ұмтылыстарын белгіледі. Сыртқы ынталандыруларға оқыту жағдайлары, оқыту әдістері, әлеуметтік ортаның әсері және басқалардан күтулер кіруі мүмкін, олар студенттердің оқуға деген ынтасына және оқу үдерісіндегі белсенділігіне әсер ететінін нақтылады [6].

S. Falcon, J. B. Alonso және J. Leon атап көрсеткендей, оқытушылар марапаттар мен жазалар (яғни сыртқы мотивация) немесе сезімдер (яғни, интроспекциялық мотивация) сияқты сыртқы мотиваторларға немесе оқу құндылығы сияқты ішкі формаларға жүгіне алады және ішкі мотивациясы бар студенттер көбірек оқуға қызығушылық танытады және жоғары сапалы білімге қол жеткізеді [7].

M. W Galbraith, R. J Wlodkowski, И. А. Зимняя және А. В. Осиповская оқу іс-әрекетінің мотивациясын білім беру ортасының сипаты, бәсекелестік, әлеуметтік әсер ету сияқты әртүрлі сыртқы факторлардың, сонымен қатар мақсат қою, қызығушылық, субъективтілік және эмоционалдық жағдай сияқты ішкі факторлардың өзара әрекетінің нәтижесі ретінде анықтап және мотивациялық факторлардың саны студенттердің жалпы мотивация

деңгейіне тікелей әсер етеді деп мәліметтейді [8, 4-7-б.; 9, 2-б.; 10, 235-248-б.; 11, 89-93-б.].

Т. Моу пікірінше, мотивациясы жоғары студенттер тапсырмаларды орындауда үлкен табандылыққа ие, себебі олар ішкі қанағаттану үшін немесе өздеріне тән қиындықтардан іс-әрекетпен айналысады, сондықтан олар өз мақсаттарына табандылықпен жетуге бейім [12].

A. Martin, Re. Collie, L. Malmberg мотивация мәселесінде академиялық талаптар мен академиялық ресурстарды ескеру керектігін атап көрсетеді. Академиялық талаптар психологиялық және/немесе физикалық жүктемені қажет ететін оқыту ерекшеліктерін қамтиды (мысалы, оқыту сапасының төмендігі, курстың ауыр жүктемесі). Академиялық ресурстар студенттерге академиялық мақсаттарға және өсуге қол жеткізуге көмектесетін оқу аспектілерін қамтиды (мысалы, оқытуда қолдау көрсету, оқытуш мен студенттің арасындағы жағымды қарым-қатынас). Академиялық талаптар студенттердің мотивациясының төмен деңгейімен байланысты, ал академиялық ресурстар жоғары мотивациямен байланысты дейді [13].

J. W. Apps заманауи оқытушылар теориялық материалдарды әртүрлі тәжірибелік жағдайларды шешу үшін қолдана білуі керек, сонымен бірге бұл білімнің болашақ үшін маңыздылығын атап өтеді. Бұл әдіс студенттердің белсенділіктерін сезінуге мүмкіндік береді және олардың мотивациясын арттыруға көмектеседі [14].

Жеке тұлғаның ынтасы мен іс-әрекеті оның қоршаған дүниені жеке қабылдауымен және өзін-өзі реттеу қабілетімен тығыз байланысты екенін атап өткен жөн. Түрлі факторлардың мотивацияға қалай әсер ететінін және олардың мінез-құлықты қалай бағыттайтынын түсіну жеке тұлғаны түсінуге ғана емес, сонымен қатар қажетті нәтижелерге жету үшін мотивациялық стратегияны жасауға көмектеседі. Мотивация контекстінде жауапкершілік салаларын айыру маңызды аспект болып табылады:

-оқытушы мен оқу орнының міндеттері, олар оқытушылар мен оқу орнының студенттердің оқуға деген мотивациясын арттыру үшін ынталандыратын оқу ортасын құру, қызықты әрі өзекті оқу материалдарын әзірлеу, сондай-ақ қолдау мен ресурстарды ұсыну міндеттерін қамтиды. Оқытушылар оқу үдерісін қызықты, қолдау көрсететін және студенттердің әртүрлі оқу қажеттіліктеріне белсенді жұмыс істеуі керек;

- студенттің жауапкершілігі, ол студенттердің білім беру үдерісіне белсенді қатысуын, жеке мақсаттарды қоюды және оларды жүзеге асыруға ұмтылуды, сондай-ақ ұсынылған ресурстарды пайдалану және олардың дамуы мен жетістіктерін қолдауды қамтиды. Студенттер өздерінің мотивациясы, өзін-өзі реттеу және оқу іс-әрекеті үшін жауапкершілікті өз

мойнына алып, оқу үдерісіне белсенді қатысып, білім беру мақсаттарына жетуге ұмтылуы керек.

Жауапкершіліктің осы салаларын ажырату оқытушыларда, студенттер де ортақ білім беру мақсаттарына қол жеткізу үшін тиісті жауапкершіліктерді алатын тиімді білім беру ортасын құруға көмектеседі. Оқу мотивациясы оқу әрекеті үдерісінде белсендірілетін мотивацияның белгілі бір түріне жатады. Мотивацияның бұл түрі тұрақтылықпен, динамикамен және білім беру мақсаттарына жетуге бағытталғандығымен сипатталады. Бұл көбінесе оқу үдерісін ұйымдастыруға, оқу материалының ерекшеліктеріне, оқыту әдістеріне және оқытушының педагогикалық жұмысының жеке стиліне, сондай-ақ басқа факторларға, соның ішінде психологиялық-педагогикалық аспектілерге байланысты. Маңызды факторлардың арасында студенттердің әлеуметтік-психологиялық және жас ерекшеліктерін олардың тұлғасының құрамдас бөлігі ретінде ескеру қажет. Студенттік жас кезеңі тұлғаның қалыптасуы аяқталып, дүниетанымының қалыптасуы және құндылық бағдарларының бекітілу кезеңін білдіреді.

Есепке алмай болмайтын факторлар қатарында – студенттік жастардың әлеуметтік-психологиялық және жас категорияларын олардың тұтас тұлғасы ретінде қарастыру қажет, бұл мәселемен психологтар мектебі айналысып, антропологиялық принципке және синтетикалық адамтануға сүйенді. Алайда, зерттеулер көрсеткендей, бірінші, екінші курс студенттерінің ерте есейген кездегі тұлғалық жетілудің қалыптасуы баяу және нәрестелікпен сипатталуы мүмкін, яғни олардың өмірін өзін-өзі реттеу және өз бетінше ұйымдастыру деңгейі жеткіліксіз болуы мүмкін. Бұл факторлар бірінші, екінші курс студенттерінің оқуға деген ынтасын дамытуды қиындатуы мүмкін. Жоғары оқу орындарының негізгі мақсаты – студенттердің оқу мотивациясын ынталандыру және олардың оқу үдерісінен қанағаттануын қамтамасыз ету. Мұндай жағдайларды жасауға деген ұмтылыс әрбір студенттің жеке басының құндылығын растауға әкеледі және жалпы оқу үдерісінің тиімділігін арттыруға көмектеседі.

Студенттерді оқуға деген мотивациясына әсер ететін бірқатар ынталандырулар бар:

- танымдық - жаңа білім мен зерттеуге құштарлық, өзін қоршаған әлемді түсінуге және тұлға ретінде дамуға ұмтылу, өз ой-өрісін кеңейтуге және пәнді терең түсінуге ұмтылу;
- әлеуметтік, өзінің және отбасының жақсы болашағының кепілі екенін ұғыну;
- прагматикалық - сапалы білім табысты мансап пен қаржылық тәуелсіздікке жол ашатынын түсіну, білім арқылы жоғары әлеуметтік мәртебеге және материалдық әл-ауқатқа жетуге ұмтылу;

- қарым-қатынас мотивтер – жаңа байланыстар мен достықтар орнатуға, пікірлес адамдармен тәжірибе және идеялармен алмасуға және өзінің әлеуметтік желісін кеңейту және қарым-қатынасты байыту тәсілі ретінде оқу үдерісіне қатысуға ұмтылу;

- кәсіби - таңдаған саласында озық маман болуға ұмтылу.

Торайғыров университет студенттерінің оқу іс-әрекетіне мотивациясына қандай нақты факторлар әсер ететінін анықтауға тырыстық, студенттердің оқу үдерісіне қатысу деңгейін ғана емес, сонымен қатар олардың материалды тиімді меңгеру қабілетін, сондай-ақ оқудағы табыстың көрсеткіштері ретінде. Сонымен қатар, біз студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетке деген мотивациялық қатынасын белсендіруге қандай психологиялық-педагогикалық факторлар ықпал ететіні қызықтырды.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Торайғыров университет студенттерінің көпшілігі өздерінің білім алу іс-әрекетіне үлкен мән береді және олар алған білім қазіргі нарықтық экономика жағдайында өмірде табысқа жету және өзін-өзі жүзеге асыру үшін кең мүмкіндіктер ашатынына сенімді. Олардың көпшілігі таңдаған мамандығымен байланысты болашаққа сеніммен қарайтынымен, көпшілігі кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруды университетке түсудің басты мотиві ретінде көрсетпейді.

Ізденіс кезеңінде біз Қазақстанның шағын қалалары мен ауылдық жерлерінде білім алған студенттер мен үлкен қалаларында мектеп бітірген студенттерге «Оқуға түсу мотивацияларыңыз?» деп сауалнама ұсындық. Сауалнамаға студенттердің келесі жауаптары болды:

-білім беру арқылы қоғам мен әлеуметтік ортаның дамуына үлес қосуға ұмтылу;

- оқу үдерісінде әлеуметтік жобалар мен бастамашыл топтарға қатысуға қызығушылық;

- алған білімдерін пайдалана отырып, әлеуметтік мәселелерді шешуге ынталандыру;

- болашақта тұрақты жұмыс пен қаржылық тәуелсіздік беретін білім алуға ұмтылу;

- жақсы мансап және қаржылық болашағы бар мамандық таңдауға деген ұмтылыс;

-таңдалған мамандық бойынша жұмысқа орналасу ықтималдығының жоғары болуын күту;

- нақты өмірде қолдануға болатын практикалық дағдыларды алуға ұмтылу;

- білім алу арқылы қаржылық жағдайды жақсартуға көңіл бөлу;

- таңдаған мамандығын терең меңгеріп, ой-өрісін кеңейтуге ұмтылу;

- жаңа интеллектуалдық салада дамуға ұмтылу;

- жеке және кәсіби өсуге ықпал ететін білім алуға қызығушылық;

- оқу арқылы өзінің дүниетанымын кеңейтуді және шығармашылық қабілетін дамытуды күту;

- әрі қарай дамыту үшін қызықты және мазмұнды пәндерді оқуға ұмтылу;

- өз мамандығының маманы болуға және кәсіби биіктерге жетуге ұмтылу;

- мансаптық жетістіктерді күту және таңдаған салада өзін жүзеге асыру мүмкіндігі;

- өз саласында мойындалған жоғары білікті маман болуға ұмтылу;

- оқуды бітіргеннен кейін табысты мансап күту;

- кәсіби дағдыларды дамытуға және мансаптық мақсаттарға жетуге ынталандыру;

- топта жұмыс істеуге және бірлескен білім беру жобаларына қатысуға ынталандыру;

- өзіңізді мүдделері мен мақсаттары ұқсас адамдармен қоршауға деген ұмтылыс;

- білім беру мекемесінде қарым-қатынас пен ынтымақтастық үшін қолайлы әлеуметтік ортаны күту.

Жеке деректерді талдау кезінде Қазақстанның шағын қалалары мен ауылдық жерлерінде білім алған студенттер мен үлкен қалаларында мектеп бітірген студенттерімен салыстырғанда әлеуметтікке байланысты мотивацияға көбірек бейім екені анықталды (1-диаграмма).

Диаграмма 1 – Қазақстанның ірі, шағын қалалары мен ауылдық жерлерінде мектеп білімін алған Торайғыров университетінің бірінші және екінші курс студенттерін оқуға түсу мотивациялары

Респонденттердің көпшілігі үшін оқуға түсу кезінде таңдалған мамандықты алу мүмкіндігі шешуші емес, ал әлеуметтік мотивтің көрсеткіштері көп болғандықтан, олардың университетке түсу туралы шешімін біз әлеуметтік ұтқырлықты жүзеге асыру құралы және қоғамдағы жағдайын жақсартуға деген ұмтылыс ретінде түсіндіреміз. Отбасын қолдау, әлеуметтік ортаның әсері сияқты әлеуметтік факторлар білім беру мекемесі мен мамандықты таңдауға айтарлықтай әсер етті, бұл жастардың білім беру шешімдеріндегі әлеуметтік уәждеменің маңыздылығын көрсетеді.

Торайғыр университетінде оқу үдерісінде студенттердің мотивациялық факторларының эволюциясы байқалады, олар динамикалық және өзгермелі. Университетте оқу барысында студенттердің танымдылық және кәсіби мансапқа деген көзқарасы өзгеріп, олардың маңыздылығы арта түсуде (2-диаграмма).

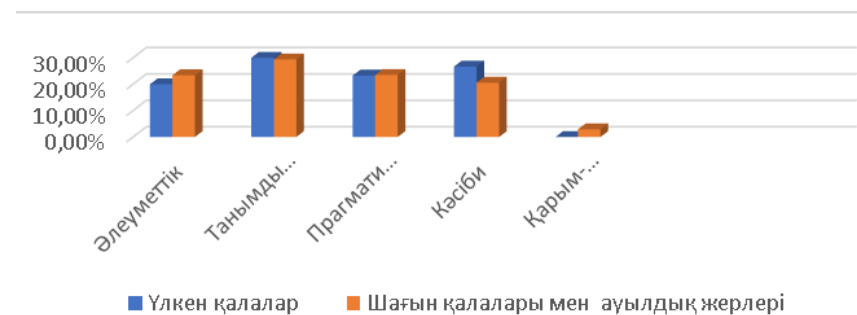

Диаграмма 2 – Торайғыр университетінің жоғары курс студенттерінің мотивациялық факторларын оқыту үдерісіндегі өзгерістер

Студенттердің оқу үрдісінде мамандыққа деген көз қарасын қайта бағалауда, ішкі дүниесін өзгерту қажеттілігін сезінуінің жаңа жолдарын іздеудің маңызды кезеңі болып табылады.

Жоғары курс студенттерінің танымдылық және кәсіби мотивациясының көрсеткіштерінің жоғарылауы өз мамандығының пәндерін тереңірек игерген сайын теориялық білім мен нақты тәжірибелік байланысын көруде және олардың маңыздылығын түсіне бастауымен түсіндіріледі. Оқудың басында студенттер оқу тапсырмаларын орындауға және жақсы баға алуға бағытталған болуы мүмкін, бірақ олар мамандықты игеріп, оның шынайы өмірдегі маңыздылығын түсінген сайын мотивация ішкі және тереңірек болады. Студенттердің алған білімдері мен дағдылары олардың мансабында табысқа жетуге қалай көмектесетінін көргенде кәсіби мотивация артады,

ал танымдылық мотивация мамандыққа деген қызығушылық пен тұлғалық және кәсіби дамуға деген ұмтылыстың тереңдеуімен өседі.

Оқыту үдерісі барысында студенттердің оқу әрекетінің мазмұнында да, олардың оқу мен оқуға деген ынтасында да өзгерістер болады. Сондықтан зерттеуді жүргізу барысында Торайғыр университетінде бірінші, екінші және соңғы курстарда оқитын студенттер арасында сыртқы және ішкі мотивациялық факторлардың қалай өзгеретінін бақылау мақсаты қойылды.

Зерттеу барысында сауалнамаға қатысқан студенттердің үштен бірі қызығушылық тудырып қана қоймай, оны жүзеге асырудан ләззат әкелетін жұмыстың болуы маңызды екенін атап өтті (1-кесте).

Кесте 1 – Торайғыр университет студенттерінің болашақ кәсіби қызметінің ішкі және сыртқы мотивациялары

Сізді жұмыс істеуге не ынталандырады?	
Жұмыстың өзінен қанағаттану	34,4%
Жеке мақсаттарға жетуге ұмтылу	17,2%
Болашақта қаржылық сыйақы	29,7%
Қарқынды бәсеке және болашақ кәсіби қызметте табысқа жету үшін тұрақты күрес	10,9%
Болашақта белгілі бір мәртебеге және әлеуметтік мойындауға қол жеткізу	7,8%

Зерттеу нәтижелері Торайғыр университет студенттерінде белсенді оқу іс-әрекетіне мотивация мен кәсіби дағдыларды меңгеруге деген ұмтылыс қалыптасқанын көрсетті. Дегенмен, олардың оқу мотивациясына кері әсер ететін бірнеше факторлар анықталды (2-кесте).

Кесте 2 – Студенттердің оқу іс-әрекетіне мотивациясын төмендететін себептер мен әдістер

Дәріспен, семинарлардың рәсімділігі мен біркелкілігі	15 %
Авторитарлық және агрессивті оқыту стилі	26,6%
Оқу материалының логикалық баяндалуының жеткіліксіздігі	26,4%
Білім беру бағдарламалары мен қазіргі кәсіби талаптарының арасындағы алшақтық	12,5%
Оқу кабинеттері мен зертханаларда техникалық құралдардың жетіспеуі	10,2%
Оқытушының құзыреттілігі жеткіліксіздігі	6,2%
Оқытушылардың арасындағы қарым-қатынас дағдыларының шектеулілігі	3,1%

2 кесте көрсеткіші бойынша авторитарлық және агрессивті оқыту стилімен, сондай-ақ оқу материалының жеткіліксіз логикалық баяндалуымен байланысты студенттердің мотивациясының төмендеуінің маңызды көрсеткіштері, оқуға бұл тәсіл қолайлы және өнімді оқу ортасын құруға ықпал етпейтінін көрсетеді. Авторитарлы стиль студенттерді шамадан тыс және дербестіктің жоқтығын сезінуі мүмкін, бұл олардың белсенділік пен оқуға деген ынтасын төмендетеді, сонымен қатар ашық өзара әрекеттесуге кедергі келтіретін және мотивацияны төмендететін қорқынышқа әкеледі. Материалды баяндаудағы жүйеліліктің болмауы ақпаратты қабылдауды қиындатады, қызығушылық пен оқуға деген ынтасының жоғалуына әкеледі. Бұл факторлар оқу үрдісінің тиімділігін арттыру және студенттердің танымдық мотивациясын ынталандыру үшін оқыту тәсілдерін өзгерту қажеттігін көрсетеді.

Қорытынды

Сонымен, білім беру үдерісінің тиімділігі студенттердің мотивациясы мен оқыту тәсілінің өзара әрекеттестігіне байланысты.

Талдау нәтижелеріне сүйенсек, төменгі курс студенттерінің негізгі мотивтері әлеуметтік құрамдас бөліктер болса, жоғары курс студенттері үшін сапалы білім алуға, мансаптық өсуге ұмтылу және жоғары білікті маман болуға ұмтылу екені анықталды. өз саласының мамандары. Дегенмен, зерттеу барысында студенттердің мотивациялары көпқырлы, жағымды және жағымсыз аспектілерді біріктіретіні анықталды. Торайғыров университетінде студенттердің оқу мотивациясының деңгейі жалпы алғанда жақсы деңгейде екенін атап өтуге болады, алайда оның тиімділігін арттыру үшін ішкі және сыртқы мотивтердің алуан түрлілігін ескеру қажет. Студенттердің мотивациясын жақсарту бойынша ұсынымдар теориялық білім мен тәжірибелік дағдылар арасында берік байланысты құруды, сондай-ақ мансаптық бағдарлар мен тәжірибелерді дамытуға бағытталған бағдарламаларды енгізуді қамтиды.

Оқуға мотивацияны арттыру үшін оқытушылар тарапынан бірнеше ұсыныстарды атап өтуге жөн көрдік:

- оқу үдерісінде студенттердің белсенділігін және мотивациясын арттыруға ықпал ететін белсенді және интерактивті әдістерді қолдану маңызды. Мұндай әдістерге жобалық жұмыс, кейс тапсырмалары, «ми шабуылы», дебаттар, дөңгелек үстелдер, рөлдік және іскерлік ойындар, проблемалық дәрістер мен семинарлар, тренингтер, конференциялар, модельдеу, сұхбаттар және басқалар жатады. Бұл әдістер студенттердің коммуникативтік, ұйымдастырушылық және шығармашылық қабілеттерін дамытады, тапсырмаларды шешуге жеке тәсілдер табуға көмектеседі;

- оқытушы студенттерді оқытылатын пәннің маңыздылығы мен өзектілігіне сендіруі қажет, сондай-ақ оның болашақ мамандықтарында тәжірибелік қолданылуын көрсетуі тиіс;

- оқытушы сабақ өткізудің заманауи әдістері мен технологияларын меңгеруі тиіс. Дәрістер материалды құрғақ баяндайтын қызықсыз және бір сарынды болмауы керек, бірақ қызықты, жанды қарым-қатынас пен диалог түрінде болуы керек. Сабақта әр түрлі тапсырмалар мен кейс-стадилер, ойындар, тесттер, шығармашылық әдістемелер және басқа да тәсілдер қамтылуы керек, өйткені олар болашақ мамандығына қажетті дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Әрбір нақты жағдайға сәйкес оқыту технологиясын таңдай білу және оны студенттермен жұмыс жасауда тиімді пайдалануды қамтамасыз ету маңызды. Бұл нағыз кәсіби ортаға жақын атмосфераны құруға көмектеседі. Мұндай кіріктірілген сабақтар оқу іс-әрекетіне қызығушылықты, бастамашылдықты, шығармашылықты және жоғары нәтижелерді көрсетеді.

- оқуға мотивацияны арттыру үшін оқытушы мен студент арасындағы сенім мен ынтымақтастыққа негізделген қарым-қатынасты орнату маңызды, бұл студенттің ішкі әлеуетінің ашылуына ықпал етеді. Студент оқытушыны көмек сұрауға, проблемаларды талқылауға, пікір алмастыруға, мақұлдауға және шығармашылық жұмыс жасауға болатын тәлімгер ретінде көруі керек. Оқытушы студенттің өз күшіне сенімділігін нығайтатын тиімді мотивация әдістерін қолдануы қажет. Оқу барысында оқытушы студенттердің жақсы орындалған тапсырмалары үшін оларды мақтап, жетістіктерін бағалап, ынталандыруы тиіс. Мұндай көзқарас, табысқа деген сенім, студенттің пәнге деген оң көзқарасын қалыптастырып, белсенді оқу жұмысына деген ынтасын арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 McClelland, D. C. Human motivation // Glenview, IL : Scott, Foresman. – 1985. – 183 p.

2 Nguyen, P., Degrave, P., Steendam, E., Sercu, L. Self-determination in EMI education. A study of university students' motivation in Vietnam // International Journal of Educational Research Open. – 2023. – Vol. 5. – P. 1–13.

3 Леонтьев, А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев / – М. : МГК. – 1981. – 584 с.

4 Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии. // СПб. : Питер. – 2010. – 713 с.

5 **Фрейд, З.** Основные психологические теории в психоанализе / пер. М. В. Вульф, А. А. Спектор // М. : АСТ. – 2006. – 400 с.

6 **Dania, T., Chládková, H., Duda, J., Kožíšek, R., Hrdličková, A.** The motivation of generation Z: A prototype of the Mendel University student // The International Journal of Management Education. – 2023. – Volume 21 (3). – P. 1707–1714.

7 **Falcon, S., Alonso, J. B., Leon, J.** Teachers' engaging messages, students' motivation to learn and academic performance: The moderating role of emotional intensity in speech // Teaching and Teacher Education. – 2023. – Vol. 136. – P. 1–12.

8 **Galbraith, M. W.** Attributes and skills of an adult educator / M.W. Galbraith // Adult learning method. – 1990. – P. 3–22.

9 **Wlodkowski, R. J.** Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults / R.J. Wlodkowski // San Francisco: Jossey-Bass. – 1999. – P. 2.

10 **Зимняя, И.А.** Педагогическая психология / А.И. Зимняя // Ростов н/Д.: Феникс. – 1997. – 480 с.

11 **Осиповская, А. В.** К вопросу о мотивации учебной деятельности студентов // Экономический журнал. – 2013. – №2. – С. 89-93.

12 **Mou, T.** The practice of visual storytelling in STEM: Influence of creative thinking training on design students' creative self-efficacy and motivation // Thinking Skills and Creativity. – 2024. – Vol. 51. – P. 1–17.

13 **Martin, A., Collie, Re., Malmberg, L.** Exploring the roles of academic, personal, and cultural demands and resources in immigrant students' motivation, engagement, and achievement // Learning and Instruction. – 2024. – Vol. 92. – P. 1–13.

14 **Apps, J. W.** Mastering the teaching of adults / J.W. Apps // Malabar: Krieger. – 1991. – 150 p.

References

1 **McClelland, D. C.** Human motivation // Glenview, IL: Scott, Foresman. – 1985. – 183 p.

2 **Nguyen, P., Degrave, P., Steendam, E., Sercu, L.** Self-determination in EMI education. A study of university students' motivation in Vietnam // International Journal of Educational Research Open. – 2023. – Vol. 5. – P. 1-13.

3 **Leont'ev, A. N.** Problemy razvitiya psihiki [Problems of mental development] [Text] / A.N. Leont'ev / – М. : MGK. – 1981. – 584 p.

4 **Rubinshtejn, S. L.** Osnovy obshchej psihologii [Fundamentals of general psychology] [Text] // SPb. : Piter. – 2010. – 713 p.

5 **Frejd, Z.** Osnovnye psihologicheskie teorii v psihoanalize [Basic psychological theories in psychoanalysis] [Text] / per. M. V. Vul'f, A. A. Spektor // М. : AST. – 2006. – 400 p.

6 **Dania, T., Chládková, H., Duda, J., Kožíšek, R., Hrdličková, A.** The motivation of generation Z: A prototype of the Mendel University student // The International Journal of Management Education. – 2023. – Volume 21 (3). – P. 1707-1714.

7 **Falcon, S., Alonso, J. B., Leon, J.** Teachers' engaging messages, students' motivation to learn and academic performance: The moderating role of emotional intensity in speech // Teaching and Teacher Education. – 2023. – Vol. 136. – P. 1–12.

8 **Galbraith, M. W.** Attributes and skills of an adult educator / M.W. Galbraith // Adult learning method. – 1990. – P. 3–22.

9 **Wlodkowski, R. J.** Enhancing adult motivation to learn: A comprehensive guide for teaching all adults / R.J. Wlodkowski // San Francisco: Jossey-Bass. – 1999. – P. 2.

10 **Zimnyaya, I. A.** Pedagogicheskaya psihologiya [Educational psychology] [Text] / A.I. Zimnyaya // Rostov n/D.: Feniks. – 1997. – 480 p.

11 **Osipovskaya, A. V.** K voprosu o motivacii uchebnoj deyatel'nosti studentov [On the issue of motivation for students' educational activities] [Text] // Ekonomicheskij zhurnal. – 2013. – № 2. – P. 89–93.

12 **Mou, T.** The practice of visual storytelling in STEM: Influence of creative thinking training on design students' creative self-efficacy and motivation // Thinking Skills and Creativity. – 2024. – Vol. 51. – P. 1–17.

13 **Martin, A., Collie, Re., Malmberg, L.** Exploring the roles of academic, personal, and cultural demands and resources in immigrant students' motivation, engagement, and achievement // Learning and Instruction. – 2024. – Vol. 92. – P. 1–13.

14. **Apps, J. W.** Mastering the teaching of adults / J.W. Apps // Malabar : Krieger. – 1991. – 150 p.

28.10.24 ж. баспаға түсті.

29.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

21.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*Ж. А. Темербаева¹, С. И. Абишева²,

О. К. Калиева³, М. М. Жарқумбаева⁴

^{1,2,3,4}Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

Поступило в редакцию 28.10.24.

Поступило с исправлениями 29.10.24.

Принято в печать 21.11.24.

КОМПОНЕНТЫ РАЗВИТИЯ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ В РАМКАХ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В данной статье рассматриваются основные преимущества и недостатки статьи. В статье всесторонне рассматриваются факторы, влияющие на мотивацию студентов в университете, а также углубленно анализируются чёткие различия между внутренними и внешними мотивами в образовательном процессе. Особое внимание уделяется социальным, когнитивным, прагматическим и коммуникативным аспектам мотивации, а также профессиональным целям и амбициям студентов. Результаты исследования, проведённого среди студентов разных курсов Торайғыров университета, позволили детально проанализировать процесс формирования мотивации, динамику её изменений и особенности развития. В статье широко обсуждаются социально-психологические и возрастные особенности студентов, их отношение к будущей профессиональной деятельности, стремление к саморазвитию, успеху и самореализации. Также большое значение придаётся методам психологического и педагогического воздействия, которые заметно улучшают отношение студентов к учебному процессу и играют важную роль в повышении их мотивации к обучению. Преподавателям даются рекомендации по стимулированию учебной активности учащихся, улучшению их академических показателей, а также по созданию благоприятных условий для активного участия студентов в учебном процессе. Особо подчёркивается важность систематической и целенаправленной работы с мотивационными факторами для успешного обучения студентов и их профессионального развития.

Ключевые слова: система образования, студенты, мотивация, образовательная деятельность, вуз, стимулирование.

*Zh. A. Temerbayeva¹, S. I. Abisheva²,

O. K. Kaliyeva³, M. M. Zharkumbayeva⁴

^{1,2,3,4}Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 28.10.24.

Received in revised form 29.10.24.

Accepted for publication 21.11.24.

COMPONENTS OF THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' LEARNING MOTIVATION WITHIN THE FRAMEWORK OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

The article thoroughly examines the factors influencing student motivation at the university and provides an in-depth analysis of the clear distinctions between intrinsic and extrinsic motivations in the educational process. Special attention is given to the social, cognitive, pragmatic, and communicative aspects of motivation, as well as to the professional goals and ambitions of students. The results of the study conducted among students of various courses at Toraygyr University allowed for a detailed analysis of the process of motivation formation, the dynamics of its changes, and the features of its development. The article extensively discusses the socio-psychological and age-related characteristics of students, their attitude towards future professional activities, and their aspirations for self-development, success, and self-actualization. Significant attention is also paid to psychological and pedagogical methods, which significantly improve students' attitudes toward the learning process and play an important role in increasing their motivation to learn. Teachers are provided with recommendations on how to stimulate students' academic activity, improve their academic performance, and create favorable conditions for active student participation in the educational process. The importance of systematic and targeted work with motivational factors for the successful education and professional development of students is especially emphasized.

Keywords: education system, students, motivation, educational activity, university, stimulation.

<https://doi.org/10.48081/KGOI3885>

**O. I. Tursymatova¹, A. T. Urgenishbekov²,
M. M. Dilmakhanova³, A. B. Aimirzayeva⁴, *A. B. Karabalaeva⁵**

^{1,2,3,4}Korkyt Ata Kyzylorda University,

Republic of Kazakhstan, Kyzylorda

⁵Astana International University,

Republic of Kazakhstan, Astana

*e-mail: karabalaevaAiman@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5280-732X>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5691-1861>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4969-9794>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3755-0407>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2525-2154>

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING BIOPHYSICS IN HIGHER EDUCATION: THEORY AND PRACTICES

This article examines innovative methods of teaching biophysics in higher education institutions, including virtual laboratories, simulations, project-based learning, and online platforms. Surveys conducted among 275 students and 64 instructors revealed that these methods improve the understanding of biophysical concepts, enhance student motivation, and increase engagement. Virtual laboratories and simulations enable safe and effective experiments, while project-based learning helps apply theory to practice, fostering critical thinking. An analysis of academic performance indicated that students using these innovative methods exhibited a 15% increase in average performance, with course completion rates rising from 70% to 85%.

Based on the collected data, recommendations are provided for expanding the use of virtual laboratories, implementing project-based learning, and developing online platforms. The need for instructors to receive additional training for the effective application of these methods is also emphasized. The findings of the article confirm that innovative approaches create a more interactive and effective educational environment, improving the preparation of students in the field of biophysics.

Keywords: innovative approaches, biophysics, educational institutions, virtual laboratories, educational environment

Introduction

Modern education in biophysics is undergoing transformational changes driven by the need to integrate knowledge from various disciplines for a deeper understanding of complex living systems. Biophysics, positioned at the intersection of biology and physics, requires students to think interdisciplinarily, apply physical laws to biological phenomena, and utilize modern technologies to study biophysical processes. One of the key aspects of innovative teaching is the use of an interdisciplinary approach, which combines the principles and methods of biology and physics [1;2].

Contemporary technologies play a crucial role in transforming the methods of teaching biophysics [3]. Virtual laboratories and computer simulations provide students with the opportunity to conduct experiments and visualize biophysical processes that are difficult or impossible to reproduce in a traditional laboratory. These technologies not only make learning more interactive and engaging but also allow students to gain practical experience with advanced tools and research methods.

Project-based learning is another innovative approach gaining popularity in the teaching of biophysics. This method involves students working on real projects that require the application of knowledge and skills from various fields. Projects may include the development of new biophysical models, the conduct of experimental research, or the creation of applications for analyzing biological data. This approach stimulates creative thinking, collaboration, and independence, which is important for preparing students for scientific careers [4;5].

Distance learning and online platforms also play a significant role in the modern educational environment. They provide students with access to educational resources anytime and from anywhere, which is particularly relevant in the face of global challenges such as pandemics. Online courses and platforms like Coursera, edX, and Khan Academy offer a wide range of biophysics courses developed by leading universities and research institutes.

Evaluating the effectiveness of these innovative methods is crucial. It is important to understand how they contribute to improved educational outcomes, increased student motivation and engagement, as well as the development of critical thinking and analytical skills [6;7].

Thus, the goal of this article is to explore innovative approaches to teaching biophysics in higher education institutions, assess their effectiveness, and provide recommendations for their implementation. An examination of theoretical

foundations and practical methods, as well as an analysis of data on their effectiveness, will allow us to draw conclusions about how to improve biophysics education to prepare students for modern challenges and opportunities in scientific and professional activities.

Materials and Methods

Theoretical Foundations of Innovative Approaches. Modern teaching of biophysics in higher education institutions requires the use of innovative approaches to ensure a deep and comprehensive understanding of the subject. This section examines the theoretical foundations of two key innovative approaches: interdisciplinary learning and the use of modern technologies.

Interdisciplinary Approach. Interdisciplinary learning is the cornerstone of teaching biophysics. Biophysics, as a field of knowledge, combines the concepts and methods of biology and physics to study biological systems at all levels of organization, from molecular to systemic. The interdisciplinary approach in teaching biophysics allows students to see the connection between these sciences and apply their knowledge to real scientific and medical tasks.

The advantages of the interdisciplinary approach include:

-In-depth understanding of the subject: Students studying biophysics through the lens of an interdisciplinary approach can gain a deeper understanding of biological processes by applying physical principles and methods to them. This leads to a more complete and comprehensive understanding of complex biophysical concepts.

-Development of analytical skills: Interdisciplinary learning helps develop students' critical thinking and analysis skills. Applying physics to biological systems requires students to analyze data, construct models, and conduct experiments, which enhances their analytical abilities.

-Increased motivation and interest: Students participating in interdisciplinary courses often show greater interest and motivation in their studies, as they see the practical application of their knowledge. They can work on real projects that are meaningful for science and medicine.

-To successfully implement the interdisciplinary approach, instructors must develop courses that integrate biological and physical concepts. It is important to use real-world examples and tasks that require knowledge from both fields.

-Use of Modern Technologies. Modern technologies play a vital role in teaching biophysics, providing unique opportunities for in-depth study of biophysical processes. Virtual laboratories, simulations, and computer modeling are powerful tools that can significantly enhance the learning process.

The advantages of using modern technologies include:

-Interactive learning: Virtual laboratories and simulations make learning more interactive. Students can perform virtual experiments that are difficult or impossible to conduct in a real laboratory, allowing them to better understand complex biophysical processes.

-Visualization of complex concepts: Computer models and simulations help visualize biophysical processes, making them more comprehensible. For example, molecular dynamics simulations allow students to observe how proteins fold and interact with other molecules.

-Accessibility and flexibility: Modern technologies provide access to educational resources at any time and from any location. This is especially important in the context of distance learning. Online courses, video lectures, and interactive exercises allow students to learn at their own pace and on their schedule.

To effectively use modern technologies in teaching biophysics, instructors must integrate them into the educational process. Virtual laboratories can be used for conducting lab work, simulations can be incorporated into lectures and practical classes, and computer modeling can become part of students' research projects.

Thus, it can be said that the interdisciplinary approach and the use of modern technologies are key elements of innovative biophysics teaching, contributing to a deeper understanding of the subject, the development of analytical skills, and increased student motivation.

Practical Methods and Their Application. Modern teaching of biophysics requires the use of various practical methods that contribute to a deep understanding of the subject, the development of critical thinking, and the preparation of students for scientific work. This section provides a detailed examination of three key methods: virtual laboratories and simulations, project-based learning, and the use of online platforms and distance learning.

Virtual laboratories and simulations are becoming increasingly popular in educational institutions due to their numerous advantages. They allow students to conduct experiments in a safe and controlled environment, which is especially important for biophysics, where many experiments can be complex and costly [8;9].

Advantages of Virtual Laboratories. Safety and accessibility: Virtual laboratories provide a safe environment for conducting experiments, avoiding the risks associated with the use of hazardous chemicals or equipment. This is especially beneficial for students who do not have access to fully equipped physical laboratories.

Cost-effectiveness: Virtual laboratories eliminate the need for expensive equipment and consumables, reducing the costs of education.

Project-based learning is an effective method that promotes the development of critical thinking and problem-solving skills. Students work on real projects that

require the application of knowledge from biology and physics, allowing them to see the practical application of their knowledge.

Advantages of Project-Based Learning. Development of problem-solving skills: Project-based learning requires students to identify problems, develop hypotheses, and test methods for solving them. This helps develop critical thinking skills and analytical abilities.

Use of Online Platforms and Distance Learning. Online platforms and courses provide students with the opportunity to learn at their own pace and on their schedule [10]. This is especially relevant in the face of global challenges such as pandemics when access to traditional educational institutions may be limited.

Advantages of Online Platforms.

Flexibility and convenience: Online platforms allow students to learn at any time and from any location, making education more accessible. Students can plan their studies according to their schedules and needs.

Access to extensive resources: Online courses provide access to a variety of educational resources, such as video lectures, interactive exercises, discussion forums, and self-study materials.

Forums and discussion groups: Online forums and discussion groups allow students to interact with instructors and peers, ask questions, and discuss complex concepts. This helps create a learning community and maintain active participation in the educational process.

Thus, virtual laboratories and simulations, project-based learning, and the use of online platforms and distance learning represent effective methods of teaching biophysics that contribute to a deep understanding of the subject, the development of critical thinking, and problem-solving skills. These methods help create a more interactive, accessible, and engaging educational environment, preparing students for modern challenges and opportunities in science and technology.

Results and Discussion

Assessment of the effectiveness of innovative approaches. To assess the effectiveness of innovative approaches, a series of studies was conducted, including surveys of students and instructors, an analysis of academic performance, and a comparison of traditional and innovative teaching methods. Data were collected from several groups of university students enrolled in a biophysics course.

The first stage of the study involved conducting surveys among students and instructors participating in biophysics courses. A total of 275 students and 64 instructors were surveyed. The surveys were designed to gather comprehensive information about the perception of innovative teaching methods, their advantages and disadvantages, as well as the level of satisfaction with the educational process.

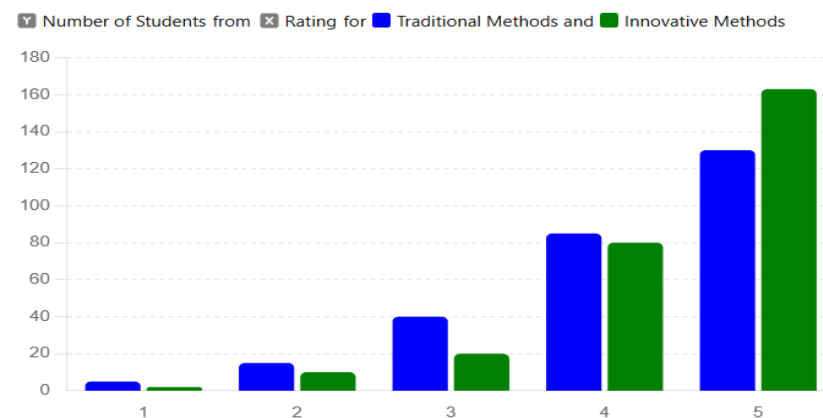

Figure 1 – Students' Survey Results: Traditional vs Innovative Methods

The student survey included questions about their learning experiences, perceptions of innovative methods (such as virtual laboratories, simulations, project-based learning, and online platforms), level of engagement and motivation, as well as self-assessment of their knowledge and skills. For instance, students rated how much the innovative methods helped them better understand complex biophysical concepts on a scale from 1 to 5 (Figure 1). Open-ended questions were also included, allowing students to express their opinions and suggestions for improving the learning process.

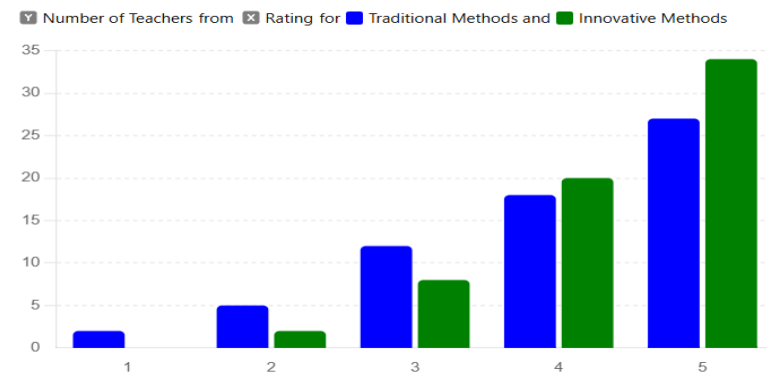

Figure 2 – Teachers' Survey Results: Traditional vs Innovative Methods

The survey for instructors included questions about the teaching methods used in the course, their perceptions of the effectiveness of these methods, as well as their observations of student performance and engagement. Instructors shared their experiences and opinions on which innovative methods most effectively contribute to learning biophysics (Figure 2). Additionally, they were asked about the challenges they face when implementing innovative methods and what resources are needed for their successful application.

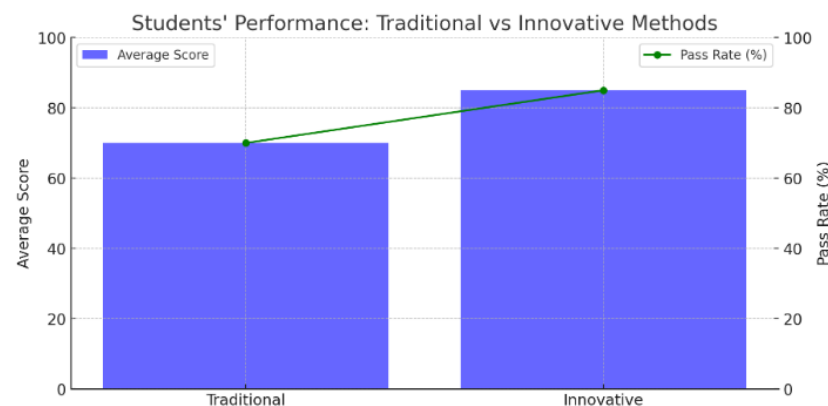

Figure 3 – Students' Performance: Traditional vs Innovative Methods

The second phase of the study involved comparing traditional and innovative teaching methods to assess their effectiveness and impact on students' educational outcomes (Figure 3).

Traditional Teaching Methods included lectures, laboratory work, and traditional exams. This approach is widely used in educational institutions but has certain limitations, such as a lack of interactivity and practical orientation. Instructors noted that traditional methods do not always facilitate a deep understanding of complex biophysical processes.

Innovative Teaching Methods included the use of virtual laboratories, simulations, project-based learning, and online platforms. These methods aimed to increase interactivity, student engagement, and the development of critical thinking and analytical skills. Virtual laboratories allowed students to conduct experiments in a safe and controlled environment, simulations helped visualize complex processes, and project-based learning promoted problem-solving skills and creative thinking.

Based on the results obtained, the following conclusion can be drawn.

1. Perceptions of Students and Instructors: Surveys revealed that the majority of students (78 %) and instructors (85 %) rated the innovative teaching methods positively. Students noted that virtual laboratories and simulations helped them better understand complex biophysical processes, while project-based learning contributed to the development of their problem-solving skills. Instructors emphasized that innovative methods enhance student motivation and make the learning process more engaging and effective.

2. Student Performance: An analysis of academic performance showed that students who were taught using innovative methods generally achieved better results than those who were taught using traditional methods. The average performance in groups using innovative methods was 15 % higher, and the percentage of students successfully completing the course increased from 70 % to 85 %.

3. Comparison of Teaching Methods: A comparison of traditional and innovative methods indicated that innovative methods are more effective in improving students' educational outcomes. Virtual laboratories and simulations provided better visualization and understanding of the material, project-based learning fostered the development of critical thinking, and online platforms offered access to a wide range of educational resources.

Thus, the research methodology, which included surveys of students and instructors, an analysis of academic performance, and a comparison of traditional and innovative teaching methods, allowed for a comprehensive assessment of the effectiveness of innovative approaches in teaching biophysics. The results demonstrated that innovative methods contribute to a deeper understanding of the material, the development of critical thinking, and improved student performance, making them promising for further implementation in the educational process.

Surveys of students and instructors revealed significant differences in the perception of traditional and innovative teaching methods.

The results showed that students who were taught using innovative methods demonstrated higher proficiency in understanding complex concepts and applying knowledge in practice. Instructors noted that the integration of technology and an interdisciplinary approach enhances student motivation and engagement in the learning process.

A majority of students (78 %) positively evaluated innovative teaching methods. The survey indicated that students found virtual laboratories and simulations particularly useful for understanding complex biophysical processes. The visualization and interactivity provided by these methods contributed to a deeper understanding of the material. Project-based learning also received high

marks as it allows students to apply theoretical knowledge in practice and develop problem-solving skills.

Instructors (85 %) also gave positive feedback on innovative methods. They pointed out that using virtual laboratories and simulations not only makes the learning process more interesting for students but also simplifies the explanation of complex concepts. Instructors also emphasized that project-based learning fosters the development of critical thinking and independent research skills among students.

An analysis of student performance showed that students taught using innovative methods achieved better results compared to those taught by traditional methods. The average performance of students using innovative methods was 15% higher than that of students following traditional methods. Additionally, the percentage of students who successfully completed the course increased from 70% to 85%. This indicates that innovative methods contribute to a deeper understanding of the material and better exam preparation.

A comparison of traditional and innovative teaching methods highlighted several advantages of the latter:

- **Interactivity and Visualization:** Virtual laboratories and simulations make learning more interactive and enhance the understanding of complex concepts through process visualization.

- **Practical Application of Knowledge:** Project-based learning enables students to apply theoretical knowledge in practice, fostering problem-solving skills and critical thinking.

- **Flexibility and Accessibility:** Online platforms and distance learning provide students with the flexibility to study at their convenience from any location, which is especially important in the face of global challenges.

Instructors also noted that the use of innovative methods simplifies the explanation of complex concepts and makes the learning process more engaging. However, the implementation of these methods requires additional resources, such as technical support and instructor training.

In conclusion, innovative teaching methods are promising and effective tools for enhancing the quality of education in the field of biophysics.

Conclusions

The conducted research and data analysis have demonstrated that innovative teaching methods in biophysics, including virtual laboratories, simulations, project-based learning, and online platforms, significantly enhance the quality of education in this field. Students who are taught using these methods show higher levels of understanding of complex biophysical concepts, as well as improvements in critical thinking and problem-solving skills.

Surveys of students and instructors confirmed that innovative methods are positively received and contribute to increased motivation and engagement in the learning process. The average academic performance of students who used innovative methods was 15% higher, and the course pass rate increased from 70 % to 85 %.

A comparison of traditional and innovative teaching methods revealed significant advantages of the latter, including improved interactivity and visualization, opportunities for practical application of knowledge, and increased flexibility and accessibility of education.

Based on the data and research results, several recommendations can be made for further improving the teaching of biophysics in higher education institutions:

1 **Adopt Virtual Laboratories:** Universities are encouraged to actively implement virtual laboratories to conduct safe and cost-effective experiments. Educational programs should be updated to align with modern scientific advancements.

2 **Integrate Project-Based Learning:** Instructors should integrate project-based learning into courses to allow students to apply theory in practice and develop critical thinking skills. Universities are recommended to support interdisciplinary projects that combine biology, physics, and other sciences.

3 **Expand the Use of Online Resources:** Universities should expand the use of online resources, providing access to education at any time. Instructors can use video lectures and interactive exercises to maintain student engagement.

4 **Organize Professional Development Programs:** It is necessary to organize professional development programs for instructors and provide technical support when using virtual laboratories and online platforms.

5 **Conduct Research on the Impact of Innovative Methods:** It is recommended to conduct research to assess the impact of innovative methods on educational outcomes. Universities should analyze data to improve educational programs.

In conclusion, innovative teaching methods in biophysics have proven to be effective and promising. Their implementation contributes to creating a more interactive, accessible, and engaging educational environment, ultimately improving the quality of education and preparing students for contemporary challenges and opportunities in science and technology.

References

1 **Duane F. Shell, David W. Brooks** The unified learning model: How motivational, cognitive, and neurobiological sciences inform best teaching practices [Text]. // Springer Netherlands. – 2010. – 212 p.

2 Enabling Technologies and Tools for Research. [Electronic resource]. – URL: <https://nap.nationalacademies.org/read/12809/chapter/7> . [Accessed: 20.07.2024].

3 Incorporating Physics Principles in General Biology to Promote Integrative Learning and Thinking. [Electronic resource]. – URL: https://www.academia.edu/117102951/Incorporating_Physics_Principles_in_General_Biology_to_Promote_Integrative_Learning_and_Thinking. [Accessed: 20.07.2024].

4 The Impending Revolution in Undergraduate Science Education. [Electronic resource]. – URL: <https://www.learnlib.org/p/76245/>. [Accessed: 20.07.2024].

5 **Antov, P., Pancheva, T.** What is Interdisciplinary Team Teaching and Content and Language Integrated Learning? [Text]. – University of Forestry, Sofia, BulgariA. – 2016. – 31 p.

6 Biomolecular Modeling and Simulation: A Prospering Multidisciplinary Field. [Electronic resource]. – URL: http://www.biomath.nyu.edu/biomath/index/papdir/fulllengths/2021_annurev-biophys.pdf. [Accessed: 20.07.2024].

7 **Seibert, S. A.** The effectiveness of virtual labs in teaching biology concepts [Text]. // Journal of Science Education and Technology. – 2015. – Vol.24(2). – P.149-162.

8 **Winkelmann, K., Scott, M. J.** The impact of online simulations on student learning in chemistry [Text]. // Journal of Chemical Education. – 2013. – Vol.90(9). – P. 1273-1276.

9 **Rutten, N., van Joolingen, W. R., & van der Veen, J. T.** The learning effects of computer simulations in science education [Text]. // Computers & Education. – 2012. – Vol.58(1). – P. 136-153.

10 **Blikstein, P.** Digital fabrication and ‘making’ in education: The democratization of invention. FabLearn Conference Proceedings, Stanford University. [Electronic resource]. – URL: <https://ccst.us/wp-content/uploads/pblikstein-democratizinginvention.pdf> [Accessed: 20.07.2024].

Received 20.08.24.

Received in revised form 01.10.24.

Accepted for publication 26.11.24.

*О. И. Тұрсынатова¹, А. Т. Үргенішбеков², М. М. Ділмаханова³,
А. Б. Аймырзаева⁴, А. Б. Қарабалаева⁵*

^{1,2,3,4}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,

Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.

⁵Астана халықаралық университеті,

Қазақстан Республикасы, Астана қ.

20.08.24 ж. баспаға түсті.

01.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

26.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА БИОФИЗИКАНЫ ОҚИТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА

Бұл мақалада жоғары оқу орындарында биофизиканы оқытудың инновациялық тәсілдері зерттеледі, сондай-ақ олардың тиімділігін бағалау жүргізіледі. Зерттеу пәнаралық оқыту әдістерін, виртуалды зертханалар, модельдеу, жобалық оқыту және онлайн платформалар сияқты заманауи технологияларды пайдалануды қамтиды. Зерттеу барысында 275 студент пен 64 оқытушыға сауалнама жүргізілді, сонымен қатар студенттердің үлгеріміне талдау жасалды.

Сауалнама нәтижелері студенттер мен оқытушылардың көпшілігі инновациялық әдістерге оң баға беріп, олардың күрделі биофизикалық тұжырымдамаларды түсінуді жақсартуға, мотивация мен оқу процесіне қатысуды арттыруға қосқан үлесін атап өтті. Үлгерімді талдау инновациялық әдістерді қолдана отырып оқитын студенттер дәстүрлі әдістермен салыстырғанда жоғары нәтиже көрсететінін анықтады, орташа үлгерім 15 % - га артып, курсты сәтті тапсыру пайызы 70 % - дан 85 % - га дейін өсті.

Алынған мәліметтер негізінде виртуалды зертханалар мен модельдеулерді пайдалануды кеңейту, жобалық оқытуды енгізу, онлайн-платформалар мен қашықтықтан оқытуды дамыту, сондай-ақ оқытушылар үшін біліктілікті арттыру бағдарламаларын ұйымдастыру бойынша ұсыныстар жасалды. Мақаланың қорытындылары оқытудың инновациялық әдістері интерактивті және тиімді білім беру ортасын құруға ықпал ететінін растайды, бұл сайып келгенде студенттердің биофизика саласындағы дайындық сапасын жақсартады.

Кілтті сөздер: инновациялық тәсілдер, биофизика, оқу орындары, виртуалды зертханалар, білім беру ортасы

О. И. Турсыматова¹, А. Т. Ургенишбеков², М. М. Дильмаханова³,
А. Б. Аймырзаева⁴, *А. Б. Карабалаева⁵

^{1,2,3,4}Қызылординский университет имени Коркыт Ата,

Республика Казахстан, Кызылорда,

⁵Международный университет Астана,

Республика Казахстан, г. Астана

Поступило в редакцию 20.08.24.

Поступило с исправлениями 01.10.24.

Принято в печать 26.11.24.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРЕПОДАВАНИЮ БИОФИЗИКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

В данной статье исследуются инновационные подходы к преподаванию биофизики в высших учебных заведениях, а также проводится оценка их эффективности. Исследование охватывает междисциплинарные методы обучения, использование современных технологий, таких как виртуальные лаборатории, симуляции, проектное обучение и онлайн-платформы. В рамках исследования были проведены опросы 275 студентов и 64 преподавателей, а также анализ успеваемости студентов.

Результаты опросов показали, что большинство студентов и преподавателей положительно оценивают инновационные методы, отмечая их вклад в улучшение понимания сложных биофизических концепций, повышение мотивации и вовлеченности в учебный процесс. Анализ успеваемости выявил, что студенты, обучающиеся с использованием инновационных методов, демонстрируют более высокие результаты по сравнению с традиционными методиками, с увеличением средней успеваемости на 15 % и повышением процента успешной сдачи курса с 70 % до 85 %.

На основе полученных данных сделаны рекомендации по расширению использования виртуальных лабораторий и симуляций, внедрению проектного обучения, развитию онлайн-платформ и дистанционного обучения, а также организации программ повышения квалификации для преподавателей. Выводы статьи подтверждают, что инновационные методы обучения способствуют созданию более интерактивной и эффективной образовательной среды, что в конечном итоге улучшает качество подготовки студентов в области биофизики.

Ключевые слова: инновационные подходы, биофизика, учебные заведения, виртуальные лаборатории, образовательная среда

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУ ҮРДІСІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ

МРНТИ 14.37.05

<https://doi.org/10.48081/YTEY1833>

*Д. С. Какабаева¹, А. Ж. Баймуханова², Ю. В. Черненко³

¹Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова,

Республика Казахстан, г. Кокшетау

²Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилёва,

Республика Казахстан, г. Астана

³Кокшетауский университет имени А. Мырзахметова,

Республика Казахстан, г. Кокшетау

*e-mail: dinara_s_82@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3405-6067>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2912-0957>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4686-7083>

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В АРТ-ТЕРАПИИ: ВЛИЯНИЕ НА ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ СТУДЕНТОВ

Настоящее исследование уникально тем, что укрепляет междисциплинарные связи между педагогикой, психологией, искусством и компьютерными науками, предоставляя ценные данные об эффективных способах поддержки студентов в критический период их академической жизни. Участниками исследования являлись 96 студентов 1-2-х курсов, распределённые в случайном порядке на контрольную и экспериментальную группы. Первая группа училась в обычном режиме, а вторая в качестве экспериментального воздействия на занятиях арт-терапией с исследователем работала по программе, предоставленной большой языковой моделью GPT-4 Turbo. Целью исследования являлась оценка влияния данной программы арт-терапевтических занятий на психоэмоциональное состояние участников эксперимента. Программа совмещала в себе элементы тренинга осознанности и техники Зентангл, способствуя целостному подходу к эмоциональной саморегуляции. Мониторинг психоэмоционального состояния проводили до и после

экспериментального воздействия. После арт-терапии, предложенной языковой моделью, у студентов экспериментальной группы в значительной степени снизились показатели стресса и тревожности, однако показатель депрессии по окончании исследования в исследуемых группах значимо не различался. Инструменты генеративного интеллекта могут сократить временные и материальные затраты, повысив качество и доступность терапии.

Ключевые слова: арт-терапия, инновационные технологии, искусственный интеллект, большая языковая модель, психолого-педагогическое исследование.

Введение

Арт-терапия – вид психотерапии, позволяющий достичь исцеления благодаря занятиям искусством (живопись, лепка, танцы, стихосложение и т. п.) [1, с. даас147]. От традиционной психотерапии данный метод отличается тем, что в невербальной форме позволяет минимизировать сопротивление индивида к терапевтическому вмешательству, являясь наиболее гуманной формой воздействия на психику.

Изначально арт-терапия рассматривалась исключительно в контексте психиатрического вмешательства с реабилитационной целью, однако в процессе последующего эволюционирования, ознаменованного непрерывным накоплением теоретических и практических знаний, данный вид воздействия стал одним из базовых в психотерапии, и теперь его постепенное распространение охватывало не только пациентов, но и психически здоровых личностей, при этом многократно корректировались и расширялись формы и методы врачевания [2, с. 101753; 3, с. E19-E23]. Рассматриваются наиболее уязвимые категории общества: фокус плавно смещается на детей с расстройствами аутистического спектра, одиноких пожилых людей, ребят, оставшихся без попечения родителей, маргинальных подростков, и т. п. Целью терапии становится не лечение психических заболеваний – внимание сосредотачивается на эмоциональной составляющей, профилактике соответствующих нарушений, корректировке поведения и развитии полноценной, счастливой личности.

Уникальность арт-терапии кроется в том, что данный вид психологической помощи способствует не только принятию профилактических мер по недопущению психологических проблем, а также их устранению, но и эффективному развитию критического мышления и коммуникативных навыков индивидов, самовыражению и стабильности их самооценки [4, с. 836-846].

Благодаря интенсивному развитию интернет-технологий, активной синергии традиционных и инновационных методов обучения, а также высокому интересу к цифровому инструментарию, произошло объединение контента традиционных художественных практик и современных методов взаимодействия с искусством. При этом интерактивность и увлекательность методов, охватывающих новейшие цифровые продукты, позволяют рассмотреть практику арт-терапии с нетривиальной стороны, и раскрывают массу различных возможностей для её результативного осуществления [5, с. 2842; 6, с. 101718].

Арт-терапия с привлечением искусственного интеллекта (далее – ИИ) стала новым подходом, сочетающим традиционную арт-терапию с цифровыми технологиями, такими как чат-боты, для обогащения терапевтического опыта [7]. Исследователи отмечают улучшение когнитивных способностей, повышение стрессоустойчивости, значительное снижение тревожности и депрессивного состояния у студентов в результате применения такого цифрового подхода [8, с. 4]. Специалисты уверены: арт-терапия с привлечением ИИ может открыть новые творческие возможности, дополнить существующие методы лечения и учесть этические аспекты психиатрической помощи [7].

В настоящем исследовании предпринята попытка успешной интеграции чат-бота GPT-4 Turbo на основе большой языковой модели в занятия арт-терапией. Таким образом, была сформулирована следующая цель исследования – оценить влияние программы арт-терапии, составленной GPT-4 Turbo, на психоэмоциональное состояние студентов 1-2-х курсов. Новизна исследования продиктована несколькими аспектами. Во-первых, привлечение генеративного интеллекта для разработки курса арт-терапии является инновационным подходом к созданию образовательных и терапевтических программ; во-вторых, интеграция цифровых технологий в арт-терапию расширяет традиционные методы данной области; и, наконец, изучение эффективности разработанного с помощью GPT-4 Turbo арт-курса в контексте психоэмоционального состояния студентов является нетривиальным направлением в исследованиях образовательных технологий и психологического благополучия.

Разработка эффективного инструмента для поддержки психоэмоционального здоровья студентов приобретает особую актуальность при учёте растущего стресса в академической среде, что подчёркивает практическую значимость исследования. Кроме того, в случае доказанной эффективности рассматриваемого кейса, возникнут возможности для сокращения временных затрат, а именно создания модели для быстрой и

экономичной разработки персонализированных арт-терапевтических курсов при помощи чат-ботов. Теоретическая значимость характеризуется вкладом в развитие теории арт-терапии, рассматривающей синергию классических методик и современных подходов, включающих ИИ-технологии. Ориентируясь на будущее, возможно презентовать новое направление в педагогической психологии, базирующееся на исследовании потенциала языковых моделей при создании психологических и образовательных программ, а также развитии теоретических основ применения большой языковой модели и в других смежных гуманитарных науках.

Материалы и методы

Исследование проводили на базе двух учебных заведений города Кокшетау (университетов имени Ш. Уалиханова и А. Мырзахметова), а также столичного ЕНУ имени Л. Н. Гумилёва. Участники (96 первокурсников и второкурсников, обучающихся по образовательной программе «Педагогика и психология»), были распределены на две равные группы – экспериментальную группу (n = 48) и группу сравнения, или контрольную группу (n = 48).

Выбор участников, состоящих преимущественно из 18-19-летних юношей и девушек, обусловлен рядом существенных факторов: (1) переходный возраст; (2) адаптация к непривычной социальной и академической среде; (3) формирование и укрепление социальных связей; (4) недостаточная психологическая устойчивость; (5) профилактика психологических проблем.

Так, первые годы обучения в вузе совпадают со взрослением, молодые люди сталкиваются с неизвестными для них вызовами самостоятельной жизни, формированием личностной идентичности и профессиональной ориентации. Негативные настроения усиливаются тем, что студенты могут испытывать стресс из-за необходимости приспосабливаться к новой учебной среде, высоким академическим требованиям, а иногда, и очень часто – к жизни в студенческом общежитии вдали от родных. Некомфортный процесс адаптации может сопровождаться чувством одиночества, тревоги и депрессии. Особенно важна для благоприятно протекающего процесса адаптации социализация, когда студенты стремятся создавать новые социальные связи и дружеские отношения. Однако и здесь всё не так гладко: неудачи в данном процессе могут усилить чувство изоляции и негативно повлиять на психоэмоциональное состояние подростков, которые в полной мере ещё не овладели механизмами борьбы со стрессом. Таково время значительных психологических изменений и поиска себя. Исследование может помочь определить, как арт-терапия может способствовать

развитию адаптивных навыков и преодолению негативных обстоятельств. Наконец, учитывая то обстоятельство, что ранняя интервенция может быть эффективной в предотвращении развития серьёзных психологических проблем, заключим, что при работе с начальными курсами, тем самым оказывая влияние на психоэмоциональное состояние студентов, повышается шанс избежать потенциальных проблем в будущем.

Мониторинг психоэмоционального состояния проводили до и после экспериментального воздействия. Уровни тревожности, депрессии и стресса измеряли при помощи 21-пунктного опросника Depression Anxiety Stress Scale (DASS-21), заимствованного из Faulkner et al. (2024) [9]. DASS-21 – это самостоятельно заполняемый опросник, предназначенный для измерения степени стресса, тревоги и депрессии. Ответы на все утверждения предоставлялись респондентами по шкале Лайкерта в диапазоне от 0 («совсем не относится ко мне») до 3 («относится ко мне в значительной степени»). Каждая из трёх субшкал состоит из семи пунктов, баллы по которым суммировались в пределах субшкалы (от 0 до 21 балла) для выражения состояния каждого из трёх показателей.

Для осуществления экспериментального компонента исследования, в диалоговое окно GPT-4 Turbo был загружен составленный нами запрос на создание терапевтической программы, сочетающей в себе элементы методики Зентангл [10, с. e3628] и арт-терапии на основе осознанности [11, с. 419-432], в ответ на который языковая модель сгенерировала описание шестинедельной программы, направленной на улучшение психоэмоционального состояния студентов (таблица 1). Авторы изучили содержание программы и заключили, что она может быть безопасно использована на практике.

Таблица 1 – Содержание экспериментальной программы арт-терапии

	Тема	Компонент МВАТ	Компонент Зентангл	Интеграция и рефлексия
Неделя 1	Заземление и осознание настоящего момента	10-минутная медитация осознанности (аудио); знакомство с техникой осознанного дыхания. Знакомство с концепцией МВАТ и её связью с эмоциональным благополучием. 5-минутная работа с глиной, с акцентом на текстуре и ощущениях.	Введение в Зентангл. 5-минутное обучающее видео с последующей 15-минутной практикой создания простых узоров Зентангл. Обсуждение полученного опыта: фокусировка на процессе, а не на результате.	Ведение дневника: Студенты записывают свой опыт работы с обеими техниками, отмечая любые чувства и наблюдения. Обсуждение сходств и различий между двумя подходами.
Неделя 2	Знакомство с эмоциями	10-минутная медитация сканирования тела; работа с глиной: создание формы, представляющей текущую эмоцию (гнев, печаль, радость и т.д.). Обсуждение эмоционального переживания и его физического проявления.	Создание плитки Зентангл, изображающей выбранную эмоцию. Акцент на качестве линий и вариациях узора, передающих интенсивность эмоций.	Обмен мнениями: Студенты презентуют свои работы и обсуждают эмоциональную связь со своими творениями. Исследование того, как эти два вида искусства способствуют эмоциональному выражению.
Неделя 3	Осознание тела и заземление	10-минутная сессия мягкой йоги; осознанные движения, сосредоточенные на ощущениях тела. 5-минутная работа с глиной, сосредоточенная на выравнивании тела и осанке.	Практика Зентангл, сосредоточенная на осознанном дыхании и движениях. Создание плитки, отражающей ощущения тела и чувства заземления.	Студенты размышляют о связи между физическими ощущениями и эмоциональными состояниями. Сравнение ощущений при работе с глиной и при выполнении движений в технике Зентангл.

Неделя 4	Снижение стресса	10-минутная аудиомедитация для снижения стресса; лепка из глины, отражающая стресс и тревогу, с последующим изменением формы скульптуры после медитации, для передачи изменений в ощущениях.	Практика Зентангл, направленная на снятие напряжения с помощью повторяющихся паттернов. Создание плитки, вызывающей чувство спокойствия и расслабленности.	Упражнение на осознанное наблюдение: Студенты размышляют о своём эмоциональном состоянии до и после занятий МВАТ и Зентангл.
Неделя 5	Культивация благодарности	10-минутная медитация благодарности (аудио); создание глиняных фигур, изображающих объект благодарности	Практика Зентангл, с акцентом на создание замысловатых деталей и нахождение радости в этом процессе. Создание плитки, посвящённой благодарности.	Обмен мнениями и рефлексия: Студенты делятся своими работами и обсуждают чувства, вызванные практикой благодарности. Исследование того, как обе практики способствовали развитию положительных эмоций.
Неделя 6	Самосострадание	15-минутная медитация, посвящённая самосостраданию и принятию; обзор программы и её результатов.	Завершающая плитка Зентангл, отражающая индивидуальные изменения за период прохождения программы.	Групповое обсуждение: Студенты делятся своими впечатлениями о программе и инсайтами.

Примечание. МВАТ = арт-терапия на основе осознанности.

Данная программа направлена на обучение студентов практическим стратегиям работы с сознанием и искусством, позволяющим справляться со стрессом, регулировать эмоции и улучшать общее самочувствие. Каждое еженедельное занятие совмещало в себе элементы тренинга осознанности и техники Зентангл, способствуя целостному подходу к эмоциональной саморегуляции. Программа делает акцент на процессе, а не на продукте, помогая студентам фокусироваться на настоящем моменте и сенсорном опыте творения. Сочетание медитаций, йоги, работы с глиной и поделок Зентангл обеспечивает мультисенсорный подход к практике осознанности. Программа включает в себя групповые занятия по обмену опытом и

рефлексии для создания благоприятной и дружелюбной среды обучения. Студентов призывали записывать свой опыт и продолжать практиковать техники осознанности и искусства самостоятельно после завершения программы. Гибкость программы позволяет адаптировать её в зависимости от конкретных потребностей и предпочтений студентов. Например, при необходимости работу с глиной можно заменить другим тактильным средством, таким как живопись или рисунок.

Программа была имплементирована на базе трёх вышеперечисленных университетов. Занятия продолжительностью около 60 минут каждое проводились каждым из авторов в спортивном зале университетов во внеучебное время. Материалы программы, включая аудиомедитации, сессии йоги и инструкции по работе с глиной и Зентангл, были подготовлены арт-терапевтами, ведущими программу. Они проследили за тем, чтобы материалы соответствовали общим терапевтическим целям программы.

Значимость изменений, произошедших в каждой из измеряемых переменных за период исследования, оценивалась путём парного t-теста, а также t-теста независимых выборок. Общепринятый порог статистической значимости различия был адаптирован по методике Бонферрони и составил $p < 0,017$.

Результаты и обсуждение

В таблице 2 представлены результаты измерения переменных отклика до начала и по завершении экспериментальной части исследования. До начала арт-тренинга группы не имели значимых различий ни по одной из зависимых переменных.

Результаты парного сравнения баллов тревожности говорят о том, что студенты, которые не были вовлечены в экспериментальное вмешательство, при повторном заполнении опросника сообщили уровень тревожности в среднем на 1,0% выше относительно первого замера ($t(47) = -0,27$; $p = 0,792$). При этом у участников арт-терапии среднеарифметический уровень тревожности за 6 недель значимо снизился на 13,9% ($t(47) = 10,52$; $p = 0,001$) и на пост-экспериментальном этапе оказался статистически значимо ниже в сравнении с контрольным состоянием на 13,3% ($t(94) = 4,21$; $p = 0,001$).

Средний показатель стресса в группе сравнения за 6 недель стал на 1,1% ниже относительно входного уровня ($t(47) = -0,62$; $p = 0,541$). Те же, кто посещал экспериментальный тренинг, спустя 6 недель занятий субъективно оценили своё состояние стресса в среднем на 8,2% ниже, чем оно было до начала воздействия ($t(47) = 5,90$; $p = 0,001$). Этот показатель был в значимой мере ниже по сравнению с контрольной группой в среднем на 9,4% ($t(94) = 3,56$; $p = 0,001$).

Среднегрупповой балл депрессии у студентов, которые не получали арт-терапевтического воздействия, за время исследования не претерпел значимых изменений, снизившись на 0,9 % относительно предварительного замера ($t(47) = -0,47$; $p = 0,638$). В экспериментальной группе по прошествии 6 занятий средний показатель депрессии значимо сократился на 5,8% ($t(47) = 5,05$; $p = 0,001$), при этом будучи на 6,2% ниже сравнительно группы без вмешательства, однако данное различие статистически нераспознаваемо с учётом поправки Бонферрони ($t(94) = 2,22$; $p = 0,029$).

Таблица 2. Состояние оцениваемых показателей (среднее значение $\bar{y}$ стандартное отклонение)

Показатель / группа	Контроль		Эксперимент		p**
	пред-тест	пост-тест	пред-тест	пост-тест	
Тревожность p*	11,75 ± 2,77	11,88 ± 2,02	11,96 ± 1,92	10,29 ± 1,65	0,001
Стресс p*	9,63 ± 1,45	9,52 ± 1,27	9,40 ± 1,61	8,63 ± 1,20	0,001
Депрессия p*	9,15 ± 1,50	9,06 ± 1,29	9,02 ± 1,23	8,50 ± 1,19	0,029

Примечание. *Сравнение внутри группы; ** пост-тест сравнение между группами. Полужирным начертанием выделены значимые p-значения.

Результаты свидетельствуют о положительном эффекте арт-терапии на снижение тревожности и стрессовых состояний. После арт-терапии, предложенной ИИ, у студентов экспериментальной группы регистрировали снижение этих показателей в значительной степени, что подтверждает надёжность полученных данных, однако уровень депрессии по окончании исследования, хотя и претерпел значимые внутригрупповые изменения в группе, получавшей арт-терапевтическое воздействие, но в межгрупповом сравнении не достиг пределов значимости: в отличие от тревожности и стресса, изменения в уровне депрессии после коррекции на множественные сравнения не были статистически значимы, несмотря на снижение среднего показателя депрессии в экспериментальной группе. Полагаем, данный факт может указывать на то, что для более значимого воздействия арт-терапии с подобной методологией на купирование депрессивных состояний, могут

потребоваться дополнительные или более продолжительные интервенции с дальнейшим подробным анализом в долгосрочных исследованиях с достаточным количеством участников.

Таким образом, программа арт-терапии, предложенная GPT-4 Turbo, показала себя эффективной в снижении уровня тревожности и стресса у студентов. Влияние на депрессию менее выражено, что требует дальнейшего изучения. Результаты подтверждают потенциал использования программ, разработанных ИИ, для психологической поддержки. В целом, результаты исследования позитивны и указывают на потенциальную эффективность арт-терапевтических программ, разработанных языковой моделью, в улучшении психоэмоционального состояния студентов, особенно в отношении снижения уровня тревожности и стресса, хотя для более глубокого понимания эффектов программы на депрессию требуются дополнительные исследования.

Не может не радовать то, что в арт-терапию для улучшения терапевтических практик и методов оценки, постепенно, но уверенно, интегрируется генеративный интеллект. Доказано, что подходы, основанные на ИИ, предоставляют усовершенствованные методы оценки состояния индивида: они позволяют классифицировать психологические состояния на основе анализа рисунков, обеспечивая более глубокое понимание, чем традиционные методы. Кроме того, специализированные системы облегчают крупномасштабную оценку рисунков, повышая эффективность и точность интерпретации различных психологических состояний [12, с. 101074]

Среди передовых результатов исследований в области арт-терапии учёные называют создание ИИ-робота, взаимодействующего с людьми следующим образом: робот оценивает когнитивные способности человека и обратную связь, отслеживая сложные психологические и физиологические явления (к примеру, улыбка, учащённое сердцебиение, и т. п.), что позволяет ему выстраивать плодотворное творческое и эмоциональное взаимодействие с человеком для решения психологических проблем и помощи арт-терапевтам [8, с. 1-21].

Выводы

Настоящее исследование является важным шагом к развитию междисциплинарного подхода, объединяющего технологии генеративного интеллекта, психологию и образование, а также открывающего новые перспективы для улучшения качества жизни и обучения студентов начальных курсов. Исследование предоставляет возможность рассмотреть инновационные инструменты для работы психологов и арт-терапевтов в образовательных учреждениях, подразумевая в т. ч. развитие концепции цифровой арт-терапии как нового направления в

психотерапевтической практике. Ожидается, что потенциальное внедрение ИИ-курсов в образовательные программы вузов поспособствует улучшению психологического климата и даже повышению академической успеваемости и мотивации студентов, их высокой заинтересованности в образовательном процессе.

Несмотря на опасения по поводу конфиденциальности и надёжности цифрового метода, существуют и преимущества: например, инструменты генеративного интеллекта могут сократить временные и материальные затраты, повысив качество и доступность терапии. Кроме того, подходы ИИ к оценке арт-терапии позволяют более эффективно классифицировать психоэмоциональные состояния по сравнению с традиционными методами, расширяя область психологических оценок [12, с. 101074]. Однако интеграция цифровых алгоритмов в арт-терапию, открывая многообещающие возможности для инноваций, требует тщательного соблюдения этических норм и проведения дальнейших более обширных научных исследований.

References

- 1 **Anazor, A. E., et al.** Using interactive television-based art therapy to treat post-traumatic symptoms among survivors of abduction in Nigeria [Text]. In *Health Promotion International*. – 2023. – Vol. 38(1). – Article daac147.
- 2 **Van Lith, T., et al.** Promoting kindergarten readiness using early intervention art therapy with Latinx farmworker children [Text]. In *The Arts in Psychotherapy*. – 2021. – Vol. 73. – Article 101753.
- 3 **Newland, P., et al.** Pilot study of videos to deliver mindfulness-based art therapy for adults with multiple sclerosis [Text]. In *Journal of Neuroscience Nursing*. – 2020. – Vol. 52(6). – P. E19-E23.
- 4 **Di Vita, A., et al.** Psychotherapy and art therapy: a pilot study of group treatment for patients with traumatic brain injury [Text]. In *Journal of Health Psychology*. – 2022. – Vol. 27(4). – P. 836-846.
- 5 **S Nir, S., et al.** Friends' closeness and intimacy from adolescence to adulthood: art captures implicit relational representations in joint drawing: a longitudinal study [Text]. In *Frontiers in Psychology*. – 2020. – Vol. 11. – P. 2842.
- 6 **Haeyen, S., & Hinz, L.** The first 15 min in art therapy: Painting a picture from the past [Text]. In *The Arts in Psychotherapy*. – 2020. – Vol. 71. – Article 101718.
- 7 **Luo, X., et al.** Emergence of Artificial Intelligence Art Therapies (AIATs) in Mental Health Care: A Systematic Review [Text]. In *International Journal of Mental Health Nursing*. – 2024. – Preprint.

8 Sun, W., Liu, Y., & Teng, J. Analysis of the role and effectiveness of artificial intelligence in art therapy [Text]. In Applied Mathematics and Nonlinear Sciences. – 2023. – Vol. 9(1). – P. 1-21.

9 Faulkner, J. W., Snell, D. L., & Siegert, R. J. Rasch analysis of the depression anxiety stress scales-21 (DASS-21) in a mild traumatic brain injury sample [Text]. In Brain Injury. – Preprint.

10 Usman, M., et al. The effect of Zentangle on cognitive focus, emotional well-being, and stress levels: A neural perspective [Text]. In Brain and Behavior. – 2024. – Vol. 14(8). – Article e3628.

11 Beerse, M. E., Van Lith, T., & Stanwood, G. Therapeutic psychological and biological responses to mindfulness-based art therapy [Text]. In Stress and Health. – 2020. – Vol. 36(4). – P. 419-432.

12. Kim, S., Kim, K. E., & Song, S. Exploring artificial intelligence approach to art therapy assessment: A case study on the classification and the estimation of psychological state based on a drawing [Text]. In New Ideas in Psychology. – 2024. – Vol. 73. – Article 101074.

Поступило в редакцию 21.10.24.

Поступило с исправлениями 23.10.24.

Принято в печать 17.11.24.

*Д. С. Какабаева¹, А. Ж. Баймуханова², Ю. В. Черненко³

¹Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті,

Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ.

²Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Астана қ.

³А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті,

Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ.

21.10.24. ж. баспаға түсті.

23.10.24. ж. түзетулерімен түсті.

17.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

АРТ-ТЕРАПИЯДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР: СТУДЕНТТЕРДІҢ ПСИХОЭМОЦИОНАЛДЫ ЖАҒДАЙЫНА ӘСЕРІ

Бұл зерттеу педагогика, психология, өнер және информатика арасындағы пәнаралық байланыстарды нығайта отырып, студенттерді академиялық өмірінің маңызды кезеңінде қолдаудың

тиімді жолдары туралы құнды мәліметтер береді. Зерттеуге қатысушылар бақылау және эксперименттік топтарға кездейсоқ бөлінген 1-2 курстардың 96 студенттері қатысты. Бірінші топ әдеттегідей оқыды, ал екіншісі зерттеуші С арт-терапия сабақтарында эксперименттік әсер ретінде GPT-4 Turbo үлкен тілдік моделі ұсынған бағдарлама бойынша жұмыс істеді. Зерттеудің мақсаты осы арт-терапевтік сабақтар бағдарламасының экспериментке қатысушылардың психоэмоционалды жағдайына әсерін бағалау болды. Бағдарлама эмоционалды өзін-өзі реттеуге біртұтас көзқарасқа ықпал ете отырып, Зентангльдің зейіні мен техникасын үйрету элементтерін біріктірді. Психоэмоционалды жағдайдың мониторингі эксперименттік әсерге дейін және одан кейін жүргізілді. Тілдік модель ұсынған арт-терапиядан кейін эксперименттік топ студенттері стресс пен мазасыздық көрсеткіштерін айтарлықтай төмендетті, бірақ зерттеу аяқталғаннан кейін депрессия көрсеткіші зерттеу топтарында айтарлықтай ерекшеленбеді. Генеративті интеллект құралдары терапияның сапасы мен қолжетімділігін арттыру арқылы уақыт пен материалдық шығындарды азайта алады.

Кілтті сөздер: арт-терапия, инновациялық технологиялар, жасанды интеллект, үлкен тіл моделі, психологиялық-педагогикалық зерттеу.

*D. S. Kakabayeva¹, A. Zh. Baimukhanova², Yu. V. Chernenko³

¹Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov,

Republic of Kazakhstan, Kokshetau

²L. N. Gumilyov Eurasian National University,

Republic of Kazakhstan, Astana

³A. Myrzakhmetov Kokshetau University,

Republic of Kazakhstan, Kokshetau

Received 21.10.24.

Received in revised form 23.10.24.

Accepted for publication 17.11.24.

TECH-INFORMED ART THERAPY: RAMIFICATIONS ON STUDENTS' PSYCHOEMOTIONAL WELLBEING

The contemporary disquisition is unparalleled in its fortification of interdisciplinary affiliations betwixt pedagogy, psychology, aesthetics,

and computational sciences, bestowing invaluable intelligence concerning efficacious methodologies for buttressing collegiate scholars during a pivotal juncture in their academic odyssey. The participants of the study encompassed 96 first- and second-year students, aleatorily allocated to control and experimental cohorts. The inaugural group pursued their education in a conventional manner, while the latter engaged in art therapy sessions with the investigator, adhering to a curriculum proffered by the capacious language model GPT-4 Turbo, as an experimental intervention. The objective of the study was to assess the impact of this art therapy program on the psychoemotional state of the experimental participants. The program amalgamated elements of mindfulness training and Zentangle techniques, fostering a holistic approach to emotional self-regulation. Monitoring of the psychoemotional condition was conducted prior to and following the experimental intervention. Upon the conclusion of the art therapy sessions proposed by the language model, the students in the experimental group exhibited a substantial reduction in stress and anxiety indicators. However, the depression index did not significantly differ between the studied groups at the culmination of the investigation. Generative intelligence tools can reduce time and material costs by improving the quality and accessibility of therapy.

Keywords: art therapy, innovative technologies, artificial intelligence, large language model, psycho-pedagogical inquiry.

SRSTI 14.33.07

<https://doi.org/10.48081/BMTW9103>

**A. T. Samitova¹, *S. Zh. Ibadullayeva², K. R. Kalkeyeva³,
K. B. Azhmoldaeva⁴, A. B. Karabalayeva⁵**

^{1,3}L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Astana

^{2,4}Korkyt Ata Kyzylorda University,
Republic of Kazakhstan, Kyzylorda

⁵Astana International University,
Republic of Kazakhstan, Astana

*e-mail: salt_i@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2194-6017>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1516-6348>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1500-1375>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6539-2541>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3270-8364>

FEATURES OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF SCHOOLCHILDREN IN THE CONDITIONS OF THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS

The article touches upon the issues of professional orientation as a school problem of overcoming the contradiction between the objective needs of society in balanced structure of graduates' preparation to choose a professional path and adaptation of it to the future profession. One of the modern tendencies is the aspiration of youth to higher education. He also seeks higher education, even if it is not necessary. Professional self-discipline - includes choosing a profession with personal interests. Taking into account in the article the main assumptions of the authors regarding the introduction of innovative technologies in the organization of career guidance, taking into account the identification of the features of personal self-realization in the profile relation. In the most common sense, vocational self-learning is the result of a conscious and independent choice of profession at several stages and the inclusion of moral, psychological and practical training in the specialty. The author analyzes the results of the survey of students of the final classes, during which important professional

directions corresponding to the areas of training of specialists in the Republic of Kazakhstan were identified, as well as indicators of attitudes to different areas of activity of subject areas of schoolchildren who took part in the survey. In the study, the authors decided to study the main criteria for professional self-determination of the younger generation and using the following diagnostic methods: «Map of interests» (S.Ya. Karpilovskaya, adapted by G.V. Rezapkina), professional identity was defined as a type of support for professional self-choice.

Keywords: professional self-determination, professional diagnostics, atlas, professional spheres, survey, self-determination.

Introduction

Career guidance is a special type of support of professional self-determination of senior schoolchildren to the conscious readiness on the basis of professional choice [1]. Choosing a profession is a complex process with different motives. According to O. G. Grachev, these motives are formed annually during accompanying career guidance events organized with schoolchildren [2]. The choice consists of the degree of influence on him of the components of the process of supporting the development of the motivational and value system of subjects of vocational work, features of his personal characteristics, as well as under the influence of a number of social factors understandable, that you can choose a profession at any age, but the most important is the period of schooling.

The problem of professional self-determination of schoolchildren has always been, and today it is especially relevant, because the rapidly changing conditions of the labor market lead to the fact that most graduates do not have a clear life prospect.

It is difficult for high school students to learn various professions, as attitudes to professions are often based not on their own experience, but on others' experience - often information obtained from parents, acquaintances, television programs. Most often high school students have a low level of professional motivation, they are not sufficiently aware of their future work. This often causes mistakes in the choice of profession, slows down the process of professional adaptation, a feeling of dissatisfaction with oneself, which has a significant impact on the construction of life prospects.

In scientific research one can find a large number of terms describing the representations of the person about the future: «life goals», «orientation towards the future», «life prospect», «life plans», «planning of the future» and so on. These terms differ in the objects of the future, the level of generalization and, consequently, the different applications.

But behind each of these phenomena, related to the image of the future professional, there are absolutely specific single phenomena [3;4;5]: experiences, life plans, goals, values, levels of ambition and so on. This is noted by K. A. Abul Khanova, E. S. Shilian, J.S. Kon, M. R. Ginzburg.

The above shows that modern methods of career guidance are losing their relevance and require fundamental changes.

Ideas about the future are an integral part of a person's professional path, as schoolchildren form a subjective image of their development. The personality must be constantly evolving and changing in such a way that its properties and capabilities are better «adapted» to the new, more complex tasks of studying the topic of a particular profession.

Having defined the concept of successful self-determination, it is necessary to accept the conditions of work on the design of their own professional path, which implies an active life stance linking professional present and professional future.

Materials and methods

The choice of profession is a personal and significant problem: it is the choice of lifestyle, the way of development, the choice of destiny, it is a long, often long process of active personal self-determination.

So how do you learn to put knowledge together and make decisions? How to learn to be independent and be responsible for your decisions and actions? What should be taken into account when choosing a life path?

The desire to find answers to these and many other questions may lead to the need of the pedagogical community for professional advice, the main task of which is to accompany students in professional self-determination, development of abilities and qualities of the person, helping to achieve professional self-realization.

Head of State Kassym-Zhomart Tokayev noted in the current Address that “early career guidance of children acquires special significance. The younger generation should consciously consider the choice of the future profession...” [6;7].

The same time, the starting point was the analysis of the processes of introduction of full-time positions of specialists who carry out vocational guidance in the school: psychologist-professorship, teacher-professorship. And the possibility of developing a new educational program “Psychologist-professional guidance” in universities and introduce a module on career guidance in all educational programs of pedagogical orientation [8;9;10].

Results and Discussion

According to research, 60% of able-bodied young people work outside their specialty. The reason for this situation is twofold. On the one hand, young people are misunderstood or not fully aware of their potential. They rarely know their

own inclinations, predisposition to certain activities. Young people generally have a low level of awareness of their own talents, interests and opportunities [11].

On the other hand, it is an unconscious choice of professions as a result of the fact that the person does not have complete information about the labor market, demanded professions. Kazakhstan has developed certain peculiarities in the choice of professions. The choice of specialty and profession occurs, most often, on the basis of family tradition, social trends (availability of grants, passing level UNT) or advice of parents, relatives, friends, who also do not have a very objective understanding of the real situation.

Professional guidance is the definition of the position of a school graduate in the professional world. Professional guidance, choice of profession or orientation to a profession is a set of diagnostic tests conducted to determine the suitability of students to a certain type of activity.

Here are some figures derived from research (Tab. 1).

Table 1 – Fundamentals of research of profession choice

№	Choice of occupation and profession	in % ratio
1.	<u>Schoolchildren make career choices under the influence of parents and school teachers.</u>	84%.
2.	<u>Parents admit they have no idea of the profession their children would like to choose</u>	65%.
3.	<u>Schoolchildren and their parents have no idea of the most popular professions on the market</u>	93%.
4.	<u>Almost all respondents never purposefully searched for information on careers.</u>	0%.
5.	<u>Lack of information or ineffectiveness of existing vocational guidance methodologies and tools</u>	0%.

Among the components of the choice of profession and profession, students are more likely to make career choices under the influence of parents and school teachers (84%), have no idea of the profession they would like to choose (65%) have no idea about the most popular professions on the market (93%), purposefully did not look for information on careers (0%). The more unskilled skills where students have difficulties appear to be the form of lack of information or ineffectiveness of existing vocational guidance methodologies and tools (0%) (Fig. 1)

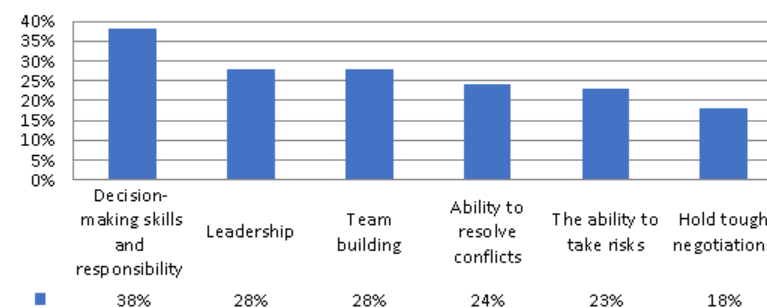

Figure 1 – Diagnostic results in graphical form

The relevance of the diagnostic complex is determined by the fact that diagnosis and counselling are an important part of the professional activity of a teacher-psychologist. Practical application of methods of express diagnostics, allows you to solve a number of problems: to determine the choice of professional orientation and the main motives for choosing a profession, to determine professional interests and abilities, determine individual characteristics and willingness to choose a focus group profession.

Focus group members did not differ in their responses to questions during diagnostics. In general, all responses can be divided into the following groups: the first group includes allegations of motivation for higher education as a mandatory element of reputation. At the same time, young people (school leavers) are mainly oriented towards the symbolic content of higher education, in particular the school-leaving certificate. 90 percent of school leavers in Kazakhstan want to get higher education.

The trend of today's youth is that every second young person has a higher education, and nowadays it can be said that the diploma has become «fashionable», but in most cases it is not used for the purpose»). In the second group of respondents, the answers are related to the possibility of free training at the university, that is, training at the university on a grant is a priority.

At the same time, the focus group noted that in this case we are faced with the unconscious and unskilled motivation of young people, as the value of vocational training is replaced by free education. Students who apply for grants will study on this grant, even if they do not like it. Regardless of whether they are in this profession or not.

The third group of responses is related to replacing the self-motivation of young people with the wishes of parents, that is, the decision of graduates to obtain

higher education is influenced by parents and close relatives. Often this motivation goes not the student, but the motivation of his parents.

And the smallest group of answers is connected with the conscious aspiration of children to get higher education necessary for professional self-realization. For example, the focus group participants noted that they were mostly in technical occupations.

The focus group also highlighted the gap between the need for higher education and the working professions and stated, that higher education is becoming necessary and even mandatory for employment and have not identified questions about the regional features of encouraging young people to pursue higher education. This confirms once again that for the majority of young people higher education is becoming another mandatory period in life.

In this case, we face a situation where graduates overestimate the value and necessity of higher education, which, oddly enough, leads to its devaluation. Vocational guidance services are closely linked to the promotion of certain professions. So, we can conclude that the chosen profession lays an important influence on the choice of methods of personal development to the chosen profession and that this is a very serious issue. After the survey, participants are encouraged to analyze the results and to check whether the chosen occupations realize the value of work.

When analyzing the results of the influence of intelligence on the choice of a future profession, there was a problem of finding methods of diagnostics of professional orientation. The traditional test set already needs modern modernization and addition. Why not use new methods of diagnosing intelligence to determine the appropriate scope of future professional activity. Some professions require a high level of intelligence, without which it is impossible to develop important competencies.

Intellectual competence is still considered important. Among the well-developed components of this competence are such skills as readiness for training in vocational guidance and self-development programmes (33 %), comprehensive knowledge of the types of professions (38 %), ability to analyze large volumes of information (18 %). However, 28 % of students report that they have no communication and 23 % do not notice the presence of creative abilities. Also 18% believe that they do not know how to write reports and projects (Fig. 2).

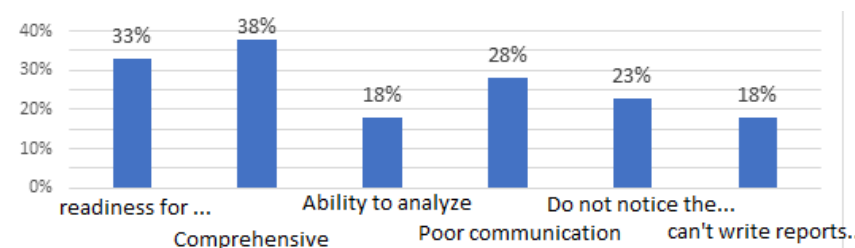

Figure 2 – Diagnostic results for components

Research of interests necessary for various professions is carried out using the method «Interest Card» (S. Y. Karpilovskaya), with the help of which the subject interests of the student are clarified. At the same time, sustainable, meaningful, deep interests that encourage active career choices are of particular value.

Method «Interest Card» (S. Y. Karpilovskaya, adapted version of G. V. Rezapkina) Instruction: These questions concern your attitude to various activities. Do you like to do what the questionnaire says? If yes, put «+» in the form next to the question number. If you do not like - «-». If in doubt, then put «?». It is not an exam or a test, so there can be no wrong answers - there can only be reckless ones. The more sincere you will answer all questions, the more accurate will be the result that you will receive immediately after the completion of the work. Do not consult each other and do not spend much time thinking.

For each interest group, the methodology contains five questions. 1st and 2nd aim to find out the desire to get to know a certain area of knowledge or activity; 3rd and 4th deal with the attitude to in-depth knowledge; 5th - determines the tendency to active practice in this field. After optants have completed the questionnaire, they must calculate the number of pluses in each of the ten columns.

Ten columns are ten possible occupations.\

I. - Physics and mathematics;

II. - chemistry and biology;

III. - radio and electronics;

IV. - mechanics and design;

V. - geography and geology;

VI. - literature and art;

VII. - history and politics;

VIII. - pedagogy and medicine;

IX. - Entrepreneurship and home economics;

X. - Sports and military affairs.

The higher the score in each column, the greater the interest in this activity.

The maximum score - 5 - indicates a pronounced interest in the subject or activity. The lower the score, the weaker the interest. If the amount in any column does not exceed two points, then professional interests have not yet been formed. Most often the maximum number of points is not in one, but in three or four columns.

These combinations reveal an adolescent's area of professional interest. His future career may lie at the intersection of 2-3 professional fields. For example, maximum scores on scales 1 and 8 will indicate the choice of a teacher or teacher of physics. If, for example, professional area 4 (mechanics and engineering) is added to these dominants, 47 will clarify the professional choice of the teenager, make him more specific - an engineer in the field of high technology or a teacher of a technical university. If Point 10 (sports and military) competes with these elections, then it is likely that one of these areas will go into the field of personal hobbies or will talk about the possibility of applying professional interests in extreme working conditions. For example, a specialist in missile troops.

One of the acute problems that we have identified in the study of the education system and the labour market in Kazakhstan is the low efficiency of the system of vocational guidance of school students. As a result, we have systemic labor-market distortions, shortages of some and surpluses of others, de-professionalization and a growing segment of low-skilled labor.

With rapid technological development, occupations and jobs are rapidly changing, becoming obsolete and disappearing. Therefore, in order to warn young people and the state from wasting time and money on the development of skills that will soon become irrelevant, and orient them to acquire demanded professions, it is necessary to track the market, Make forecasts and systematically disseminate the information obtained from the Atlas of the future profession to all stakeholders.

Thus, the Atlas of the future profession is a mass, simple and applied tool that will be able to give guidance to school leavers and their families, to make informed, informed choice of future profession.

Career guidance and testing help to define and plan an individual career path for school leavers based on scientifically based technologies and relevant databases.

Career-oriented tests reveal personal qualities and professional inclinations. After passing the test, students receive a vocational development guide with examples of occupations, recommended supplementary education programmes and study profiles. The right choice of profession will allow them to realize their creative potential, not to disappoint and save from uncertainty in the future.

Conclusions

Skills and abilities are usually formed and developed directly in the process of action. In a well-organized environment, professional skills are constantly

improved on the basis of the knowledge gained through participation in vocational guidance programmes. Career guidance - a system of scientifically based activities aimed at preparing young people for the choice of a profession, determining the professional identity of young people, assisting them in obtaining vocational education tailored to their personality and social characteristics, economic situation in the country, labour market, education.

Career guidance includes a wide range of measures, going beyond pedagogy and psychology, to help in choosing a profession, including career guidance as personal-oriented assistance in professional self-determination.

Thus, career guidance is also a contribution to solving acute social problems.

References

1 Проблема выбора профессии современными старшеклассниками [Электронный ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-vybora-professii-sovremennymi-starsheklassnikami/viewer> (дата обращения: 09.09.2024)..

2 Ценности и мотивы личности как факторы выбора профессии выпускниками школ [Электронный ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsennosti-i-motivy-lichnosti-kak-factory-vybora-professii-vypusknikami-shkol> (дата обращения: 09.09.2024).

3 Жизненные перспективы личности в научной парадигме психологического знания [Электронный ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhiznennye-perspektivy-lichnosti-v-nauchnoy-paradigme-psihologicheskogo-znaniya> (дата обращения: 09.09.2024).

4 Психологическая сущность самосознания личности [Электронный ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskaya-suschnost-samosoznaniya-lichnosti> (дата обращения: 09.09.2024).

5 Проблема личностного самоопределения в трудах Л.И. Божович и ее развитие с позиций субъектного подхода [Электронный ресурс]. – URL: https://psyjournals.ru/journals/psyedu/archive/2018_n3/Ermolaeva_Lubovsky_Silaeva (дата обращения: 09.09.2024).

6 Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. 1 сентября 2020 г. [Электронный ресурс]. – URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g (дата обращения: 09.09.2024).

7 Роль психолого-педагогического сопровождения в формировании профессионального самоопределения старшеклассников [Электронный

ресурс]. – URL: https://spravochnik.ru/psihologiya/psihologiya_lichnostnogo_samoopredeleniya/#osnova-ponyatiya-lichnostnoe-samoopredelenie (дата обращения: 09.09.2024).

8 **Чистякова, С. Н., Родичев, Н. Ф., Сергеев, И. С.** Критерии и показатели готовности обучающихся к профессиональному самоопределению. // Профессиональное образование. – 2016. – № 8. – С. 10-16.

9 От учебы к профессиональной карьере [Электронный ресурс]. – URL: https://academia-moscow.ru/ftp_share/_books/fragments/fragment_16137.pdf (дата обращения: 09.09.2024).

10 **Башмур, Е. А., Лапотина, Е. И.** Профессиональная ориентация учащихся школы // Вопросы науки и образования. – 2019. – С. 120–126.

11 **Ходькин, А. В.** Система профориентации российских школьников в ракурсе социологического исследования (на примере эмпирического исследования школы города Самара) // Вопросы студенческой науки. – 2018. – № 11 (27). – С. 198–213.

References

1 Problema vy`bora professii sovremenny`mi starsheklassnikami. [The problem of choosing a profession by modern high school students] [Electronic resource]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-vybora-professii-sovremennymi-starsheklassnikami/viewer> (Accessed: 09.09.2024).

2 Cennosti i motivy` lichnosti kak faktory` vy`bora professii vy`pusknikami shkol. [Values and motives of personality as factors of career choice by school graduates] [Electronic resource]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsennosti-i-motivy-lichnosti-kak-factory-vybora-professii-vypusknikami-shkol> (Accessed: 09.09.2024).

3 Zhiznenny`e perspektivy` lichnosti v nauchnoj paradigme psixologicheskogo znaniya. [Life prospects of a personality in the scientific paradigm of psychological knowledge] [Electronic resource]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zhiznennye-perspektivy-lichnosti-v-nauchnoj-paradigme-psixologicheskogo-znaniya> (Accessed: 09.09.2024).

4 Psixologicheskaya sushhnost` samosoznaniya lichnosti. [The psychological essence of self-awareness of the individual] [Electronic resource]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psixologicheskaya-suschnost-samosoznaniya-lichnosti> (Accessed: 09.09.2024).

5 Problema lichnostnogo samoopredeleniya v trudax L.I. Bozhovich i ee razvitiye s pozicij sub`ektnogo podxoda. [The problem of personal self-determination in the works of L. I. Bozhovich and its development from the

standpoint of a subjective approach]. [Electronic resource] – URL: https://psyjournals.ru/journals/psyedu/archive/2018_n3/Ermolaeva_Lubovsky_Silaeva (Accessed: 09.09.2024).

6 Poslanie Glavy` gosudarstva Kasy`m-Zhomarta Tokaeva naroda Kazaxstana. 1 sentyabrya 2020 g. [Message from the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan. September 1, 2020]. [Electronic resource]. – URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president_poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g (Accessed: 09.09.2024).

7 Rol` psixologo-pedagogicheskogo soprovozhdeniya v formirovanii professional`nogo samoopredeleniya starsheklassnikov. [The role of psychological and pedagogical support in the formation of professional self-determination of high school students]. [Electronic resource]. – URL: https://spravochnik.ru/psihologiya/psihologiya_lichnostnogo_samoopredeleniya/#osnova-ponyatiya-lichnostnoe-samoopredelenie (Accessed: 09.09.2024).

8 **Chistyakova, S. N., Rodichev, N. F., Sergeev, I. S.** Kriterii i pokazateli gotovnosti obuchayushhixsya k professional`nomu samoopredeleniyu. [Criteria and indicators of students' readiness for professional self-determination]. // Professional`noe obrazovanie. – 2016. – Vol.8. – P. 10-16.

9 Ot ucheby` k professional`noj kar`ere. [From study to professional career]. [Electronic resource]. – URL: https://academia-moscow.ru/ftp_share/_books/fragments/fragment_16137.pdf (Accessed: 09.09.2024).

10 **Bashmur, E. A., Lapotina, E. I.** Professional`naya orientaciya uchashhixsya shkoly`. [Professional orientation of school students]. // Voprosy` nauki i obrazovaniya – 2019. – P. 120–126.

11 **Xody`kin, A. V.** Sistema proforientacii rossijskix shkol`nikov v rakurse sociologicheskogo issledovaniya (na primere e`mpiricheskogo issledovaniya shkoly` goroda Samara). [The system of career guidance for Russian schoolchildren from the perspective of sociological research (on the example of an empirical study of a school in Samara)]. // Voprosy` studencheskoj nauki. – 2018. – 11(27). – P. 198–213.

Received 11.09.24.

Received in revised form 10.10.24

Accepted for publication 05.11.24.

А. Т. Самитова¹, *С. Ж. Ибадуллаева², К. Р. Калкеева³,
К. Б. Ажмолдаева⁴, А. Б. Карабалаева⁵

^{1,3}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.

^{2,4}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,
Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.

⁵Астана халықаралық университеті,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.

11.09.24 ж. баспаға түсті.

10.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

05.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСІБИ БАҒДАРЛАНУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада мектеп бітірушілерді кәсіби жолды таңдауға дайындау және оны болашақ мамандығына бейімдеу үшін қоғамның объективті қалыптасқан қажеттіліктері арасындағы қарама-қайшылықты еңсерудің мектеп мәселесі ретінде кәсіптік бағдар беру мәселелері қозғалады. Қазіргі тенденциялардың бірі – жастардың жоғары білім алуға ұмтылуы. Оған қоса, қажет болмаса да жоғары білім алуға ұмтылады. Кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу – жеке қызығушылықпен мамандық таңдауды қамтиды. Мақалада бейіндік қатынаста тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру ерекшеліктерін анықтауды ескере отырып, кәсіптік бағдар беруді ұйымдастыруға инновациялық технологияларды енгізуге қатысты авторлардың негізгі болжамдарын ескере отырып. Жалпы мағынада кәсіптік өздігінен білім алу бірнеше кезеңдердегі мамандықты саналы және өз бетімен таңдаудың және мамандыққа моральдық, психологиялық және практикалық дайындықты қосудың нәтижесі болып табылады. Автор жоғары сынып оқушылары арасында жүргізілген сауалнаманың нәтижелерін талдайды, оның барысында Қазақстан Республикасында мамандарды даярлау бағыттарына сәйкес келетін маңызды кәсіптік бағыттар анықталды, сондай-ақ білім берудің пәндік салалары қызметінің әртүрлі салаларына қатынасы көрсеткіштері анықталды. сауалнамаға қатысқан мектеп оқушылары. Зерттеуде авторлар өскелең ұрпақтың кәсіби өзін-өзі анықтауының негізгі критерийлерін зерттеуге шешім қабылдады және келесі диагностикалық әдістерді қолданады: «Мүдделер картасы»

(С. Я. Карпиловская, Г. В. Резанкина бейімделген), кәсіби сәйкестік анықталды. кәсіби өзін-өзі таңдауды қолдау түрі ретінде.

Кілтті сөздер: кәсіби өзін-өзі анықтау, кәсіптік бағдар диагностикасы, атлас, кәсіби бағыттар, сауалнама, өзін-өзі анықтау

А. Т. Самитова¹, *С. Ж. Ибадуллаева², К. Р. Калкеева³,
К. Б. Ажмолдаева⁴, А. Б. Карабалаева⁵

^{1,3}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
Республика Казахстан, г. Астана

^{2,4}Қызылординский университет имени Коркыт Ата,
Республика Казахстан, г. Кызылорда

⁵Международный университет г. Астана,
Республика Казахстан, Астана

Поступило в редакцию 11.09.24.

Поступило с исправлениями 10.10.24.

Принято в печать 05.11.24.

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

В статье затронуты вопросы профессиональной ориентации как школьной проблемы преодоления противоречия между объективно существующими потребностями общества в сбалансированной структурой подготовки выпускников к выбору профессионального пути и адаптацию ее к будущей профессии. Одной из современных тенденций является стремление молодежи получить высшее образование. Кроме того, он стремится получить высшее образование, даже если в нем нет необходимости. Профессиональная самодисциплина – включает в себя выбор профессии с личными интересами. Учитывая в статье основные предположения авторов по поводу введения инновационных технологий в организации профориентационной работы с учетом выявления особенностей личностной самореализации в профильном отношении. В наиболее здравом смысле, профессиональная самообучение является результатом сознательного и независимого выбора профессии на нескольких этапах и включение моральной, психологической и практической подготовке по специальности. Автор анализирует результаты анкетирования школьников выпускных классов, в ходе

которого были определены важные профессиональные направления, соответствующие направлениям подготовки специалистов в Республике Казахстан, а также показатели отношения к различным направлениям деятельности предметных сфер школьников, принявших участие в опросе. В исследовании авторы определились с изучением основных критериев профессионального самоопределения молодого поколения и с помощью следующих диагностических методик: «Карта интересов» (С. Я. Карпиловская, адаптированный вариант Г. В. Резапкиной), определена профессиональная идентичность как вид сопровождения профессионального самовыбора.

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, профориентационная диагностика, атлас, профессиональные сферы, опрос, самоопределение.

SRSTI 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/HJMK7170>

**M. A. Uaikhanova¹, *M. A. Pshembayev²,
R. Zh. Tulkina³, M. S. Krykbayeva⁴**

^{1,2,3,4}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar

*e-mail: pshembaev_murat@bk.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6912-4824>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7256-7220>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2646-2601>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7808-8650>

DIAGNOSTIC TOOLS FOR STUDYING SOFT SKILLS OF UNIVERSITY STUDENTS

In the context of the modern educational process, the soft skills' development is becoming an integral part of preparing students for professional activities. The purpose of this article is to create and test a diagnostic tool for assessing and further developing soft skills of university students. The authors focused on the most popular soft skills identified at the World Economic Forum in Davos in 2023: critical thinking, the ability to solve complex problems, creativity, teamwork skills and emotional intelligence. The main attention is paid to the use of a set of diagnostic methods, such as the E. Torrance Creativity Test, the L. Starkey Critical Thinking Test, the Case Method for Assessing Complex Problem Solving Skills, the Group Project Method and the N. Hall Method for Assessing the Level of Emotional Intelligence. The soft skills' diagnostics among students made it possible to identify strengths and weaknesses, which will serve as the basis for further development of programs to improve and develop these skills. Based on the analysis of the obtained results, the authors proposed recommendations for the comprehensive development of students' soft skills: conducting regular diagnostics, integrating soft skills into the educational process, using innovative practical teaching methods, and creating a favorable educational environment. The diagnostic tools proposed in this article will serve as a foundation for continuing research

in the field of assessment and development of soft skills in the educational environment.

Keywords: soft skills, university students, diagnostic tools, methodology, critical thinking, creativity, teamwork, emotional intelligence

Introduction

Nowadays, the economic situation in the world causes many challenges. In this regard, employers are looking for flexible graduates who can effectively develop organizations and compete successfully in the labor market. Today's graduates are expected not only to obtain good diplomas and excellent academic achievements, but also to possess soft skills. Globalization, leading to increased integration of different economic sectors, highlights the demand for graduates with highly developed soft skills. Despite the relevance of the process of developing soft skills, their objective assessment is difficult due to the multi-layered nature of these qualities.

The goal of this article is to develop and test a diagnostic tool that will enable objective measurement of the soft skills development level in students. The results obtained will demonstrate the strengths and weaknesses of students in the context of soft skills development and will be used in the future to find ways for their further improvement.

The concept of “soft skills” covers a wide range of qualities and abilities that are important in both personal and professional life. These skills are not related to a specific profession but play a decisive role in a person's successful social and professional adjustment. The Cambridge dictionary defines soft skills as personal qualities that allow you to interact effectively with other people and achieve harmony in communication [1].

For the successful formation and evaluation of the soft skills level in students, the development and use of appropriate diagnostic tools is required. Such tools should consider the diversity and multi-layered nature of these abilities, providing accurate and objective information about each student's current skill level.

Johnson (2012) proposed the use of systematic observation as a method to assess soft skills [2]. This method involves observing students' behavior in different situations and recording the manifestations of skills such as teamwork, communication skills and problem solving.

Kim and Lee (2015) conducted a study that used self-assessment to diagnose soft skills. They developed questionnaires in which students self-assessed their communication skills, leadership skills, and adaptability [3]. This method made it possible to identify students' personal feelings and self-esteem, which gave a more complete picture of their soft skills development.

Sanchez and Brown (2017) suggested the use of specialized tests to assess specific aspects of soft skills [4]. For example, tests to assess emotional intelligence and problem-solving ability. Their research showed that such tests can be an effective tool for diagnosing soft skills if they are properly designed and tailored to the context.

Research by White and Black (2016) showed that a combined approach, including observation, self-assessment and specialized tests, is quite effective for assessing soft skills [5]. They concluded that using multiple methods provides a more accurate and objective picture of students' soft skill development.

In turn, Ivanov and Petrova (2018) confirmed in their study that teachers often find it difficult to objectively assess students' soft skills without using structured methods [6]. They suggested the development of standardized questionnaires and tests that can be used by educators to assess soft skills in order to minimize subjectivity and increase diagnostic accuracy.

Diagnosing soft skills requires the use of various techniques and tools that complement each other. An integrated approach, including observation, self-assessment and specialized tests, allows to more accurately and objectively assess the level of soft skills development in students. This, in turn, helps to improve the educational process and the comprehensive development of students' personalities.

Materials and methods

60 students of undergraduate educational programs of NJSC “Toraighyrov University” took part in the study. When choosing diagnostic tools to study the soft skills development in university students, we focused on the most popular soft skills presented at the International Economic Forum in Davos: the ability to solve complex problems, critical thinking, creativity, teamwork skills and emotional intelligence [7]. These skills are essential for successful professional and personal life and their diagnosis is a major challenge for educational institutions.

Table 1 provides possible methods in diagnostic tools to study the level of soft skills development in university students:

Table 1 – Diagnostic tools

No	Soft skills	Methodology	Objective
1	Critical thinking	Starkey Critical Thinking Test adapted by E. L. Lutsenko	Identify and measure students' level of critical thinking, including their ability to analyze information, evaluate arguments, and form logical conclusions [8].
2	Solving complex problems	Case Method	Assess students' ability to analyze and solve complex problems in conditions close to real life [9].

3	Creativity	E. Torrance Diagnostics of Creative Thinking adapted by E. E. Tunik	Explore students' level of creativity, including their capacities for divergent thinking, originality, flexibility and fresh idea development [10].
4	Emotional intelligence	N. Hall Emotional Intelligence Test adapted by E. I. Ilyin	Assess students' level of emotional intelligence to identify their strengths and weaknesses in recognizing, understanding and managing emotions and interacting with others [11].
5	Teamwork	Group Project Method	Assess students' teamwork skills, including their ability to communicate effectively, collaborate, assign roles and responsibilities, and make collective decisions to achieve a common goal [12].

Critical thinking is the ability to analyze, evaluate and make informed judgments and decisions. It includes the ability to reason logically, recognize assumptions, evaluate arguments, and form independent and objective opinions. To study the critical thinking level of university students, we chose Starkey Critical Thinking Test adapted by E. L. Lutsenko. Participants are asked to analyze texts, identify logical fallacies and formulate their own conclusions to assess their ability to think deductively and inductively, analyzing arguments and constructing logical conclusions. The evaluation of the results of Starkey Critical Thinking Test adapted by E. L. Lutsenko is carried out by summing the points for each task, with the interpretation of the total score according to the level of critical thinking: high, medium or low.

The next important skill within soft skills is complex problem-solving skills, which include the ability to analyze multifaceted problems, develop strategies to solve them, and make informed decisions under conditions of uncertainty. To study this skill, we chose the Case Method, which consists of analyzing real or simulated situations. Participants need to solve problem holistically through analysis and decision making. Complex problem-solving skills can be assessed by observing case analysis and the interaction of group participants. Evaluation criteria: accuracy of problem definition, depth of analysis, validity of decisions and ability to clearly and logically present your conclusions.

Creativity, as one of the key soft skills, includes the ability to generate original ideas, find innovative solutions and approach problems from an innovative

perspective. To measure the level of creativity, E. Torrance Diagnostics of Creative Thinking Method adapted by E. E. Tunik was chosen. This test includes verbal and non-verbal tasks to assess various aspects of creative thinking. Each task is scored against the above criteria and the results are summed to produce an overall score that reflects the participant's level of creative thinking.

To study the level of emotional intelligence in university students, we chose N. Hall's methodology, which allows us to assess the ability to recognize, understand and manage our own emotions and the emotions of other people. The technique is a questionnaire consisting of statements to which participants need to answer, assessing their degree of agreement or disagreement on a scale from 1 to 5 (where 1 is «strongly disagree», 5 «strongly agree»). Test results are calculated by summing the scores on the following scales: self-awareness, self-regulation, motivation, empathy, and social skills.

Developed teamwork skills allow a person to interact effectively with others, cooperate to achieve common goals, exchange information and manage conflict situations. To study these soft skills, we chose the Group Project Method. Participants work in groups to complete tasks, allowing observation and assessment of their skills in interaction, collaboration and collective decision-making. The teacher evaluates the work of each group according to pre-formed criteria, such as planning, organization, allocation of roles and conflict resolution.

The selected diagnostic tools were developed taking into account the need for a comprehensive assessment of students' soft skills, with each method aimed at identifying specific aspects of soft skills, ensuring the objectivity of the results and an accurate determination of their level of development.

Results and discussions

The diagnostics conducted among the students allowed a comprehensive assessment of the level of each key skill included in the soft skills. Below are the generalized results of diagnosing the soft skills of students at NJSC "Toraighyrov University" (Table 2).

Table 2 – Results of soft skills diagnostics

No	Skill	Level/scale	Percentage of students
1	Critical Thinking	High	32.5 %
		Medium	54.8 %
		Low	12.7 %

2	Solving complex problems	High	38 %
		Medium	51.5 %
		Low	10.5 %
3	Creativity	Low	5.8 %
		Below average	5.7 %
		Slightly below average	11.2 %
		Average	40.4 %
		Slightly above average	9.3 %
		Above average	19.2 %
		Excellent	8.4 %
4	Emotional intelligence	High	58.8 %
		Medium	30.1 %
		Low	11.1 %
5	Teamwork	High	54.3 %
		Medium	29.2 %
		Low	16.5 %

According to the results of diagnostics of the students' critical thinking level using the L. Starkey test, 32.5 % of students have a high level, which indicates their ability to accurately analyze information, search for logical errors and the ability to formulate reasoned conclusions. The average level is typical for the overwhelming majority of respondents (54.8 %), which indicates the dominance of students with developed analytical abilities. 12.7 % of students demonstrated a low level of critical thinking, which requires targeted work and support to improve their level of critical thinking.

The assessment of skills in solving complex problems showed the following results: a high level is typical for 38 % of students, an average level is 51.5 %, a low level is 10.5%. Most students demonstrated high and average levels, which indicates their fairly confident mastery of the skills of analysis and making complex decisions. Despite this, some students have a fairly low level, which undoubtedly requires searching for reasons and development ways.

When diagnosing the level of creative thinking, we found the following picture: most students are at the average level or above (40.4 % and 19.2 %) – the ability for flexible and original thinking is demonstrated; the number of students with a slightly above-average level of creative thinking is 9.3 %. 8.4 % demonstrated an excellent level of creativity, which indicates a high potential for flexible and original thinking. At the same time, 11.2 % of students are slightly above average, 5.7 % are below the average, 5.8% showed a low level of creativity.

These students need additional classes and practices to strengthen and develop their creative potential.

Based on the results of N. Hall's methodology, we determined that 58.8 % of students have a high level of emotional intelligence, which indicates their skills of adaptation to social interactions and the ability to understand and manage emotions. 30.1 % of students, having an average level of emotional intelligence, demonstrate confident, but not fully developed skills in the field of emotional interaction. 11.1 % of students have a low level and are prone to difficulties in this area. They require the creation of programs aimed at developing empathy, emotion management and skills of interaction with others, which will improve their adaptation in the social and professional context.

Based on the results obtained in the teamwork skills' diagnostics among students, we can talk about the prevalence of a high level (54.3 %) of skills for effective interaction, role distribution and conflict resolution. 29.2 % are at an average level, which enables them to solve team tasks, but development work is required to achieve full effectiveness. The remaining 16.5 % are characterized as individuals with a low level of teamwork skills, they need to be more often involved in group projects with an emphasis on active interaction, communication and joint achievement of goals.

Summarizing the results obtained, we can say that the most developed soft skills among students of NJSC "Toraighyrov University" are emotional intelligence, teamwork skills and creativity, which is undoubtedly important in the framework of professional formation and development. Despite this, critical thinking and skills for solving complex problems require additional attention.

Funding information

This article was written as part of grant funding for research by young scientists under the «Zhas Galym» project for 2024-2026: IRN AP22684424 «Psychological and pedagogical guidance for the soft skills development of university students: effective practices and prospects».

Conclusion

Effective diagnostics of soft skills using these techniques helps to identify the strengths and weaknesses of students, providing valuable data for their further personal and professional growth. The diagnostic tools used allowed us to objectively assess the level of soft skills' development that are most in demand today. The results showed that most students have the average or above the average for most skills. However, there is a group of students with low scores for all soft skills studied. Based on this, we have formulated the following recommendations:

– conducting regular diagnostics – it is necessary to regularly assess the level of students' soft skills development, using the presented diagnostic tools, to monitor their progress and promptly identify weaknesses that require additional work;

– integrating soft skills into the educational process – introducing tasks that require teamwork, critical analysis and solving complex problems, through which students will be able to develop flexible skills in real educational situations;

– using innovative practical teaching methods – case studies, group projects, trainings, role-playing games, tasks that stimulate critical thinking, creativity for a more practice-oriented acquisition of skills that are in demand today;

– creating a favorable educational environment, encouraging students to show initiative, leadership in group projects, the ability to take responsibility, participate in situations that require emotional stability – all this contributes to the development of soft skills.

In conclusion, it can be noted that the implementation of a systematic assessment of soft skills into the educational process at a university contributes to the comprehensive development of students and prepares them for the complexities and challenges of future professional activity.

The presented diagnostic tool is the basis for further research in the field of soft skills development. The planned work will be aimed at studying the dynamics of students' soft skills development in the learning process, assessing the effectiveness of the proposed programs and finding ways to facilitate the disclosure of the potential of each student and increasing competitiveness in the labor market.

References

1 Cambridge Dictionary. [Electronic resource]. – <https://www.cambridge.org/dictionary/english/soft-skills>.

2 **Johnson, B.** Assessing Soft Skills: Using Systematic Observation as a Method [Text] // Journal of Educational Research and Practice. – 2012. – Vol. 22. – No. 3. – Pp. 150-162.

3 **Kim, J., Lee, H.** Self-Assessment as a Diagnostic Tool for Evaluating Soft Skills [Text] // International Journal of Educational Development. – 2015. – Vol. 45. – Pp. 60-70.

4 **Sanchez, M., Brown, T.** Using Specialized Tests to Assess Specific Aspects of Soft Skills [Text] // Journal of Applied Psychology. – 2017. – Vol. 52. – No. 4. – Pp. 345-358.

5 **White, R., Black, P.** The Efficacy of a Combined Approach: Observations, Self-Assessments, and Specialized Tests for Soft Skills Evaluation [Text] // Educational Assessment Review. – 2016. – Vol. 30. – No. 2. – Pp. 112-126.

6 **Ivanov, A., Petrova, E.** Challenges in Objective Evaluation of Soft Skills among Students: The Need for Structured Methods [Text] // Journal of Educational Psychology. – 2018. – Vol. 40 – No. 3. – Pp. 210-225.

7 World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2023. [Electronic resource]. – <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/>.

8 **Starkey, L. B.** Critical thinking skills success in 20 minutes a day [Text]. – Learning Express, 2010.

9 **Fischer, A., Greiff, S., Funke, J.** The process of solving complex problems [Text] // Journal of Problem Solving. – 2012. – V. 4.

10 **Alabbasi, A. M. A. et al.** What do educators need to know about the Torrance Tests of Creative Thinking: A comprehensive review [Text] // Frontiers in psychology. – 2022. – V. 13. – P. 1000385.

11 **Vorobyeva, E. V., Kovsh, E. M., Kosonogov, V. V.** Emotional intelligence in carriers of Different COMT, BDNF, DRD2 and hTR2a genotypes [Text] // Psychology in Russia. – 2022. – V. 15. – No. 2. – P. 83

12 **Murzi, H. G. et al.** Working in large teams: Measuring the impact of a teamwork model to facilitate teamwork development in engineering students working in a real project [Text] // International Journal of Engineering Education. – 2020. – V. 36. – No. 1. – Pp. 274-295.

Received 26.10.24.

Received in revised form 29.10.24

Accepted for publication 04.11.24.

М. А. Уайханова¹, *М. А. Пишембаев²,

Р. Ж. Тулкина³, М. С. Қрықбаева⁴

^{1,2,3,4}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

26.10.24 ж. баспаға түсті.

29.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

04.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ЖОО БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ SOFT SKILLS ЗЕРТТЕУДІҢ ДИАГНОСТИКАЛЫҚ ҚҰРАЛЫ

Қазіргі білім беру үдерісі жағдайында *soft skills* дамыту білім алушыларды кәсіби қызметке даярлаудың ажырамас бөлігіне айналады. Бұл мақаланың мақсаты ЖОО білім алушыларының *soft skills*-ті бағалау және одан әрі дамыту үшін диагностикалық құралдарды құру және апробациясы болып табылады. Авторлар 2023 жылы Давосстағы өткен Халықаралық экономикалық форумында атап өтілген ең көп сұранысқа ие *soft skills*-ке назар аударды: сыни ойлау, күрделі мәселелерді шешу қабілеті, креативтілік, командада жұмыс істеу дағдылары және эмоционалды интеллект. Э. Торранстың креативтілік сынағы, Л. Старкидың сыни ойлау сынағы, Күрделі есептерді шешу дағдыларын бағалауға арналған кейс әдісі, Топтық жоба әдісі және эмоционалды интеллект деңгейін бағалауға арналған Н. Холл әдістемесі сияқты диагностикалық әдістер кешенін қолдануға баса назар аударылады. Білім алушылар арасында софт скилс диагностикасы күшті және әлсіз жақтарын анықтауға мүмкіндік берді, бұл осы дағдыларды жақсарту және дамыту үшін бағдарламаларды одан әрі дамытуға негіз болады. Алынған нәтижелерді талдау негізінде авторлар білім алушылардың икемді дағдыларын жсан-жақты дамыту үшін ұсыныстар ұсынды: тұрақты диагностика жүргізу, *soft skills*-ті білім беру процесіне біріктіру, оқытудың инновациялық практикалық әдістерін қолдану, қолайлы білім беру ортасын құру. Осы мақалада ұсынылған диагностикалық құралдар жиынтығы білім беру ортасындағы софт скилс бағалау және дамыту саласындағы зерттеулерді жалғастыру үшін негіз болады.

Кілтті сөздер: *soft skills*, ЖОО білім алушылары, диагностикалық құралдар жинағы, әдістеме, сыни

М. А. Уайханова¹, *М. А. Пшембаев²,

Р. Ж. Тулкина³, М. С. Крыкбаева⁴

^{1,2,3,4}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

Поступило в редакцию 26.10.24.

Поступило с исправлениями 29.10.24.

Принято в печать 04.11.24.

ДИАГНОСТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ИССЛЕДОВАНИЯ SOFT SKILLS ОБУЧАЮЩИХСЯ ВУЗА

В условиях современного образовательного процесса развитие *soft skills* становится неотъемлемой частью подготовки обучающихся к профессиональной деятельности. Целью данной статьи является создание и апробация диагностического инструментария для оценки и дальнейшего развития *soft skills* обучающихся вуза. Авторы сосредоточили внимание на наиболее востребованных *soft skills*, выделенных на Международном экономическом форуме Давосе в 2023 году: критическое мышление, способность решать сложные задачи, креативность, навыки работы в команде и эмоциональный интеллект. Основное внимание уделяется использованию комплекса диагностических методов, таких как Тест креативности Э. Торранса, Тест критического мышления Л. Старки, Кейс-метод для оценки навыков решения сложных задач, Метод группового проекта и Методика Н. Холла для оценки уровня эмоционального интеллекта. Проведенная диагностика софт скилс среди обучающихся позволила определить сильные и слабые стороны, что послужит основой для дальнейшей разработки программ для улучшения и развития этих навыков. На основе анализа полученных результатов, авторы предложили рекомендации для всестороннего развития гибких навыков обучающихся: проведение регулярной диагностики, интеграция *soft skills* в образовательный процесс, применение инновационных практических методов обучения, создание благоприятной образовательной среды. Диагностический инструментарий, предложенный в данной статье, послужит фундаментом для продолжения исследований в области оценки и развития софт скилс в образовательной среде.

Ключевые слова: *soft skills*, обучающиеся вуза, диагностический инструментарий, методика, критическое мышление, креативность, работа в команде, эмоциональный интеллект

<https://doi.org/10.48081/NEFT3926>

**N. Y. Fominykh¹, A. E. Mukhametkairov²,
K. O. Kaziyev³, T. Azamat⁴, *B. A. Matayev⁵**

¹Plekhanov Russian University of Economics,
Russian Federation, Moscow

^{2,4,5}Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan,
Kazakhstan, Pavlodar

³Atyrau University named after H. Dosmukhamedov,
Kazakhstan, Atyrau

*e-mail: matayev_berik@teachers.ppu.edu.kz

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1534-7782>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4698-9868>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0906-8381>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8026-786X>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0610-5108>

SOFT SKILLS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: HOW TECHNOLOGY IS CHANGING THE REQUIREMENTS FOR HIGH SCHOOL STUDENTS SOFT SKILLS

This article examines the complex relationship between artificial intelligence and the cultivation of high school students' soft skills. The research aims to explore AI's impact on expectations for students' social competencies and propose strategies to enhance these skills. Methodologies employed include literature review, questionnaires, statistical evaluation, synthesis, and comparative analysis. Findings indicate that across all surveyed groups - educators, families, employers, and pupils - there is consensus that AI technologies are altering skill requirements for high schoolers. The investigation contributes theoretically by offering fresh insights into soft skills' significance amid technological advancement and illuminating factors shaping student capability demands. Practically, it presents a framework for nurturing social aptitudes within secondary education. Moreover, the outcomes may inform curriculum design and instructional resources focused on fostering essential interpersonal proficiencies in adolescent learners.

Keywords: soft skills, artificial intelligence, high school students, skills requirements, teachers, parents, employers.

Introduction

The relevance of the research topic is that the development of soft skills is a key element in preparing future specialists for work in the modern world. However, traditional teaching methods often do not take into account the impact of new technologies on the formation of these skills. The school education system faces the question of what modern technologies can be used to ensure that the educational process meets new needs (soft skills) and takes into account modern realities (artificial intelligence).

Earlier studies show the necessity of forming soft skills in both students and schoolchildren, but they rarely took into account the influence of artificial intelligence on such educational processes. At the same time, some authors pointed out that in education, modern training programs are not sufficiently adapted to modern technological conditions and do not always effectively develop the required soft skills. The shortcoming of many previous studies is, in our opinion, insufficient emphasis on specific examples of the use of AI intelligence in the school education system and its impact on the development of soft skills. There are also no recommendations on how to integrate new technologies into the learning process of high school students to improve skills.

The purpose of the study is to determine how AI technologies affect the demands for soft skills in high school students and to offer recommendations for their development.

Materials and methods of research

The research approach incorporated bibliographic examination, questionnaires, quantitative data evaluation techniques, synthesis, and juxtaposition.

The bibliographic examination entailed scrutinizing information presented by various scholars in academic publications, research papers, and pragmatic studies pertaining to the subject matter. This methodological choice was predicated on the notion that a thorough literature review facilitates comprehension of the current landscape surrounding the issue at hand and illuminates predominant strategies for addressing identified challenges.

Seminal contributions to the field of inquiry are primarily attributed to international researchers: Adam Grant's works reveal both general issues of leadership, motivation and innovation, and the impact of AI technologies on the development of soft skills [1; 2]. R. Halverson investigates contemporary artificial intelligence systems, demonstrating how expectations for educational frameworks and interpersonal ability cultivation are evolving, using learners as a case study.

[3]. British educators Richard Susskind, Daniel Susskind consider AI technologies and shows how they change professional roles and skills that are necessary for a successful career [4; 5].

Kazakhstani and Russian authors discuss artificial intelligence technologies and how they change the requirements to the educational process and the development of necessary skills of future specialists [6]. A. Asmolov examined artificial intelligence's influence on adolescent interpersonal competency demands, underscoring the significance of nurturing analytical reasoning, inventiveness, and communal duty. [7]. Uskova B.A., Fominykh M.V. draw about attention to the fact that it is necessary to adapt educational programs to the realities of the modern world, where AI plays an increasing role [8]. Muratova G.I. Kalanova on the adaptation of Kazakhstani universities to new educational realities. They point out that AI can be used to improve educational practices and to develop soft skills in students [9]. P. A. Perfilieva writes about the adaptation of educational programs for the digital generation [10].

The following respondents were surveyed: teachers of Secondary school named after M. Alimbayev parents and high school students, as well as employers interested in quality future specialists. Conducting a survey of all stakeholders should allow obtaining the necessary data on what soft skills are really in demand in the current economy and how modern technologies can influence their development.

The method of selection of participants was conducted according to specific parameters, which were chosen from four groups (teachers, parents, employers and high school students). The survey was conducted in the scope of focus groups. The chosen participant categories were identified due to their unique perspectives. Educators, for instance, can offer insights into technological integration in instruction and its impact on adolescents' interpersonal aptitudes. Guardians, conversely, can provide valuable input regarding the perceived future relevance of social competencies for their offspring and their willingness to support skill development through academic curricula and varied technological approaches. From school graduates it is possible to learn about the need and their personal experience in using technology to develop soft skills, to get the opinion of high school students about the level of importance of such skills for future career. Employers can express their opinion on what requirements to soft skills are currently imposed on young specialists and what possibilities of using technologies can be used to assess the level of skills and their further development.

Results and discussions

The literature analysis allowed to obtain a theoretical basis for the study, and to identify existing knowledge in previously conducted studies. All the above-

mentioned authors discuss technology and artificial intelligence and point out that they change the requirements to the educational process in general and to the development of necessary soft skills in future specialists. The results of the analysis also resulted in the definition of skills of high school students as their personal qualities that allow them to work successfully in a team, communicate effectively and solve problems. It has also been found that the introduction of artificial intelligence technologies has led to the following soft skills becoming particularly in demand: critical thinking; communication; teamwork; self-organization and time management; emotional intelligence; flexibility and adaptability; digital literacy; creativity and innovation; analytical skills and problem solving.

The main results of the survey method research on the first group of questions are summarized and reflected in Table 1.

Table 1 – Which soft skills high school students most need to succeed in today's world (by importance)

rank	Teachers' priorities	Parents' priorities	Employers' priorities	Pupil priorities
1	Communication skills	Critical thinking	Teamwork	Communication skills
2	Critical thinking	Teamwork	Adaptability	Creativity
3	Teamwork	Communication skills	Critical thinking	Critical thinking
4	Adaptability	Adaptability	Communication skills	Teamwork
5	Creativity	Creativity	Creativity	Adaptability

Priorities vary from group to group. Teachers first of all emphasize the development of such skills as communication and critical thinking, as these skills, in their opinion, help high school students to better assimilate learning material, analyze information and actively participate in various discussions on the topic under study. To a lesser extent, they evaluated the skills of adaptability and creativity.

According to parents who are more concerned about their children's future and their success in life, more importance should be placed on skills that are considered important for achieving a successful career. Therefore, they put critical thinking at the top of the list. In second place are teamwork skills because most professions involve collaboration with other team members. Middle is communication skills. And they consider adaptability and creativity skills less important.

Employers' opinions - they assessed first of all the ability to work in a team, as most of the projects realized at the production facilities require joint work in cooperation with others. Respondents also emphasized flexibility, recognizing that workers must be prepared for swift and diverse labor market transformations, maintaining constant readiness to adjust.

Concurrently, secondary school pupils exhibit the greatest enthusiasm for cultivating interpersonal competencies they deem pragmatically beneficial in daily scenarios or inherently appealing. That is why they give their preference first of all to communication skills, then to creativity. Critical thinking skills are most often identified in third place. Less important are teamwork and adaptability, as high school students do not yet imagine themselves working in an enterprise.

The summarized materials regarding the opinions about artificial intelligence technology affecting the development of soft skills among high school students are reflected in Table 2.

Table 2 – AI technologies that have the greatest impact on the development of soft skills in high school students

Teachers' opinions	Parents' opinion	Employers' opinion	Opinion of high school students
Automation of routine tasks	Support for out-of-school learning	Soft skills training	Personal development
Personalizing learning	Collaborative learning	Analyzing market needs	Communication and cooperation
Improving classroom interaction	Regulation of the educational process	Automation of business processes	Time management and organization
Development of critical thinking	Help in choosing a profession	Distance learning	Learning foreign languages

Teachers believe that AI systems lead to the automation of mundane tasks, as they can check homework and tests, freeing up teacher time for more creative and interesting work. This fosters creativity and initiative in high school students. AI systems are able to personalize learning by analyzing performance data and taking into account the interests of each student, offering individualized materials and guidance. In this way, AI technology can help high school students develop self-regulation and responsibility skills. AI improves classroom interaction: AI-based technologies (virtual assistants) can assist teachers in teaching lessons by organizing discussions and group projects. In this way, it promotes teamwork and

interpersonal skills in high school students. Formation of critical thinking: since the interactive teaching materials created with the use of AI require high school students to actively participate in the learning process, which develops their critical thinking and analytical skills.

According to parents, AI technologies support forms of extracurricular learning: some parents note that AI-powered mobile apps and platforms help them to learn individual subjects independently. This encourages the development of curiosity and self-learning skills. Regulating the learning process through time management and case planning applications helps children to organize their time correctly, especially develops time management skills, provides an opportunity to assess the interests and abilities of students, helps in choosing a future profession. Thus, they develop self-awareness and responsibility for choice.

According to employers: it is important to train soft skills such as communication, teamwork and problem solving, which AI technologies allow by simulating real work situations, employers better understand also the preferences of future employees. In their opinion, analytical tools help to develop strategic thinking and analytical skills of future employees. And distance learning based on AI-enabled Platforms allow high school students to develop new skills and competencies.

According to high school students themselves, the following are important: personal development, as AI-based apps and games give them the opportunity to learn new topics and thus improve on already known topics and develop skills in research and creativity; communication and collaboration, as virtual assistants and chatbots give them the opportunity to communicate not only with each other but also with teachers; AI-based technologies (planners and organizers) help students better manage their time and complete all tasks.

The results on the question about the use of AI technology in their professional (educational) activities to develop their own soft skills. In terms of activity ranking, teachers were the most active, as they use AI technologies in their everyday lives and also need to constantly adapt to new teaching methods and technologies. Employers often use AI solutions for business improvement and human resource management, but they are less active in applying AI technologies at the personal skills level. Parents are also utilizing AI technologies. Plus, they are eager to find better ways to support their children's education, so AI applications have become increasingly popular among them in recent years.

The results of the farrowing survey on whether current educational programs consider current educational programs good enough to prepare graduates to work in a high-level environment using AI technologies are shown in Table 3.

Table 3 – Opinions about educational programs and preparation of graduates for the conditions of using high AI technologies

Teachers' opinions	Parents' opinion	Employers' opinion	Opinion of high school students
contradictory	do not fully prepare graduates to work in the high-tech labor market conditions	insufficient to produce quality graduates	Individuals acknowledge that they receive some basic knowledge about AI as part of their school curriculum; some feel that this is not enough to fully prepare for the future; many want more hands-on experience and a deep understanding of how to apply AI solutions to real-world work situations

Views on what needs to change in educational programs to better prepare students to use technology to develop soft skills are reflected in Table 4.

Table 4 – Opinions on necessary changes in educational programs

Teachers' opinions	Parents' opinion	Employers' opinion	Students' opinions
1. Expand the curriculum, and add courses in AI fundamentals. 2. increase the number of project work and workshops to practice skills in teamwork and solving complex problems.	1. Introduce more hands-on activities related to the use of AI technologies. 2. include courses in basic programming and data analytics. 3. focus more on developing critical thinking and creativity, to be more successful in a high AI environment.	1. organize closer cooperation between schools and businesses to create more relevant curricula. 2. introduce special courses to prepare for the real working environment 3. develop skills of self-organization, time management in the face of multiple tasks.	1. introduce more interactive teaching methods: virtual reality and gamification. 2. increase the number of practical assignments and project work, to gain real-world experience with AI technologies.

The results of the survey for the latter questions are reflected in Table 5.

Table 5 – Suggestions for improving learning and agile skills development through AI technologies

Teachers' opinions	Parents' opinion	Employers' opinion	Students' opinions
Improving learning and agile skills development through AI technologies			
1 Introducing quality AI platforms to personalize the learning experience, 2 Creating online courses and modules 3 Development of quality training games and simulations	1 Organize parent groups to share experiences and ideas on using AI in homeschooling. 2 Holding family events where you can together to explore new technologies and create projects using AI.	1. Joint training programs with educational institutions 2. Training programs aimed at mastering new technologies.	1. Include AI projects in school assignments and competitions 2. organize courses on digital creativity and design using AI technologies

As a recommendation, a model for developing soft skills in high school students through AI is developed, which is reflected schematically in Figure 1.

It is also recommended to conduct further research on the indicated topic in the following directions, as they logically follow from the results of the present study: to analyze successful examples; to develop objective indicators to assess the effectiveness of AI-technologies in the development of soft skills; to investigate the impact of AI on the psychological state of high school students, on their motivation and on the indicators of involvement in the learning process.

Conclusion

We have found that modern conditions require high school students to develop certain soft skills for successful career and life in the conditions of high use of AI technologies. So the literature analysis shows that artificial intelligence influences the requirements for the educational process and the development of soft skills. As new technologies and AI require future professionals to be more soft, adaptable and digital skills.

Survey results show that prioritized soft skills vary across groups. Teachers emphasize communication and critical thinking, parents emphasize critical thinking and teamwork, and employers emphasize teamwork and critical thinking. High school students, on the other hand, most often choose communication skills. There

are some general trends regarding soft skills. Communication and critical thinking are highly valued by all groups, albeit to varying degrees. Although the prioritization of soft skills differs, all groups agree on the importance of their development.

All surveyed groups concur that artificial intelligence platforms substantially influence adolescent skill acquisition. Broadly, the principal expectations for AI-augmented competencies among secondary school learners encompass: communication, critical thinking, teamwork, self-organization and time management, emotional intelligence, flexibility and adaptability, digital literacy, creativity and innovation, analytical skills and problem solving. All groups consider it necessary to make changes in educational programs. Thus, teachers suggest expanding curricula and increasing project work, parents insist on increasing practical lessons and introducing courses on programming and data analytics, employers emphasize cooperation between schools and businesses and the development of organizational skills, and students prefer interactive teaching methods and more practical assignments.

References

- 1 **Chen, L., Chen, P., & Lin, Z.** Artificial Intelligence in Education : A Review. *IEEE*. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2988510>
- 2 **Haenlein, M., & Kaplan, A. A.** Brief History of Artificial Intelligence : On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence. *California Management Review*. <https://doi.org/10.1177/0008125619864925>
- 3 **Halverson, R.** Rethinking Education in the Age of Technology : The Digital Revolution and Schooling in America by Allan Collins and Richard Halverson [Text] - New York: Teachers College Press, 2009 – 192 pp.
- 4 **Susskind, R., Susskind, D.** The Future of the Professions : How Technology Will Transform the Work of Human Experts [Text] – OUP Oxford, 2015. – 256 p
- 5 **Gerd, L.** Technology vs. Humanity: The coming clash between man and machine Paperback [Text]. – London : Fast Future Publishing, 2016. – 272 p.
- 6 **Шобонов, Н. А., Булаева, М. Н., Зиновьева, С. А.** Искусственный интеллект в образовании [Текст] // Проблемы современного педагогического образования. – 2023. – № 3. – С. 288–290.
- 7 **Асмолов, А. Г., Асмолов, Г. А.** Интернет как генеративное пространство: историко-эволюционная перспектива [Текст] // Вопросы психологии. – 2019. – № 4. – С. 1–26.
- 8 **Ускова, Б. А., Фоминых, М. В.** Методика формирования soft skills у студентов вузов: теоретический и практический аспекты [Текст] //

Вестник Самарского государственного технического университета. Серия: Психолого-педагогические науки. – 2022. – № 1. – С. 77–92.

9 **Муратова, Г. И., Каланова, Ш. М.** Адаптация казахстанских вузов к новым образовательным реалиям: вызовы и перспективы [Текст]. – Астана: Независимое агентство по обеспечению качества в образовании (IQAA), 2024. – 15 с

10 **Перфильева, П. А.** Адаптация образовательных программ для цифрового поколения [Текст] // Молодой ученый. - 2024. - № 32 (531). - С. 145-147

11 **Mukhametkairov, A., Matayev, B., Matayeva, A., Fominykh, N.** Impact of utilizing the project method in the school educational environment on the development of soft skills in high school students [Text]. *European Journal of Contemporary Education*. – 2024. – 13(1). – P. 162–171.

12 **Sonmez, O. F., Kudysheva, A. A., Mukhametkairov, A. E.** High class students soft skills development technologies [Text]. «Pedagogical Bulletin of Kazakhstan». – 2023. – № 4. – P. 33–47

References

- 1 **Chen, L., Chen, P., & Lin, Z.** Artificial Intelligence in Education : A Review. *IEEE*. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2988510>
- 2 **Haenlein, M., & Kaplan, A. A.** Brief History of Artificial Intelligence: On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence. *California Management Review*. <https://doi.org/10.1177/0008125619864925>
- 3 **Halverson, R.** Rethinking Education in the Age of Technology: The Digital Revolution and Schooling in America by Allan Collins and Richard Halverson [Text]. - New York: Teachers College Press, 2009. – 192 p.
- 4 **Susskind, R., Susskind, D.** The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts [Text]. – Oxford : OUP, 2015. – 256 p.
- 5 **Gerd, L.** Technology vs. Humanity: The coming clash between man and machine Paperback [Text]. – London: Fast Future Publishing, 2016. – 272 p.
- 6 **SHobonov, N. A., Bulaeva, M. N., Zinov'eva, S. A.** Искусственный интеллект в образовании. [Artificial intelligence in education] [Text]. Problems of modern pedagogical education. – 2023. – № 3. P. 288–290.
- 7 **Asmolov, A. G., Asmolov, G. A.** Internet kak generativnoe prostranstvo: istoriko-evolyucionnaya perspektiva [The Internet as a generative space: a historical and evolutionary perspective] [Text]. Questions of psychology. – 2019. – № 4. P. 1–26.

8 Uskova, B. A., Fominyh, M. V. Metodika formirovaniya soft skills u studentov vuzov: teoreticheskij i prakticheskij aspekty [Methodology for the formation of soft skills among university students: theoretical and practical aspects] [Text]. Bulletin of the Samara State Technical University. Series: Psychological and pedagogical sciences. – 2022. – №1. – P. 77–92.

9 Muratova, G. I., Kalanova, SH. M. Adaptaciya kazhastanskikh vuzov k novym obrazovatel'nyh realiym: vyzovy i perspektivy [Methodology for the formation of soft skills among university students: theoretical and practical aspects] [Text]. – Astana: Independent Agency for Quality Assurance in Education (IQAA), – 2024. – 15 p

10 Perfil'eva, P. A. Adaptaciya obrazovatel'nyh programm dlya cifrovogo pokoleniya [Adaptation of educational programs for the digital generation] [Text]. A young scientist. – 2024. – № 32 (531). – P. 145–147

11 Mukhametkairov, A., Matayev, B., Matayeva, A., Fominykh, N. Impact of utilizing the project method in the school educational environment on the development of soft skills in high school students [Text]. European Journal of Contemporary Education. – 2024. – 13(1). – P. 162–171.

12 Sonmez, O. F., Kudysheva, A. A., Mukhametkairov, A. E. High class students soft skills development technologies [Text]. «Pedagogical Bulletin of Kazakhstan». – 2023. – №4. – P. 33–47

Received 01.10.24.

Received in revised form 17.10.24

Accepted for publication 12.11.24.

*Н. Ю. Фоминых¹, А. Е. Мухаметкаиров²,
К. О. Казиев³, Т. Азамат⁴, *Б. А. Матаев⁵*

¹Г. В. Плеханов атындағы Ресей экономика университеті,
Ресей, Мәскеу қ.

^{2,4,5}Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

³Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті,
Қазақстан Республикасы, Атырау қ.

26.10.24 ж. баспаға түсті.

29.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

04.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ИКЕМДІ ДАҒДЫЛАР ЖӘНЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ: ТЕХНОЛОГИЯ ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ SOFT SKILLS ТАЛАПТАРЫН ҚАЛАЙ ӨЗГЕРТЕДІ

Бұл мақалада жоғары сынып оқушыларының жасанды интеллект арқылы икемді дағдыларды дамыту арасындағы байланысты ашатын проблемалық мәселелер қарастырылады. Зерттеудің мақсаты-жасанды технологияның жоғары сынып оқушыларының икемді дағдыларына қойылатын талаптарға қалай әсер ететінін анықтау және оларды дамыту бойынша ұсыныстар беру. Зерттеу әдістері әдеби талдау, сауалнамалар, статистикалық талдау, жалпылау және салыстыру әдістері болды. Нәтижесінде, сауалнамаға қатысқан барлық төрт топтың (мұғалімдер, ата-аналар, жұмыс берушілер және оқушылар) пікірінше, жасанды интеллект технологиялары soft skills жоғары сынып оқушыларының даму талаптарын өзгертетіні анықталды. Зерттеудің теориялық маңызы бар, өйткені ол түсінікті кеңейтеді жасанды интеллект технологиясындағы икемді дағдылардың ролі мен маңыздылығы туралы және орта мектеп оқушыларының жұмсақ дағдыларға қойылатын талаптарына шынымен әсер ететін жаңа көзқарас береді. Практикалық маңыздылығы мектеп деңгейінде икемді дағдыларды дамытудың ұсынылған моделінде жатыр. Сондай-ақ, оның нәтижелері жоғары сынып оқушыларында қажетті икемді дағдыларды дамытуға бағытталған білім беру бағдарламалары мен әдістемелік материалдарды әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін. Зерттеу сонымен қатар орта мектеп оқушыларын AI технологиясы жағдайында жұмыс істеуге дайындауға бағытталған арнайы курстар мен тренингтер құруға негіз бола алады.

Кілтті сөздер: икемді дағдылар, жасанды интеллект, орта мектеп оқушылары, жұмсақ skills талаптары, мұғалімдер, ата-аналар, жұмыс берушілер.

Н. Ю. Фоминых¹, А. Е. Мухаметкаиров²,
К. О. Казиев³, Т. Азамат⁴, *Б. А. Матаев⁵

¹Российский экономический университет имени Г. В. Плеханова,
Российская федерация, г. Москва

^{2,4,5}Павлодарский педагогический университет имени Ә. Марғұлан,
Республика Казахстан, г. Павлодар

³Атырауский университет имени Х. Досмухамедова,

Республика Казахстан, г. Атырау

Поступило в редакцию 01.10.24.

Поступило с исправлениями 17.10.24.

Принято в печать 12.11.24.

ГИБКИЕ НАВЫКИ И ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ: КАК ТЕХНОЛОГИИ ИЗМЕНЯЮТ ТРЕБОВАНИЯ K SOFT SKILLS СТАРШЕКЛАССНИКОВ

В настоящей статье рассмотрены проблемные вопросы, раскрывающие связь между развитием у старшеклассников гибких навыков посредством искусственного интеллекта. Цель исследования - определить, как технологии искусственного влияния на требования к гибким навыкам у старшеклассников, и предложить рекомендации по их развитию. Методами исследования стали литературный анализ, опросы, методы статистического анализа, обобщения и сравнения. В результате установлено что действительно, по мнению всех четырех опрошенных групп (учителя, родители, работодатели и учащиеся) технологии ИИ изменяют требования к развитию у старшеклассников soft skills. Исследование имеет теоретическую значимость, так как оно расширяет понимание предоставляет новый взгляд о роли и значении гибких навыков в условиях технологий ИИ и на то, что действительно влияет на требования к soft skills у старшеклассников. Практическая значимость заключается в предложенной модели развития гибких навыков на уровне школы. А также его результаты могут быть использованы для разработки образовательных программ и методических материалов, которые можно будет направлены на развитие необходимых гибких навыков у старшеклассников.

Ключевые слова: гибкие навыки, искусственный интеллект, старшеклассники, требования к soft skills, учителя, родители, работодатели.

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/RTRZ3283>

*С. К. Шалабаев¹, С. К. Ксембаева², С. Илиева³,
М. С. Каюмова⁴, Б. Г. Сарсенбаева⁵

^{1,2,4}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар

³Софийски университет Св. Климент Охридски

София, Болгария

⁵Павлодарский педагогический университет имени Алкея Марғұлана,
Казахстан, г. Павлодар

*e-mail: sapar_shalabaev@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9057-721X>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1064-602X>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8756-8779>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6230-4307>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7883-932X>

ИЗУЧЕНИЕ ВЛИЯНИЯ УЧАСТИЯ В САМОУПРАВЛЕНИИ НА РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТОВ

Проблема развития личности студентов актуальна в теории и практике современной педагогики и психологии. Актуальность обозначенной темы статьи проблемы обоснована тем, что современное общество заинтересовано в молодежи, способной к принятию управленческих решений, которые были бы эффективными. Вовлечение студентов в студенческое самоуправление является одним из важнейших факторов формирования личностных качеств молодежи, так как это создает условия для развития лидерских качеств молодых людей. В данной статье приводится теоретическое обоснование актуальности представленной проблемы, рассматривается влияние студенческого самоуправления на развитие личностных качеств обучающихся, причем акцентируется процесс формирования личностных качеств, необходимых для управленцев, а также механизмы развития личности студентов высшей школы, вовлеченных в студенческое самоуправление. Практическая работа по теме данного исследования проводилась на базе Торайғыров университета и Казахского национального исследовательского

технического университета имени К. И. Сатпаева. Авторами применялись методы сравнительного анализа, опросы, ранжирование, интервьюирование. Применение данных методов позволило авторам изучить влияние участия в студенческом самоуправлении на развитие личностных качеств студентов. Результаты исследования нашли практическое применение в молодежной политике указанных вузов.

Ключевые слова: самоуправление, студенческое самоуправление, развитие, личность, лидерство.

Введение

Реалии нашего общества таковы, что очень четко обозначили значимую проблему потребности современного рынка труда в молодых специалистах, грамотных, обладающих стратегическим карьерным мышлением, способных быстро адаптироваться в профессиональной среде, умеющих принимать неформализованные управленческие решения. Был проведен анализ психолого-педагогической литературы по теме исследования, который показал, что современных трудов, предметом исследования которого было бы студенческое самоуправление недостаточно.

Студенческое самоуправление представлено в нормативных документах, так, например, в 2015 году был принят Закон «О государственной молодежной политике», где представлены основные моменты содержания и механизма реализации молодежной политики [1]. Среди ученых можно назвать работы Андреева В.И., касательно формирования личностных качеств студентов, необходимых для формирования конкурентноспособности [2]. Хочется отметить работы казахстанского автора Жампеисовой К.К., представившей модель национального воспитания учащейся молодежи Республики Казахстан, по мнению автора компоненты данной модели представлены в трех компонентах: этнической, гражданской и общенациональной [3].

Научных исследований, в которых рассматривалось бы развитие студенческого самоуправления немного, таким образом, мы наблюдаем следующее противоречие; потребность в обществе молодых людей, обладающих достаточно развитым управленческими качествами и недостаточным исследованием данной проблемы в педагогической науке, в частности в изучении процесса его развития в высшей школе. Поиск решения данной проблемы и привел нас к исследованиям в данном направлении. Объектом исследования является сам процесс развития самоуправления и его влияние на личности студентов.

Основной целью данного исследования стало выявление сущности понятия «студенческое самоуправление» и выявление его влияния на развитие личности студентов.

Для осуществления данной цели были определены и решены ряд задач.

Провести анализ психолого-педагогической литературы по теме исследования;

Выявить сущность и содержание понятия «студенческое самоуправление»;

Рассмотреть процесс влияния студенческого самоуправления на личности студентов, участвующих в нем.

В процессе решения представленных выше задач, исследуя представленную проблему, мы провели анализ психолого-педагогической литературы. Нас интересуют работы, в которых рассматриваются различные аспекты студенческого самоуправления, в этой связи есть необходимость остановиться на анализе понятий «управление». Управление давно является предметом исследований, и здесь мы можем обратиться к работам таких ученых, как А. Файоль, Линдалл Урвик, Джеймс Д. Муни, которые являются представителями административного управления. Следует отметить, что А.Файоль выделил 14 принципов управления, которые и сегодня являются теоретической основой управленческого процесса. И, обобщая взгляды ученых на данный термин, можно сказать, что управление, это такая наука, которая позволяет перевести систему в новое более высокое качественное состояние на основе целевой ориентации коллектива В плане характеристики личности принято говорить об ее ресурсности, об этом писал Марков В.Н. Причем, важно понимать, что ресурсность предполагает возобновляемость, то есть это сложная саморазвивающаяся и самовозобновляемая система. Мы знаем из психолого-педагогической литературы, что студенческий возраст - это особый период в жизни человека и именно в это период, формируется активная жизненная позиция, и именно этот период можно назвать начальным звеном в формировании жизненных ценностей. В работах И. А. Зимней, мы встретили следующее определение: студенчество - это особая социальная категория, специфическая общность людей, организационно объединённых институтом высшего образования [4]. Рассмотрим, какие же личностные качества необходимы молодым людям в процессе развития их управленческого потенциала. В работах Л.И. Уманского отмечаются такие качества, как: практический психологический ум как качество, природные предпосылки организаторских способностей, специфические свойства и индивидуальные различия личностей, способность видеть недостатки в действиях и поступках других людей,

психологический такт, требовательность к другим людям, склонность к организаторской деятельности и др. В работах М. Вудкок и Д. Френсис встречаются рассуждения о том, что для управленца важно обладать умением принятия решения. Если мы рассмотрим категорию «психология личности руководителя», то конечно же обратимся к психологическому термину «личность». Так например, Лейбниц считал самым существенным в личности совесть, Дж. Локк в своих научных трактатах отождествлял личность с самосознанием, Беркли употреблял понятие «личность» как синоним духа. Как видим, обращение к данному термину встречается в ранних трудах философов и ученых, сегодня ученые трактуют данный термин, как психологическую категорию, обозначающую стабильную и интегральную систему социально значимых черт, характеризующих индивида как человека определенной социальной общности. Проблема психологических детерминант качеств руководителя, его лидерского поведения в настоящее время окончательно не решена. Лидерство как социально-психологический феномен следует рассматривать в виде совокупности выдающихся черт личности, обеспечивающих лидерам возможность занять ведущую позицию, эффективно действовать и удерживать власть именно благодаря наличию этих уникальных черт. теории черт работали Е. Богардус, К. Смит, Р. Крюгер. В.Ш. Гузаиров в своей работе анализировал теорию черт, предлагаемую учеными Е. Богардус, К. Смит, Р. Крюгери, и отметил, что в работах Е. Богардус относительно качеств лидера, выделены такие качества, как ум, такт, чувство юмора, умение предвидеть, способность привлекать к себе внимание, энергия, сильный характер и т.д. По мнению П. Херси и К. Бланшар самые эффективные стили лидерства зависят от «зрелости» исполнителей. Зрелость не следует определять в категории возраста [5]. По мнению автора зрелость подразумевает способность нести ответственность за своё поведение, желание достигнуть поставленной цели, а также образование и опыт в отношении конкретной задачи.

Аспанова Г.З. в своем диссертационном исследовании пишет, «лидер это личность, обладающая индивидуально-психологическими качествами, позволяющими ей обрести высокий индивидуальный статус, оказывающий сильное влияние на окружающих, вдохновленных ею на достижение поставленных целей[6]. Исследователи выделяют четыре важнейших атрибута лидера: 1) лидерские способности (в основе – соответствующие качества), 2) статус, 3) влияние, 4) функции». Следует отметить диссертационное исследование Козыбаковой Г.М, которое посвящено формированию лидерства у будущих специалистов [7].

Также нам близко научное исследование Ушатов М.А., в котором изучены проблемы развития лидерского потенциала у студентов педагогического вуза, предлагается модель развития данного качества у студентов. Считаем, что в период студенчества возможно активное усвоение информации и формирование тех или иных умений, развитие тех или иных компетенций, в частности в процессе участия в студенческом самоуправлении. Более подробно процесс студенческого самоуправления был представлен в публикациях зарубежных ученых [8, стр.379], [9, стр 101], а также в нашей публикации под названием «Студенческое самоуправление как фактор оптимизации учебного процесса в условиях университета» [10, стр].

Материалы и методы

В процессе работы над данным исследованием были использованы: теоретические методы анализа литературы, опрос студентов на Google-платформе, сравнительный метод. Применение опроса позволяет в короткие сроки получить материал для выяснения реального состояния того или иного процесса, использование Google- платформы значительно облегчает процесс исследования. Из основных методов в данной статье мы применили сравнительный метод, который позволяет провести сравнение уровня развития студенческого самоуправления в университетах, наглядность и доступность применения данного метода на этом этапе позволяет представить реальное состояние искомой проблемы.

Также был использован метод интервьюирования для выяснения мнения студентов по отдельным вопросам. Метод интервьюирования позволяет более глубоко выяснить суть искомой проблемы.

Материалом для нашего исследования стали нормативные акты молодежной политики Республики Казахстан, работы казахстанских и зарубежных ученых, которые в тех или иных аспектах рассматривали студенческое самоуправление. Кроме того, мы изучили практический опыт процесса развития студенческого самоуправления в Торайғыров университете и Казахском национальном исследовательском техническом университете имени К. И. Сатпаева.

В исследовании приняли участие студенты 1-3 курсов, в общем количестве 127 человек в Торайғыров университете и 135 в Казахском национальном исследовательском техническом университете имени К.И. Сатпаева. Опрос был проведен на Google - платформе в период с 10.10.2022 по 10.11.2022 года. Респондентам были предложены вопросы, цель которых состояла в том, чтобы уточнить, как студенты относятся к студенческому самоуправлению в целом, какова степень их удовлетворенности организацией

студенческого самоуправления в вузе. Какие качества личности развиваются в процессе участия в студенческом самоуправлении? Кроме того, выяснили, какие направления студенческого самоуправления являются наиболее популярными, и как повлияло участие в самоуправлении на жизнь студентов.

Результаты и обсуждение

По проведенному опросу мы получили следующие результаты. По вопросу, относительно того, как студенты относятся к студенческому самоуправлению было предложено выбрать ответ из четырех предложенных вариантов. По Торайгыров университету мы получили следующие данные: а) 32,2 %, б) 21,2 %, в) 27,5 %, г) 19,1 %. По Сатпаев университету: а) 42,2 %, б) 24,4 %, в) 19,2 %, г) 14,2 %. Результаты опроса представлены в рисунке ниже.

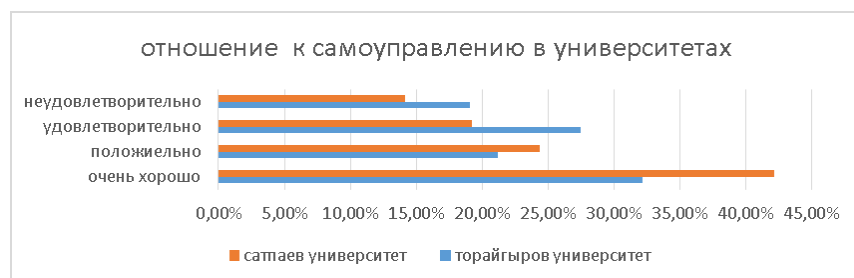

Рисунок 1 – Результаты опроса по первому вопросу

Как видим из рисунка, большая часть студенческой молодежи данных университетов очень хорошо и положительно относятся к тому, как организовано студенческое самоуправление в данных вузах. При этом, на момент проведения опроса в двух университетах определенное количество студентов все-таки читают, что организация студенческого самоуправления недостаточно логична и разнообразна.

На вопрос по степени удовлетворенности имеющимся уровнем студенческого самоуправления в университете мы дали возможность обучающимся выбрать один из трех ответов. Результаты следующие: в ТГУ: а) 37 %, б) 48 %, в) 15 %, в Сатпаев университете результаты выглядят следующим образом: а) 43,7 %, б) 32,5 %, в) 23,8 %.

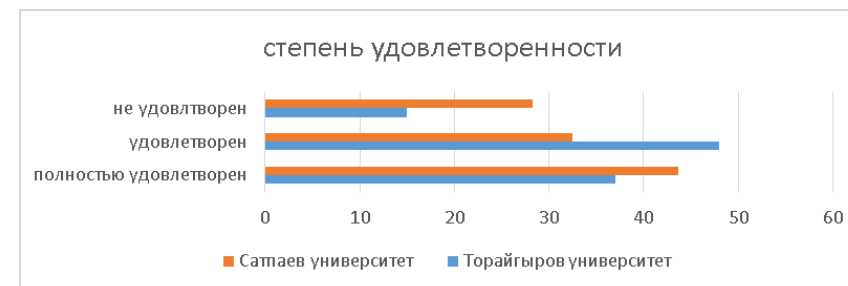

Рисунок 2 – Результаты опроса по второму вопросу

Как видим, сравнительно небольшая часть студенческой молодежи данных университетов не удовлетворена имеющимся положением дел. Тем не менее, значительная часть молодых людей, удовлетворена уровнем организации студенческого самоуправления.

На вопрос, какие качества личности развиваются в процессе участия в студенческом самоуправлении, получили следующие ответы в Торайгыров университете: в приоритете были такие качества, как уверенность – отметили 87 респондентов, активность – 73 респондента, самостоятельность – 69 человек, креативность – 67 человек, организованность – 55 человек, коммуникабельность – 53 человека, умение работать в команде – 51. Остальные качества повторялись в промежутке от 1 до 25 раз, это такие качества, как настойчивость, смелость, решительность, самообладание, пунктуальность, отзывчивость, аккуратность, самообладание, настойчивость, чуткость, целеустремленность, отзывчивость, смелость, уверенность, организованность и другие.

Результаты по данному вопросу в Сатпаев университете: креативность отметили 84 респондента, умение работать в команде – 81 человек, целеустремленность – 75 человек, ответственность – 61 человек, активность – 54 человека, настойчивость – 40 человек, остальные качества были выбраны респондентами в диапазоне от 1 до 25 раз: сдержанность, чуткость, пунктуальность, коммуникабельность, дисциплинированность, чуткость, настойчивость, самообладание, отзывчивость, организованность и другие.

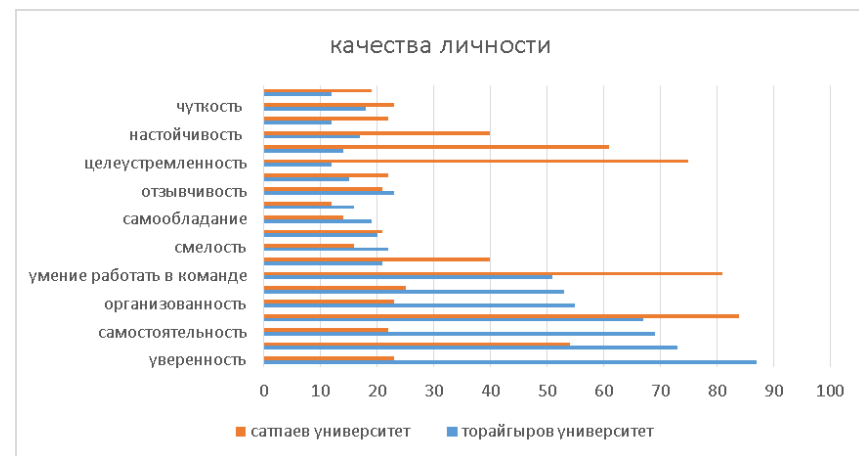

Рисунок 3 – результаты опроса по третьему вопросу

Как видим, имеются качества личности, коррелирующие в двух университетах. Следует отметить, что есть и такие качества, которые нашли отражение только в одном из двух университетов. Тем не менее, наиболее яркие качества личности, нашли свое отражение в ответах молодых людей в сравниваемых университетах: это уверенность, организованность, умение работать в команде, целеустремленность и самостоятельность.

На вопрос, какие направления студенческого самоуправления являются в современном учебном заведении популярными, мы получили следующие результаты. В Торайғыров университете респонденты чаще всего называли: волонтерское движение; команда TOU FM; студенческий театр; дебатный клуб; команда КВН.

В Сатпаев университете чаще выбирали: ENACTUS Satbayev University; дебатные клубы; Квн (русская лига) и Жайдарман (казахская лига); Спортклуб Satbayev University. Особый интерес у студенческой молодежи вызывают организации с определенной направленностью: социальной, экономической, спортивной и т.д.

По вопросу о том, как повлияло участие в студенческом самоуправлении на жизнь самих студентов мы получили ответы, в значительной степени полно характеризующие общественную жизнь респондентов в вузе. В Торайғыров университете наиболее часто встречаемыми были следующие варианты ответов: «я понимаю, что могу многое», «теперь я понимаю, как планировать свою жизнь», «у меня стал шире кругозор», «появилось много единомышленников», «мои интересы стали гораздо шире», «стало легче

общаться с разными людьми», «у меня оказывается есть организаторские способности», «мне нравится достигать успеха», «могу легко разговорить человека», «теперь понимаю какие знания мне нужны», «думаю поменять профессию, хочу заняться общественной деятельностью» и т.д.

В Сатпаев университете чаще встречались следующие ответы: «научился планировать свое время», «появилось желание в перспективе заняться общественной деятельностью», «стало больше друзей», «научился общаться с разными людьми», «это действительно круто - участвовать в самоуправлении», «вижу куда развиваться дальше», «вместе можно решать любой сложности задачи», «жизнь стала разнообразнее», «это круто!», «получил возможность заняться интересным делом» и т.д.

Для получения результатов проведенного исследования нами был применен сравнительный метод. Данный метод был использован разово, для получения информации, характеризующей настоящее положение дел по искомому вопросу. Представленные выше результаты исследования показали, что вовлечение молодежи в студенческое самоуправление в значительной мере способствует развитию личностных качеств. Как видим сравнение опросов в двух университетах показало, что значительная часть студентов видит положительные стороны участия в студенческом самоуправлении, причем, в обоих вузах более 50 % обучающихся либо вовлечены, либо относятся положительно к самому процессу участия в студенческом самоуправлении. Стоит отметить, что в сравниваемых вузах наиболее активными респондентами стали студенты 1,2 курсов (63 % от общего количества респондентов в Торайғыров университете и 59 % в Сатпаев университете).

Качества личности, полученные студентами в процессе студенческого самоуправления в обоих вузах можно ранжировать от наиболее часто встречаемого к наименее реже встречаемому следующим образом, в данном случае нами применен метод простого ранжирования: уверенность – самостоятельность – ответственность – организованность – креативность – коммуникабельность – умение работать в команде – настойчивость – сдержанность – пунктуальность.

Как видим, студенты данных университетов считают, что в процессе участия в студенческом самоуправлении значительно развиваются личностные качества, в частности это уверенность в себе, самостоятельность, ответственность. Именно эти качества отмечены как наиболее часто встречаемые. Проведенное исследование позволило сделать выводы о том, что участие обучающихся в студенческом самоуправлении положительно сказывается на формировании личностных качеств студентов.

Выводы

Результаты, полученные в ходе изучения влияния студенческого самоуправления на развитие личностных качеств, позволяют нам сделать следующие выводы:

- студенты активно вовлечены в студенческое самоуправление, и их выбор осуществляется самостоятельно, без участия кураторов и эдвайзеров;
- вовлечение студенческой молодежи в процесс самоуправления в значительной мере положительно влияет на процесс формирования личностных качеств, формируя важнейшие качества будущих управленцев;
- полученные данные можно использовать в процессе создания нормативных документов в сфере молодежной политики.

Список использованной литературы

1 О государственной молодежной политике. Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗРК.

2 **Андреев, В. И.** Конкурентология. Учебный курс для творческого саморазвития конкурентоспособности / В. И. Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий, 2013. – 468 с.

3 **Жампеисова, К. К.** Модель национального воспитания учащейся молодежи в Республике Казахстан // ВЕСТНИК КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», No1(69), 2021г, с.6

4 **Зимняя, И. А.** Педагогическая психология. Учебник для вузов. Изд. второе, доп., испр. И перераб. – М. : Издательская корпорация «Логос», 2000. — 384 с.

5 **Тулекова, Г. М.** Формирование управленческого потенциала студентов инженерно-технических специальностей в вузе : автореф. дисс. на соискание уч. степ. канд. педагогич. Наук. Кырг. Гос. Ун-т им. И. Арабаева. - Бишкек : 2012. – 25 с.

6 **Аспанова, Г. З.** Развитие лидерских способностей у младших школьников. Диссертация на соискание степени доктора философии (PhD) Алматы, – 2018. – 135с.

7 **Козыбакова, Г. М.** Формирование лидерских качеств у студентов вузов. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук, Туркестан, 2010

8 **Perez-Oquendo, Mabel, Romano, Gabriele, Farris, David P., Gandhi, Varsha, Wistuba, Ignacio I., Tillman, Robert E., Udan, Ryan, Mangahas, Paolo, Soundararajan, Rama.** A structured curriculum supporting biomedical trainees' transition into independent academic positions and early career success BMC Medical Education, 24(1), 2024 p 379

9 **Tareq Rasul, Sumesh Nair, Diane Kalendra, M.S. Balaji, Fernando de Oliveira Santini, Wagner Junior Ladeira, Raouf Ahmad Rather, Naveed Yasin, Raul V. Rodriguez, Panagiotis Kokkalis, Md Wahid Murad, Md Uzir Hossain** The International Journal of Management Education Volume 22, Issue 3, November 2024, p101

10 **Шалабаев, С.** Студенческое самоуправление как фактор оптимизации учебного процесса в условиях университета // Вестник Торайғыров университета, ISSN 2710-2661 Серия Педагогическая No 4. 2020 С.578-589

Reference:

1 О государственной молодежной политике [Law on State Youth Policy]. Zakon Respubliki Kazahstan ot 9 fevralya 2015 goda № 285-V ZRK.

2 **Andreev, V. I.** Konkurentologiya. Uchebnyj kurs dlya tvorcheskogo samorazvitiya konkurentosposobnosti [Competitiveness. A training course for creative self-development of competitiveness] / V.I. Andreev. – Kazan': Centr innovacionnyh tekhnologij, 2013. – 468 p.

3 **Zhampeisova, K. K.** Model' nacional'nogo vospitaniya uchashejsya molodezhi v Respublike Kazahstan [Model of national education of students in the Republic of Kazakhstan] // VESTNIK KazNPU im. Abaya, seriya «Pedagogicheskie nauki», No1(69), 2021g, p.6

4 **Zimnyaya, I. A.** Pedagogicheskaya psihologiya. [Educational Psychology. Textbook for Universities] Uchebnik dlya vuzov., ispr. I pererab. - M.: Izdatel'skaya korporaciya «Logos», 2000. – 384 p.

5 **Tulekova, G. M.** Formirovanie upravlencheskogo potenciala studentov inzhenerno-tekhnicheskikh special'nostej v vuze [Formation of managerial potential of students of engineering and technical specialties in the university] : avtoref. diss. na soiskanie uch. step. kand. pedagogich. Nauk. Kyrg. Gos. Un-t im. I. Arabaeva. - Bishkek : 2012. – 25p..

6 **Aspanova, G. Z.** Razvitie liderskih sposobnostej u mladshih shkol'nikov [Developing leadership skills in primary school students.]. Dissertaciya na soiskanie stepeni doktora filosofii (PhD) Almaty, 2018. 13.p.

7 **Қозыбақова, Г. М.** Formirovanie liderskih kachestv u studentov vuzov [Formation of leadership qualities in university students.]. Avtoreferat dissertacii na soiskanie uchenoj stepeni kandidata pedagogicheskikh nauk, Turkestan, 2010

8 **Perez-Oquendo, Mabel, Romano, Gabriele, Farris, David P., Gandhi, Varsha, Wistuba, Ignacio I., Tillman, Robert E., Udan, Ryan, Mangahas, Paolo, Soundararajan, Rama.** A structured curriculum supporting biomedical

trainees' transition into independent academic positions and early career success
BMC Medical Education, 24(1), 2024 p 379

9 **Tareq Rasul, Sumesh Nair, Diane Kalendra, M.S. Balaji, Fernando de Oliveira Santini, Wagner Junior Ladeira, Raouf Ahmad Rather, Naveed Yasin, Raul V. Rodriguez, Panagiotis Kokkalis, Md Wahid Murad, Md Uzir Hossain** The International Journal of Management Education Volume 22, Issue 3, November 2024, p101

10 **Shalabaev, S.** Studencheskoe samoupravlenie kak faktor optimizatsii uchebnogo protsessa v usloviakh universiteta [Student self-government as a factor in optimizing the educational process in a university setting] // Vestnik Toraigrov universiteta, ISSN 2710-2661 Seriya Pedagogicheskaya No 4. 2020 P.578-589

Поступило в редакцию 19.09.24.

Поступило с исправлениями 24.09.24.

Принято в печать 17.11.24.

*С. К. Шалабаев¹, С. К. Ксембаева², С. Илиева³,
М. С. Каюмова⁴, Б. Ф. Сарсенбаева⁵

^{1,2,4}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

³Софийски университеті Св. Климент Охридски
София, Болгария;

⁵Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

19.09.24. ж. баспаға түсті.

24.09.24. ж. түзетулерімен түсті.

17.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУҒА ҚАТЫСУДЫҢ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ДАМУЫҒА ӘСЕРІН ЗЕРТТЕУ

Қазіргі педагогика мен психологияның теориясы мен практикасында студенттердің тұлғалық қасиеттерінің даму мәселесі өзекті болып табылады. Мақаланың тақырыбы, көрсеткен мәселенің өзектілігі, қазіргі қоғамға тиімді болатын басқарушылық шешімдерді қабылдауға қабілетті жастарға қызығушылық танытуымен негізделді. Студенттердің өзін-өзі басқаруына студенттерді тарту жастардың тұлғалық қасиеттерін қалыптастырудың маңызды факторларының бірі болып табылады,

өйткені ол жастардың көшбасшылық қасиеттерін дамытуға жағдай жасайды. Бұл мақалада қойылған мәселенің өзектілігінің теориялық негіздемесі берілген, студенттердің тұлғалық қасиеттерінің дамуына студенттердің өзін-өзі басқаруының әсері қарастырылған, менеджерлерге қажетті тұлғалық қасиеттердің қалыптасу процесіне, сонымен қатар тұлғаның қалыптасу механизміне тоқталған студенттердің өзін-өзі басқаруына тартылған жоғары сынып оқушыларының дамуы. Осы зерттеу тақырыбы бойынша тәжірибелік жұмыс Торайғыров университеті мен Қ.И. Сәтбаев университетінде жүргізілді. Авторлар салыстырмалы талдау, сауалнама, рейтинг және сұхбат әдістерін пайдаланды. Бұл әдістерді қолдану авторларға студенттік өзін-өзі басқаруға қатысудың студенттердің жеке қасиеттерін дамытуға әсерін зерттеуге мүмкіндік берді. Зерттеу нәтижелері осы университеттердің жастар саясатында практикалық қолданысын тапты.

Кілтті сөздер: өзін-өзі басқару, студенттік өзін-өзі басқаруы, даму, тұлға, көшбасшылық.

*S. K. Shalabaev¹, S. K. Xembayeva², S. Ilieva³

M. S. Kayumova⁴, B. G. Sarsenbayeva⁵

^{1,2,4}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

Sofia University St. Kliment Ohridski

Sofia, Bulgaria;

Pavlodar Pedagogical University im.Alkey Margulan.

Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 19.09.24.

Received in revised form 24.09.24.

Accepted for publication 17.11.24.

STUDYING THE INFLUENCE OF PARTICIPATION IN SELF- GOVERNMENT ON THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' PERSONAL QUALITIES

The problem of students' personality development is relevant in the theory and practice of modern pedagogy and psychology. The relevance of the problem identified by the topic of the article is justified by the fact that modern society is interested in young people capable of making management decisions that would be effective. Involving students in student

self-government is one of the most important factors in the formation of personal qualities of young people, as this creates conditions for the development of leadership qualities of young people. This article provides a theoretical justification for the relevance of the presented problem, examines the influence of student self-government on the development of students' personal qualities, emphasizing the process of formation of personal qualities necessary for managers, as well as the mechanisms of personality development of higher school students involved in student self-government. Practical work on the topic of this research was carried out on the basis of Toraighyrov University and the Kazakh National Research Technical University named after K.I. Satpayev. The authors used methods of comparative analysis, surveys, ranking, interviewing. The use of these methods allowed the authors to study the influence of participation in student self-government on the development of students' personal qualities. The results of the study have found practical application in the youth policy of these universities.

Keywords: self-government, student self-government, development, personality, leadership.

ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ, ЭТНОПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКА

FTAMP 14.15.25

<https://doi.org/10.48081/WZEU6983>

*Қ. Т. Бибекөв¹, А. Қ. Жұмыкбаева², М. К. Аблаева³

¹«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.

²«Өрлеу» Біліктілікті Арттыру Ұлттық Орталығы АҚ,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.

³«Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, Қазақстан
Республикасы, Астана қ.

*e-mail: kanysh@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2850-9637>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9185-018X>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3841-6370>

ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ДАМУЫНА АТТЕСТАТТАУДЫҢ ЫҚПАЛЫ ТУРАЛЫ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Мұғалімдерді бағалау мен кәсіби даму арасындағы байланыс зерттеудің маңызды саласы болып табылады, өйткені бағалау процестері мұғалімдердің өсуі мен тиімділігіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Мұғалімді бағалау жүйелері тиімді жобаланса, оқыту тәжірибесін де, оқушылардың нәтижелерін де жақсартып отырып, кәсіби дамуға ықпал ете алады. Бұл зерттеу жалпы білім беретін мектеп мұғалімдерінің Қазақстандағы мұғалімдерді бағалаудың (аттестаттаудың) олардың кәсіби дамуына әсері туралы түсініктерін зерттейді. Осы тұрғыда ауқымды эмпирикалық зерттеулердің аздығын ескере отырып, бұл зерттеу осы саладағы зерттеулер қатарын толықтыруға бағытталған. Астана мен Атыраудағы орыс, қазақ тілді, ауылдық және қалалық мектептерді қамтитын он мектепте фокус-топтық сұхбаттар жүргізілді, сонымен қатар бағалауға қатысты тиісті құжаттарды талдау қамтылды. Нәтижелер мұғалімдердің көпшілігі бағалау процесін кәсіби дамудан бөлек қарастыратынын және олардың арасындағы байланыс шамалы екенін көрсетеді. Мұғалімдер

жоғары біліктілік деңгейіне қарамастан сыныптағы оқыту тәжірибесінде айтарлықтай өзгерістерді байқамайды. Зерттеу сонымен қатар жоғары біліктілік санаты оқушылардың оқу нәтижелерін жақсартуға міндетті түрде кепілдік бермейтінін көрсетті. Бұл мақалада мұғалімді бағалау жүйелерін кәсіби өсумен жақсырақ сәйкестендіру бойынша ұсыныстар ұсынып, педагогтар, зерттеушілер және саясаткерлер үшін салдары талқыланады.

Кілтті сөздер: мұғалімдерді аттесттау, мұғалімдерді бағалау, біліктілікті арттыру, білім сапасы, мұғалімнің біліктілігі.

Кіріспе

Қазақстан Республикасында «Педагогтерді аттестаттаудан өткізу қағидалары мен шарттарына» сәйкес педагогтің біліктілік деңгейі анықталады және оның нәтижелері бойынша біліктілік санаттары беріледі. Педагогтің біліктілік деңгейі «Педагог» кәсіптік стандартына сәйкес анықталады. «Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында» педагогтердің кәсіби дамуы қалай жүзеге асатыны белгіленген [1]. Қазақстан Республикасында педагогтің мәртебесі, біліктілік санаттарына қойылатын талаптар мен соған сәйкестігін бағалау жүйесі ресми құжаттарда анықталған. Сонымен бірге педагогтердің кәсіби дамуы мен біліктілік санаттарын бағалау үшін аттестаттау өзара тығыз байланыста қарастырылғанына көз жеткіземіз.

Мақалада педагогтердің кәсіби дамуына аттестаттаудың ықпалы туралы мұғалімдердің көзқарастарын анықтауды мақсат еттік. М.Франк Пажарес білім саласындағы мұғалімдердің сенімдері мен көзқарастарын зерттеуге арналған еңбектерге шолу жасай келе, мұғалімдердің сенімдері мен тәжірибелері арасында тығыз байланыс барына көз жеткізген [2, 326-б.]. Сондықтан да өзінің кәсіби дамуы мен аттестаттаудың арасында қандай байланыс бар екендігі туралы мұғалімнің көзқарасын анықтау аса маңызды. Бұл болашақта мұғалімдерді аттестаттау жүйесін қалай жетілдіруге болады деген сұраққа жауап алуымызға мүмкіндік береді деп ойлаймыз.

Материалдар мен әдістері

Зерттеулер көрсеткендей, мұғалімдерді тиімді бағалау жүйелері кәсіби дамуды айтарлықтай жақсартып алады. Мысалы, Бадри және басқа зерттеушілер бағалау және кері байланыс механизмдерінің мұғалімдерге үлкен әсер ететінін, олардың жұмысын жақсартып, кәсіби өсуіне ықпал ететінін атап көрсетеді [3]. Бұл Сауд Арабиясындағы зерттеу нәтижелерімен де сәйкес келеді, онда конструктивті мұғалімдерді бағалау процестері

кәсіби дамуды жақсартып, оқыту сапасын арттыра алатыны анықталды [4]. Сонымен қатар Чжан мен Нг мұғалімдерді бағалау білім беру сапасын арттырудың маңызды құралы болып табылатынын және оқытуды жетілдіру салаларын анықтау арқылы кәсіби дамуға ықпал ете алатынын алға тартады [5]. Алайда бағалау жүйелерінің тиімділігі олардың іске асырылуына байланысты. Көптеген зерттеулер нашар орындалған бағалау процестері мұғалімдер арасында теріс пікірлер туғызатынын, нәтижесінде өсуге емес, қорқыныш пен қарсылыққа әкелетінін атап көрсетеді. Мысалы, Румыниядағы мұғалімдерді бағалауды зерттегенде Фордхэм және басқа авторлар бағалау жүйелерінің дамытушылық қызметі жиі шектеулі болғанын және олардың мұғалімдердің өсуіне қолдау көрсету қабілетіне кері әсер еткенін байқады [6]. Сондай-ақ бағалау мен кәсіби дамудың өзара байланысы мектеп мәдениеті мен көшбасшылығына байланысты [7]. Кеоч мұғалімдерді дамыту стратегиялары мен орындауды бағалау тәжірибелері мұғалімдердің өсуіне тиімді қолдау көрсету үшін сәйкес болуы керектігін атап өтеді [8]. Бұл пікірді Отиено және басқалардың зерттеу нәтижелері де қолдайды [9].

Халықаралық әдебиеттерден айырмашылығы, Қазақстандағы білім беру зерттеулері мұғалімдерді бағалаудың кәсіби дамуға әсерін немесе бағалауды мұғалімдердің кәсіби дамуының факторы ретінде сирек зерттеген. Мұғалімдерді бағалаудың кәсіби дамуға әсері туралы қорытындылар арнайы зерттеулермен расталмаған. Қазақстанда М.Аблаева орта мектеп мұғалімдерінің кәсіби дамуға бағытталған мұғалімдерді бағалау туралы көзқарастары мен пікірлерін зерттеп, көптеген мұғалімдер бағалауды даму үдерісі емес, есеп беру негізіндегі міндетті бағалау процедурасы ретінде қабылдайтынын анықтады [10].

Зерттеуші Линда Дарлинг-Хаммонд әлемдік білім беру жүйелеріндегі озық тәжірибелерді саралай келе, мұғалімдерді бағалауда мұғалімнің мақсаты мен қажеттілігіне сәйкес келетін кәсіби дамуды қамтитын тиімді кері байланыс болу керектігін айтқан [11]. Сингапурде кәсіби өсу жүйесінде мұғалімдер неғұрлым ілгері деңгейге көтерілу үшін белгілі бір критерийлерге сәйкес болу керек. Сондай-ақ Англия, Австралия сияқты елдерде де мұғалімдерге бағалау нәтижелері бойынша кәсіби даму қажеттіліктерін көрсеткен кері байланыс беріледі [12]. Білім жүйесі қызығушылық тудырып отырған бірқатар елдер педагогтерді аттестаттау процесін олардың кәсіби дамуымен тығыз байланыста қарайды.

Педагогтерді аттестаттауға және олардың кәсіби дамуына қатысты құжаттарды зерделеп, теориялық еңбектер мен ғылыми көзқарастарға шолу жасау барысында контент-талдау, салыстыру, жүйелеу әдістері пайдаланылды. Педагогтерді аттестаттау мен олардың кәсіби дамуы

арасындағы байланыс туралы мұғалімдердің көзқарастары мен ұстанымдарын анықтау үшін эмпирикалық әдістердің ішінде фокус-топтарда сұхбат жүргізу таңдалып алынды. Өйткені фокус-топта сұхбат жүргізу неғұрлым көбірек респонденттерді қамтуға және мұғалімдер өздеріне таныс әріптестерінің ортасында өздерін еркін сезініп, ойларын ашық айта алады деп есептелді. Қазақстан жағдайында зерттеудің сенімділігін қамтамасыз ету үшін фокус-топ өткізуге Астана қаласы және Атырау облысының орыс, қазақ тілді және ауыл, қала мектептерінен он мектеп таңдап алынды. Сонымен бірге шағын жинақты мектеп мұғалімдерінің де болуы ескерілді. Мектептерде 2023 жылдың қараша айынан бастап, 2024 жылдың наурыз айы аралығында фокус-топтарда сұхбаттар өткізілді. Фокус-топтағы әрбір мұғалімнің пікірін тындауға мүмкіндік болу үшін топтың құрамын 6-8 респонденттен асырмау көзделді. Фокус-топтар аяқталған соң, сұхбаттың транскрипті жасалып, құпиялық сақтау және материалды өңдеу үшін кодталды. Фокус-топ ауқымды зерттеу аясында жүргізілгендіктен, аттестаттауға мұғалімдердің көзқарасын анықтауға көмектесетін үш сұрақ іріктеліп алынды:

Педагогтің біліктілік санатының жоғарылауымен оның тәжірибесінде қандай өзгеріс болу керек деп ойлайсыз?

Педагогтің біліктілік санатының жоғарылауымен оқушыларының білім сапасы жақсарады деп санайсыз ба?

Аттестаттауға дайындық пен сіздің кәсіби дамуыңыздың арасында қандай байланыс бар?

Осы сұрақтарға жауап алу барысында мұғалімдердің аттестаттау мен өздерінің кәсіби дамуы арасындағы байланысқа көзқарастары қандай екендігін анықтауға болады деген тұжырымға келдік.

Фокус-топтағы сұхбаттар NVivo 14 платформасында жинақталып, талданды. Фокус-топ сұхбаттарының нәтижелерін талдауда интерпретация, талдау-жинақтау, контент-талдау әдісі, конверсациялық әдістер қолданылды. Мысалы, респонденттермен сұхбат барысында қаншалықты шынайылығын, арада белгілі бір кедергілердің болмауын қамтамасыз ету мақсатында конверсациялық әдіс пайдаланылды. Дискурстық талдау әдісін пайдалана отырып, респонденттердің жауабының астарында қандай мазмұн жатқаны, жауабына ықпал етуі мүмкін менталды-мәдени факторлар қандай екені зерделенді.

Нәтижелер және талқылау

Зерттеудің келесі кезеңінде фокус-топта жүргізілген сұхбаттардың кодталған нәтижелері талдауға түсті. «Педагогтің біліктілік санатының жоғарылауымен оның тәжірибесінде қандай өзгеріс болу керек деп ойлайсыз?» деген сұраққа педагогтердің жауаптарын талдап көрейік. 31БГ

респондент біліктілік санаты педагог-шебер: біліктілік санаты артқан сайын жауапкершілік артқанын айтады. Мектеп әкімшілігі тарапынан біліктілік санаты жоғары мұғалімдерге әріптестермен өрекеттестік, семинарлар, ашық сабақтар, тәлімгерлік жасау міндеттері жүктеледі. 31НГ педагог-зерттеуші де біліктілік санаты артқан сайын қауымдастықта көбірек жұмыс істейтінін, тәжірибесін тарататынын айтты. Педагог-сарапшы 31НС біліктілік санаты өскеннен кейін өзінің сайысқа қатысатын оқушыларының саны артқанына назар аудартады. Дегенмен сыныптағы оқыту мен әдістемеге қандай өзгеріс енгенін нақты айта алмады. Сондай-ақ 1ЖС педагог-шебер өз жауабында жас мұғалімдерге тәлімгерлік жасауға, олардың сабақтарына қатысып кері байланыс беріп, қолдау көрсетуге басымдық бергенін және ол мұғалімдердің тәжірибесі жақсарғанын атап өтті. Біліктілік санаты артқан сайын тәжірибе де арта береді дегенмен мұғалімдердің көпшілігі келіседі. 5КС педагог-модератор, педагог-сарапшы немесе педагог-шебердің тәжірибесінде айырмашылық жоқ, мұғалімдер біліктілік санатын алуға тек материалдық жағдайларын көтеру үшін барады деді. 5МТ жас мұғалім өз алдына мақсат қойып, ізденіп, дайындығын күшейтсе, мұғалім-зерттеушіден де артық сабақ беруі мүмкін. Ол үшін оқушыларды, мамандықты жақсы көру керек деген ой айтты. 5СК педагог-модератор санатындағы респондент мұғалім тәжірибесінде сабақ беру маңызды орын алатынын және аттестаттау кезінде сабаққа басымдық берілу керек екеніне тоқталды. ИИМ педагог-модератор жастардың ішінде креативтілері бар, оқушыларды пәнге қызықтыра біледі деді. Жасына қарамастан, педагог-зерттеуші, педагог-шебер санаттарын алған жас мұғалімдер де бар. Ең бастысы ынта болу керек деп ойлаймын деген пікір білдірді.

Бірінші сұрақ бойынша сұхбатқа қатысқан мұғалімдердің басым көпшілігі, шамамен, 82 пайызы мұғалімнің тәжірибесі дегенде сыныптағы оқытуға басымдық береді. Әрі аттестаттау кезінде мұғалімнің сыныптағы тәжірибесі жеткілікті түрде ескеріле бермейді деген пікір білдіреді. Мұғалім-шебер, мұғалім-зерттеушілер біліктілік санаты жоғарылаумен бірге, оларға мектеп әкімшілігі тарапынан тәжірибе тарату, жас мұғалімдерге тәлімгерлік жасау, әріптестері үшін семинарлар сияқты тағы да басқа міндеттер жүктелетінін айтады. Біліктілік санаты жоғары мұғалімдердің шамамен 20 пайызы өз бастамаларымен оқушыларды зерттеу жұмысына тарту, жас мұғалімдерге тәлімгерлік жасау сияқты тағы да басқа жүктемелерді алады. Мұғалімдер тәжірибені еңбек өтілімен байланыстыратыны байқалады. 13К респонденттің тәжірибелі мұғалімнің оқушыны түсіну туралы пікірі өте құнды болды. Болашақ мұғалімдер тәжірибелік зерттеулер арқылы оқушылардың оқуы қалай жүретінін түсінетіндігі туралы зерттеу жүргізген

Лео Мой Моой мен Мунира Мохсин оқушылардың қалай оқитыны жөніндегі түсінік мұғалімдерге тәжірибемен келеді деген болжам жасайды [16].

Келесі кезекте мұғалімдерден «Педагогтің біліктілік санатының жоғарылауымен оқушыларының білім сапасы жақсарады деп санайсыз ба?» деген сұраққа жауап беруді өтіндік. Педагог-шебер санатындағы 31НС респондент оқушының білім сапасы мұғалімнің тақырыпты терең түсіндіріп, оқушыны қызықтыра білуіне, шеберлігіне байланысты деген тұжырым жасады. Өз тәжірибесін мысалға ала отырып, мұғалімнің біліктілік санаты мен оқушылардың білім сапасы тікелей байланысты емес деген пікірге келді. 31ӨГ педагог-модератор санатындағы жас маман да осы пікірге қосылды. 5ӨҚ педагог-модератор: «Бұл жерде мынандай фактор бар деп ойлаймын. Егер де біліктілік санатының талаптарына сәйкес құжаттарды жинау үшін бір-бір шарадан өткізіп, сонымен ғана шектеліп, әрі қарай өзі кәсіби тұрғыда дамымаса, ол сабағын да сондай деңгейде өткізеді деп ойлаймын. Ал егер мұғалім үнемі даму үстінде болса, зерттеу үстінде болса, оның сабақтары сәйкесінше жоғары деңгейде өтеді». ІГС педагог-сарапшы де біліктілік санатының жоғары болуы оқушылардың білім сапасына ықпал етпейтінін айта келе, кейбір мұғалімдер аттестаттау уақыты жақындағанда, оқушылардың білім сапасы көрсеткіштерін жасанды түрде көтеретінін айтты.

Жалпы алғанда, фокус-топта сұхбатқа қатысқан мұғалімдердің барлығы дерлік біліктілік санатының жоғары болуы оқушылардың білім сапасының да жоғары болуына кепілдік бермейтініне келіседі.

«Аттестаттауға дайындық пен сіздің кәсіби дамуыңыздың арасында қандай байланыс бар?» деген сұрақ та респонденттерді ойландырды. 31НС аттестаттау мерзімі жақындағанда, талаптар бойынша тиісті дәлелдемелердің болуына жұмыс істейтінін айтты. Ал енді біліктілік санатына дайындық барысы мен кәсіби даму арасындағы тікелей байланыс туралы дәлелді пікір айта алмады. Мұғалім-сарапшы санатына дайындалып жүрген 31ЕӨ да аттестаттауға дайындық кезінде өзінің кәсіби дамуына нақты дәлелдер келтіре алмады. ІМД педагог-сарапшы аттестаттауға дайындық пен кәсіби даму арасында байланыс жоқ деп, үзілді-кесілді өз пікірін білдірді. ІЖМ да осы пікірді қолдады. Педагог-зерттеуші үшін мақала жариялау талабы бар. Мұғалім өзінің әдістемелік тақырыбы бойынша мақала жазайын десе, ол журналдың талабына сәйкес келмейді, баспаға қабылдамайды. Еріксіз басқа тақырыпқа, мүлде өзін қызықтырмайтын мәселеге мақала жазады. 2МГ болашақ педагог-сарапшы аттестаттауға дайындық барысында кәсіби даму да жүріп жатады деген пікірде.

Мұғалімнің аттестаттауға дайындығы мен кәсіби дамуы арасындағы байланыс туралы респонденттердің пікірлері екіге жарылды. Аттестаттауға

дайындық пен кәсіби даму арасында байланыс жоқ деп санайтындар аттестаттауға дайындық талаптары мен мұғалімдердің кәсіби даму мақсаттары өзара қабыса бермейтінін айтады. Аттестаттауға дайындық пен мұғалімнің кәсіби дамуы арасында байланыс бар деп санайтын респонденттер аттестаттауға дайындық кезінде мұғалім ізденіс үстінде болатынына назар аудартады.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Бұл зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және Жоғары Білім Министрлігінің Ғылым комитеті (Грант № АР19679296) тарапынан қаржыландырылған.

Қорытынды

Зерттеу барысында педагогтердің кәсіби дамуына аттестаттаудың ықпалы туралы мұғалімдердің көзқарастары талдауға түсіп, осы мәселеге қатысты проблемалар сараланды. Маңызды мәселелердің бірі мұғалімдердің көпшілігінде педагогтің басты қызметі сыныптағы оқыту және оқушыларға сапалы білім беру екендігіне басымдық береді. Жалпы алғанда, білім саласындағы жаңашылдықтар мен реформалардың барлығы да оқушыға сапалы білім беруге бағытталған. Мұғалімдердің басым бөлігі аттестаттау мен өздерінің кәсіби дамуын бір-бірінен бөліп қарайды. Оның басты себептері аттестаттау талаптарына сәйкес дәлелдеме ұсынудағы мұғалімдерге кездесетін кедергілер; мұғалімдердің «Педагог» кәсіптік стандарты, аттестаттау қағидалары сияқты тағы да басқа құжаттарды жете зерделеуінде болып отыр. Демек, мұғалімдер арасында нормативті құжаттарды таныстыру, талқылауға қатысты іс-шаралар жүргізілуі керек. Мұғалімдер «Педагог» кәсіптік стандарты негізінде өздерінің сатылы кәсіби дамуының навигаторы жатқанын түсінген жағдайда, өзінің кәсіби дамуын аттестаттаудан бөліп қарамай, жоспарлы түрде жүзеге асыратын болады деп ойлаймыз. Сондықтан да мұғалімдерге кәсіби даму және оған ықпал ететін факторлар туралы әдістемелік ұсынымдар қажет. Сонымен бірге мұғалімдер өз зерттеулерінің нәтижелерін ғылыми басылымдарға ұсыну барысында да кедергілерге ұшырайды. Авторлық бағдарламаларды дайындау, апробациядан өткізу, ұсыну кезінде де әдістемелік-ұйымдастырушылық қиындықтарға тап болады. Аттестаттау педагогтің біліктілік деңгейін анықтау үшін жүргізілетін рәсім болғандықтан, мұғалімнің өз кәсіби дамуын көрсететін дәлелдемелерді кедергісіз ұсынуына мүмкіндіктің бар я жоқтығы да ескерілуі керек. Қабылданған нормативтік құжаттарда білім саласының дамуы, педагог мәртебесі, оның кәсіби дамуы өзара байланысты жүйе ретінде қаралады. Демек, ол жүйенің өміршең болып жұмыс істеп кетуі үшін жүйенің

барлық элементтері жұмыс істеуі керек. Аттестаттау проблемалары жеке мұғалімнің ғана проблемасы емес.

Пайдаланылған деректер тізімі

1 Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 қаулысы.

2 **Pajares, F.** Teachers' beliefs and educational research: cleaning up a messy construct [Текст] // Review of Educational Research 62. – 1992. – №62. – С. 307 – 332.

3 **Badri, M., Ali, A., Guang, Y., Asma, A. R., and Rabaa, A.** A structural equation model of determinants of the perceived impact of teachers' professional development – the Abu Dhabi application [Текст] // Sage Open. – 2017. – № 2. – 7:215824401770219. <https://doi.org/10.1177/2158244017702198>

4 **Hakim, B. M.** Teacher evaluation as a tool for professional development: A case of Saudi Arabia [Текст] Advances in Language and Literary Studies. – 2015. – № 6(5). – С. 97–103. <https://doi.org/10.7575/aiac.all.v.6n.5p.97>

5 **Zhang, X., and Ng, H.** An effective model of teacher appraisal [Текст], Educational Management Administration & Leadership. – 2016. – №2(45). – С. 196–218. <https://doi.org/10.1177/1741143215597234>

6 **Fordham, E., Kirsteen, H., Looney, A., Kitchen, H., and Maghnouj, S.** Teacher appraisal in Romania: ensuring appraisal supports teachers' professional development [Текст] OECD Publishing. – 2017. – С.121 – 166. <https://doi.org/10.1787/9789264274051-7-en>

7 **Hilton, A., Geoff, H., Shelley, D., and Merrilyn, G.** School leaders as participants in teachers' professional development: the impact on teachers' and school leaders' professional growth [Текст] Australian Journal of Teacher Education. – 2015. – № 12(40). <https://doi.org/10.14221/ajte.2015v40n12.8>

8 **Koach, B. Ch.** The effect of frequency of teacher performance appraisal activities on teacher progression in Bomet County, Kenya [Текст] East African Journal of Education Studies. – 2023. – № 3. – С. 304–310. <https://doi.org/10.37284/eajes.6.3.1577>

9 **Otieno, T., Matula, Ph., and Ursulla, A. O.** Professional development appraisal and teacher performance among secondary schools in Migori county [Текст] International Journal of Scientific Research and Management.-2021.-№ 11(9). – С.1973–1982. <https://doi.org/10.18535/ijerm/v9i11.e102>

10 **Ablayeva, M.** Teacher Appraisal for Professional Learning: Perspectives and Perceptions from One Secondary School in Kazakhstan [Текст] //, Unpublished Doctoral Dissertation, Nazarbayev University. – 2022.

11 **Darling-Hammond, L.** One Piece of the Whole Teacher Evaluation as Part of a Comprehensive System for Teaching and Learning [Текст] American Educator. – 2014.

12 **Комарова, Т. С.** Профессиональный стандарт педагога: сравнительный анализ оценки профессиональной деятельности в зарубежных странах//Кант. Педагогические науки. Декабрь 2020 г. № 4(37): – С409–418

13 **Lew, M. M., & Munira, M.** How do Pre-service Teachers Develop Understanding of Student Learning through Action Research Project/// Proceda a-Social and Behavioral Sciences. – 2014. – № 114. – С. 877–882.

References

1 Qazaqstan Respublikasynda mекteпke deingі, орта, tehnikalyq және kәсіptіk bіlіm berudi damytudyñ 2023 – 2029 jyldarға арналған тұjыrymdamasyn bekitu туралы Qazaqstan Respublikasy Үкіmetінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 249 qaulysy [Resolution No. 249 of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023, on the approval of the Concept for the Development of Preschool, Secondary, Technical, and Vocational Education in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029].

2 **Pajares, F.** Teachers' beliefs and educational research: cleaning up a messy construct [Text] // Review of Educational Research 62. – 1992. – № 62. – P. 307 – 332.

3 **Badri, M., Ali, A., Guang, Y., Asma, A. R., and Rabaa, A.** A structural equation model of determinants of the perceived impact of teachers' professional development – the Abu Dhabi application [Text] // Sage Open. – 2017. – № 2. – 7:215824401770219. <https://doi.org/10.1177/2158244017702198>

4 **Hakim, B. M.** Teacher evaluation as a tool for professional development: A case of Saudi Arabia [Text] Advances in Language and Literary Studies. – 2015. – № 6(5). – P. 97–103. <https://doi.org/10.7575/aiac.all.v.6n.5p.97>

5 **Zhang, X., and Ng, H.** An effective model of teacher appraisal [Text], Educational Management Administration & Leadership. – 2016. – № 2(45). – P.196–218. <https://doi.org/10.1177/1741143215597234>

6 **Fordham, E., Kirsteen, H., Looney, A., Kitchen, H., and Maghnouj, S.** Teacher appraisal in Romania: ensuring appraisal supports teachers' professional development [Text] OECD Publishing. – 2017. – P.121–166. <https://doi.org/10.1787/9789264274051-7-en>

7 **Hilton, A., Geoff, H., Shelley, D., and Merrilyn, G.** School leaders as participants in teachers' professional development: the impact on teachers' and school leaders' professional growth [Text] Australian Journal of Teacher Education.-2015.-№12(40). <https://doi.org/10.14221/ajte.2015v40n12.8>

8 **Koech, B.** Ch. The effect of frequency of teacher performance appraisal activities on teacher progression in Bomet County, Kenya [Text] East African Journal of Education Studies. – 2023. – № 3. – P.304–310. <https://doi.org/10.37284/eajes.6.3.1577>

9 **Otieno, T., Matula, Ph., and Ursulla, A. O.** Professional development appraisal and teacher performance among secondary schools in Migori county [Text] International Journal of Scientific Research and Management. – 2021. – №11(9). – PC.1973-1982. <https://doi.org/10.18535/ijstrm/v9i11.e102>

10 **Ablayeva M.** Teacher Appraisal for Professional Learning: Perspectives and Perceptions from One Secondary School in Kazakhstan [Text] //, Unpublished Doctoral Dissertation, Nazarbayev University. – 2022.

11 **Darling-Hammond, L.** One Piece of the Whole Teacher Evaluation as Part of a Comprehensive System for Teaching and Learning [Text] American Educator.-2014.

12 **Komarova, T. S.** Professional'ny`j standart pedagoga: sravnitel'ny`j analiz ocenki professional'noj deyatel'nosti v zarubezhny`x stranax [Professional standard for teachers: A comparative analysis of the evaluation of professional activities in foreign countries] //Kant. pedagogicheskie nauki. December. – 2020, No. 4(37): pp. 409-418.

13 **Lew, M. M., & Munira, M.** How do Pre-service Teachers Develop Understanding of Student Learning through Action Research Project/// Proceda a-Social and Behavioral Sciences. – 2014. – № 114. – P.877–882.

07.10.24 ж. баспаға түсті.

21.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

12.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*Қ. Т. Бибеков¹, А. Қ. Жұмыкбаева², М. К. Аблаева³

¹АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»,
Республика Казахстан, г. Астана

²АО "Национальный Центр Повышения Квалификации «Өрлеу»,
Республика Казахстан, г. Астана

³АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы»,
Республика Казахстан, г. Астана

Поступило в редакцию 07.10.24.

Поступило с исправлениями 21.10.24.

Принято в печать 12.11.24.

МНЕНИЯ УЧИТЕЛЕЙ О ВЛИЯНИИ АТТЕСТАЦИИ НА ИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ

Взаимосвязь между оценением учителей и профессиональным развитием является важной областью исследования, поскольку процессы оценивания могут существенно влиять на рост и эффективность учителей. При эффективной разработке системы оценивания могут стимулировать профессиональное развитие, улучшая как методы преподавания, так и результаты учащихся. В этом исследовании изучается восприятие учителями средних школ влияния оценки (аттестации) учителей на их профессиональное развитие в Казахстане. Учитывая малое количество масштабных эмпирических исследований в этом контексте, это исследование направлено на устранение этого пробела. Интервью в фокус-группах проводились в десяти школах, охватывающих русскоязычные, казахскоязычные, сельские и городские школы в Астане и Атырау, наряду с анализом соответствующих документов, связанных с оценением. Результаты показывают, что большинство учителей рассматривают процесс оценивания отдельно от своего профессионального развития, с незначительной воспринимаемой связью между ними. Учителя не наблюдают существенных изменений в своем опыте преподавания в классе, несмотря на свою более высокую квалификацию. Исследование также показало, что более высокая квалификационная категория не обязательно гарантирует улучшение результатов обучения учащихся. В статье обсуждаются последствия для педагогов, исследователей и политиков, а также предлагаются рекомендации по лучшему согласованию систем оценивания с профессиональным ростом.

Ключевые слова: аттестация учителей, оценивание учителей, профессиональное развитие, качество образования, квалификация учителей.

*К. Т. Bibekov¹, А. К. Zhumykbayeva², М. К. Ablayeva³

¹CPM AEO NIS,

Republic of Kazakhstan, Astana;

²JSC National Center for Advanced Studies Orleu,

Republic of Kazakhstan, Astana;

³CPM AEO NIS,

Republic of Kazakhstan, Astana.

Received 07.10.24.

Received in revised form 21.10.24.

Accepted for publication 12.11.24.

TEACHERS' VIEWS ON THE INFLUENCE OF APPRAISAL ON THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS

The relationship between teacher appraisal and professional development is a crucial area of inquiry, as evaluation processes can significantly impact teachers' growth and effectiveness. When designed effectively, appraisal systems can drive professional development, improving both teaching practices and student outcomes. This study examines secondary school teachers' perceptions of the impact of teacher appraisal (attestation) on their professional development in Kazakhstan. Given the lack of large-scale empirical studies in this context, this research aims to address that gap. Focus-group interviews were conducted in ten schools, encompassing Russian, Kazakh-speaking, rural, and urban schools in Astana and Atyrau, alongside analyzing relevant appraisal-related documents. The findings reveal that most teachers view the appraisal process as separate from their professional development, with little perceived connection between the two. Teachers do not observe significant changes in their classroom teaching experiences despite their higher qualifications. The study also found that a higher qualification category does not necessarily guarantee improved student learning outcomes. The paper discusses implications for educators, researchers, and policymakers, offering recommendations to better align appraisal systems with professional growth.

Keywords: teacher attestation, teacher appraisal, professional development, quality of education, teacher qualification.

FTAMP 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/AZAA1893>

*Н. А. Кожамбердиева¹, А. М. Кудайбергенова²

^{1,2}Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

*e-mail: nurzada_k8@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6261-1448>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9551-3073>

БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН БАҒАЛАУ МОДЕЛЬДЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

Бұл зерттеу оқу бағдарламаларын бағалаудың негізгі модельдерін қарастыруға бағытталған. Білім беру бағдарламалары білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін ашық мақсаттар мен нұсқауларды қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. «Бағдарламаны бағалау» термині алғаш рет Америка Құрама Штаттарында пайда болды, содан бері бағдарламалардың өз мақсаттарына сай келетінін тексеру үшін көптеген модельдер мен әдістер әзірленді. Зерттеу жалпы қабылданған және аз зерттелген бағалау модельдерін қарастырады. Талдау олардың теориялық негіздері мен практикалық қолданылуын қамтиды және әрбір модельдің артықшылықтары мен кемшіліктерін талқылайды.

Кейбір модельдердің қалай дамығанына немесе сынга ұшырағанына ерекше назар аударылады. Бұл білім беру жүйесінің өзгермелі қажеттіліктеріне жауап беретін әдістердің тұрақты эволюциясын және осы бағдарламалар қолданылатын контексттердің әртүрлілігін көрсетеді. Кейбір модельдер кейінгі зерттеулерге негіз болды, ал басқалары іске асыру қиындығына байланысты күмән тудырды. Қорытындылай келе, сәйкес бағалау үлгісін таңдау бірнеше факторларға байланысты екендігі атап өтіледі: бағдарламаның контекстіне, оның мақсаттарына және күтілетін нәтижелерге. Бұл нақты білім беру жағдайлары мен міндеттері үшін әдістерді дәлірек таңдауға мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: білім беру, білім беру бағдарламалары, білім беру бағдарламаларын бағалау, бағалау модельдері, бағалау әдістері.

Кіріспе

Заманауи білім беру бағдарламалары білім алушыларды тез өзгеретін әлемде кәсіби қызметке және өмірге дайындауда маңызды рөл атқарады. Соңғы онжылдықтарда технологияның жедел дамуына, жаһандануға және еңбек нарығындағы өзгерістерге байланысты оқу орындарының түлектеріне қойылатын талаптарда айтарлықтай өзгерістер болды. Мұндай жағдайда білім беру бағдарламалары тек білім беріп қана қоймай, сонымен қатар білім алушылардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін дамытуға және жаңа жағдайларға бейімделуіне ықпал етуі керек.

Білім беру бағдарламаларының табысты жұмыс істеуінің негізгі аспектілерінің бірі оларды жүйелі түрде бағалау және жетілдіру болып табылады. Бұл білім алушылардың үлгерімін өлшеуге ғана емес, сонымен бірге бағдарламаның жалпы тиімділігін, оның ішінде олардың тұлғалық дамуы мен кәсіби дағдыларына әсерін бағалауға мүмкіндік беретін жүйелі тәсілдерді қолдануды талап етеді. Бұл тұрғыда білім беру үдерісінің нәтижелерін жан-жақты талдауға және оны жетілдіру бойынша ұсыныстарды қалыптастыруға мүмкіндік беретін бағалау модельдеріне ерекше назар аударылады.

Оқу жоспарын бағалау көптеген бағдарламаларды, әсіресе білім беру бағдарламаларын бағалаудың маңызды бөлігі болып табылады. «Бағдарламаны бағалау» термині 1960 жылдары АҚШ-та пайда болды, онда үкімет нәсілдік әділетсіздік пен кедейлікті жоюға тырысты [1, 14-б.].

Бағалаудың салыстырмалы түрде қысқа, бірақ бай тарихында бағалаудың әртүрлі әдістері әзірленді. Білім берудегі бағалау ғылыми ортаның сынына да, мақтауына да ие болды. Көптеген авторлар білім беруде бағалауды қолдануға күмәнмен қарап, бағалау теориясын тәжірибеге енгізудің қиындықтарын талқылады. Бағалаудың алғашқы жылдарынан бастап бағдарламаны бағалау бірнеше себептерге байланысты проблемалық мәселе болып саналды. Бағалау құралдарының практикалық еместігі, білім алушылардың бағалау үдерісіне қатысуының жеткіліксіздігі, жауап беру деңгейінің төмендігі және оқытушылардың төмен міндеттемесі бағдарламаны бағалаудың тиімді екендігіне күмән келтіретін мәселелердің бірі болып табылады. Бұрын бағдарламаны бағалау көп уақытты қажет ететін, күмәнді нәтижелері мен күрделі процестері бар монотонды процедура ретінде сипатталды. Басқалары бағалауды оқу жоспарын құрастырудың, әзірлеудің және енгізудің қажетті, бірақ күрделі құрамдас бөлігі ретінде қарастырды [2; 51-б.]. Дәстүрлі түрде бағалаудың күрделілігіне баса назар аударылады және осы себепті бағалау білім беру бағдарламасын әзірлеудің ең аз қарастырылған және елеусіз қалған бөлігі болды.

Білім беру бағдарламаларын бағалаудың қолданылуы мен тиімділігіне қатысты қарама-қарсы пікірлерге қарамастан, алғашқы және кейінгі авторлар арасында бағалау білім беру үдерісінің маңызды бөлігі деп саналады. Бүкіл XX ғасырда білім беру бағдарламалары мен оқу жоспарларын бағалаудың дәйекті әрекеттері осы себептен болуы мүмкін.

Бұл мақаланың мақсаты білім беру бағдарламаларын бағалаудың тарихына шолу жасау және оның қазіргі заманғы бағалауға қосқан үлесін көрсету.

Материалдар мен әдістер

Шығарылу жылдарына шектеусіз жан-жақты әдебиеттерге шолу жасалынды. Іздеу ProQuest, Google Scholar, ERIC және eLibrary дерекқорларында кілттік сөздерді (саралау, білім беру, оқу жоспарын бағалау, бағалау үлгілері) пайдалана отырып жүргізілді. Талдау білім беру бағдарламаларын бағалаудың теориялары мен әдістерін және бағалау модельдерін тәжірибеге енгізуді сипаттайтын мақалалар мен әдебиеттер қамтыды.

Нәтижелер және талқылау

Әдебиеттерді шолу білім беру бағдарламасын бағалаудың әртүрлі модельдерін анықтады, олардың барлығы осы саланың дамуына елеулі үлес қосты.

Дональд Киркпатриктің классикалық моделі білім беру бағдарламаларын және кәсіби біліктілікті арттыру бағдарламаларын бағалауда ең танымал модельдердің бірі болып табылады. Киркпатрик моделі төрт деңгейге негізделген: қатысушылардың жауабы, оқу нәтижелері, мінез-құлықтағы өзгерістер және ұйымдық нәтижелер. Бірқатар зерттеулерде бұл модельдің әсіресе қысқа мерзімді бағдарламалар үшін тиімді екені атап өтілген [3, 266-274-б.]. Дегенмен, кейбір жұмыстарда ұйымдық нәтижелерді бағалаудың күрделілігі сынға алынған.

Ральф Тайлердің моделі білім беру бағдарламасының мақсаттары мен алынған нәтижелердің сәйкестігіне бағытталған [4, 120-б.]. Бұл модель оқу орындарында оқу мақсаттары мен олардың орындалуын қатаң талдау қажет болған жағдайларда кеңінен қолданылады [5, 45–52-б.]. Тайлердің білім беру бағдарламаларын бағалауға қосқан үлесі қазіргі заманғы бағалау әдістерінің дамуына негіз болды.

Майкл Скривен қалыптастырушы және жиынтық бағалау ұғымдарын енгізді. Қалыптастырушы бағалау бағдарламаны жүзеге асыру барысында оны жақсартуға, ал жиынтық бағалау бағдарлама аяқталғаннан кейін нәтижелерді бағалауға арналған [6, 8–б.].

Дэниел Стаффлбеамның CIPP (контекст, енгізу, үдеріс, өнім) моделі де маңызды әдістердің бірі болып табылады. Бұл модель бағдарламаны көп деңгейлі талдау арқылы бағалауға мүмкіндік береді, нәтижелерді ғана емес, бағдарламаның контекстін, үдерістерін және қолданылған ресурстарын да қамтиды [7, 31-62-б.]. Стаффлбеам өзінің еңбегінде бұл тәсіл бағдарламаның сәттілігін бағалап қана қоймай, оны үздіксіз кері байланыс арқылы жетілдіруге көмектесетінін атап өткен.

Құзыреттілікке негізделген бағалау тәсілі соңғы жылдары танымал бола бастады, мұны Джон Биггс пен Дэвид Боуд зерттеулері көрсетеді. Олар тек теориялық білімді ғана емес, сонымен қатар практикалық дағдыларды да бағалаудың маңыздылығын атап өтті [8; 9]. Бұл тәсіл кәсіби білім беруде кеңінен қолданылып келеді, дегенмен, оны енгізу айтарлықтай ресурстарды қажет етеді және құзыреттерді бағалау үшін дәл критерийлерді әзірлеу қиындық тудырады.

Аралас бағалау әдістері Дженифер Грин және Мишель Марктың зерттеулерінің арқасында кеңінен таралды. Бұл әдістер сандық және сапалық деректерді біріктіру арқылы білім беру бағдарламаларының әсерін кешенді бағалауға мүмкіндік береді [10; 11]. Әдебиеттерде аралас әдістер білім алушылардың тәжірибесінің когнитивті және эмоционалды аспектілерін қамтуға мүмкіндік беретінін атап өтілген [12, 112-133-б.].

Бағалау процесіне қатысушылардың, әсіресе білім алушылар мен оқытушылардың қатысуы туралы да әдебиеттерде айтылады. Грэхэм Гиббс және Тарик Джасперс зерттеулері білім алушылар мен оқытушылардың бағалау процесіне белсенді қатысуының маңыздылығын көрсетеді [13; 14]. Алайда, көптеген ғалымдар білім алушылардың бағалауға қатысуға ынтасының төмен екенін және бұл объективті деректерді алуды қиындататынын атап өтті [15, 528-541-б.].

Форузанде басқа ғалымдармен бірігіп тоғыз ірі университетте магистратура деңгейіндегі TEFL бағдарламаларын бағалайтын ауқымды зерттеу жүргізді. Алғаш рет 1987 жылы әзірленген және осы университеттерде қолданылған ресми оқу бағдарламасы CIPP үлгісі арқылы бағаланды. Зерттеуге 68 аспирант, 34 оқытушы және жоғары оқу орнының әкімшілігінен 9 өкіл қатысты. Мәліметтер сауалнамалар, сұхбаттар және жазбаша жауаптардың үш жиынтығы арқылы жиналды. Форузанде және т.б. табылған бағдарламаның негізгі мақсаттарына қатысты қатысушылар арасында келісімнің жоқтығы, сонымен қатар, іске асырылған оқу бағдарламасының ресми бағдарламамен жартылай үйлесетіні анықталды. Қатысушылар бағдарламаларды жеткізуді реформалау, ресми оқу жоспарын қайта қарау және іріктеу жүйесін түбегейлі қайта қарау қажеттігін айтты [16, 11-б.].

Новиков бойынша бағалауды төрт кезеңге бөлуге болады. Бірінші кезең – мақсат қою, ол мақсаттар мен міндеттерді белгілеуді қамтиды. Келесі, жобалау кезеңі, зерттеудің осы кезеңінде, сарапшыны тандау, сонымен қатар мәселенің формальды аспектілерін шешу болып табылады. Келесі кезеңге көшу, статистикалық, бұл осы кезеңде эксперименттің өзі орын алатын маңыздылығын атап өту керек - зерттеу. Қорытынды кезеңге, бағалауға көшкенде, өнімді процестің кепілі ретінде жүргізіліп жатқан үдерістің маңыздылығы мен дәлдігін атап өткен жөн [17, 104-109-б.].

«Қазақстан жоғары оқу орындарындағы «Мемлекеттік және жергілікті басқару» білім беру бағдарламаларын талдау және бағалау» мақаласында Ш. А. Есимова мен Д. Н. Ергалиев білім беру бағдарламаларын қазіргі экономикалық жағдайларға және еңбек нарығының талаптарына бейімдеудің маңыздылығын атап өтті. Авторлар курстар мазмұнын цифрлық экономика, тұрақты даму сияқты өзекті бағыттармен сәйкестендіру қажеттілігін және бағдарламаларды әзірлеуге жұмыс берушілер мен мемлекеттік органдар сияқты әлеуметтік серіктестерді тартудың маңыздылығын көрсетеді. Бұл білім беруді тәжірибеге бағыттауға мүмкіндік береді: тағылымдамалар, жобалық жұмыстар және нақты тәжірибеден алынған кейстерді қолдану арқылы. Зерттеушілер білім беру бағдарламаларының сапасын білім алушылар мен жұмыс берушілердің кері байланысын ескере отырып жүйелі түрде бақылауды күшейтуді және мемлекеттік және жергілікті басқару саласындағы өзгерістерге байланысты оқу жоспарларын үнемі жаңартып отыруды ұсынады [18, 145-164-б.].

Білім беру бағдарламаларын бағалау – білім сапасын арттырудағы маңызды құрал. Әдеби шолу нәтижелері қазіргі қолданыстағы модельдердің әрқайсысының өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері бар екенін көрсетеді. Қысқа мерзімді бағдарламаларды бағалау үшін бірқатар модельдер тиімді болғанымен, ұзақ мерзімді нәтижелерді анықтау және бағалау қиындық тудыруы мүмкін.

Білім беру бағдарламаларының тиімділігі мен оларды бағалауда контекст пен мәдениеттің әсері де маңызды рөл атқарады. Мәдени, әлеуметтік және экономикалық факторларды түсіну нақты аудиторияға қолайлы бағдарламаларды жасауға мүмкіндік береді. Технологиялық инновациялар бағалаудың жаңа мүмкіндіктерін береді, бірақ этика және деректердің құпиялылығы тұрғысынан м-ұқият қарауды талап етеді.

Бағалау модельдерінің даму тарихы құрылым мен икемділік, объективтілік пен субъективтілік арасындағы тепе-теңдікті табуға тұрақты ұмтылысты көрсетеді. Өртүрлі әдістердің күшті және әлсіз жақтарын түсіну нақты мақсаттар мен шарттар үшін ең қолайлы әдістерді тандауға мүмкіндік

береді. Болашақ зерттеулер білім сапасын арттыру және білім алушыларды заманауи әлемде өркендеуге дайындау үшін интеграциялық модельдерді әзірлеуге, бағалаушыларды дайындауға және пәнаралық ынтымақтастықты арттыруға бағытталуы керек.

Қорытынды

Осы саладағы ғалымдар мен зерттеушілер бағдарлама мен оқу жоспарын бағалаудың бірнеше модельдерін ұсынды. Бұл модельдердің кейбіреулері жан-жақты зерттелсе, басқалары аз зерттелді. Сол сияқты, олардың кейбіреулері сынға ұшыраған. Дегенмен, барлық бағалау модельдерінің мақсаты, бағдарламаның немесе оқу жоспарының өз мақсаттарына қол жеткізгенін анықтау болып табылады. Білім беру бағдарламаларын бағалаудың қазіргі заманғы әдістері олардың икемділігі мен тиімділігін арттыруға бағытталған және бағалаудың жаңа модельдері ресурстық мәселелерді ескере отырып, бағдарламалардың барлық аспектілерін қамтуға мүмкіндік береді. Бағалау әдістерінің әртүрлілігі, оларды қолдану қиындықтарына қарамастан, білім беру сапасын жақсарту үшін тиімді құрал болып табылады. Шындығында, зерттеушілер күтілетін нәтиже мен нақты бағдарлама нәтижелері арасындағы біртұтас себеп-салдар байланысын іздемейді. Олар сәйкестік, тиімділік, құндылық және құзыреттілік сияқты ұғымдарға басымдық береді [2, 188-189-б.].

Бағалау жүйесінің басты мәселесі – икемділік пен үздіксіз жетілдіру мүмкіндігі. Заманауи білім беру бағдарламалары еңбек нарығы мен қоғамның өзгермелі талаптарына сай бейімделуі қажет. Сонымен қатар, бағалау процесінде білім алушылар мен оқытушылардың белсенді қатысуы үлкен рөл атқарады, себебі бұл бағдарламалардың тиімділігін арттырады. Дегенмен, мотивацияның төмендігі және ресурстардың шектеулілігі бағалау нәтижелерінің толықтығына кедергі келтіруі мүмкін.

Қазіргі Қазақстанда білім беру бағдарламаларын бағалау модельдерінің қорытындылары білім беру сапасын арттыру, оқу үдерісін жетілдіру және еңбек нарығының талаптарына бейімделу үшін кеңінен қолданылады. Бағалау нәтижелері арқылы бағдарламалардың күшті және әлсіз жақтары анықталып, олардың мазмұны мен құрылымы заманауи талаптарға сәйкестендірілуде. CIPP моделі білім беру бағдарламаларын көпқырлы бағалауға мүмкіндік беріп, олардың тиімділігі мен ресурстарды пайдалану сапасын анықтайды. Тайлердің мақсатқа бағытталған моделі оқу мақсаттарының бағдарламаның нәтижелерімен сәйкестігін талдауға негіз болады және білім беру стандарттарын қайта қарауға ықпал етеді. Бұл модельдер цифрлық трансформацияны жүзеге асыруға, оқу мазмұнын цифрлық экономика мен тұрақты даму бағыттарына бейімдеуге, сонымен қатар онлайн оқыту

құралдарын енгізуге жол ашады. Бағалау қорытындылары түлектердің еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін оқу бағдарламаларына жұмыс берушілердің талаптарын ескеруді және практикалық дағдыларды дамытуға бағытталған компоненттерді енгізуді қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, халықаралық аккредитация стандарттарына негізделген бағалау нәтижелері жоғары оқу орындарын халықаралық деңгейге жақындатып, оқу орындарын интернационализациялау үдерісін күшейтеді. Бағалау қорытындылары оқу бағдарламаларын үздіксіз жетілдіруге, оқытушылардың кәсіби дамуын қолдауға және оқу орындарының материалдық-техникалық базасын жақсартуға мүмкіндік береді. Осылайша, білім беру бағдарламаларын бағалаудың заманауи модельдері Қазақстанның жоғары оқу орындарын жаңғыртуға және қоғамның өзгермелі қажеттіліктеріне жауап беруге тиімді негіз бола алады.

Бағалау тарихының бізге берген тәжірибесі мен білімі бүгінгі бағалаушыларға икемділікті қолдайтын және таптаурындарды жоятын инновациялық әдістер мен модельдер арқылы бағалауға жол ашуға көмектесті.

Болашақта олардың білім алушыларға және жалпы білім беру ұйымдарына әсерін дәлірек және жан-жақты бағалауға мүмкіндік беретін жаңа әдістер мен құралдарды әзірлеу мақсатында білім беру бағдарламаларын бағалау саласындағы зерттеулерді жалғастыру ұсынылады. Атап айтқанда, білім беру контексттерінің әртүрлілігін ескеретін және табысты оқуға ықпал ететін факторларды тереңірек түсінуді қамтамасыз ететін интегративті бағалау үлгілерін құруға назар аудару қажет. Бұл білім беру бағдарламаларының сапасын арттырып қана қоймайды, сонымен қатар білім беру ұйымдарына қазіргі заманның сын-қатерлеріне тиімдірек бейімделуге, өз түлектеріне табысты кәсіби өмір үшін қажетті дағдылар мен құзыреттіліктерді беруге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған деректер тізімі

1 Rossi, P. H., Lipsey, M. W., Freeman, H. E. Evaluation : A Systematic Approach. – Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 1993. – P. 14

2 Grant-Haworth, J., Conrad, C.F. Emblems of Quality in Higher Education. Developing and Sustaining High Quality Programs. – Boston : Allyn and Bacon, 1997. – P. 51, 188–189.

3 Smidt, A., Balandin, S., Sigafos, J., & Reed, V. The Kirkpatrick Model: A useful tool for evaluating training outcomes // Journal of Intellectual & Developmental Disability. – 2009. – Vol. 34, No. 3. – P. 266–274.

4 **Tyler, R. W.** Basic Principles of Curriculum and Instruction. – Chicago : University of Chicago Press, 1949. – P. 120.

5 **Bobbitt, F.** The Curriculum: Its Rise and Function // Curriculum Inquiry. – 2004. – Vol. 34, No. 1. – P. 45–52.

6 **Scriven, M.** The methodology of evaluation // In R. E. Stake (Ed.), Curriculum Evaluation. – Chicago: American Educational Research Association Monograph Series on Evaluation No. 1. – Rand McNally, 1967. – P. 8.

7 **Stufflebeam, D. L.** The CIPP Model for Evaluation // In: International Handbook of Educational Evaluation / Ed. by T. Kellaghan, D. L. Stufflebeam. – Dordrecht: Springer, 2003. – P. 31–62.

8 **Biggs, J.** Teaching for Quality Learning at University (2nd ed.). – New York: McGraw-Hill Education, 2003. – P. 345.

9 **Boud, D.** Sustainable Assessment: Rethinking Assessment for the Learning Society // Studies in Continuing Education. – 2000. – Vol. 22, No. 2. – P. 151–167.

10 **Greene, J. C.** Combining qualitative and quantitative methods in social inquiry // In: Evaluation Studies: Review Annual, Vol. 12 / Ed. by W. K. Shadish, C. S. Reichardt. – Los Angeles: Sage, 1989. – P. 119–144.

11 **Mark, M. M., Greene, J. C.** The Benefits of Mixing Methods in Evaluation // Evaluation and Program Planning. – 2005. – Vol. 28, No. 2. – P. 197–208.

12 **Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J., & Turner, L. A.** Toward a definition of mixed methods research // Journal of Mixed Methods Research. – 2007. – Vol. 1, No. 2. – P. 112–133.

13 **Gibbs, G.** Dimensions of Quality. – London: Higher Education Academy, 2010. – P. 200.

14 **Jaspers, T.** Student Participation in Evaluation: A Review of the Literature // Educational Assessment. – 2015. – Vol. 20, No. 4. – P. 301–324.

15 **Brown, G.** Student Evaluation of Teaching: Misuses, Flaws, and Remedies // Assessment & Evaluation in Higher Education. – 2015. – Vol. 40, No. 4. – P. 528–541.

16 **Foroozandeh, E., Riazi, A., Sadighi, F.** TEFL program evaluation at master's level in Iran // 2008. P. –11.

17 **Новикова, Т.** Экспертиза инноваций в образовании. Подготовка экспертов гражданских институтов // Народное образование. – 2009. – №4. – С. 104–109.

18 **Есимова, Ш. А., Ергалиев, Д. Н.** Анализ и оценка образовательных программ «Государственное и местное управление» в вузах Казахстана // Economy: strategy and practice. – 2023. – № 1. – С. 145–164.

References

1 **Rossi, P. H., Lipsey, M. W., Freeman, H. E.** Evaluation: A Systematic Approach. – Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 1993. – P. 14

2 **Grant-Haworth, J., Conrad, C.F.** Emblems of Quality in Higher Education. Developing and Sustaining High Quality Programs. – Boston: Allyn and Bacon, 1997. – P. 51, 188–189.

3 **Smidt, A., Balandin, S., Sigafos, J., & Reed, V.** The Kirkpatrick Model: A useful tool for evaluating training outcomes // Journal of Intellectual & Developmental Disability. – 2009. – Vol. 34, No. 3. – P. 266–274

4 **Tyler, R. W.** Basic Principles of Curriculum and Instruction. – Chicago: University of Chicago Press, 1949. – P. 120.

5 **Bobbitt, F.** The Curriculum: Its Rise and Function // Curriculum Inquiry. – 2004. – Vol. 34, No. 1. – P. 45–52.

6 **Scriven, M.** The methodology of evaluation // In R. E. Stake (Ed.), Curriculum Evaluation. – Chicago: American Educational Research Association Monograph Series on Evaluation No. 1. – Rand McNally, 1967. – P. 8.

7 **Stufflebeam, D. L.** The CIPP Model for Evaluation // In: International Handbook of Educational Evaluation / Ed. by T. Kellaghan, D. L. Stufflebeam. – Dordrecht: Springer, 2003. – P. 31–62.

8 **Biggs, J.** Teaching for Quality Learning at University (2nd ed.). – New York : McGraw-Hill Education, 2003. – P. 345.

9 **Boud, D.** Sustainable Assessment: Rethinking Assessment for the Learning Society // Studies in Continuing Education. – 2000. – Vol. 22, No. 2. – P. 151–167.

10 **Greene, J. C.** Combining qualitative and quantitative methods in social inquiry // In: Evaluation Studies: Review Annual, Vol. 12 / Ed. by W. K. Shadish, C. S. Reichardt. – Los Angeles: Sage, 1989. – P. 119–144.

11 **Mark, M. M., Greene, J. C.** The Benefits of Mixing Methods in Evaluation // Evaluation and Program Planning. – 2005. – Vol. 28, No. 2. – P. 197–208.

12 **Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J., & Turner, L. A.** Toward a definition of mixed methods research // Journal of Mixed Methods Research. – 2007. – Vol. 1, No. 2. – P. 112–133.

13 **Gibbs, G.** Dimensions of Quality. – London: Higher Education Academy, 2010. – P. 200.

14 **Jaspers, T.** Student Participation in Evaluation: A Review of the Literature // Educational Assessment. – 2015. – Vol. 20, No. 4. – P. 301–324.

15 **Brown, G.** Student Evaluation of Teaching : Misuses, Flaws, and Remedies // Assessment & Evaluation in Higher Education. – 2015. – Vol. 40, No. 4. – P. 528–541.

16 **Foroozandeh, E., Riazi, A., Sadighi, F.** TEFL program evaluation at master's level in Iran // 2008. P. –11.

17 **Novikova, T. E.** kspertiza innovacij v obrazovanii. Podgotovka e`kspertov grazhdanskix institutov [Expertise in educational innovation. Training of experts for civil institutions]. – Public Education – 2009. – №4. – P. 104–109.

18 **Esimova Sh. A., Ergaliev D. N.** Analiz i ocenka obrazovatel`ny`x programm «Gosudarstvennoe i mestnoe upravlenie» v vuzax Kazakhstana [Analysis and Evaluation of Educational Programs "State and Local Governance" in Universities of Kazakhstan]. – Economy : strategy and practice. – 2023. – № 1. – P. 145–164.

11.10.24 ж. баспаға түсті.

26.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

26.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

*Н. А. Кожамбердиева¹, А. М. Кудайбергенова²

^{1,2}Қазақский национальный университет им. аль-Фараби,

Республика Казахстан, г. Алматы

Поступило в редакцию 11.10.24.

Поступило с исправлениями 26.10.24.

Принято в печать 26.11.24.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ МОДЕЛЕЙ ОЦЕНКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ

Настоящее исследование посвящено обзору ключевых моделей оценки учебных программ. Учебные программы играют важную роль в обеспечении прозрачных целей и ориентиров для всех участников образовательного процесса. Термин «оценка программы» был впервые введен в США, и с тех пор было разработано множество моделей и подходов, направленных на проверку того, насколько программы соответствуют поставленным целям. В исследовании рассматриваются как широко признанные, так и менее изученные модели оценки. Анализ охватывает их теоретические основы и практическое применение, а также обсуждаются плюсы и минусы каждой модели.

Особое внимание уделяется тому, как одни модели развивались или подвергались критике со стороны других. Это демонстрирует постоянную эволюцию подходов в ответ на меняющиеся потребности образовательной системы и разнообразие контекстов, в которых эти программы применяются. Некоторые модели стали основой для последующих исследований, другие — подвергались сомнению из-за сложности реализации. В заключение подчеркивается, что выбор подходящей модели оценки зависит от нескольких факторов: контекста программы, её целей и ожидаемых результатов. Это позволяет более точно подбирать методы для конкретных образовательных условий и задач.

Ключевые слова: образование, образовательные программы, оценка образовательных программ, модели оценки, методы оценки.

*N. Kozhamberdıyeva¹, A. Kudaibergenova²

^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University,

Republic of Kazakhstan, Almaty

Received 11.10.24.

Received in revised form 26.10.24.

Accepted for publication 26.11.24.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL PROGRAM EVALUATION MODELS

This study provides a review of key models for evaluating educational programs. Curricula play a crucial role in establishing clear goals and guidelines for all participants in the educational process. The term «program evaluation» was first introduced in the United States, and since then, numerous models and approaches have been developed to assess the extent to which programs meet their objectives. The study examines both widely recognized and less explored evaluation models, analyzing their theoretical foundations and practical applications, while also discussing the strengths and weaknesses of each model.

Particular attention is given to how some models have evolved or been critiqued by others, highlighting the ongoing evolution of approaches in response to the changing needs of the education system and the diversity of contexts in which these programs are implemented. Some models have laid the foundation for further research, while others have been challenged due to their complexity in implementation. In conclusion, the

study emphasizes that selecting an appropriate evaluation model depends on several factors: the context of the program, its goals, and the expected outcomes. This allows for more precise selection of methods tailored to specific educational conditions and objectives.

Keywords: education, educational programs, program evaluation, evaluation models, evaluation methods.

МРНТИ 14.35.09

<https://doi.org/10.48081/YERY7662>

*Г. Б. Саржанова¹, К. Апше², Д. Ж. Толуспаева³

^{1,2,3}Қарағандинский университет имени Е. А. Букетова,

Республика Казахстан, г. Караганда

*e-mail: dmn_tm@bk.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5064-2422>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3461-8963>

³ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6929-4792>

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ В ОБУЧЕНИИ КИТАЙСКОМУ ЯЗЫКУ

В эпоху цифровой трансформации образовательной системы применение цифровых технологий в обучении китайскому языку становится все более актуальным. Настоящая статья посвящена исследованию использования цифровых технологий в обучении китайскому языку. В данной статье представлен комплексный анализ влияния цифровых образовательных платформ на процесс изучения китайского языка. Исследование охватывает изучение функциональных возможностей платформ HelloChinese, Skritter, Coursera и edX, а также их пригодности и эффективности в образовательном контексте. Каждая из этих платформ предоставляет уникальные возможности для студентов, такие как структурированные уроки, интерактивные упражнения и системы мгновенной обратной связи, что способствует более глубокому погружению в процесс обучения и повышению уровня владения языком.

Кроме того, статистика прохождения курсов показала рост процента успешных завершений курсов на всех платформах, что отражает эффективность их использования в образовательном процессе. Увеличение успеваемости студентов и их позитивные отзывы подчеркивают важность цифровых технологий в современном обучении.

Приведенные данные свидетельствуют о высокой эффективности интеграции цифровых технологий в процесс обучения китайскому языку, способствуя повышению качества образовательного процесса и удовлетворенности студентов. Таким

образом, результаты исследования подчеркивают значимость цифровых образовательных технологий в обучении китайскому языку и открывают новые перспективы для их дальнейшего внедрения и оптимизации.

Ключевые слова: цифровые технологии, обучение китайскому языку, образовательные платформы, интерактивные методы, результативность обучения.

Введение

Современные технологии стремительно проникают во все сферы жизни, в том числе и в образование. В последние годы наблюдается значительный рост интереса к изучению китайского языка по всему миру. В данном контексте использование цифровых технологий открывает новые возможности для эффективного и увлекательного изучения китайского языка.

Традиционные методы обучения, такие как учебники и классические занятия с преподавателем, часто оказываются недостаточными для полной и всесторонней подготовки студентов. Китайский язык, с его уникальной системой иероглифов, тонами и грамматическими структурами, требует особого подхода, который может быть обеспечен через цифровые технологии. Кроме того, цифровые технологии до сих пор не получили широкого распространения для индивидуализации обучения, повышения мотивации студентов и упрощения монотонных процессов управления и обучения [1].

Важность профессионального общения на иностранном языке становится очевидной, когда изучаются основные концепции. Недостаточное знание языка для его передачи и изучения может стать проблемой, которая может помешать ученикам правильно использовать язык в реальной жизни [2]. Это способствует более глубокому пониманию культуры и контекста использования языка. Интерактивные платформы могут адаптироваться к индивидуальным потребностям каждого ученика, предлагая персонализированные маршруты обучения и задачи, что особенно важно для эффективного освоения китайского языка. Более того, такие технологии позволяют учителям отслеживать прогресс своих студентов в режиме реального времени, корректируя программу обучения по мере необходимости.

Актуальность использования цифровых технологий в обучении китайскому языку обусловлена несколькими факторами. Во-первых, традиционные методы обучения часто оказываются недостаточно

эффективными для освоения такого сложного языка. Во-вторых, цифровые технологии позволяют создавать интерактивные и персонализированные программы обучения, которые значительно повышают мотивацию и вовлеченность студентов. В-третьих, пандемия COVID-19 продемонстрировала необходимость использования онлайн-платформ и ресурсов для обеспечения непрерывности учебного процесса. В этом свете исследование возможностей и результативности цифровых технологий в обучении китайскому языку является весьма своевременным и актуальным [3].

Использование электронных ресурсов для формирования личности, обладающей интеллектуальными навыками и технологическими компетенциями будущего специалиста, важно для успешной адаптации к информационному обществу [4].

Казахстанские авторы как Г. К. Нургалиева, Д. К. Сулеев, Ж. М. Тусубаева рассматривают интернет-педагогика как отдельное направление в педагогике, функционирующее как поисковая система принципов обучения, основанная на обеспечении быстрого доступа ко всем электронным материалам дистанционного обучения для студентов разных специальностей, возраст и категория. Следует отметить, что информация и научные знания стали не только средством совершенствования общества, но и его основным продуктом, непосредственно связанным с социально-экономической деятельностью [4, с. 38].

Материалы и методы

Для проведения исследования использовались различные образовательные платформы и приложения, предназначенные для обучения китайскому языку. Основной фокус был сделан на следующих ресурсах:

HelloChinese: Мобильное приложение, предлагающее интерактивные уроки с возможностью отслеживания прогресса и адаптации к уровню знаний студентов. HelloChinese [12].

Skritter: Платформа для изучения иероглифов с функцией обратной связи и адаптивной системой повторения для запоминания символов [13].

Coursera и edX: Онлайн-курсы, предоставляющие возможность изучения китайского языка на разных уровнях сложности с использованием видеоуроков и тестирования [14, 15].

Описание использованных методов:

Анализ образовательных платформ: проведен детальный анализ функциональных возможностей каждой из платформ для определения их пригодности и эффективности в обучении китайскому языку.

Сбор данных: собраны данные о длительности использования платформ, частоте выполнения упражнений, статистике прохождения курсов и результатов тестирования.

Такой комплексный подход к анализу и оценке образовательных платформ позволил не только выявить их сильные и слабые стороны, но и определить их влияние на процесс обучения китайскому языку, обеспечив всестороннее понимание эффективности интеграции цифровых технологий в образовательный процесс.

Результаты и обсуждение

Научное исследование проводилось на базе Карагандинского университета имени Е.А. Букетова, на факультете иностранных языков. Для проведения исследования были задействованы студенты группы КА-22-10 общим контингентом 16 студентов. Результаты исследования показали значительные преимущества использования цифровых технологий в обучении китайскому языку. Для оценки пригодности и эффективности образовательных платформ в обучении китайскому языку был проведен детальный анализ их функциональных возможностей. В рамках исследования рассмотрены следующие платформы:

HelloChinese предлагает систематизированные уроки, разделенные на уровни сложности от начинающего до продвинутого. Студенты могут выполнять упражнения, связанные с распознаванием иероглифов, правильным произношением слов и фраз, что способствует активному и вовлекающему обучению. Одной из ключевых особенностей HelloChinese является система мгновенной обратной связи. Студенты получают немедленную информацию о правильности выполненных заданий и могут немедленно корректировать свои ошибки, что способствует улучшению языковых навыков в реальном времени.

Skritter предоставляет уникальную платформу для изучения и практики китайских иероглифов. Система основана на методике повторения и системе оценки правильности написания иероглифов, что помогает студентам запоминать иероглифы и улучшать письменные навыки. Платформа предлагает адаптивные упражнения, которые адаптируются к уровню знаний и темпу обучения каждого студента. Это позволяет эффективно использовать время обучения и концентрироваться на сложных для каждого индивидуальных аспектах изучения китайского языка. Skritter оснащен системой оценки правильности написания иероглифов, которая обеспечивает немедленную обратную связь и помогает студентам корректировать свои ошибки в процессе изучения.

Coursera и edX. Онлайн-курсы университетов и экспертов: Платформы Coursera и edX предлагают доступ к множеству онлайн-курсов, разработанных университетами и экспертами в области китайского языка. Курсы охватывают разнообразные аспекты языка, включая грамматику, лексику, а также культурный контекст. Курсы включают в себя видеоуроки, тексты, аудиозаписи и интерактивные упражнения, что способствует полноценному погружению студентов в языковую среду. Это способствует академическому обмену мнениями и обсуждению сложных тематик курса.

Такой подробный анализ функциональных возможностей каждой из платформ позволяет оценить их пригодность и эффективность в контексте обучения китайскому языку. Каждая платформа предлагает уникальные возможности, которые могут быть адаптированы под различные учебные потребности студентов [5].

Нами были созданы диаграммы для каждой из трех категорий данных: длительность использования платформ, частота выполнения упражнений и статистика прохождения курсов для платформ HelloChinese, Skritter, Coursera и edX.

Ниже продемонстрированной Диаграмме № 1 именуемой «Длительность использования платформ во время изучения китайского языка» можно отметить, что на первой неделе студентами потрачена основная часть времени на платформы: 1. HelloChinese-25 %; 2. Skritter-23 %; 3. Coursera-20 %; 4. edX-25 %. Данный результат отражает начальную стадию знакомства и адаптации к различным образовательным ресурсам. Однако, к четвертой неделе наблюдается изменение в HelloChinese, которая увеличила свою долю до 35 %, в то время как использование Skritter увеличилось до 37 %. Coursera и edX также показывают изменения, с Coursera возросшей до 41 %, а edX достиг наивысшего результата снизившейся до 15 %. Это может свидетельствовать о более выраженной предпочтительности студентами edX по мере углубления обучения и привыкания к интерфейсу и контенту платформы.

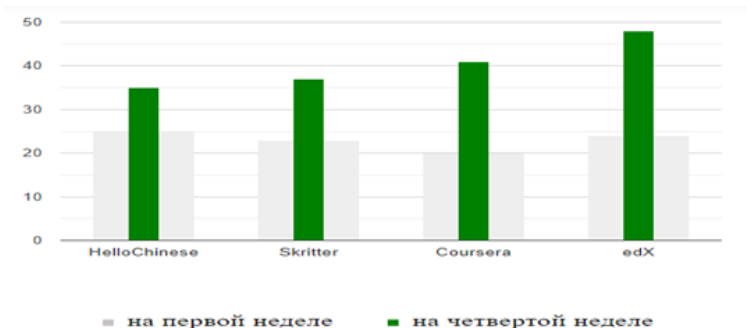

Диаграмма 1 – Длительность использования платформ во время изучения китайского языка

На второй диаграмме № 2 отражено, что на начальной неделе частота выполнения упражнений во время изучения китайского языка демонстрирует последующие распределения: 1.HelloChinese-35 %; 2.Skritter-32 %; 3. Coursera-22 %; 4.edX-15 %. Это отражает высокий уровень активности студентов на платформах, что свидетельствует о их мотивации и вовлеченности. Однако, к четвертой неделе структура изменилась: HelloChinese увеличила частоту выполнения упражнений до 77 % и оказалась в лидирующей позиции, следом идет Skritter с повышением до 64 %, Coursera осталась на третьем уровне с увеличением до 47 %, на последнем месте у нас отражены результаты edX с повышением до 40 %. Это изменение может указывать на более высокую эффективность упражнений на HelloChinese или изменение приоритетов студентов в выборе типа упражнений или их сложности.

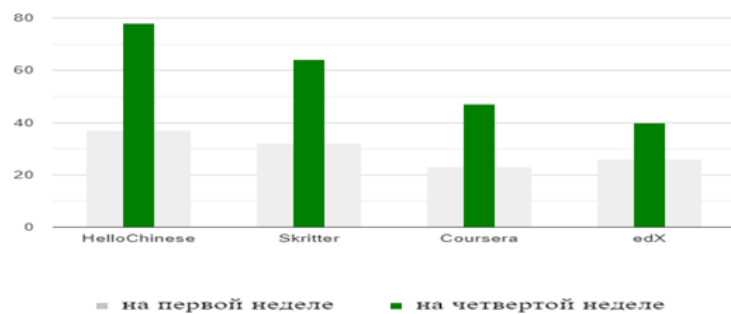

Диаграмма 2 – Частота выполнения упражнений во время изучения китайского языка

В итоговой диаграмме №3 иллюстрируется статистика прохождения курсов во время изучения китайского языка. На первой неделе процент успешных завершений курсов выглядел следующим образом: 1.HelloChinese-64 %; 2.Skritter-58 %; 3.Coursera-56 %; 4.edX-63 %. Эти данные указывают на начальные результаты в успеваемости студентов при использовании платформ. К четвертой неделе процент успешных завершений изменился: HelloChinese увеличился до 86%, Skritter до 78%, Coursera до 81 % и edX до 87 %. Это отражает рост успешных завершений на всех платформах, что может свидетельствовать о повышении эффективности образовательного процесса с использованием платформ.

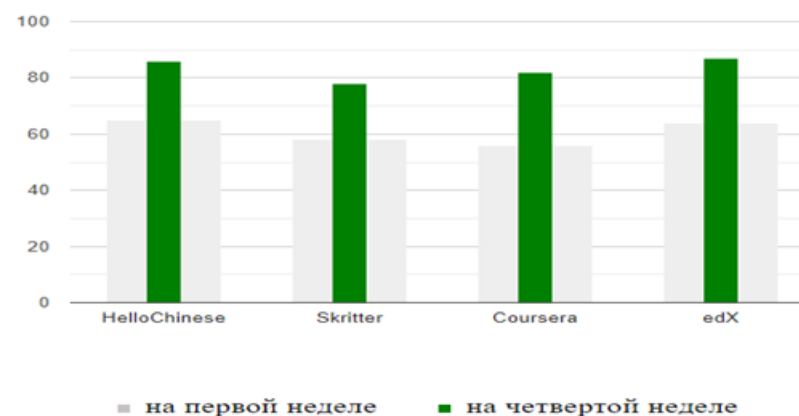

Диаграмма 3 – Статистика прохождения курсов во время изучения китайского языка

Это изменение может быть связано с улучшением адаптации студентов к интерфейсам и методам обучения платформ, а также с возросшей мотивацией и опытом использования ресурсов. Полученные результаты исследования подтвердили значительные преимущества использования цифровых технологий в обучении китайскому языку. На основе проведенного анализа образовательных платформ HelloChinese, Skritter, Coursera и edX можно сделать ряд выводов, касающихся их эффективности и полезности для студентов [6] .

Значительный рост процента успешных завершений курсов на всех платформах показывает положительное влияние использования цифровых образовательных ресурсов на успеваемость студентов. В особенности, HelloChinese продемонстрировала значительный прирост успешных

завершеный, что может быть обусловлено её систематизированным подходом к обучению и интерактивным методам, обеспечивающим более глубокое понимание и усвоение материала. Skritter также показала значительное улучшение, что подтверждает её эффективность в развитии письменных навыков и запоминании иероглифов.

Сравнение полученных данных с предыдущими исследованиями показывает, что использование цифровых технологий в обучении иностранным языкам, в частности китайскому, значительно улучшает результаты обучения. Это соответствует выводам многих исследователей как Денг Ф. и Цзоу К., которые отмечают, что интерактивные и адаптивные платформы могут значительно повысить мотивацию студентов и улучшить их языковые навыки [7]. Наше исследование дополняет эти выводы, предоставляя конкретные данные о повышении успеваемости, частоты выполнения упражнений и длительности использования образовательных платформ.

Более того, такой преподаватель способен поддерживать новые курсы и объяснять, почему определенные подходы или методы легко адаптируются и развиваются в образовательном контексте. В результате педагогическая цифровая компетентность играет ключевую роль в подготовке студентов к цифровой реальности и стимулировании их успешности в современном образовательном процессе [8].

Выводы

Проведенное исследование продемонстрировало значительные преимущества использования цифровых образовательных платформ в обучении китайскому языку. На основе детального анализа функциональных возможностей платформ HelloChinese, Skritter, Coursera и edX, а также оценки их пригодности и эффективности в образовательном контексте, были сделаны следующие ключевые выводы.

Во-первых, внедрение цифровых технологий значительно повышает уровень вовлеченности и мотивации студентов. Данные, собранные в ходе исследования, показали, что студенты, использующие данные платформы, значительно увеличили время, затрачиваемое на изучение китайского языка, и частоту выполнения упражнений.

Во-вторых, использование цифровых образовательных ресурсов положительно сказывается на успеваемости студентов. Это указывает на то, что цифровые технологии способствуют лучшему усвоению учебного материала и повышению качества обучения.

В-третьих, цифровые образовательные платформы предоставляют студентам уникальные возможности для углубленного изучения китайского языка. [9].

Согласно Parrao, виртуальные учебные структуры, включая MOOCs (большие открытые онлайн-издания), стали неотъемлемой частью школьного образования, обеспечивая доступ к исключительному обучению для множества студентов [10]. Эта мода помогает нашему исследованию, демонстрируя, что выход на рынок онлайн-публикаций и других виртуальных активов может существенно расширить доступ к школьному образованию и повысить его эффективность.

Anderson и Dron предполагают, что интерпретация дистанционного образования молодежи привела к большому распространению технологий получения знаний и обучения, что подтверждает результаты нашего исследования [11]. Их труды показывают, что технология, включающая онлайн-публикации и адаптивное получение знаний, играет ключевую роль в современном школьном образовании, подтверждая нашу оценку успеваемости учеников и гибкости структур.

В заключение, результаты данного исследования подтверждают высокую эффективность цифровых образовательных платформ в обучении китайскому языку и подчеркивают необходимость их дальнейшего внедрения и оптимизации в образовательный процесс.

Список использованных источников

1 Исабаева, Д., Рахимжанова, Л., Абдигапбарова, У., Жийенбаева, С., Жумартов, М. Цифровая компетенция учителя в условиях пандемии // 9-я Международная конференция по информационным и образовательным технологиям (ICIET). – 2021. – С. 324-328. URL: <http://dx.doi.org/10.1109/ICIET51873.2021.9419644>

2 Ергалиева, А. Б., Каибуллаева, А. А. Анализ научных подходов к развитию коммуникативной компетенции в иностранном языке // Вестник Торайғырова университета. Педагогическая серия. № 2. – 2024. – С. 26-37. URL: <https://doi.org/10.48081/GFEL9931>

3 Chen, X., Zou, D., Cheng, G., Xie, H. Online learning in higher education: A review of the literature // Education and Information Technologies. – 2021. – Vol. 26, No. 1. – P. 981-1007. URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10324-x>

4 Буздакова, К. Д., Амирова, А. С., Маковецкая, А. А., Кудабаева, П. А. Цифровая педагогика: учебник / К. Д. Бузаубакова,

А. С. Амирова, А. А. Маковецкая, П. А. Кудабаяева. – Тараз : ИП Бейсенбекова, 2023. – 286 с.

5 **Zhang, H., Song, W., Burston, J.** Reexamining the effectiveness of vocabulary learning via mobile phones // The Turkish Online Journal of Educational Technology. – 2011. – Vol. 10, No. 3. – P. 203–214.

6 **Hsu, L.** English as a foreign language learners' perception of mobile assisted language learning: A cross-national study // Computer Assisted Language Learning. – 2013. – Vol. 26, No. 3. – P. 197–213. URL: <https://doi.org/10.1080/09588221.2011.649485>

7 **Deng, F., Zou, Q.** A study on the application of interactive learning technologies in college English classes in China // International Journal of Emerging Technologies in Learning. – 2016. – Vol. 11, No. 3. – P. 4–8. URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v11i03.5508>

8 **Вальевский, А. Ю.** Педагогическая цифровая компетенция / А. Ю. Вальевский, Н. В. Учеваткина // Наука. Информатизация. Технологии. Образование: материалы XIII Международной научно-практической конференции, Екатеринбург, 24–28 февраля 2020 г. – Екатеринбург : Издательство РГППУ, 2020. – С. 470–477.

9 **Li, L., Wang, X., Gao, X.** The impact of digital technology on language learning: A review of empirical studies // Journal of Educational Technology Development and Exchange. – 2020. – Vol. 13, No. 2. – P. 45–60. URL: <https://doi.org/10.18785/jetde.1302.03>

10 Pappano, L. The Year of the MOOC // The New York Times. – 2012. – URL: <https://www.nytimes.com/2012/11/04/education/edlife/the-year-of-the-mooc.html>

11 **Anderson, T., Dron, J.** The Evolution of Distance Education: Technology-Enhanced Learning and Teaching // Teaching in Higher Education. – 2011. – Vol. 16, No. 3. – P. 282–295. URL: <https://doi.org/10.1080/13562517.2011.559007>

12 **HelloChinese.** Official website: <https://www.hellochinese.cc/> (дата обращения: 09.08.2024).

13 **Skritter.** Official website : <https://skritter.com/> (дата обращения: 09.08.2024).

14 **Coursera.** Official website : <https://www.coursera.org/> (дата обращения: 09.08.2024).

15 **edX.** Official website : <https://www.edx.org/> (дата обращения: 09.08.2024).

References

1. **Issabayeva, D., Rakhimzhanova, L., Abdigapbarova, U., Zhiyenbayeva, S., Zhumartov, M.** Digital Competence of a Teacher in a Pandemic // 9th International Conference on Information and Education Technology (ICIET). – 2021. – P. 324–328. – URL: <http://dx.doi.org/10.1109/ICIET51873.2021.9419644>

2 **Yergaliyeva, A. B., Kaibullayeva, A. A.** Analiz nauchnykh podkhodov k razvitiyu inoyazychnoy kommunikativnoy kompetentsii [Analysis of Scientific Approaches to the Development of Foreign Language Communicative Competence] // Vestnik Toraigyrov Universiteta. Pedagogicheskaya Seriya [Bulletin of Toraigyrov University. Pedagogical Series]. No. 2. – 2024. – P. 26–37. – URL: <https://doi.org/10.48081/GFEL9931>

3 **Chen, X., Zou, D., Cheng, G., Xie, H.** Online Learning in Higher Education: A Review of the Literature // Education and Information Technologies. – 2021. – Vol. 26, No. 1. – P. 981–1007. – URL: <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10324-x>

4 **Buzaubakova, K. D., Amirova, A. S., Makovetskaya, A. A., Kudabaeva, P. A.** Tsifrovaya pedagogika [Digital Pedagogy: Textbook]. – Тараз : IP Beisenbekova, 2023. – 286 p.

5 **Zhang, H., Song, W., Burston, J.** Reexamining the Effectiveness of Vocabulary Learning via Mobile Phones // The Turkish Online Journal of Educational Technology. – 2011. – Vol. 10, No. 3. – P. 203–214.

6 **Hsu, L.** English as a Foreign Language Learners' Perception of Mobile Assisted Language Learning: A Cross-National Study // Computer Assisted Language Learning. – 2013. – Vol. 26, No. 3. – P. 197–213. – URL: <https://doi.org/10.1080/09588221.2011.649485>

7 **Deng, F., Zou, Q.** A Study on the Application of Interactive Learning Technologies in College English Classes in China // International Journal of Emerging Technologies in Learning. – 2016. – Vol. 11, No. 3. – P. 4–8. – URL: <https://doi.org/10.3991/ijet.v11i03.5508>

8 **Valyavsky, A. Yu., Uchevatkina, N. V.** Pedagogicheskaya tsifrovaya kompetentsiya [Pedagogical Digital Competence] // Nauka. Informatizatsiya. Tekhnologii. Obrazovanie: Materialy XIII Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii [Science. Informatization. Technologies. Education: Materials of the XIII International Scientific and Practical Conference]. – Ekaterinburg: Publishing House RGPPU, 2020. – P. 470–477.

9 **Li, L., Wang, X., Gao, X.** The Impact of Digital Technology on Language Learning: A Review of Empirical Studies // Journal of Educational Technology

Development and Exchange. – 2020. – Vol. 13, No. 2. – P. 45-60. – URL: <https://doi.org/10.18785/jetde.1302.03>

10 Pappano, L. The Year of the MOOC // The New York Times. – 2012. – URL: <https://www.nytimes.com/2012/11/04/education/edlife/the-year-of-the-mooc.html>

11 Anderson, T., Dron, J. The Evolution of Distance Education: Technology-Enhanced Learning and Teaching // Teaching in Higher Education. – 2011. – Vol. 16, No. 3. – P. 282-295. – URL: <https://doi.org/10.1080/13562517.2011.559007>

12 **HelloChinese**. Official website: <https://www.hellochinese.cc/> (дата обращения: 09.08.2024).

13 **Skritter**. Official website: <https://skritter.com/> (дата обращения: 09.08.2024).

14 **Coursera**. Official website: <https://www.coursera.org/> (дата обращения: 09.08.2024).

15 **edX**. Official website: <https://www.edx.org/> (дата обращения: 09.08.2024).

Поступило в редакцию 19.07.24.

Поступило с исправлениями 01.10.24

Принято в печать 27.11.24.

*Г. Б. Саржанова¹, К. Апишев², Д. Ж. Толуспаева³

^{1,2,3}Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,

Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.

01.10.24. ж. баспаға түсті.

01.10.24. ж. түзетулерімен түсті.

27.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ҚЫТАЙ ТІЛІН ОҚЫТУДА ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ПЛАТФОРМАЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Білім беру жүйесінің цифрлық трансформациясы дәуірінде қытай тілін оқытуда цифрлық технологияны қолдану өзекті бола түсуде. Бұл жұмыс қытай тілін оқытуда цифрлық технологияны қолдану жөніндегі зерттеулерге арналған. Бұл мақалада цифрлық оқыту платформаларының қытай тілін үйренуге ықпалының жан-жақты талдауы берілген. Зерттеу HelloChinese, Skritter, Coursera және edX платформаларының функционалдығын, сондай-ақ олардың білім беру контекстіндегі жарамдылығы мен тиімділігін тексеруді

қамтиды. Бұл платформалардың әрқайсысы студенттер үшін құрылымдық сабақтар, интерактивті жаттығулар және жылдам кері байланыс жүйелері сияқты бірегей мүмкіндіктерді ұсынады, бұл тереңірек енуге және тілді меңгеруді жақсартуға көмектеседі.

Сонымен қатар, курсты аяқтау статистикасы барлық платформалар бойынша курсты сәтті аяқтау пайызының артқанын көрсетті, бұл оларды оқу процесінде пайдаланудың тиімділігін көрсетеді. Оқушылардың үлгерімінің артуы және олардың оң пікірлері заманауи оқытудағы цифрлық технологияның маңыздылығын атап көрсетеді.

Жоғарыда келтірілген деректер цифрлық технологияларды қытай тілін оқыту үдерісіне енгізудің жоғары тиімділігін көрсетеді, білім беру үдерісінің сапасына және студенттердің қанағаттануына ықпал етеді. Осылайша, зерттеу нәтижелері қытай тілін оқытудағы цифрлық білім беру технологияларының маңыздылығын атап көрсетеді және жаңа перспективаларды ашады.

Кілтті сөздер: цифрлық технологиялар, қытай тілін оқыту, білім беру платформалары, интерактивті әдістер, оқытудың тиімділігі.

*G.B. Sarzhanova¹, K. Apshe², D.Zh. Toluspaeva³

^{1,2,3}Karaganda Buketov University,

Republic of Kazakhstan, Karaganda.

Received 19.07.24.

Received in revised form 01.10.24.

Accepted for publication 27.11.24.

EFFECTIVENESS OF DIGITAL EDUCATIONAL PLATFORMS IN TEACHING CHINESE LANGUAGE

In the era of digital transformation of educational system, the application of digital technology in Chinese language teaching is becoming more and more relevant. This paper is devoted to the research on the use of digital technology in Chinese language learning. This paper presents a comprehensive analysis of the impact of digital learning platforms on Chinese language learning. The study covers an examination of the functionality of HelloChinese, Skritter, Coursera and edX platforms, as well as their suitability and effectiveness in an educational context. Each of these platforms provides unique features for students, such as structured lessons,

interactive exercises, and instant feedback systems, which facilitates deeper immersion and improved language proficiency.

In addition, course completion statistics have shown an increase in the percentage of successful course completions across all platforms, reflecting the effectiveness of their use in the educational process. The increase in student performance and their positive feedback emphasise the importance of digital technology in modern learning.

The above data indicate the high effectiveness of integrating digital technologies into the Chinese language learning process, contributing to the quality of the educational process and student satisfaction. Thus, the results of the study emphasise the importance of digital educational technologies in Chinese language teaching and open up new perspectives

Keywords: digital technologies, Chinese language teaching, educational platforms, interactive methods, learning outcomes.

FTAMP 14.37.27

<https://doi.org/10.48081/ETUQ3690>

***Г. М. Тулекова¹, А. Д. Жомартова², *С. К. Антикеева³,
З. А. Зубайраева⁴, Б. А. Касимбекова⁵**

^{1,2,3}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар;

⁴А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті,
Қазақстан Республикасы, Көкшетау қ.

⁵Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

*e-mail: samal_antikeyeva@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1124-7060>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4433-0485>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4604-5661>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8695-0431>

⁵ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2570-113X>

ГЕРМАНИЯ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТӘЖІРИБЕ

Мақаланың өзектілігі жоғары оқу орындарында мүмкіндігі шектеулі студенттер санының артуына және қолжетімді білім беру ортасын құру қажеттілігіне байланысты. Қазақстан мен Германиядағы жоғары білімнің салыстырмалы талдауы отандық университеттерде қолданудың тиімді инклюзивті тәжірибесін көрсетеді. Мақаланың мақсаты – екі елдің салыстырмалы тәжірибесі арқылы инклюзивті білім беру ортасын ұйымдастырудың негізгі аспектілерін қарастыру. Қазақстан инклюзивті білім беруді енгізу курсынан өтті. Әлемнің көптеген басқа елдеріндегі сияқты, Германиядағы сияқты инклюзивті білім беру жүйесіне көшу оңай емес және кейде ауытқуларға, қайшылықтарға және проблемаларға толы. Зерттеуде қазақстандық және неміс университеттеріндегі инклюзивті білім беру талданады, Қазақстандағы инклюзивке өтудің ағымдағы үдерісі бағаланады, сондай-ақ осы саладағы жетістіктер мен проблемалар қарастырылады. Авторлар мүмкіндігі шектеулі студенттермен жұмыс істеуге кәсіби дайындық тақырыбында екі жоғары оқу орнының оқытушылары арасында сауалнама

жүргізді. Сауалнама нәтижелерін талдау көптеген мұғалімдердің консультациялық және әдістемелік қолдауды қажет ететінін көрсетті. Германияның салыстырмалы тәжірибесіне сүйене отырып, Қазақстанда инклюзивті білім беруді енгізуді жақсарту бойынша ұсыныстар жасалуда. Сонымен қатар, инклюзивті білім беруді қоғамда қабылдау мен қолдау деңгейін арттыру үшін кеңінен ақпараттандыру жұмыстарын жүргізу маңызды екендігі ұсынылған.

Кілтті сөздер: инклюзия, инклюзивті білім беру, интеграция, білім беру қажеттіліктері, даму стратегиясы.

Кіріспе

Қазіргі уақытта инклюзивті білім беру проблемалары көптеген мәдениеттерде өзекті бола отырып, оның басқа білім беру формаларымен салыстырғанда маңыздылығын атап көрсетеді. Заманауи тенденциялардың бірі – элиталық білімнен барлығына арналған сапалы білімге көшу. Әлем ерекше қажеттіліктері бар адамдарға қатысты кемсітушілікке жол берілмейтінін мойындайды. Қазақстанда және Германияда инклюзивті білім беру әртүрлі деңгейде: саяси, ғылыми, ұйымдастырушылық және тәжірибелік деңгейде.

АҚШ, Ұлыбритания, Швеция, Германия сияқты дамыған елдерде ерекше білім беру қажеттіліктері бар университет студенттерін оқытудағы негізгі үрдіс инклюзивті білім беру болып табылады. Бұл студенттерге арнайы жағдай жасалып, қолдау көрсетіледі. Әрбір ел әмбебап шешімдерді жоққа шығаратын өзінің интеграциялық үлгілерін пайдаланады.

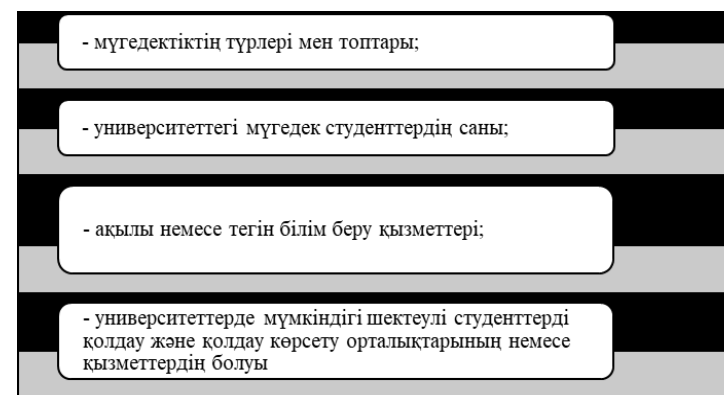
Соңғы жылдары «интеграцияның» орнына «қосу» ұғымы танымал болды [1]. Инклюзивті білім беру ерекше білім беру қажеттіліктері бар ЖОО студенттеріне әлеуметтік мәселелерді шешуде қажетті қолдау көрсете отырып, тең шарттарда сабақтарға қатысуға және оқу үдерісіне қатысуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру – мүмкіндігі шектеулі адамдар басқа студенттермен бірге оқитын білім беру түрі. Ол физикалық, психикалық және қаржылық жағдайына қарамастан білім алудың барлығына қолжетімді болуын қамтамасыз етуді және білім беру ұйымдарын осындай студенттердің қажеттіліктеріне бейімдеуді көздейді. Осыған байланысты білім беру жүйелері әр оқушының жеке қажеттіліктерін ескеретін икемді әдістерді жасауда.

Мүгедектер үшін білім беру және әлеуметтік қолжетімділік мәселелері Қазақстанның еңбектерінде атап өтілген, мысалы: З. А. Мовкебаева, Б. М. Мажинова, Ш. Ж. Жахина, А. Т. Ысқақова, Қ. С. Тебенова, Р. А.

Сүлейменова, А. Қ. Құсайынов және шетелдік ғалымдар: N. Hericks, A. Goldbach, R. Aust.

Қазақстан мен Германиядағы жоғары инклюзивті білім беру жүйесінің тәжірибесін салыстырудың негізгі критерийлері мыналар болды [3]:

Сурет 1

Германияда мүмкіндігі шектеулі студенттердің жеке қажеттіліктерін ескеретін инклюзивті білім беру жүйесі енгізілді. Германиядағы студенттердің шамамен 6% осындай қажеттіліктерге ие. Ел он алты аумаққа бөлінген, олардың әрқайсысы мүгедектерді диагностикалау және тиісті қызметтерді көрсету үшін өз стандарттарын белгілейді. Мүгедектіктің негізгі түрлеріне психикалық бұзылулар, физикалық аурулар және физикалық кемістіктер жатады [4].

Анхальт университеті, Гейдельберг университеті және Берлин университеті сияқты арнайы орталықтар мен қолдау қызметтері бар. Дортманд техникалық университеті инклюзивті білім беруде жетекші рөл атқарып, 40 жылдай мүмкіндігі шектеулі студенттерге білім беруді қолжетімді етіп, мұндай студенттер үшін алғашқы кеңес беру қызметін құрды. Сонымен қатар, Германия мүмкіндігі шектеулі студенттерге қаржылық қолдау көрсетеді, соның ішінде студенттік несие.

Мүмкіндігі шектеулі студенттер үшін Германияда оқу қол жетімді білім беру жүйесінің арқасында басқа студенттер үшін оқудан еш айырмашылығы жоқ. Неміс университеттері мұндай студенттердің қажеттіліктерін кедергісіз нысандар мен арнайы бағдарламалар жасау арқылы зерттейді. Бұл БҰҰ-ның 2009 жылғы Конвенциясында бекітілген мүгедектерге тең қарауға сәйкес келеді. Кампуста оқуыңызды сәтті аяқтауға көмектесетін ұйымдар бар.

Германия неміс ұйымдарын құрды Студенттердің, соның ішінде мүмкіндігі шектеулі студенттердің мәселелерін шешу. Бұл ұйымдар жалпы мәселелерді анықтауға және шешуге көмектеседі. Бұл ұйымдардың желісі «Германияның студенттерге арналған ұлттық қауымдастығының» басқаруындағы әртүрлі аймақтар мен университеттерді қамтиды [5].

Германияда инклюзивті білім беру мектеп деңгейіндегі жалпы және мамандандырылған ұйымдардың қызметкерлері және университет деңгейінде материалдық-техникалық қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылады. Университеттер мүмкіндігі шектеулі студенттерге арнайы қызметтер мен студенттік несиелер ұсынады. Негізгі ерекшелігі факультетте мүмкіндігі шектеулі студенттерге арналған үйлестірушілердің болуы. Университеттерде студенттермен бірге жүретін тьюторлар мен жаттықтырушылар да жұмыс істейді. Мүгедектердің білім алуы тегін емес, заңмен реттеледі.

Неміс университеттері оқыту мен оқуға инклюзивті тәсілдерді енгізуге берік міндеттеме ала отырып, әртүрлілік пен инклюзивтілікті насихаттауды мақтан тұтады. Бұл әртүрлі ортадан шыққан халықаралық студенттердің сыныпта жақсы қабылдануын және бағалануын қамтамасыз етеді.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бері білім беру саласында ауқымды реформалар жүргізілді. Ғылым және жоғары білім министрлігі білім беру жүйесін жетілдіруге және оның халықаралық қоғамдастыққа интеграциялануына бағытталған бағдарламаларды әзірлеуге назар аударды. Сонымен қатар білім беру саласына инклюзивтілік пен әділеттілік қағидалары енгізілуде, оны Қазақстан кемсітушілікпен күресудің және қолайлы әлеуметтік ортаны құрудың маңызды құралы деп санайды [6].

Осы жылдар ішінде заңнамалық база құрылды:

Білім туралы заң
ол инклюзивті білім беруді барлық студенттердің қабілеттері мен ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ету процесі ретінде анықтайды
«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Заң
«Мүгедек балаларды әлеуметтік, медициналық-педагогикалық және түзетушілік қолдау туралы» Заң
«Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы» Заң

Сурет 2

Осы жылдар ішінде Қазақстан Үкіметі білім беру ресурстары мен технологияларына тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған білім беруді дамыту бағдарламаларын әзірледі. Қазақстан жынысына, ұлтына немесе денсаулық жағдайына қарамастан барлық азаматтардың тегін білім алу құқығына кепілдік беретін «Баршаға арналған білім» және Саламанка декларациясы сияқты жаһандық бастамаларды қолдайды.

Инклюзивті білім беру идеялары, профессор Р. А. Сүлейменова, отбасын қолдау, коррекциялық-педагогикалық көмек көрсету және білім беру ортасын бейімдеу арқылы кедергілерді жоюға және барлық балаларды оқу-тәрбие процесіне кіріктіруге бағытталған мемлекеттік саясаттан тұрады.

ЖОО-лардағы инклюзивті білім берудің инноваторы З. А. Мовкебаева негізгі бағыттарды атап көрсетеді: мүмкіндігі шектеулі студенттерге жеңілдіктер беру, психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, жұмысқа орналастыру және мұғалімдерді инклюзия жағдайында жұмыс істеуге үйрету. Кеңес беру орталықтарын құру және мамандандырылған оқу материалдарын әзірлеу қажеттігін атап өтті.

Қазақстанда инклюзивтілікті, әсіресе мамандарды даярлауда енгізу бойынша жұмыс жалғасуда, бірақ жоғары білім деңгейінде проблемалар сақталуда. 2021 жылы университеттердің 16 пайызы ғана мүмкіндігі шектеулі студенттерге осындай жағдай жасаған. Өзгерістерге қарамастан, ОӘБ студенттерін оқу үдерісіне толық тартуға кедергілер сақталуда, ал Қазақстанда инклюзивті білім беруді енгізу толығымен сәтті емес.

Негізгі проблемалар: кадрлардың жетіспеушілігі, мұғалімдердің жеткіліксіз дайындығы, жағдайдың болмауы және ата-аналардың хабардарлығының төмендігі. Ресурстардың жетіспеушілігінен университеттерде жағдай күрделене түсті. Зерттеулер көрсеткендей, Қазақстандағы мүмкіндігі шектеулі студенттер инклюзивті ортаны құру әрекеттеріне қарамастан, олардың оқуға және қоғамдық іс-әрекеттерге қатысуын шектейтін оқу орындарына түсуде кедергілерге тап болады. Ақпарат пен оқу материалдарына қол жеткізудегі қиындықтар көмекші технологиялар мен бейімделген педагогикалық тәсілдерді жеткіліксіз қолданумен байланысты.

Студенттердің, мұғалімдердің және қызметкерлердің мұндай студенттердің қажеттіліктерін үнемі түсіне бермейтін жағымсыз көзқарастарынан әлеуметтік кедергілер туындайды. Бұл олардың мүмкіндіктерін жете бағаламауға немесе денсаулығына мән бермеуге әкеледі. Бұл мәселелерді шешу мұғалімдерді оқытуға және қызметкерлерге кеңес беруге негізделген. Көзі көрмейтін немесе нашар көретін студенттер баспа ресурстарына қол жеткізе алмайды, бұл олардың оқу мүмкіндіктерін

шектейді. Жаңа технологиялар мен электронды көздер арнайы қолданбалар мен қосымша өңдеу уақытын талап етеді. Қазақстандағы инклюзивті саясаттың кемшіліктерінің бірі – инклюзивтілікті жүзеге асыру тетіктерін жасамайтын заңнамалық нормалардың анық еместігі [8]. «Білім туралы» заң мүмкіндігі шектеулі студенттерді кемсітуге тыйым салады, бірақ университеттерге кірудегі кедергілерді еңсеру тәртібін белгілемейді.

Қазақстанда ерекше қажеттіліктері бар студенттерге арналған тұрақты инклюзивті бағдарламалар жоқ, бұл білікті мұғалімдердің тапшылығымен ушыға түседі. Кемсітусіз білім алу құқығын жүзеге асыру үшін инклюзивті білім беру туралы заң қабылданды. 2022 жылы жоғары оқу орындарында ерекше білім беруді қажет ететін студенттердің саны 2,6 есеге өсіп, 2023-2024 жылдары 1458 адамға жетті. Қазақстандық жоғары оқу орындарында инклюзивті білім беру тәжірибесіндегі жоғарыда аталған қиындықтарға қарамастан, Қазақстан бұл бағытта белгілі бір қадамдар жасауда [9].

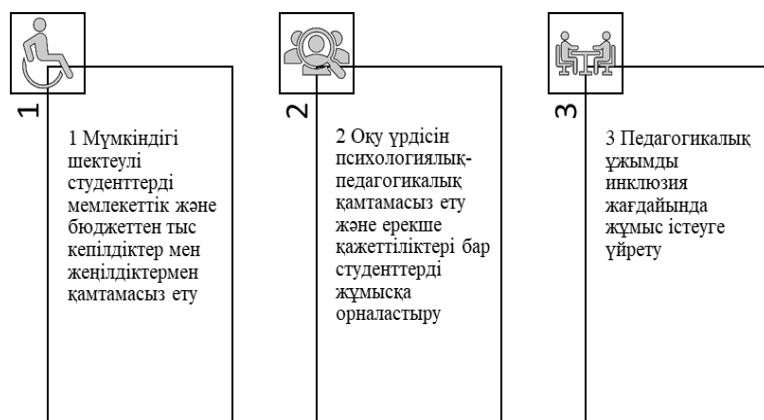

Рисунок 3

Халықаралық ұйымдар Қазақстандағы инклюзивті білім беруді оң бағалайды, бірақ жүйеде нашар сабақтастық мәселесі бар. Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің мәліметінше, мүмкіндігі шектеулі жандардың тек 1 пайызының ғана жоғары білімі бар. ЖОО-лар арнайы бағдарламалар жасап, жан-жақты қолдау көрсетуі керек, сондай-ақ жаңа нысандарды жобалау кезінде мүгедектер үшін қолжетімділікті қарастыруы қажет [10].

Өзгерту оқу процесін ұйымдастырудың арнайы нысандарын құруды талап етеді, оның ішінде:

Рисунок 4

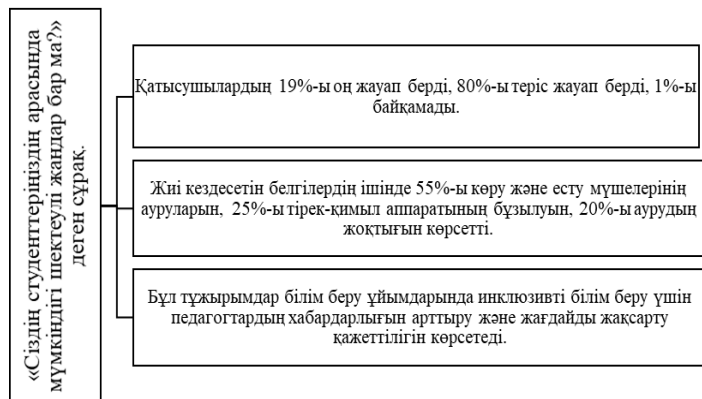
Нәтижесінде мұндай студенттердің мәселелерін шешу үшін орталықтандырылған институттық саясат қажет. Инклюзивті білім беру Қазақстан үшін маңызды саяси, экономикалық және әлеуметтік мәселе болып қала береді.

Инклюзивті білім беруге көшу үшін білікті мамандар мен теориялық негіз қажет. Мұғалімдердің негізгі проблемалары жеткіліксіз дайындық және мұндай студенттермен жұмыс істеуде практикалық дағдылардың болмауы. Инклюзия идеологиясы кемсітушілікті болдырмауға және мүгедектерге тең қарауға негізделген.

Дегенмен, білім беру ортасы мен кадрлардың дайын еместігі сияқты айтарлықтай кедергілер бар. Жоғары оқу орындарында инклюзивті білім беруді ұйымдастыруға қабілетті оқытушылар мен мамандарды даярлау – ең маңызды міндет.

Материалдар мен әдістер

Германия республикасының, Кеттен қаласындағы – Анхальт университеті, және Қазақстан республикасының Павлодар қаласындағы – Торайғыров университеті, университеттерінің оқытушыларының мүмкіндігі шектеулі студенттерді оқытуға дайындық деңгейі талданды, сонымен қатар инклюзивті білім беруді дамытудың шарттары анықталды. Осы мақсатта осындай оқушылармен белсенді араласуға тура келетін мұғалімдерге 20 сұрақтан тұратын сауалнама әзірленді.

Сурет 5

Мүмкіндігі шектеулі оқушылармен жұмыс істеуге мұғалімдерді даярлау жүйесін дамыту, сондай-ақ неғұрлым қолжетімді және бейімделген білім беру ортасын құру маңызды. Тәжірибелік диагностика және оқушылардың ерекшеліктерін есепке алу физикалық және сенсорлық шектеулеріне қарамастан барлық студенттерге тең мүмкіндіктерді қамтамасыз етуге көмектеседі.

Ынтымақтастықта оқуда қиындықтары бар және мүмкіндігі шектеулі оқушылардың даму ерекшеліктерін білу нәтижелері 1-диаграммада көрсетілген.

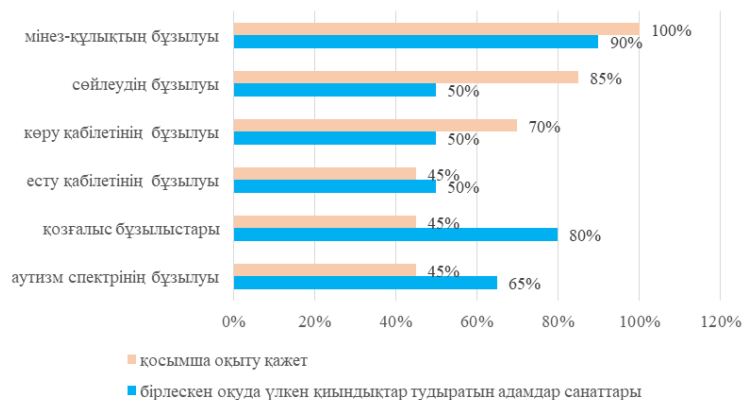
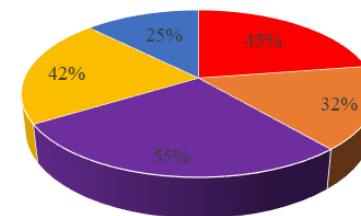

Диаграмма 1 – Мүгедектердің даму ерекшеліктері мен бірлескен оқудағы қиындықтарды білу туралы

«Бірлесіп оқыту процесінде оқушылардың қай категориялары үлкен қиындықтар туғызады?» деген сұраққа жауап бергенде. – Респонденттердің 65%-ы негізгі проблемаларды психикалық дамуы тежелген (55%), есту қабілетінің бұзылуы (45%), көру және сөйлеу қабілеті (42%), тірек-қимыл аппараты (32%) және қарым-қатынас пен мінез-құлықтағы қиындықтар (25%) бар студенттер екенін көрсетті. Бұл нәтижелер инклюзивті оқушылармен жұмыс істегенде педагогтардың кездесетін әртүрлі қиындықтарын көрсетеді.

- есту қабілетінің бұзылуы
- қозғалыс бұзылыстары
- психикалық дамуы тежелумен
- көру және сөйлеу бұзылыстарымен
- қарым-қатынас және мінез-құлық бұзылыстарымен

Диаграмма 2 – Ынтымақтастықпен оқытудағы қиындықтар

Көптеген респонденттерге жауап беру қиынға соқты, оқытудың тиімділігіне сілтемелер сирек болды.

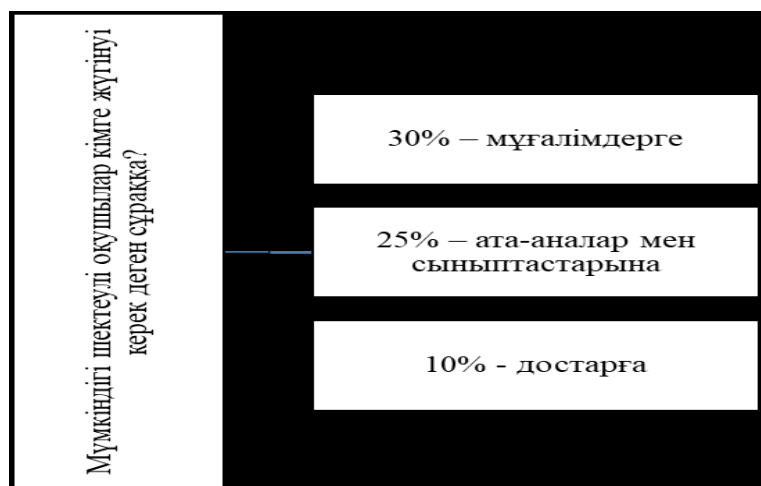
Инклюзивті білім берумен байланысты қиындықтар әртүрлі және әртүрлі типтегі мүгедек оқушыларды оқыту мен қолдауға кешенді көзқарасты талап етеді. Мұғалімдерге осы студенттермен тиімді жұмыс істеу үшін қосымша дайындық пен ресурстар қажет, олардың білім беру процесінде табысқа жетуге тең мүмкіндіктері бар.

«Қандай мүмкіндігі шектеулі студенттермен жұмыс істеуге дайынсыз?» деген сұраққа. – Ұстаздардың 85 пайызы оқу жүктемесінің көптігі мен дайындықтың жеткіліксіздігінен жұмысқа дайын емес. 65% ата-аналар мен студенттер мұндай адамдарды әрқашан тең қатысушы ретінде қабылдай бермейтінін атап өтті. Тек 26% ғана кез келген студенттермен жұмыс істеуге дайын екендіктерін білдірді.

Кәсіби дайындығы туралы сұраққа мұғалімдердің 85 %-ы оны жеткіліксіз деп санады, бұл инклюзивті студенттермен жұмыс істеу үшін қосымша біліктілік қажеттігін көрсетеді. 45 %-ы арнайы білім қажет деп есептесе, 40 %-ы біліктілікті арттыру курстары, 15 %-ы жауап беруге қиналған.

Респонденттер мүмкіндігі шектеулі оқушыларды оқытуда олардың ерекшеліктерін ескере отырып, жеке көзқарастың маңыздылығын атап өтті. Сондай-ақ, академиялық үлгермеушіліктердің алдын алу, объективті бағалау жүйесін құру және психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету бойынша ұсыныстар әзірлеу қажет екендігі айтылды.

Сауалнама бойынша мұғалімдердің 70 пайызы оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескереді, 65 пайызы кеңес береді. 75 % күндізгі оқыту ынтымақтастықты дамытуға ықпал етеді деп санайды, ал 80 % студенттердің жеке жоспарларымен жұмыс істеуге дайын. Дегенмен, 70 пайызы мұндай жоспарларды құру көп уақытты қажет ететінін, ал 80 пайызы қолдауды қажет ететінін айтады.

Сурет 5

Мұғалімдердің қиындықтарына ақаулардың сипаттамаларын білмеу (40 %), әдістемелік мәселелер (30 %), қарым-қатынаста қиындықтар (10 %) және күрделі қиындықтардың болмауы (20 %) жатады.

Респонденттер мүмкіндігі шектеулі студенттерді қамту әлеуметтік дағдыларды дамытуға, мақсат қою және білімді қолдана білуге, сонымен қатар өзін-өзі дамытуға дайын болуына ықпал ететінін атап өтті.

Нәтижелер мен талқылау

Зерттеудің мақсаты Германия мен Қазақстандағы инклюзивті білім берудің салыстырмалы тәжірибесін алу, сонымен қатар мұғалімдердің мүмкіндігі шектеулі оқушыларға және инклюзивті білім беруге қатынасы туралы ақпарат алу; педагогикалық ұжымның инклюзивті тәсілді енгізуге көмекке мұқтаждығы, мүмкіндігі шектеулі оқушылардың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері туралы мұғалімдердің хабардар болу деңгейі, оларды педагогикалық тәжірибеде оқытуды ұйымдастыру және мұндай оқушыларды оқыту кезінде мұғалімдер кездесетін қиындықтар.

Сауалнама нәтижелері мұғалімдердің көпшілігінің түзету білім беру принциптерін, мүмкіндігі шектеулі оқушылармен жұмыс істеу әдістерін және психодиагностиканы жеткілікті деңгейде білмейтінін көрсетті. Оларға әдістемелік және консультативтік қолдау қажет. Мұғалімнің инклюзивті білім беруге дайындығы кәсіби дайындықты, ақпараттан хабардар болуын және өзара әрекеттесу қабілетін қамтиды.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің IRN AR19679880 «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар университет студенттерінің кәсіби құзіреттілігін дамытудың психологиялық-педагогикалық шарттары» грантының жобасы аясында жазылған. Павлодар облысы).

Қорытынды

Германияда инклюзивті білім беруді енгізудің әлемдік тәжірибесі оның Қазақстанда сәтті жүзеге асырылуы мүмкін екенін көрсетеді. Дегенмен, инклюзивтілік қағидаттарын іске асыру проблемалары өзекті болып қала береді, бұл негізінен педагогикалық психологтардың кәсіби құзіреттілігінің жеткіліксіздігіне байланысты. Негізгі кедергілер – психологиялық кедергілер, стереотиптер және мұғалімдер арасындағы арнайы білімнің жоқтығы.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді ойдағыдай жүзеге асыру үшін мұғалімдердің, әсіресе, арнайы білім беру және психология саласындағы біліктілігін арттыру қажет. Сондай-ақ стереотиптерді өзгерту және мұғалімдер мен студенттер арасындағы психологиялық кедергілерді жеңу бойынша жұмыс істеу маңызды. Инклюзивті тәжірибе саласында мұғалімдерге қолдау көрсету және қосымша білім беру барлық студенттер үшін қолайлы білім беру ортасын құруға көмектеседі.

References

1 European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Access to quality education for children with special educational needs, Publications Office, 2018, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/440746>

2 **Ahrbeck, B., Felder, M.** Analysis of Barriers to Inclusive Schools in Germany: Why Special Education Is Necessary and Not Evil // Education Sciences. 2020. 10(12):358.

3 **Andriichuk, N.** Historical Background of Inclusive Education Development in the Nordic Countries // Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 2017. Vol. 4 (1). P. 97–104.

4 **Berhanu, G.** Inclusive education in Sweden. Responses, challenges, and prospects // International Journal of Special Education. 2011. Vol. 26(2). P. 128–148.

5 Bildung in Deutschland 2020 // Autorengruppe Bildungsberichterstattung. 2020. 361 p.

6 **Bruns, D. A., Mogharreban, C. C.** The gap between beliefs and practices: Early childhood practitioners' perceptions about inclusion // Journal of Research in Childhood Education. 2007. Vol. 3. P. 229–234.

7 **Dworschak, W.** Schulbegleitung. individuelle hilfe und unterstützung beim schulbesuch – Ein beitrag zur inklusion? // Leben mit Behinderung. 2016. Vol. 2 (1). P.14–17.

8 **Wehmeyer, M. L.** Universal design for leading, access to the general education curriculum and students with mental retardation // Exceptionality. – 2012. – № 12. – P. 225–235.

9 **Kesalahti, E., Uayrynen, S.** Learning from Our Neighbours: Inclusive Education in the Making. – Rovaniemi, 2013. – 128 p

10 **Sapon-Shevin, M.** Because we can change the world: A practical to building cooperative, inclusive classroom community. – N. Y.: Holiday House, 2009. – 224 p.

21.10.24 ж. баспаға түсті.

23.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

05.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

Г. М. Тулекова¹, А. Д. Жомартова², *С. К. Антикеева³,
З. А. Зубайраева⁴, Б. А. Касимбекова⁵

^{1,2,3}Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар;

⁴Кокшетауский университет имени А. Мырзахметова,

Республика Казахстан, г. Кокшетау;

⁵Южно-Казахстанский педагогический университет,

Республика Казахстан, г. Шымкент.

Поступило в редакцию 21.10.24.

Поступило с исправлениями 23.10.24.

Принято в печать 05.11.24.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ОПЫТ ПО ИНКЛЮЗИВНОМУ ОБРАЗОВАНИЮ ГЕРМАНИИ И КАЗАХСТАНА

Актуальность статьи обусловлена ростом числа студентов ограниченными возможностями в высших учебных заведениях и необходимостью создания доступной образовательной среды. Сравнительный анализ высшего образования Казахстана и Германии выявляет эффективные инклюзивные практики для применения в отечественных вузах. Цель статьи – рассмотреть ключевые аспекты организации инклюзивной образовательной среды, путем сравнительного опыта двух стран. Казахстан взял курс на внедрение инклюзивного образования. Как и во многих других странах мира, переход, как и в Германии, переход к системе инклюзивного образования не прост и порой сопряжен с аномалиями, противоречиями и проблемами. Исследование анализирует инклюзивное образование в казахстанских и германских вузах, оценивает текущий процесс перехода к инклюзии в Казахстане, а также рассматривает достижения и проблемы в этой области. Авторами был проведен опрос среди преподавателей двух вузов на предмет профессиональной готовности работать с обучающимися с ограниченными возможностями. Анализ результатов опроса показал, что многие преподаватели нуждаются в консультационной и методической поддержке. На основе сравнительного опыта Германии даются рекомендации по улучшению внедрения инклюзивного образования в Казахстане.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, интеграция, образовательные потребности, стратегия развития.

G. M. Tulekova¹, A. D. Zhomartova², S. K. *Antikyeva³,
Z. A. Zubairaeva⁴, B. A. Kassimbekova⁵

^{1,2,3}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

⁴Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov,

Republic of Kazakhstan, Kokshetau;

⁵South Kazakhstan Pedagogical University,

Republic of Kazakhstan, Shymkent

Received 21.10.24.

Received in revised form 23.10.24.

Accepted for publication 05.11.24.

COMPARATIVE EXPERIENCE IN INCLUSIVE EDUCATION IN GERMANY AND KAZAKHSTAN

The relevance of the article is due to the growing number of students with disabilities in higher education institutions and the need to create an accessible educational environment. Comparative analysis of higher education in Kazakhstan and Germany reveals effective inclusive practices for application in domestic universities. The purpose of the article is to consider the key aspects of the organization of inclusive educational environment, through the comparative experience of the two countries. Kazakhstan has set a course for the introduction of inclusive education. As in many other countries of the world, the transition to the system of inclusive education, as in Germany, is not easy and sometimes involves anomalies, contradictions and problems. The study analyzes inclusive education in Kazakhstani and German HEIs, assesses the current process of transition to inclusion in Kazakhstan, and examines achievements and challenges in this area. The authors conducted a survey among teachers of two universities on the subject of professional readiness to work with students with disabilities. The analysis of the survey results showed that many teachers need counseling and methodological support. Based on the comparative experience of Germany, recommendations are given to improve the implementation of inclusive education in Kazakhstan.

Keywords: inclusion, inclusive education, integration, educational needs, development strategy.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ

МРНТИ 14.43.43

<https://doi.org/10.48081/LTJQ7094>

*З. М. Исабаева¹, Р. О. Асыллова², Б. Ж. Альмухамбетова³

^{1,2,3}Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова,

Республика Казахстан, г. Талдыкорган

*e-mail: zauken_88@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6826-5764>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6157-4698>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6453-7443>

ПРИНЯТИЕ ИНКЛЮЗИИ УЧАЩИХСЯ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ: ЛОГИСТИЧЕСКИЙ РЕГРЕССИОННЫЙ АНАЛИЗ

Кросс-секционные исследования позволяют изучать феномены и их взаимосвязи, не внося экспериментальных изменений в существующие системы. Целью описываемого здесь кросс-секционного исследования являлось изучение влияния социодемографических параметров на отношение родителей учащихся к инклюзии для разных типов нарушений детей с особыми образовательными потребностями. Выборка представлена как родителями детей с особыми образовательными потребностями, так и родителями учеников стандартных классов. Данные, полученные методом опроса 112-ти родителей, были включены в четыре модели бинарной логистической регрессии. Зависимой переменной в модели выступало отношение к включению в обычные классы индивидов с физическими, поведенческими, учебными и ментальными ограничениями. Результаты позволили выявить факторы, в значительной степени влияющие на восприятие родителями инклюзивного образования. По всем четырём видам ограничений большинство участников выразили положительное отношение к идее инклюзии. Родители с высшим образованием и участники с доходом выше среднего, в среднем, более открыты к идее инклюзии детей с физическими ограничениями. При анализе отношения к инклюзивному образованию детей с нарушениями обучаемости, ключевыми факторами стали

тип класса, благоприятная учебная среда, высшее образование родителей и низкий ежемесячный доход. В отношении инклюзивной среды для детей с поведенческими нарушениями, родители детей из специальных классов и те, кто видит благоприятную среду обучения, а также более молодые родители, чаще соглашаются с инклюзией. Наконец, в отношении инклюзии детей с ментальными нарушениями, родители, чьи дети посещают специальные классы, и более молодые родители, чаще одобряют инклюзию. Данные исследования могут быть использованы в подготовке учителей, помогая им лучше понимать и учитывать различия в восприятии инклюзии среди родителей, что улучшит их способность работать с родителями и учениками в инклюзивной среде. Также результаты позволят разработать адресные программы поддержки и вмешательства, учитывающие особенности каждой группы семей.

Ключевые слова: инклюзивное образование, особые образовательные потребности, социодемографическое исследование, родители, ограниченные возможности.

Введение

Равенство и доступность образования – основополагающие принципы реализации концепции инклюзивности. Инклюзивность отображает среду, в которой равенство людей первостепенно, и каждый индивидуум ощущает свою значимость независимо от умственных способностей, физических особенностей, расовых признаков и социального статуса [1, с. 22].

Казахстанские эксперты считают, что инклюзивное образование (далее – ИО) – это процесс обучения тому, как, имея ограничения, извлекать из них уроки, и стремиться достичь возможных успехов [2, с. 201]. При этом с каждым годом потребность в качественном ИО неуклонно растёт, что опосредовано довольно напряжённым ритмом современной жизни, экономическими, экологическими и социальными проблемами [3, с. 661]. Согласно нормативно-правовым документам, по информации, полученной на начало 2023-го года, количество детей с особыми образовательными потребностями (далее – ООП) увеличилось на 7,43 % по сравнению с данными за 2022-ой год (188 тысяч против 175-ти тысяч соответственно), из них школьного возраста достигли более 132,5 тысяч ребят [4, с. 119].

Уточним: к категории ООП относятся дети с нарушениями физического и ментального здоровья, а также с проблемным экономическим или социальным статусом [5, с. 66], в связи с чем приводим замечание З. А. Мовкебаевой, директора Ресурсного консультативного центра по ИО,

подчёркивающей потребность дифференциации указанного понятия ввиду того, что отдельным категориям детей требуется обеспечить специальные условия для успешной интеграции в общее образование, а другие способны, и благополучно обучаются, на общих основаниях [1, с. 24].

Уполномоченная по правам ребёнка в нашей стране Д. Б. Закиева указывает на текущие проблемы в инклюзии, и сообщает, ссылаясь на произведённый региональными советами мониторинг по созданию условий ИО, что по состоянию на 2022-ой год соответствующие условия были созданы не более, чем в 10-ти процентах школ, а это крайне неудовлетворительный показатель. В 80-ти процентах школ Казахстана отмечена нехватка компетентных специалистов (в т. ч. педагогов, ассистентов) [1, с. 22], что влечёт за собой препятствия, выраженные в недостаточном оказании детям с ООП специальной психолого-педагогической поддержки, которая им крайне необходима.

Потребность активной деятельности в рамках инклюзии, в т. ч. просветительского характера, в большей степени, среди родителей учащихся с ООП, а не только среди школьной администрации и педагогов, подчёркивается в ряде авторитетных научных работ. Исследования показывают, что участие родителей значительно повышает успеваемость учащихся в инклюзивных условиях [6, с. 1-27]. При этом родители в большинстве случаев выступают за инклюзию для своих детей, противостоя институциональным стандартам, которые предполагают сегрегацию [7].

Актуальность исследования обусловлена тем, что, в то время как возрастает стремление к ИО, сохраняющиеся барьеры подчёркивают необходимость системных изменений для обеспечения активного участия всех заинтересованных сторон, особенно родителей, в образовательном процессе. Отсутствие чётких определений и конкретных рамок инклюзии, (о которых упоминает З. А. Мовкебаева), усложняет сотрудничество между родителями и образовательными учреждениями. Систематические проблемы, с которыми сталкиваются родители, включают недостаточную поддержку со стороны учебных заведений и непонимание педагогами потребностей детей с ООП [8, с. 1-13; 9, с. 1-19].

Учебные программы и специально разработанные для учителей общепрофессиональные курсы, призванные повысить качество обучения школьников с ООП, способствуют более продуктивному общению и сотрудничеству с родителями [10, с. 218-232], а также поддержанию благоприятной среды для дальнейшей совместной плодотворной работы. Создание структурированных каналов обратной связи и вовлечение родителей в образовательный процесс ребёнка с периодическим информированием об

успехах и трудностях школьника может устранить пробелы в понимании и поддержке [6, с. 1-27].

Целью кросс-секционного исследования было изучить, предопределяют ли социодемографические параметры отношение родителей учеников с ООП к ИО для четырёх типов нарушений: физические ограничения, нарушения обучаемости, поведенческие расстройства, психические отклонения.

Несомненно, исследование обладает значительной теоретической и практической ценностью. Во-первых, оно направлено на выявление взаимосвязей между социодемографическими характеристиками и спецификой нарушений у детей, что способствует лучшему пониманию факторов, формирующих отношение родителей к ИО. Во-вторых, оно способствует интеграции знаний из педагогики, социологии, психологии и специального образования, обогащая научный дискурс о проблемах инклюзии. В-третьих, на основе полученных результатов возможно разработать дифференцированные программы поддержки родителей детей с ООП, учитывающие их социодемографические особенности и специфику нарушений у ребёнка. В-четвёртых, понимание факторов, влияющих на родительское отношение, позволит педагогам и психологам выстроить с ними гармоничные отношения, формируя позитивное восприятие инклюзии и способствуя успешной интеграции детей с ООП в общеобразовательные учреждения. В-пятых, опираясь на полученные результаты, возможно прогнозировать родительское отношение к ИО, что позволит оптимизировать процесс принятия решений о формах обучения детей с ООП. Помимо прочего, результаты исследования могут подтвердить или опровергнуть существующие теоретические психологические и социологические модели, объясняющие формирование отношения к инклюзии (теории стигматизации, теории контакта или теории планируемого поведения).

В глобальном обзоре, понимание социальных установок и воздействующих факторов позволит разрабатывать эффективные стратегии по формированию толерантного инклюзивного общества. Результаты исследования служат обоснованием необходимости внесения изменений в социальную политику и законодательство в области образования, направленных на поддержку ИО и создание равных возможностей для всех школьников.

Материалы и методы

В контексте достижения исследовательской цели были сформулированы два интересующих нас вопроса. (1) В какой степени родители поддерживают ИО учащихся с различными типами ограничений? (2) Какая переменная определяет положительное или отрицательное отношение родителей к ИО?

В качестве предикторов мы выбрали нижеперечисленные, которые коррелируют с отношением родителей к ИО: (а) школьное окружение ребёнка с ООП (обычный или специальный класс), (б) пол респондента; его (в) возраст, и (г) уровень образования, а также (д) ежемесячный доход, (е) отношение к методам обучения и (ж) оценка учебной среды ребёнка с ООП.

Приведём обоснование выбора изучаемых критериев. Опыт взаимодействия с системами ИО может формировать ожидания и предпочтения родителей, поэтому школьное окружение ребёнка оказывает существенное влияние на их мнение. Отношение к методам обучения и оценка учебной среды школьника с ООП отражают непосредственный опыт родителей и их удовлетворённость текущими образовательными условиями. Такие предикторы, как пол, возраст и уровень образования родителей отражают их личные и культурные ценности, а также степень информированности о преимуществах и трудностях ИО, а ежемесячный доход служит индикатором социально-экономического статуса семьи, что указывает на возможную доступность ресурсов и поддержку ИО.

В кросс-секционном исследовании приняли участие 112 родителей, из них 52 родителя детей с ООП, 60 – без нарушений. Дети проходили обучение в начальных классах казахстанской средней школы № 13 (со спецклассами), которая располагается в области Жетысу, городе Талдыкорган. Родителям было предложено пройти анкетирование для выявления независимых и зависимых переменных. Исследование не противоречило этическим нормам и характеризовалось добровольным участием. Поиск респондентов требовал привлечения администрации учебного заведения, педагогов и школьных психологов, а также неоднократного размещения приглашений к участию в родительских чатах, в связи с чем коллектив авторов выражает глубокую признательность за оказанную помощь в поиске респондентов, и в полученном от них согласии на участие в настоящем исследовании.

Для определения влияния независимых факторов на отношение родителей к инклюзии учащихся с различными видами расстройств использовалась бинарная логистическая регрессия. Показатель толерантности и фактор инфляции дисперсии для каждого предиктора были в референсных пределах, что позволяет утверждать об отсутствии мультиколлинеарности. Порог значимости конвенционально $p < 0,05$.

Единственной непрерывной переменной был возраст участников в виде натуральных чисел. Остальные шесть независимых переменных были категориальными: класс (обычный / специальный), пол (мужской / женский), образование (средне-специальное / высшее), месячный доход (высокий / выше среднего / средний / низкий), отношение к методам обучения (негативное /

положительное), оценка учебной среды (негативная / положительная). Для каждой из перечисленных переменных первая категория в скобках является референсной.

Результаты и обсуждение

В таблицах 1 – 4 приведены результаты логистической регрессии для четырех типов особых образовательных потребностей. Что касается положительного отношения участников к инклюзии учащихся с физическими ограничениями, то применение метода Enter позволило получить две переменные, ассоциированные с этим событием (таблица 1). Регрессионная модель оказалась статистически значимой ($\chi^2(101) = 18,305$; $p = 0,049$; $R^2 = 0,202$). Родители с высшим образованием в среднем в 1,6 раза чаще соглашались с идеей инклюзии, чем родители со средне-специальным образованием ($p = 0,036$). Участники с месячным доходом выше среднего демонстрировали большую склонность к согласию с инклюзией по сравнению с теми, кто сообщил о высоком месячном доходе ($p = 0,049$). Другие уровни месячного дохода не оказали значимого влияния на положительную позицию в отношении класса, объединяющего физически ограниченных и типичных детей ($p > 0,05$). Из 112-ти респондентов, 80 (71,4 %) одобрили данный вид инклюзии.

Таблица 1 – Логистическая регрессия для предикторов отношения родителей к инклюзии учащихся с физическими нарушениями

Факторы	B	SE	OR	z	W χ^2	p
Класс (специальный)	-0,014	0,243	0,986	-0,057	0,003	0,955
Пол респондента	-0,412	0,307	0,662	-1,343	1,803	0,179
Возраст респондента	0,000	0,021	1,000	0,001	8,980	0,999
Уровень образования (высшее)	0,502	0,240	1,653	2,092	4,377	0,036
Ежемесячный доход (низкий / безработный)	-1,186	0,691	0,306	-1,716	2,946	0,086
Ежемесячный доход (средний)	-1,213	0,663	0,297	-1,830	3,349	0,067
Ежемесячный доход (выше среднего)	-1,360	0,691	0,257	-1,966	3,867	0,049
Отношение к методам обучения	0,475	0,255	1,608	1,864	3,474	0,062
Оценка учебной среды	0,078	0,238	1,081	0,329	0,108	0,743

При анализе отношения родителей к инклюзивному образованию учащихся с нарушениями обучаемости регрессионная модель также оказалась значимой ($\chi^2(101) = 83,194$; $p < 0,01$; $R^2 = 0,530$). Модель выявила четыре значимых предиктора: тип класса (специальный; $p < 0,01$), благоприятная учебная среда ($p = 0,018$), наличие высшего образования ($p < 0,01$) и низкий ежемесячный доход ($p = 0,035$) (таблица 2). Из 112-ти респондентов, 74 (66,1 %) одобрили данный вид инклюзии.

Таблица 2 – Логистическая регрессия для предикторов отношения родителей к инклюзии учащихся с нарушениями обучаемости

Факторы	B	SE	OR	z	W χ^2	p
Класс (специальный)	2,793	0,835	16,326	3,343	11,174	<0,001
Пол респондента	1,183	0,752	3,264	1,574	2,477	0,115
Возраст респондента	-0,089	0,056	0,915	-1,587	2,517	0,113
Уровень образования (высшее)	3,596	0,831	36,457	4,329	18,744	<0,001
Ежемесячный доход (низкий / безработный)	3,291	1,561	26,860	2,108	4,443	0,035
Ежемесячный доход (средний)	0,988	0,762	2,686	1,297	1,682	0,195
Ежемесячный доход (выше среднего)	-1,112	0,995	0,329	-1,117	1,248	0,264
Отношение к методам обучения	2,087	0,884	8,060	2,360	5,569	0,018
Оценка учебной среды	-0,982	0,913	0,374	-1,076	1,157	0,282

Предиктивная модель отношения родителей к инклюзивной среде для учащихся с поведенческими нарушениями также была статистически значимой ($\chi^2(101) = 41,362$, $p < 0,01$; $R^2 = 0,245$), с тремя значимыми предикторами (таблица 3). Если дети респондентов были из специального класса, это увеличивало вероятность согласия с инклюзией для учащихся с нарушениями поведения в 4 раза по сравнению с родителями учащихся из обычного класса ($p = 0,003$). Восприятие родителями учебной среды своих детей как хорошей было значимо связано с увеличением вероятности положительного отношения к данному типу инклюзии ($p = 0,034$). Более молодой возраст был ассоциирован с более высокой вероятностью сообщения о согласии с инклюзией ($p = 0,042$). Из 112-ти респондентов, 64 (57,1 %) одобрили данный вид инклюзии.

Таблица 3 – Логистическая регрессия для предикторов отношения родителей к инклюзии учащихся с нарушениями поведения

Факторы	B	SE	OR	z	W χ^2	p
Класс (специальный)	1,385	0,468	3,995	2,961	8,765	0,003
Пол респондента	0,135	0,544	1,145	0,249	0,062	0,803
Возраст респондента	-0,074	0,036	0,929	-2,036	4,144	0,042
Уровень образования (высшее)	0,679	0,483	1,972	1,406	1,977	0,160
Ежемесячный доход (низкий / безработный)	-1,554	0,965	0,211	-1,611	2,596	0,107
Ежемесячный доход (средний)	0,467	0,594	1,595	0,787	0,619	0,431
Ежемесячный доход (выше среднего)	0,236	0,593	1,266	0,398	0,159	0,690
Отношение к методам обучения	0,875	0,589	2,398	1,485	2,206	0,137
Оценка учебной среды	1,161	0,549	3,194	2,115	4,472	0,034

Наконец, отношение родителей к инклюзии учащихся с ментальными нарушениями было проанализировано в рамках значимой модели ($\chi^2(101) = 38,556$, $p < 0,001$; $R^2 = 0,228$). Модель показала, что тип класса (специальный; $p = 0,003$) и молодой возраст родителей ($p = 0,008$) имеют связь с одобрением данной разновидности инклюзии (таблица 4). Из 112-ти респондентов, 73 (65,2 %) одобрили данный вид инклюзии.

Таблица 4 – Логистическая регрессия для предикторов отношения родителей к инклюзии учащихся с ментальными ограничениями

Факторы	B	SE	OR	z	W χ^2	p
Класс (специальный)	1,384	0,464	3,991	2,984	8,903	0,003
Пол респондента	0,146	0,542	1,158	0,270	0,073	0,787
Возраст респондента	-0,091	0,034	0,913	-2,671	7,136	0,008
Уровень образования (высшее)	0,583	0,470	1,792	1,242	1,542	0,214
Ежемесячный доход (низкий / безработный)	-1,521	0,953	0,219	-1,597	2,549	0,110
Ежемесячный доход (средний)	0,515	0,587	1,674	0,878	0,771	0,380

Ежемесячный доход (выше среднего)	0,365	0,581	1,440	0,628	0,394	0,530
Отношение к методам обучения	0,761	0,576	2,141	1,321	1,745	0,187
Оценка учебной среды	0,690	0,504	1,993	1,370	1,876	0,171

Таким образом, регрессионные модели для всех четырёх видов нарушений были статистически значимыми ($p < 0,05$), что позволило выявить следующие закономерности в предикторах:

1. Высшее образование. Родители с высшим образованием чаще соглашаются с идеей инклюзии, что подтверждается в трёх из четырёх анализированных случаях (таблицы 1-4).

2. Социально-экономический статус. Молодые родители или те, у которых месячный доход выше среднего, в большей степени склонны одобрять ИО (таблицы 1 и 3).

3. Уровень поддержки. Более высокий уровень поддержки инклюзии наблюдается среди родителей, которые удовлетворены учебной средой своих детей в полной мере (таблицы 2 и 3).

Рассмотрим более подробно результаты для каждого типа нарушений. Что касается физических нарушений, родители с высшим образованием в среднем в 1,6 раза чаще соглашаются с идеей инклюзии – из 112 респондентов, 71,4 % одобрили данный вид инклюзии. Для обучения вместе с детьми, имеющими нарушения обучаемости, были выявлены 4 предиктора: тип класса (специальный), благоприятная учебная среда, наличие высшего образования и низкий ежемесячный доход, всего 66,1 % родителей положительно относятся к такому виду ИО. В категории нарушений поведения установлено 3 значимых предиктора: тип класса (специальный), благоприятная учебная среда и молодой возраст. Из 112 родителей-участников, лишь 57,1 % одобрили данный вид инклюзии. Последней группой мы рассматривали ментальные нарушения, здесь было зарегистрировано 2 предиктора с высокой значимостью: тип класса (специальный) и молодой возраст, в результате 65,2 % родителей согласились с данным видом ИО.

Для дополнения картины исследования рассмотрим результаты регрессионного анализа с позиции различных социальных теорий.

Согласно теории стигматизации, люди с нарушениями часто подвергаются навешиванию социальных ярлыков, что в последствии приводит к предвзятому негативному отношению. Несмотря на то, что некоторые родители все ещё имеют негативное отношение к инклюзии,

большинство из них её одобряют, что противоречит теории стигматизации. На отношении к ИО большое влияние оказывают рассматриваемые в настоящей работе предикторы, что не соответствует указанной теории. Более того, теория стигматизации не учитывает контекст, в котором общество формирует своё отношение к определённым исключённым индивидуумам. Результаты текущего исследования показывают, что благоприятная учебная среда является значимым предиктором поддержки ИО, что говорит о том, что контекст оказывает важное значение на отношение людей, в связи с чем невозможно рассматривать исследовательские вопросы в отрыве от контекста.

Теория контакта объясняет формирование позитивных отношений между людьми с различными групповыми принадлежностями посредством личного контакта и взаимодействия. Результаты исследования косвенно подтверждают данную теорию, объясняющую формирование позитивных отношений к ИО: участники исследования находились в прямом контакте с детьми с ООП, или могли контактировать с ними в пределах одного учебного заведения, что могло повлиять на позитивное отношение родителей школьников к инклюзии. Рассматривая значимые предикторы, можно предположить, что максимально эффективное взаимодействие может сложиться при формировании позитивных отношений с молодыми родителями.

Теория планируемого поведения объясняет формирование поведения в контексте процесса планирования и принятия решений. Полученные результаты свидетельствуют о том, что люди с более высоким уровнем образованности и в молодом возрасте чаще склонны к позитивным отношениям к инклюзии, что соответствует теории планируемого поведения. Теория включает анализ роли планирования и мотивации, однако в рамках данного исследования вопрос мотивирующих факторов изучен не был, следовательно, результаты не отражают прямой связи между мотивацией и поддержкой ИО. Результаты исследования подтверждают роль планирования в формировании поведения: высшее образование и благоприятная учебная среда являются значимыми предикторами поддержки инклюзии. При этом возможно предположить, что мотивация всё же является одним из факторов в формировании поведения (отношения к инклюзии), что соответствует теории планируемого поведения.

Резюмируя вышеизложенные позиции, отметим, что результаты исследования косвенно подтверждают две классические теории – контакта и планируемого поведения, но также указывают на то, что теория стигматизации не позволяет в полной мере объяснить формирование отношений к ИО. Проведённый анализ подчёркивает неоднозначность

в объяснении формирования отношений к инклюзии с точки зрения различных теоретических моделей. Напрямую результаты исследования не подтверждают или опровергают ни одну из трёх теорий, зато они демонстрируют многогранность и сложность факторов, формирующих отношение к инклюзии.

Выводы

Исследование показало, что родители в значительной степени поддерживают ИО учащихся с различными видами нарушений. Однако предикторы одобрения инклюзии варьировались в зависимости от вида нарушения, свидетельствуя о том, что родители ориентируются на конкретные факторы, когда решают поддерживать или не поддерживать ИО. Однако отношение родителей к ИО определяется не только типом нарушения у ребёнка, но и социодемографическими факторами, что подчёркивает необходимость индивидуализированного подхода к информированию и поддержке родителей в процессе инклюзии. Любящие родители верят в способности своих детей, и поддерживают их участие в инклюзивных программах. Одна из первостепенных обязанностей – развить у детей уверенность в себе, научить их конструктивному общению и преодолению трудностей. При этом ИО помогает не только детям с ограниченными возможностями, но и всем детям, которые учатся вместе с ними. Оно развивает в школьниках навыки взаимопомощи, воспитывает чувства эмпатии и терпимости, способствуя пониманию, что каждый человек имеет свои уникальные потребности и способности. Когда родители одобряют и поддерживают ИО, они формируют в своих детях высокие моральные ценности, что в конечном итоге повлияет на дальнейшую жизнь ребёнка, когда он станет взрослым.

Результаты исследования подтверждают необходимость развития инклюзивных образовательных программ, которые обеспечивают доступ к качественному образованию для детей с ООП. Также подчёркивается важность активной работы с родителями, которая позволит им развивать навыки, необходимые для совместного оказания требуемой поддержки школьникам в инклюзивной образовательной среде. Со стороны школьной администрации немаловажно рассмотреть вопросы предоставления специальных образовательных услуг и поддержки в инклюзивной образовательной среде.

Следственно, активное участие родителей в ИО имеет решающее значение для поддержки учащихся с ООП. Исследование рассматривает многогранные преимущества такого участия, подчёркивая необходимость совместных усилий педагогов, родителей и образовательных учреждений.

References

1 **Abdina, A. K., Uyzbayeva, A. A., & Zhanarstanova, M. B.** Analysis of inclusive education in the Republic of Kazakhstan in the context of the philosophy of independent living [Text]. In *Journal of Philosophy, Culture & Political Science*. – 2023. – № 86(4). – P. 22-28.

2 **Makhambetova, Z. T., & Magauova, A. S.** Professional competences in the context of inclusive education: A model design [Text]. In *European Journal of Educational Research*. – 2023. – № 12(1). – P. 201.

3 **Mukasheva, K., & Zhumataeva, E.** Application of sound of kobyz in online therapy and health improvement [Text]. In *Proceedings of 7th ICICT*. – 2022. – P. 661.

4 **Berikhanova, A., Azimbayeva, G., & Mukhamedkhanova, A.** Teacher education in Kazakhstan: Past, present and future [Text]. In *The Reform of Teacher Education in the Post-Soviet Space*. – 2024. – P. 119.

5 **Issabayeva, Z., et al.** Psychological and Pedagogical Support for Parents of Children with Special Educational Needs [Text]. In *Continuity in Education*. – 2024. – № 5(1). – P. 66.

6 **Dan, B. A., et al.** Narrowing the inclusion gap—teachers and parents around SEN students [Text]. In *International Journal of Inclusive Education*. – 2024. – P. 1-27.

7 **Lalvani, P., & Osieja, E.** Battle fatigue: Parents, institutionalized ableism, and the “fight” for inclusive education [Text]. In *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*. – 2024. – Preprint.

8 **Woolfson, L. M.** Is inclusive education for children with special educational needs and disabilities an impossible dream? [Text]. In *British Journal of Educational Psychology*. – 2024 – P. 1–13.

9 **Kamran, M., & Bano, N.** A systematic review of literature on inclusive education with special emphasis on children with disability in Pakistan [Text]. In *International Journal of Inclusive Education*. – 2023. – P. 1-19.

10 **Krtkova, R., et al.** What influences do parents perceive as supportive of school well-being and the inclusion of children with ADHD? A qualitative study [Text]. In *European Journal of Special Needs Education*. – 2023. – № 38(2). – P. 218–232.

Поступило в редакцию 13.09.24.

Поступило с исправлениями 07.10.24.

Принято в печать 10.11.24.

*З. М. Исабаева¹, Р. О. Асыллова², Б. Ж. Альмухамбетова³

^{1,2,3}Лияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,

Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.

13.09.24. ж. баспаға түсті.

07.10.24. ж. түзетулерімен түсті.

10.11.24. ж. басып шығаруға қабылданды.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР ОҚУШЫЛАРДЫҢ ИНКЛЮЗИЯСЫН ҚАБЫЛДАУ: ЛОГИСТИКАЛЫҚ РЕГРЕССИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Кросс-секциялық зерттеулер қолданыстағы жүйелерге эксперименттік өзгерістер енгізбестен, феномендер мен олардың өзара байланысын зерттеуге мүмкіндік береді. Осында сипатталатын кросс-секциялық зерттеудің мақсаты ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әртүрлі бұзылыс түрлері үшін инклюзивті білім беруге оқушылардың ата-аналарының көзқарасына әлеуметтік-демографиялық параметрлердің әсерін зерттеу болып табылады. Іріктемеде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың, сондай-ақ стандартты сыныптағы оқушылардың ата-аналары қарастырылады. 112 ата-анаға сауалнама жүргізу арқылы алынған деректер қосарлы логистикалық регрессияның төрт моделіне енгізілді. Модельде тәуелді айнымалы ретінде әдеттегі сыныптарға дене, мінез-құлық, оқу және менталдық шектеулері бар индивидтерді енгізуге көзқарас қарастырылды. Алынған нәтижелер ата-аналардың инклюзивті білім беруді қабылдауына елеулі дәрежеде әсер ететін факторларды анықтауға мүмкіндік берді. Қатысушылардың көпшілігі шектеулердің барлық төрт түрі бойынша инклюзивті білім беруге оң көзқарастарын білдірді. Жоғары білімі бар ата-аналар және табысы орташадан жоғары қатысушылар орташа алғанда дене шектеулері бар балаларға инклюзивті білім беру идеясын қолдайды. Оқу бұзылыстары бар балаларға инклюзивті білім беруге көзқарасты талдау кезінде сыныптың түрі, қолайлы оқу ортасы, ата-аналардың жоғарғы білімі және төмен ай сайынғы табыс негізгі факторларға айналды. Мінез-құлық бұзылыстары бар балаларға арналған инклюзивті ортаға қатысты көбінесе арнайы сыныптардағы балалардың ата-аналары және қолайлы оқу ортасы деп санайтындар, сондай-ақ неғұрлым жас ата-аналар инклюзивті білім берумен келіседі. Ал, менталды бұзылыстары бар балаларға

инклюзивті білім беруге келсек, балалары арнайы сыныптарға баратын ата-аналар және негүрлым жас ата-аналар инклюзивті білім беруді жиірек мақұлдайды. Зерттеу нәтижелерін мұғалімдерді дайындауда пайдалануға болады, бұл оларға ата-аналар арасында инклюзивті білім беруді қабылдаудағы айырмашылықтарды жақсырақ түсінуге және ескеруге көмектеседі, яғни олардың инклюзивті ортада ата-аналармен және оқушылармен жұмыс істеу қабілетін жақсартады. Сондай-ақ, зерттеу нәтижелері отбасылардың әрбір топтарының ерекшеліктерін ескеретін қолдау мен араласудың атаулы бағдарламаларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше білім беру қажеттіліктері, әлеуметтік-демографиялық зерттеу, ата-аналар, шектеулі мүмкіндіктер.

*Z. M. Issabayeva¹, R. O. Assylova², B. Zh. Almukhambetova³

^{1,2,3}Zhetysu university named after Ilyas Zhansugurov,

Republic of Kazakhstan, Taldykorgan

Received 13.09.24.

Received in revised form 07.10.24.

Accepted for publication 10.11.24.

ACCEPTANCE OF INCLUSION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS: LOGISTIC REGRESSION ANALYSIS

Cross-sectional studies allow us to study phenomena and their interrelationships without making experimental changes to existing systems. The purpose of the cross-sectional study described here was to explore the influence of sociodemographic parameters on the attitudes of students' parents toward inclusion for children with various types of disabilities. The sample is represented by both parents of children with special educational needs and parents of typical class students. Data obtained by surveying 112 parents were put into four binary logistic regression models. The models had attitudes toward the inclusion of individuals with physical, behavioral, learning, and mental disabilities as outcome variables. The results revealed factors that significantly influence parents' perceptions of inclusive education. For all four types of disabilities, the majority of participants expressed a positive attitude towards the idea of inclusion. Highly educated parents and those with above average income are, on average, more open to the idea of inclusion of children with physical

disabilities. When analyzing attitudes toward inclusive education for children with learning disabilities, the key factors were a special class, favorable learning environment, parents' higher education, and low monthly income. Regarding inclusive environments for children with behavioral disabilities, parents of children in special classes and those who see a supportive learning environment, as well as younger parents, were more likely to agree with inclusion. Finally, with regard to inclusion of children with mental disabilities, parents whose children attend special classes and those lower aged tended to endorse inclusion. This research can be applied to teacher training by helping educators better recognize and address differences in perceptions of inclusion among parents, which is expected to further their ability to work with parents and students in inclusive settings. The findings could also enable the development of targeted support and intervention programs tailored to each family group.

Keywords: encompassing pedagogy, distinctive learning requisites, socioeconomic demographic analysis, parents, diversabilities.

<https://doi.org/10.48081/UGBP2132>

**Zh. R. Shuakbayeva¹, *B. K. Ospanova²,
A. M. Kulbekov³, N. K Sultanova⁴**

^{1,2,4}Alikhan Bokeikhan University,
Republic of Kazakhstan, Semey;

³Toraigyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

*e-mail: zhshuakbayeva@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4300-7205>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0314-3539>

³ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2059-6214>

⁴ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2734-2599>

PROFESSIONAL ORIENTATION AND PERSONAL QUALITIES OF FUTURE TEACHERS AS A COMPONENT OF THEIR INCLUSIVE COMPETENCE

Currently, one of the most pressing concerns in Kazakhstan's education system is the lack of inclusive competent specialists. That is why higher education institutions face the need to train competent teachers of inclusive education. The personal qualities play great role in developing the inclusive competence of future teachers. Emphasizing that a special place in the process of future teachers' activity in an inclusive environment is occupied by both professional abilities and personal qualities. The study involved students of the pedagogical direction of EE 'Alikhan Bokeikhan University' in Semey, Abay region. As research methods were used, diagnostic tests of communicative tolerance of V.V. Boyko, E.I. Rogov's questionnaire of teacher's professional orientation assessment, and M. Rokich's value orientation method were used as research methods. These research methods allow us to determine the tolerance of future teachers to other people, their relationships, and their personal values. Teachers' personal traits significantly enhance the effective implementation of inclusive education, alongside their professional expertise and skills. During the inclusive education organize, prospective educators should be

equipped not simply to educate children with special educational needs, but also to provide them with pedagogical and psychological support.

Keywords: inclusive education, personal qualities, communicative tolerance, professional orientation, personal values

Introduction

Inclusive education refers to the procedure of incorporating children with unique educational needs into the educational system. Inclusive teaching focuses on the idea of eliminating prejudicial views and guaranteeing equitable chances, and making arrangements for pupils with specific educational needs. It promotes access to education by adapting to the diverse needs of all students. Therefore, it is both legal and appropriate for children with special educational needs to be educated alongside their typically developing peers in general education schools. According to this, future teachers should be prepared to work in organizations that study children with special educational needs.

The problems of teachers' readiness to work in an inclusive environment were noted in the works of the following authors: Marco Ferreira [1], Feoktistova S.V., Schneider LB, Vasilieva N.N. [2], Zhumageldieva A.D., Abayeva G.A., Turyskulov U.Zh. [3], N. Triviño-Amigo, et al. [4], E. Avramidis & B. Norwich [5], and about the preparation of future teachers for an inclusive environment R. Hastings, S. Oakford [6], E. Avramidis, P. Bayliss, Ph. Burden [7], Kh. Mykyteichuk [8] noted in their works.

There is no doubt that a teacher's professional self-determination is embodied in his/her professional competence and specific competences. I.A. Zimnyaya identified three basic groups of competences [9]:

The first set of competencies relates to the individual as both a person and an active participant in life. These include competencies in health safeguarding, values and cognitive orientation, social skills, and personal development. Specifically, they encompass self-control, personal growth, reflective behavior, and professional growth.

The second group determines the competencies that are related to human interaction, including skills in social engagement within society, communities, teams, families, and friendships. These encompass cooperation, tolerance, respect, acceptance, social mobility, and effective communication.

The competences of the third group related to human activity are expressed in various ways, including cognitive and professional skills such as planning, designing, modeling, predicting, researching, and navigating tasks, along with technology-related competencies.

This study aims to assess their readiness to function effectively in an inclusive environment. Using the findings from this research, we can improve the psychological training and inclusive competencies of our students.

Materials and methods

Inclusive readiness of a teacher is defined as a system integral quality of a subject of professional pedagogical activity, which predetermines professional choice, orientation, behavioural strategies and methods of professional and pedagogical activity in actual conditions of inclusive education. Inclusive competence, being a generalised characteristic of the personality of future teachers, determining the ability and readiness to use their potential (knowledge, skills, experience and personal qualities) for successful activity in inclusive education, in the course of their formation are based on the regularities of the emergence of readiness.

In order to identify the personal qualities of future teachers, a study of students studying in the pedagogical direction of the educational institution “Alikhan Bokeikhan University” was conducted. In the course of the study the diagnostic test of communicative tolerance by V. V. Boyko was used to identify the skills of tolerant behaviour. The method of diagnostics of communicative tolerance, proposed by Victor Boyko, is designed to determine to what extent you are able to show tolerance to other people in business and interpersonal communication. The test allows you to identify nine features of behaviour indicating a low level of communicative tolerance.

The Questionnaire Assessment of a Teacher’s Professional Orientation by E. I. Rogov is a tool designed to evaluate teacher’s engagement in their profession, understand how their activities shape their personalities, and identify common educational distortions in their character. The questionnaire used for this assessment consists of 50 questions. A professional orientation is considered underdeveloped if it scores less than three points on the scale, while a score greater than seven indicates pronounced development.

Depending on the type of pronounced orientation, it is possible to determine the type of a teacher: organiser, communicator, subject orientation, approval motivation, intelligent.

To understand personality orientation and its relationship with the world, others, and oneself, as well as the foundations of worldview and core life motivation, the “Value Orientation” method developed by M. Rokich. This method studies Terminal values. It includes the values that identify the most important goals of person. And these values play an important role in person’s life. Also, the method learns Instrumental values. Instrumental values mean the belief of a person that some special activities or personality traits are superior in any given situation.

The dominant orientation of a person’s value orientation is fixed as his/her life position, which is determined by the criteria of the level of involvement in the sphere of job, family, domestic and leisure activities.

Result and discussion

Ninety-two students from the specialities Pedagogy and Psychology (n=11), Pedagogy and Methodology of Primary Education (n=15), History (9), Kazakh Language and Literature (21), English Language with Additional Study of a Second Foreign Language (German, Turkish) (30), Psychology (6) took part in the study.

Table 1 – The results of the diagnostic test Communicative tolerance and the questionnaire Assessment of professional orientation of teacher’s personality

Communicative tolerance	High level of tolerance		Medium level of tolerance		Low level of tolerance	
	number	%	number	%	number	%
	49	53,2%	38	41,3%	5	5,5%
Assessment of professional orientation of the teacher’s personality	underdeveloped		within the normal range		pronounced	
	number	%	number	%	number	%
Organiser	1	1,1%	65	71,1%	26	27,2%
Subject focus	1	1,1	52	56,5%	39	42,4
Communicator	4	4,3%	88	95,7%	0	0
Approval Motivation	1	1,1%	74	80,4%	17	18,5%
Intelligent	0	0	65	70,7%	27	29,3%

The study results indicate that most respondents (n=49) exhibit high communicative tolerance. Individuals with high communicative tolerance tend to be balanced, predictable in their interactions, and compatible with a wide variety of people. These traits contribute to a psychologically comfortable environment for collaborative activities. Communicative tolerance refers to an individual’s ability to relate to others while accepting what they perceive as unpleasant or unacceptable mental states and behaviors. This tolerance is evident when a person either fails to recognize significant differences between their personality and that of their interaction partner or does not hold negative feelings about those differences. Only 5.5 percent of respondents (n=5) demonstrated a low level of communicative tolerance. The more intense a person’s negative feelings about the uniqueness of others, the lower their tolerance tends to be. This makes it increasingly difficult for

them to show favor towards a partner, accept them in their various manifestations, or restrain their dissatisfaction.

During the assessment of the professional orientation of the teacher's personality, the answers of the majority of students were within the normal range. The highest indicator of this level is communicator 95.7% (n= 88). Students who showed high results on this level are characterised by extraversion, low conflict, friendliness, the ability to empathize, and love for children. Approval Motivation scored 80.4% (n=74), indicating that the majority of students are rationalists who strongly decide that in life education is very important and necessary. These students aim to educate themselves through their studies, shifting their perspectives on science and engaging in collaborative actions. As a result, the study organization achieved a score of 71.1% (n=65), while intelligence scored 70.7% (n=65); both indicators are at similar levels among the students. The future teacher, in the role of 'organizer,' often evolves into an authority figure, not only among students but also within the entire teaching staff. This is primarily expressed through personal traits demonstrated in various extracurricular activities. Intelligence is marked by a commitment to moral principles and is expressed through intellectually stimulating activities that instill morals, fidelity, and a sense of independence in students. Subject focus showed 56.5% (n=52). These results tell us that students purposefully chose their future profession.

The individual hierarchy of values from Rokich's "Value Orientations" methodology can be categorized into three groups: preferred values (ranks 1-6), significant but indifferent values (ranks 7-12), and rejected or insignificant values (ranks 13-18).

There are 18 terminal values that include health, love, education, relative relationship, art, communication, friend, and self - development of a person. Terminal values present beliefs that people consider them significant and desire to get them. These values are the meaning of human life.

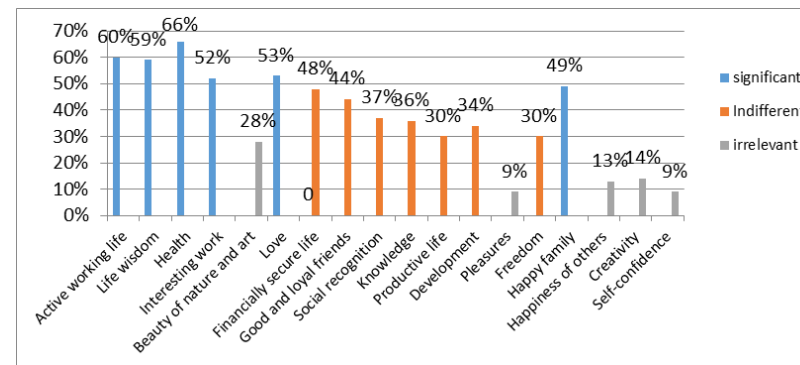

Figure 1 – The results of Terminal Value

The results regarding Terminal Values indicate that respondents prioritize several key values. The level of importance of the terminal values among the future teachers are given in this chart. The most important values for students show among 66 and 49 percent, the less important values are between 48 and 30 person, and the percentage of the irrelevant values are between the range 28% and 0%.

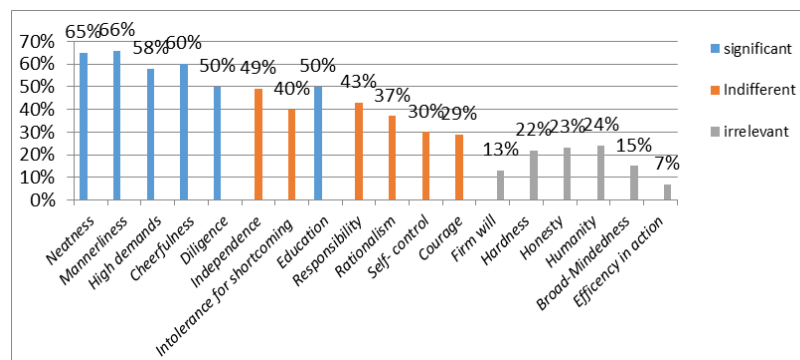

Figure 1 – The results of Instrumental Value

Based on the outcomes of instrumental values, the most important values for learners are Neatness, Mannerliness, High demands, Cheerfulness, Diligence and Education. Students are more oriented towards Independence, Intolerance for shortcoming, Responsibility, Rationalism, Self-control and Courage. Firm will, Hardness, Honesty, Humanity, Broadmindedness and Efficacy in action are less important.

The rankings assigned to each of the 36 values reflect their importance to the subject. These rankings can be utilized in empirical research to identify differences between groups or to examine the relationship between value orientations and other psychological phenomena.

Conclusion

Children with special educational needs have the right to attend general education schools alongside their peers. Therefore, teachers should be familiar with general education programs and understand the principles of inclusive education. They must be prepared to adapt educational programs to meet the physical and psychological needs of these children. One of the main problems of higher education institutions today is the preparation of inclusively competent teachers.

Only enthusiastic, imaginative, and creative teachers desire to transform educational procedures. We should shift to adaptable scheduling of the curriculum, allowing learning opportunities to be tailored to each student's unique needs in terms of techniques, timing, venues, equipment, and objectives. Additionally, we must consider not only the students' academic needs but also their interests and preferences. We should support the expression of their cultural and linguistic backgrounds and provide opportunities for them to demonstrate their rights and participate in decision-making processes. Educational diversity is a pedagogical tool that prioritizes adaptability and variation. [1]

Within the framework of inclusive education, it is essential to incorporate special professional competencies into a teacher's overall skill set. This approach enables teachers to address both general objectives and specific challenges that arise in inclusive educational settings. In addition to the necessary professional competencies, the teachers' value orientations—such as motiv

References

1 **Ferreira M. A.** Theoretical Essay about Inclusion and the Role of Teachers in Building an Inclusive Education [Text] // EJEDU. – 2022. – Vol. 3. – № 3. – P. 97–104.

2 **Феокистова, С. В., Шнейдер, Л. Б., Васильева, Н. Н.** Профессиональная компетентность педагогов в области комплексного сопровождения детей с ограниченными возможностями здоровья в контексте тенденций развития педагогического образования в XXI веке [Текст] // Высшее образование сегодня. – 2022. – № 8. – С. 26–33.

3 **Жумагелдиева, А. Д., Абаева, Г. А., Журыскулов, У.** Инклюзивті білім беру ортасында педагогтардың кәсіби даярлығын қалыптастыру үлгісі

[Текст] // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2023. – № 2. – Б. 136–145.

4 **Triviño-Amigo N.** et al. Inclusive Education in Primary and Secondary School: Perception of Teacher Training [Text] // IJERPH. – 2022. – Vol. 19, № 23. – P. 15451.

5 **Avramidis, E., Norwich, B.** Teachers' attitudes towards integration / inclusion: a review of the literature [Text] // European Journal of Special Needs Education. – 2002. – Vol. 17. – № 2. – P. 129–147.

6 **Hastings, R. P., Oakford, S.** Student Teachers' Attitudes Towards the Inclusion of Children with Special Needs [Text] // Educational Psychology. - 2003. - Vol. 23. – № 1. – P. 87–94.

7 **Avramidis, E., Bayliss, P., Burden, R.** Student teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school [Text] // Teaching and Teacher Education. – 2000. – Vol. 16. – № 3. – P. 277–293.

8 **Mykyteichuk, K.** et al. Future Teacher Training for Work in the Inclusive Education Framework [Text] // Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. – 2022. – Vol. 14. № 3. – P. 244–256.

9 **Зимняя, И. А.** Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании [Текст] – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С. 40.

10 **Линкер, Г. Р., Юсупова, Ю. М.** Формирование и развитие профессиональных компетенций педагогов в области инклюзивного образования [Текст] // Вестник Нижневартковского государственного университета. – 2019. – № 1. – С. 79–89.

References

1 **Ferreira, M. A.** Theoretical Essay about Inclusion and the Role of Teachers in Building an Inclusive Education [Text] // EJEDU. – 2022. – Vol. 3. – № 3. - P. 97–104.

2 **Feoktistova, S. V., Shnejder, L. B., Vasil'eva, N. N.** Professional'naya kompetentnost` pedagogov v oblasti kompleksnogo soprovozhdeniya detej s ogranichenny`mi vozmozhnostyami zdorov`ya v kontekste tendencij razvitiya pedagogicheskogo obrazovaniya v XXI veke [Professional qualification of teachers: Counseling children with disabilities in view of trends in teacher education of the 21st century] [Text] // Higher education today. - 2022. - № 8. - P. 26–33.

3 **Zhumageldieva, A. D., Abaeva, G. A., Zhury'skulov, U.** Inklyuzivti bilim beru ortasy`nda pedagogtardy`n kasibi dayarly`gy`n kaly`ptasty`ru ulgisi [Model on the formation of teacher's professional competencies in conditions of

inclusive education] [Text] // Bulletin of Abai KazNPU. series of Pedagogical Sciences. – 2023. – № 2. – P. 136–145.

4 **Triviño-Amigo, N. et al.** Inclusive Education in Primary and Secondary School: Perception of Teacher Training [Text] // IJERPH. – 2022. – Vol. 19, № 23. – P. 15451.

5 **Avramidis, E., Norwich, B.** Teachers' attitudes towards integration / inclusion: a review of the literature [Text] // European Journal of Special Needs Education. – 2002. – Vol. 17. – № 2. – P. 129–147.

6 **Hastings, R. P., Oakford, S.** Student Teachers' Attitudes Towards the Inclusion of Children with Special Needs [Text] // Educational Psychology. - 2003. - Vol. 23. - № 1. - P. 87–94.

7 **Avramidis, E., Bayliss, P., Burden, R.** Student teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school [Text] // Teaching and Teacher Education. - 2000. - Vol. 16. - № 3. - P. 277–293.

8 **Mykyteichuk, K. et al.** Future Teacher Training for Work in the Inclusive Education Framework [Text] // Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala. – 2022. – Vol. 14. № 3. – P. 244–256.

9 **Zimnyaya, I.A.** Klyuchevy'e kompetentnosti kak rezul'tativno-celevaya osnova kompetentnostnogo podxoda v obrazovanii [Key competences as a result-target basis of competence-based approach in education] [Text] – M. : Research centre for problems of quality of specialist training, 2004. – P. 40.

10 **Linker, G. R., Yusupova, Yu. M.** Formirovanie i razvitiye professional'ny'x kompetencij pedagogov v oblasti inkluzivnogo obrazovaniya [The formation and development of teachers' professional competence regarding inclusive education] [Tekst] // Bulletin of Nizhnevartovsk State University. - 2019. - № 1. - P. 79–89.

Received 17.09.24.

Received in revised form 17.10.24.

Accepted for publication 21.11.24.

Ж. Р. Шуакбаева¹, *Б. К. Оспанова²,

А. М. Кульбеков³, Н. К. Султанова⁴

^{1,2,4}Alikhan Vokeikhan University,

Қазақстан Республикасы, Семей қ.

³Торайғыров университет,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

17.09.24 ж. баспаға түсті.

17.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

21.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

358

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ БАҒДАРЫ МЕН ЖЕКЕ ТҮЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІ ОЛАРДЫҢ ИНКЛЮЗИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ ҚҰРАМДАС БӨЛІГІ

Қазақстан Республикасындағы қазіргі уақыттағы білім беру жүйесінің негізгі мәселелердің бірі инклюзивті құзыретті мамандардың жетіспеушілігі. Сол себепті жоғарғы оқу орындарының алдында инклюзивті білім беруге құзыретті педагогтерді даярлау қажеттілігі тұр. Болашақ педагогтердің инклюзивті құзыреттілігін қалыптастыруда жеке тұлғалық қасиеттердің алатын орны ерекше. Болашақ педагогтер инклюзивті ортада қызмет жасау барысында кәсіби қабілеттерімен қатар жеке тұлғалық қасиеттері де ерекше орын алатындығын атап көрсету. Зерттеуге Абай облысы, Семей қаласындағы «Alikhan Vokeikhan University» білім беру мекемесінің педагогикалық бағытта білім алатын білім алушылар қатысты. Зерттеу әдісі ретінде В. В. Бойконың коммуникативті толеранттылық диагностикалық тесті, Е. И. Роговтың мұғалімнің кәсіби бағытын бағалау сауалнамасы және М. Рокичтің құндылық бағдарлары әдістемесі қолданылды. Бұл зерттеу әдістері болашақ педагогтердің басқа адамдарға деген төзімділігін, қарым- қатынасын және өзінің жеке құндылықтарын анықтауға мүмкіндік береді. Сапалы және тиімді түрде инклюзивті білім беру қызметін іске асыруда мамандардың кәсіби бағыттағы білімі, дағдылары, шеберліктерімен бірге олардың жеке тұлғалық қасиеттерін дамытудың да маңызы зор. Болашақ педагогтер инклюзивті білім беру кеңістігінде ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларға тек білім беріп қана қоймай, оларға педагогикалық және психологиялық қолдау көрсетуге дайын болулары қажет.

Кілтті сөздер: инклюзивті білім беру, жеке тұлғалық қасиеттер, коммуникативті толеранттылық, кәсіби бағытын бағдарлау, жеке құндылықтар

Ж. Р. Шуакбаева¹, *Б. К. Оспанова²,

А. М. Кульбеков³, Н. К. Султанова⁴

^{1,2,4}Alikhan Vokeikhan University,

Республика Казахстан, г. Семей;

³Торайғыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар.

Поступило в редакцию 17.09.24.

Поступило с исправлениями 17.10.24.

Принято в печать 21.11.24.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ И ЛИЧНОСТНЫЕ КАЧЕСТВА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ИХ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Водной из основных проблем современной системы образования Республики Казахстан является нехватка инклюзивных компетентных специалистов. Именно поэтому перед высшими учебными заведениями стоит необходимость подготовки компетентных преподавателей инклюзивного образования. В формировании инклюзивной компетентности будущих учителей личностные качества играют большую роль. Подчеркивая, что особое место в процессе деятельности будущих педагогов в инклюзивной среде занимают как профессиональные способности, так и личностные качества. В исследовании приняли участие обучающиеся педагогического направления УО «Alikhan Bokeikhan University» г. Семей, Абайской области. В качестве методов исследования использовались диагностический тест коммуникативной толерантности В.В. Бойко, опросник оценки профессиональной ориентации учителя Е.И. Рогова и методика ценностной ориентации М.Рокича. Данные методы исследования позволяют определить толерантность будущих учителей к другим людям, их взаимоотношениям и их личностным ценностям. В качественной и эффективной реализации инклюзивного образования особое место занимают не только профессиональные знания, профессиональные навыки, профессиональные умения, но и личностные качества педагогов. В ходе инклюзивного образования будущие учителя должны быть готовы не только дать образование детям с особыми образовательными потребностями, но и оказать им педагогическую и психологическую поддержку

Ключевые слова: инклюзивное образование, личностные качества, коммуникативная толерантность, профессиональная направленность, личностные ценности.

БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮРДІСТЕГІ ИДЕОЛОГИЯ ЖӘНЕ ТӘРБИЕ

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.48081/UGIX3471>***М. Б. Айтмағамбетова¹, Г. Ш. Султанова²**

¹Павлодарский педагогический университет имени Ө. Марғұлана, Республика Казахстан, г. Павлодар

²Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

*e-mail: dogma19@mail.ru

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0361-5444>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0060-2269>

СПЕЦИФИКА ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА В ФОРМИРОВАНИИ КОНЦЕПТА МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

В данной статье предложена модель курса по массовой коммуникации в современном обществе и ее реализация в рамках интегративного подхода. Авторами рассматривается феномен массовой культуры в современном обществе и подходы к его изучению в образовательной среде. Основная цель исследования – обоснование и применение интегративного подхода в рамках курса «Массовая культура в современном обществе». В статье представлен обзор теоретических положений интегративного подхода в современном образовательном процессе высшей школы и анализ мирового опыта применения интегративного подхода в образовании.

Научно-практическая значимость исследования заключается в создании авторского интегративного курса по массовой коммуникации, пособия по его изучению и анализе практического использования интегративного подхода. В основу создания курса легли работы зарубежных и отечественных исследователей по изучению возможностей интегративного подхода в образовательном процессе и его практическом применении к изучению массовой культуры в современном глобализирующемся мире.

В методологическом плане авторами использован комплексный междисциплинарный подход для анализа феномена массовой культуры и его функционирования (на материале учебного пособия). Разработанный комплекс заданий по массовой культуре в аспекте культурологии, социологии и журналистики направлен на формирование целостного представления о массовой культуре у казахстанских студентов.

Ключевые слова: интегративный подход в образовании, массовая культура, междисциплинарное развитие, современная культура, поп культура, массовое общество.

Введение

Исследователи определяют интеграцию как значимую тенденцию в развитии высшего образования. Так, К. К. Жампеисова, Н. Н. Хан, Ш. Ж. Колумбаева отмечают, что интегративный подход способствует формированию целостного, «холистского» типа мышления и необходим для подготовки специалистов нового поколения [1]. Российские исследователи рассматривают интеграцию как общенаучную и педагогическую категорию и отмечают, что интеграционные процессы затрагивают все сферы жизнедеятельности человека, поэтому вполне логичным будет учитывать их и в образовательной среде [2]. Современная наука ориентируется на междисциплинарное развитие. Последние десятилетия одним из направлений практической реализации интегративного подхода является появление междисциплинарных университетов в Финляндии, Китае, Франции и других странах.

Особым образом интегративные процессы реализуются в различных смежных областях, в частности, культуры и социума, культуры и образования, культуры и медиасреды. Так, В. Г. Александрова характеризует процесс интеграции науки и искусства в современном образовании как путь обретения духовности. И. С. Бессарабова, рассматривая интеграцию образования и культуры, отмечает, что растущий интерес специалистов к этой проблеме обусловлен современными социальными процессами, такими, как глобализация, интернационализация, увеличение роли гуманитарной парадигмы в социокультурном пространстве. Проблема интеграции образования и культуры носит междисциплинарный характер.

Целью исследования является обоснование и применение интегративного подхода в рамках курса «Массовая культура в современном обществе» для обучающихся образовательных программ «Культурология», «Журналистика» и других гуманитарных и социальных специальностей. Для

достижения данной цели коллективом авторов разработано учебное пособие, в рамках которого массовая культура рассмотрена с позиций культурологии, социологии, журналистики.

Материалы и методы

В качестве основных рабочих методов использовался междисциплинарный подход (обусловлен объектом исследования), анализ, синтез, а также метод теоретического обобщения, на основе которых была проведена систематизация сложившихся представлений, идей, концепций о массовой культуре и ее изучении для создания интегративного курса. Выбор методов обусловлен необходимостью сформулировать практические задачи, которые в настоящее время стоят перед исследователями, занимающимися вопросами внедрения интегративного подхода в образовательный процесс.

Материалом практической части работы послужили кейсы и задания, сформулированные авторами в рамках пособия «Массовая культура в современном обществе».

Результаты и обсуждение

Культура в многообразии ее форм и проявлений является предметом изучения различных наук и отраслей знания: этнографии, археологии, теории и философии культуры, психологии и социологии искусств и многих других. Современная культура, составляющей которой является массовая культура, также требует многостороннего изучения, что связано со спецификой самого объекта исследования. Феномен массовой культуры привлекает внимание исследователей в области СМИ, социологии, культурологии, философии и других направлений. В силу этого для изучения культурных феноменов представляется более обоснованным использование интегративного подхода, в рамках которого возможен многоаспектный анализ.

Так, ученые М. Жулин, У. Мараева, Л. Крымец, Т. Гуменюк, Л. Воронская, обращаясь к мировоззренческим аспектам массовой культуры, подчеркивают, что массовая культура и общество потребления оказывают очень сильное влияние на общественное сознание, мировоззрение отдельного человека. В процессе массового производства тиражируются массовые товары, модели поведения, ценности, идеи, которые впоследствии становятся маркерами массовой культуры на материальном и духовном уровнях. В обществе потребления доминирующей является психология консьюмеризма. По мнению авторов, психология потребления как одна из характерных черт массовой культуры приводит к трансформации социальных отношений, кризису идентичностей [3].

Исследователи массовой культуры расходятся в своих оценках этого феномена: от резко негативной до положительной, что можно объяснить, как

многообразием самих определений, так и неоднозначностью ее влияния на современные социокультурные процессы. На наш взгляд, понятие массовой культуры не совсем корректно оценивать и трактовать лишь в рамках бинарной оппозиции «высокая» и «низкая».

Джон Сибрук – американский культуролог и журналист – характеризует современную культуру словом «ноубрау» (pobrow), не высокая, не низкая и даже не средняя, она существует вне иерархии вкуса. Ученый отмечает, что границы между элитарной и массовой культурой исчезают, он называет этот процесс «перековкой субкультуры в массовую культуру» [6]. Большое значение в культуре pobrow имеет понятие «Buzz» – (от англ. шум, неразбериха) – наше информационное пространство. И этот информационный шум, эта «бесформенная субстанция, в которой смешаны политика и сплетни, искусство и порнография, добродетель и деньги, слава героев и известность убийц», становится важнее самого события [4, с. 9]. Ноубрау не является «синонимом невежества», это место, «где сливаются культура и маркетинг» [4, с. 230]. Позиция автора дискуссионна, однако, на наш взгляд, заслуживает внимания вычленение массовой культуры из традиционной иерархической модели культуры «высокая – средняя – низкая», поскольку массовая культура проникает во все сферы современного общества.

Современная массовая культура создается в расчете на определенного потребителя из разных социальных групп. Исследователи в структуре массовой культуры выделяют 3 уровня: китч-культура (низший уровень, низкопробная культура), мид-культура (культура «средней руки») и арт-культура (обладает определенным художественным содержанием). Так, по мнению одного из исследователей А.Н. Ильина, китч-культура легка для восприятия и понятна, в ее основе лежат стереотипные образы и сюжеты. Она широко представлена в литературе, кино- и видео продукции. Мид-культура имеет двойственный характер, так как обладает некоторыми чертами как традиционной культуры, так и массовой. Она занимает пограничное положение между китчем и арт-культурой, произведения которой ориентированы на подготовленную аудиторию.

Современная массовая культура играет объединяющую роль и становится важным фактором образования общего культурного пространства. Этому в значительной степени способствует медиатизация массовой культуры (рисунок 1).

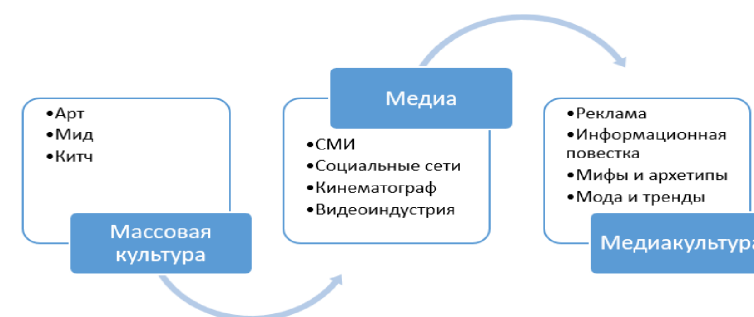

Рисунок 1 – Медиатизация массовой культуры

Согласно мнению исследователей, СМИ оказывают значительное влияние на развитие массовой культуры. Современные медиа не только участвуют в формировании информационных потоков, но и активно участвуют в их трансляции и интерпретации, а также в формировании современной массовой культуры. По мнению Ф. И. Шаркова и В. А. Потапчука, социокультурная роль медиа повышается с каждым годом [5]. Э. Фромм отмечает массовую культуру как один из каналов трансляции массовой информации. Развивая эту идею, ученые В. М. Ананишнев, С. М. Осмоловская и А. В. Ткаченко говорят о влиянии масс-медиа на формирование общественных ценностей, потребительских предпочтений, социальных ориентаций и современную массовую культуру [6]. Медиопотребление превращает медиа в инструмент формирования смыслов, а становление медиатехнологий, в свою очередь, развивает массовую культуру [7].

Массовая культура является одним из ключевых концептов, значимых в современном образовательном процессе. В работе «Mass culture as a challenge to modern education» А. Шуталева, Е. Иванова, Е. Мельникова, О. Томюк, О. Кузнецова отмечают, что рассмотрение способов создания культурной среды обучающихся, а также возможности сближения культурного разнообразия с образцами массовой культуры в сознании людей становятся важными задачами системы образования [8].

Еще в 2013 году сотрудники организации TeachThought писали о своем опыте интеграции поп-культуры в учебный процесс [9]. Педагоги предложили рассматривать поп-культуру (термин «поп-культура» используется в значении «массовой культуры») как инструмент, с помощью которого можно заинтересовать обучающихся, вовлекая их в образовательный процесс. На сайте представлены успешные истории преподавания поп-культуры, когда

просмотр видео и его анализ в политическом или социальном контексте, с позиции культурной актуальности может способствовать формированию аналитических навыков, анализ текстов песен – улучшению навыков литературного критического мышления студентов. Предлагаются советы по внедрению поп-культуры в учебный процесс [9].

Понятие «массовая культура» давно и прочно вошло в современную культурную жизнь и привлекает внимание исследователей с позиции социологии, журналистики, философии, культурологии, искусствознания, общественной психологии, педагогики и др. Интеграция массовой культуры в образование является важной темой во всех предметных областях [10]. Сложность, многоаспектность данного феномена объясняет этот интерес. Интегративный подход в рассмотрении массовой культуры позволяет получить комплексное понимание данного феномена. С учетом данного подхода нами создан курс и учебное пособие «Массовая культура в современном обществе». Данный модуль может быть включен в процессе преподавания учебных дисциплин «Теории массовой культуры», «Современная культура», «Медиа и социальные институты: кросс-культурные сравнения медиасистем в мире» образовательных программ «Культурология», «Журналистика», а также других дисциплин, в рамках которых предполагается рассмотрение массовой культуры или ее элементов. Авторами концепт массовой культуры рассмотрен в аспекте культурологии, журналистики и социологии с применением интегративного подхода. Интегративный подход не только помогает проводить межпредметные связи, но и в целом выстраивает преемственность между разными предметами и разделами различных курсов.

Рассмотрим особенности интегративного подхода на примере структуры и содержания данного пособия. Так, в первом разделе студентам предлагается рассмотреть теоретические основы массовой культуры, культурный контекст и взаимосвязь массовой культуры, медиасистемы и социума, в том числе примеры смешения массовой и народной культур, массовой и элитарной культур. Авторы предполагают, что одной из главных черт современной массовой культуры становится, с одной стороны, ориентированность на потребителя из разных социальных групп, а с другой – формирование единого всемирного культурного пространства, чему в немалой степени способствует медиатизированный характер современной массовой культуры через СМИ и интернет [11].

Массовая культура связана как с современными технологиями, так и с социальными процессами и является важным социальным феноменом, который «формирует коллективные представления и поведение населения».

Исследованию массовой культуры в данном аспекте посвящен второй раздел пособия. Авторы анализируют, как массовая культура влияет на общественное сознание и как соотносятся массовая культура и синдром массового человека и, соответственно, формирования гомогенного общества, члены которого идентичны во взглядах, интересах и поведении.

Так как в современном мире массовая культура активно транслируется в медиа, используется в рекламе, политических кампаниях и формировании общественных мнений, характер медиапотребления становится мощным инструментом продвижения массовой культуры. В числе интересов среднестатистического казахстанца, по мнению экспертов, преобладает развлекательный контент, через который происходит освоение массовой культуры [11]. Авторами рассмотрены медиа в качестве средств и каналов коммуникации и дана концепция массовой культуры как медиакультуры, так как современные медиа не только информируют, но оказывают формирующее влияние на облик современного человека, на культуру повседневности, на моду, образ жизни и т.д.

В разделе практических заданий авторы поднимают дискуссионные вопросы массовой культуры. Так, студентам предлагается в целом рассмотреть вопросы реализации гендера и гендерных отношений в массовой культуре и обсудить распространенную позицию, что массовая культура – это сфера женского, в то время как высокая культура ассоциируется с маскулинностью. Практический раздел содержит задания и вопросы для обсуждения из области изобразительного искусства, музыки, литературы, кинематографа и медиа. Таким образом, обучающиеся могут исследовать различные культурные практики, с которыми наши современники сталкиваются в обыденной жизни.

На развитие синкретичности восприятия культуры направлены задания, связанные с разными направлениями изобразительного искусства и массовой культуры. Так, на примере муралов – объектов настенной живописи – студентам предлагается рассмотреть отражение проблематики массовой культуры в современном изобразительном искусстве (рисунок 2).

Рисунок 2 – Мурал, посвященный городу Алматы

На практике обучающиеся могут проанализировать и выявить особенности феномена сближения и взаимодействия симфонической и популярной музыки, например, один из трендов современной массовой музыкальной культуры – исполнение симфоническим оркестром рок-композиций или саундтреков к фильмам. Анализ современной массовой литературы дан через одну из характерных особенностей массовой культуры – интертекстуальность – обращение к культурной памяти читателя, к культурным фрагментам, отсылающим читателя или слушателя к другим культурным единицам. На практике студенты могут сравнить авторское кино и голливудские блокбастеры и охарактеризовать современный кинематограф как явление массовой культуры.

Выводы

Интегративный подход и возможности его применения в образовательном процессе вызывают интерес как отечественных, так и зарубежных исследователей. На основе междисциплинарного подхода возможно создание более полного понимания характера и особенностей современной культуры. Проведенный анализ практического применения интегративного подхода в образовательном процессе раздвигает границы представлений обучающихся о массовой культуре. Структура и содержание пособия, сочетание теоретических положений и практических заданий, выполнение которых требует обращения к индивидуальному опыту восприятия медиакультуры, нацелены на создание целостной системы представлений. Поскольку студенты проводят много времени во взаимодействии с массовой культурой (СМИ, музыка, видеоигры и многое другое), то отсылки к подобным ресурсам вызывают живой интерес обучающихся.

В целом, практический раздел и разнообразный анализ культурных практик позволяет обучающимся увидеть проявления массовой культуры в повседневной реальности современного человека и сформировать

представление о современной массовой культуре и основных культурных практиках, и прийти к осмыслению и гармоничному восприятию неоднородной и разнообразной панорамы массовой культуры. И хотя исчерпывающий анализ культурных практик невозможен, интегративный подход, использованный авторами, позволяет сформировать целостное и наглядное представление о массовой культуре в современном обществе.

Список использованных источников

- 1 **Жампеисова, К. К.** Интегративный подход как стратегическая методология в развитии высшего педагогического образования / К. К. Жампеисова, Н. Н. Хан, Ш. Ж. Колумбаева, А. Ж. Танатова // Вестн. казахск. национ. пед. ун-та им. Абая. Сер. «Педагогические науки». – 2023. – № 2. – С. 6–15. – URL: <https://bulletin-pedagogy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/download/2581/744>.
- 2 **Левченко, В. В., Кашина, Е. Г., Шевченко, В. Д.** Непрерывное педагогическое образование в междисциплинарном университете: опыт и перспективы. – Самара: изд-во Самарск. ун-та, 2023. – 162 с.
- 3 **Zhylin, M.** Philosophy of mass culture and consumer society: worldview emphasis / M. Zhylin, U. Maraieva, L. Krymets, T. Humeniuk, L. Voronovska // Amazonia Investiga. – 2023. – № 12(65). – P. 256-264. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.24>
- 4 **Сибрук, Дж.** Nobrow®. Культура маркетинга. Маркетинг культуры. – М. : Ad Marginem, 2020. – 240 с.
- 5 **Sharkov, F. I., Potapchuk, V. A.** Mass culture and mass information within the space of modern media // Communicology. – 2018. – № 6(3). – P. 153-163. <https://doi.org/10.21453/2311-3065-2017-6-3-153-163>.
- 6 **Ананишнев, В. М., Осмоловская, С. М., Ткаченко, А. В.** Медиа как средство воздействия массовой информации на жизнедеятельность человека // Вестник Московск. городск. пед. ун-та. – Серия: Философские науки. – 2021. – № 1 (37). – С. 40–48.
- 7 **Осмоловская, С. М.** Массовая культура и медиа как универсалии современного общества // Коммуникология. – 2023. – №11(2). – С. 63-75. – URL: <https://doi.org/10.21453/2311-3065-2023-11-2-63-75>
- 8 **Shutaleva, A.** Mass culture as a challenge to modern education / A. Shutaleva, E. Ivanova, E. Mel'nikova, O. Tomyuk, O. Kuznetsova // INTED2017: 11th International technology, education and development conference, 2017. – P. 3914–3922.

9 8 Tips For Integrating Pop Culture In The Classroom. – URL: <https://www.teachthought.com/pedagogy/8-tips-for-integrating-pop-culture-in-the-classroom/>

10 **Benson, P., Chik, A.** (Eds.). *Popular Culture, Pedagogy and Teacher Education: International perspectives* (1st ed.). Routledge, 2014. <https://doi.org/10.4324/9781315819907>. – URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781315819907/popular-culture-pedagogy-teacher-education-phil-benson-alice-chik>.

11 **Султанова, Г. Ш., Жаябаева, Р. Г., Айтмагамбетова, М. Б.** *Массовая культура в современном обществе : учебное пособие*. – Павлодар : Toraighyrov University, 2023. – 80 с.

References

1 **Zhampeisova, K. K., Xan, N. N., Kolumbaeva, Sh. Zh., Tanatova, A. Zh.** Integrativny`j podxod kak strategicheskaya metodologiya v razvitii vy`sshego pedagogicheskogo obrazovaniya [Integrative Approach as a Strategic Methodology in the Development of Higher Teacher Education] // *Bulletin of the Kazakh National Pedagogical University named Abay. educational sciences series*. – 2023. – №2. – P. 6-15. URL: <https://bulletin-pedagogy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/download/2581/744>.

2 **Levchenko, V. V., Kashina, E. G., Shevchenko, V. D.** Neprery`vnoe pedagogicheskoe obrazovanie v mezhdisciplinarnom universitete: opy`t i perspektivy` [Continuing teacher education in an interdisciplinary university: experience and perspectives]. – Samara: Samara University Publishing House, 2023. – 162 p.

3 **Zhylin, M.** Philosophy of mass culture and consumer society: worldview emphasis / M. Zhylin, U. Maraieva, L. Krymets, T. Humeniuk, L. Voronovska // *Amazonia Investiga*. – 2023. – № 12(65). – P. 256–264. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.65.05.24>

4 **Sibruk, Dzh.** Nobrow®. Kul`tura marketinga. Marketing kul`tury` [Nobrow®. Marketing culture. Culture marketing]. – М. : Ad Marginem, 2020. – 240 p.

5 **Sharkov, F. I., Potapchuk, V. A.** Mass culture and mass information within the space of modern media // *Communicology*. – 2018. – № 6(3). – P. 153-163. <https://doi.org/10.21453/2311-3065-2017-6-3-153-163>.

6 **Ananishnev, V. M., Osmolovskaya, S. M., Tkachenko, A. V.** Media kak sredstvo vozdeystviya massovoj informacii na zhiznedeyatel`nost` cheloveka [Mass media as a means of mass information impact on human life activities] //

Bulletin of Moscow City Pedagogical University. – Series: Philosophical Sciences. – 2021. – № 1 (37). – P. 40-48.

7 **Osmolovskaya, S. M.** Massovaya kul`tura i media kak universalii sovremennogo obshhestva [Mass culture and media as universals of modern society] // *Communicology*. – 2023. – №11(2). – P. 63-75. <https://doi.org/10.21453/2311-3065-2023-11-2-63-75>

8 **Shutaleva, A.** Mass culture as a challenge to modern education / A. Shutaleva, E. Ivanova, E. Mel`nikova, O. Tomyuk, O. Kuznetsova // *INTED2017: 11th International technology, education and development conference*, 2017. – P. 3914-3922.

9 8 Tips For Integrating Pop Culture In The Classroom. – URL: <https://www.teachthought.com/pedagogy/8-tips-for-integrating-pop-culture-in-the-classroom/>

10 **Benson, P., Chik, A.** (Eds.). *Popular Culture, Pedagogy and Teacher Education: International perspectives* (1st ed.). Routledge, 2014. <https://doi.org/10.4324/9781315819907>. – URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781315819907/popular-culture-pedagogy-teacher-education-phil-benson-alice-chik>.

11 **Sultanova, G. Sh., Zhayabaeva, R. G., Ajtmagambetova, M. B.** *Massovaya kul`tura v sovremennom obshhestve [Popular culture in modern society] : учебное пособие*. – Павлодар : Toraighyrov University, 2023. – 80 p.

Поступило в редакцию 09.08.24

Поступило с исправлениями 02.10.24

Принято в печать 26.11.24.

**М. Б. Айтмагамбетова*¹, *Г. Ш. Султанова*²

¹Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

²Торайғыров университет, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

09.08.24 ж. баспаға түсті.

02.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

26.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ИНТЕГРАТИВТІ ТӘСІЛДІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ БҰҚАРАЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ

Бұл мақалада қазіргі қоғамдағы бұқаралық коммуникация курсының моделі және оны интегративті тәсіл аясында жүзеге асыру ұсынылған. Авторлар қазіргі қоғамдағы бұқаралық мәдениеттің құбылысын және оны білім беру ортасында зерттеу тәсілдерінің қарастырады. Зерттеудің негізгі мақсаты – «Қазіргі қоғамдағы бұқаралық мәдениет» курсы аясында интегративті тәсілді негіздеу және қолдану. Мақалада жоғары мектептің қазіргі білім беру үдерісіндегі интегративті тәсілдің теориялық ережелеріне шолу және білім беруде интегративті тәсілді қолданудың әлемдік тәжірибесіне талдау жасалады.

Зерттеудің ғылыми-практикалық маңыздылығы-бұқаралық коммуникация бойынша авторлық интегративті курсты құру, оны зерттеу және интегративті тәсілдің практикалық қолданылуын талдау. Курсты құру шетелдік және отандық зерттеушілердің білім беру үдерісіндегі интегративті тәсілдің мүмкіндіктерін зерттеу және оны қазіргі жаһандану әлеміндегі бұқаралық мәдениетті зерттеуге практикалық қолдану бойынша жұмыстарына негізделген.

Әдістемелік жоспарда авторлар бұқаралық мәдениет құбылысын және оның қызметін талдау үшін кешенді пәнаралық тәсілді қолданды (оқу құралының материалында). Мәдениеттану, әлеуметтану және журналистика аспектісінде бұқаралық мәдениет бойынша әзірленген тапсырмалар кешені қазақстандық студенттердің бұқаралық мәдениеті туралы тұтас түсінігін қалыптастыруға бағытталған.

Кілтті сөздер: білім берудегі интегративті тәсіл, бұқаралық мәдениет, пәнаралық даму, қазіргі мәдениет, поп-мәдениет, бұқаралық қоғам.

*M. B. Aitmagambetova¹, G. Sh. Sultanova²

¹Pavlodar Pedagogical University named after. A. Margulan,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

²Toraighyrov University,
Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Received 09.08.24.

Received in revised form 02.10.24.

Accepted for publication 26.11.24.

SPECIFICITY OF THE INTEGRATIVE APPROACH IN THE FORMATION OF THE CONCEPT OF MASS CULTURE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

This article proposes a model of a course on mass communication in modern society and its realization within the framework of the integrative approach. The authors consider the phenomenon of mass culture in modern society and approaches to its study in the educational environment. The main purpose of the study is to substantiate and apply the integrative approach within the framework of the course "Mass Culture in Modern Society". The article presents a review of the theoretical provisions of the integrative approach in the modern educational process of higher education and analyzes the world experience of applying the integrative approach in education.

The scientific and practical significance of the study lies in the creation of the author's integrative course on mass communication, a manual for its study and the analysis of the practical use of the integrative approach. The basis for the creation of the course were the works of foreign and domestic researchers on studying the possibilities of the integrative approach in the educational process and its practical application to the study of mass culture in the modern globalizing world.

In methodological terms, the authors used a comprehensive interdisciplinary approach to analyze the phenomenon of mass culture and its functioning (on the material of the textbook). The developed set of tasks on mass culture in the aspect of culturology, sociology and journalism is aimed at forming a holistic view of mass culture in Kazakhstani students.

Keywords: integrative approach in education, mass culture, interdisciplinary development, modern culture, pop culture, mass society.

МРНТИ 14.35.05

<https://doi.org/10.48081/МНІК7119>**А. Е. Жакишева¹, А. Б. Нургазина², *Б. Х. Галиева³**

¹Торайғыров университет,
Республика Казахстан, г. Павлодар;

^{2,3}Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
Республика Казахстан, г. Астана

*e-mail: galieva.bh@yandex.kz

¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4278-6565>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1042-5670>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9353-7859>

ЦЕННОСТНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ И МОДЕЛИ ЖИЗНЕННОГО ПУТИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА

В статье сквозь призму ценностных приоритетов и выбора жизненного пути рассматривается понятие идентичности, являющееся основополагающим для студенческой молодежи, находящейся на этапе самоопределения и профессионально-личностного становления. Важность изучения ценностных предпочтений молодежи заключается в том, что оно позволяет не просто получить представление о жизненных целях и ориентирах, об их изменениях в сознании молодого поколения, но и дает возможность спрогнозировать ценностные трансформации в обществе. Авторы отмечают, что без понимания методологии и методики проведения исследования трудно сделать объективные выводы и адекватно интерпретировать результаты, в связи с чем указывается на значительный потенциал рефлексивных методов и других релевантных методических решений в выявлении индивидуальных и групповых ценностей в группе молодежи. Анализируются эмпирические данные, полученные с помощью комплексной анкеты смешанного типа, состоящей из двух содержательных блоков: «Социальные характеристики» и «Ценностные приоритеты», разработанной с учетом известных методов измерения ценностей М. Рокича, Ш. Шварца. Описываются значимые для казахстанских студентов ценности, среди которых представлены здоровье, материальное благополучие, семья, работа, образование, общение,

свобода, независимость. Со ссылкой на результаты исследования авторами отмечается, что безусловной доминантой среди ценностей для студенческой молодежи Казахстана является семья. Делается вывод о достаточной гармоничности выбираемых студентами Казахстана моделей жизни.

Ключевые слова: ценности, идеалы, идентичность, жизненные стратегии, планы, модели жизненного пути.

Введение

Понятие идентичности связано с чувством принадлежности к социальной группе, которая дает человеку, особенно молодому, опору, осознание безопасности, нужности, веру в себя. Для молодежи вопрос определения собственной идентичности является основополагающим. Ученые утверждают, что наибольшая интенсивность поиска идентичности приходится на юношеский возраст, когда личность самоопределяется для дальнейшей самореализации.

Обращение к молодежной тематике в контексте формирования идентичности является особенно актуальным, поскольку понимание отношения молодежи к окружающей действительности и происходящим событиям, знание об ее жизненных целях и ориентирах, в целом об изменениях, происходящих в сознании, позволят спрогнозировать реакции молодых людей на те или иные трансформации в обществе и даже, возможно, образ самого общества.

Юношеский период является временем экспериментов с разными идентичностями. Студент, как, впрочем, представитель любой другой социальной общности, является одновременно членом нескольких групп, каждая из которых формирует его личность. К примеру, студенты формируют свою идентичность как члены университетского сообщества, представители определенных профессий, носители определенных субкультур, граждане страны и т.д.

Ценностные ориентации являются важным социальным механизмом формирования жизненных стратегий и выбора моделей жизненного пути молодых людей, что определяет стратегический характер этого вопроса как социально-политической задачи и его актуальность и перспективность как научной проблемы.

Ценности – это устойчивые принципы и убеждения, которые определяют, что важно для отдельно взятого человека, а в обобщенном виде – и для общества в целом. Е. Н. Молодыхенко понимает под ценностью «идеальное (когнитивное) образование – «модель должного» (a value),

задающую ориентиры человеческой деятельности» [1]. По мнению ученого, как идеальная модель ценность существует в двух базовых формах: во-первых, она рассматривается как модель индивидуального сознания, во-вторых – как компонент общественного, надиндивидуального сознания. Так как ценность отражает выработанное социумом представление об идеальном положении вещей в конкретной области человеческой жизнедеятельности, следует признать, по утверждению цитируемого автора, первичность социальных ценностей.

Система ценностей иерархична: человек самостоятельно определяет степень важности ценностных категорий, в соответствии с этим ранжирует их и варьирует порядок их реализации, может «жертвовать» одними ценностями ради других.

Многими учеными отмечается, что улучшение условий жизни современных людей привело к тому, что наиболее привлекательными для молодого поколения стали прагматические, утилитарные ценности в противовес ценностям духовной культуры [2; 3; 4; 5; 6; 7].

Анализируя труды ученых по соответствующей проблематике, С. Исламгулова справедливо отмечает, что необходимо активизировать воспитательную работу по формированию ценностных ориентиров. Система образования является важнейшим звеном в становлении и самоопределении личности ее потенциал нельзя не использовать. Студенчеству в связи с этим отводится определяющая роль, поскольку это «наиболее культурная часть молодежи», которой «предстоит в будущем занять ключевые позиции в обществе» [8, с. 61].

Материалы и методы

Исследование, некоторые результаты которого представлены в настоящей статье, носит междисциплинарный характер. Предмет исследования в рамках представленной статьи рассматривается с позиции лингвосоциологического подхода, а методы исследования в соответствии с возложенными на них функциями и поставленными исследовательскими задачами и взяты из арсенала социальных наук (психологии и социологии).

В работах, посвященных изучению потенциала рефлексивных методов и других релевантных методических решений в выявлении индивидуальных и групповых ценностей в группе молодежи, отмечается, что без понимания методологии и методики проведения исследования трудно сделать объективные выводы и адекватно интерпретировать результаты [9; 10].

Для выявления таких многомерных конструктов, как ценности, идеалы, жизненные стратегии, планы, модели, жизненный путь, без сомнения, должны применяться как методы их стандартизированного измерения, когда

информантам предъявляется заранее подготовленный список значимых универсальных ценностей, так и рефлексивные (иногда смешанные) методики выявления ценностей, суть которых заключается в использовании системы открытых вопросов, корреспондирующих вопросов, заданий с предложением дать текстовые ответы, в отдельных случаях сопроводив их разными приемами количественных оценок.

Для проведения эмпирического исследования ценностных предпочтений казахстанских студентов нашей исследовательской группой была подготовлена комплексная анкета смешанного типа. В анкете в качестве основы для выбора и оценки ценностей, а также образца для конструирования собственной методики исследования ценностной сферы были использованы известные методы измерения ценностей М. Рокича, Ш. Шварца и др. В результате была составлена комбинированная анкета, сочетающая стандартизированный тест и систему открытых рефлексивных вопросов. Студентам было предложено сначала сформулировать в собственных концептах наиболее важные жизненные ценности, а затем выбрать из предложенного списка ценностей наиболее значимые и оценить их.

Результаты и обсуждение

В анкетировании приняло участие 237 студентов в возрасте от 17 до 21 года включительно (студенты 1-4 курсов). 71% информантов – женщины, 29% – мужчины. По национальной принадлежности большинство респондентов представлено казахами – 84% (199 человек), русских – 4,2% (10 человек), остальные 11,8% респондентов являются представителями узбеков, уйгуров, украинцев, белорусов, поляков, армян, ингушей, 1 студент – македонец. Профиль образовательных программ, по которым обучаются студенты, весьма разнообразный: архитектура и строительство, ветеринария, журналистика, инженерия, информационные технологии, математика, механика, педагогика, психология, туризм, физика, казахская, русская и иностранная филология, экономика. География основного местожительства участников исследования широкая: представлены все регионы Казахстана (жителей Астаны – более 20%, города Шымкента и Туркестанской области – около 15%, города Алматы и Акмолинской области – по 5%, Кызылординской области – 4%, городов Караганда, Павлодар, Тараз – по 3%).

На открытый вопрос «Какие ценности, на Ваш взгляд, являются в Вашей жизни главными?» от 237 студентов было получено 2179 ценностных формулировок, что в среднем составляет по 9 слов на одного респондента.

Стоит отметить, что ответы студентов, полученные на заданный вопрос, формулировались ими самостоятельно и выбор тех или иных ценностей был независимым, так как анкета предъявлялась в электронном формате,

который предусматривал последовательное развертывание вопросов, т.е. студенты не видели перечня ценностей, представленных в заданиях 2 и 3 блока 2. По сути, эту часть можно рассматривать как отдельный рефлексивный тест, который задал опросу тон блиц-интервью-размышления. Существенной характеристикой подавляющего большинства полученных слов-ответов является их принадлежность к лексико-грамматическому разряду абстрактных существительных, что свидетельствует о философском осмыслении студентами ценностной картины мира. Абстрактная лексика незаменима для понимания и отражения качеств, отношений, чувств и состояний, характеризующих объекты действительности. Встречаются собирательные имена существительные, используемые для передачи значения обобщенности называемых категорий (семья, социум, общество, личное; деньги, финансы, связи, отношения). Практически не выявлено единиц вещественной и конкретной лексики.

В приведенной ниже таблице 1 в порядке убывания статистической значимости представлены наиболее важные, по мнению опрошенных студентов, ценности. Ценности, частота употребления которых составила менее 0,5 %, не были включены в данную таблицу. Так, не вошли в таблицу такие универсалии, как человечность, толерантность (частота употребления каждого понятия – 0,47 %), дисциплина, терпение, верность (по 0,39 %), благодарность, доброжелательность, забота, искренность, справедливость (по 0,31%), красота, нравственность, порядочность (по 0,23 %), аккуратность, грамотность, интеллект, разум, мудрость, оптимизм, отзывчивость, скромность (по 0,16 %).

В список «уникальных» ценностных формулировок, употребленных по одному разу, вошли «альтруизм», «вежливость», «воспитанность», «бескорыстие», «достоинство», «культура», «лидерство», «надежность», «преданность», «совесть», «эмпатия».

Таблица 1 – Совокупность значимых для студентов ценностей и их числовые показатели

№	Ценность	Количество употреблений	Частота употребления, %
1	Семья	180	8,26
2	Здоровье, физическое состояние	147	6,75
3	Материальное благополучие (деньги, финансы, богатство, достаток и т.п.)	134	6,15
4	Профессионализм, работа, карьера, рост, развитие, саморазвитие, самореализация	105	4,84
5	Образование (знание, обучение, учеба и др.)	98	4,29
6	Свобода, независимость	86	3,95
7	Любовь	51	2,33
8	Честность	51	2,33
9	Доброта	44	2,02
10	Коммуникация, отношения, связи, общение	41	1,86
11	Взаимопонимание	24	1,10
12	Уважение	34	1,55
13	Счастье	32	1,48
14	Труд, трудолюбие	26	1,25
15	Ответственность	18	0,85
16	Личное, личная жизнь	17	0,78
17	Отдых	17	0,78
18	Успех	17	0,78
19	Вера, религия, бог	15	0,70
20	Комфорт	15	0,70
21	Творчество	15	0,70
22	Будущее	14	0,62
23	Дружба	14	0,62
24	Духовные ценности	14	0,62
25	Хобби, увлечение	12	0,55
26	Патриотизм, страна, государство, социум, общество	12	0,55

Как видно из таблицы, безусловной доминантой среди ценностей является для студенческой молодежи семья.

Вполне предсказуемо на второй позиции расположилась ценность «здоровье»: здоровье – это предпосылка для создания будущей семьи, для успешной учебы и для дальнейшей профессиональной самореализации, последние две позиции, кстати, большинством студентов тоже обозначены как значимые ценности (в данной таблице они занимают четвертое и пятое место).

На третьей строке разместилось «материальное благополучие», которое современной молодежью также рассматривается как необходимая основа будущей счастливой жизни и реализации возможностей.

Из таблицы явственно видно, что современная молодежь зачастую фокусируется на собственном комфорте (комфорте внешних условий жизни и внутренних ощущений): это подтверждается попаданием в список значимых ориентиров таких ценностей, как свобода, независимость, любовь, личное, личная жизнь, отдых, комфорт, хобби, увлечение.

Следует констатировать факт невысокой оценки значимости таких ценностных концептов, как «патриотизм, страна, общество» (частота употребления – 0,55 %), хотя и он имеет логическое объяснение. В современном мире молодежь, находясь под влиянием различных факторов (как правило, имеющих нейтральный или позитивный характер), таких как открытость границ между странами, академическая мобильность, разнообразие культурных взглядов и т.д., нередко демонстрирует аполитичность или космополитизм. Вместе с тем, перед необходимостью определения собственной идентичности юноши и девушки, обучающиеся в казахстанских вузах, нередко идентифицируют себя как граждан своей страны, как показали наши предыдущие исследования [11; 12].

Оценка ценностей по степени их значимости для казахстанских студентов выявила результаты, сходные с выводами, сделанными по итогам открытого теста. Так, наиболее высокая степень ценности присваивается студентами таким концептам, как здоровье, семейное благополучие, личная свобода, образование и знание, возможность развития, что соотносится с данными, описанными выше. Наименьшую важность для современных студентов представляют участие в общественной жизни, высокое служебное и общественное положение и приобщение к литературе и искусству.

Значимость тех или иных позиций, отмеченных студентами, наглядно представлена на рисунке 1.

Рисунок 1 – Ценности, имеющие наибольшее и наименьшее значение для казахстанских студентов

Результаты проведенного нами анкетирования частично коррелируют с данными, которые приводят в своих работах казахстанские исследователи. Так, в аналитическом докладе «Воспитательная работа в вузах», опубликованном в 2013 году, приводятся такие сведения: главная ценность для молодежи, обучающейся в высших учебных заведениях Казахстана – это семья (29,5 %), за ней следуют здоровье (14,7 %), материальное благополучие (9,5 %), друзья (9,4 %). Кроме того, важными ценностями опрошенные студенты называют любовь, будущее детей, успех, работу, образование, независимость, самореализацию, профессионализм, традиции (выбор студентами этих позиций варьируется в диапазоне от 6,1 % (любовь) до 0,6 % (традиции)) [13, с.11]. С сожалением исследователи фиксируют факт невысокой ценности для молодежи служения Родине – 0,3 %.

В коллективной монографии «Социальная активность молодежи Казахстана в современных социально-политических реалиях» авторы заключают: «молодой казахстанец – это «человек экономический», ориентированный на семью, работу, карьеру. Выгода и материальная заинтересованность являются основными мотивами его поведения... Зачастую он аполитичен» [14, с. 104–105].

Анализируемые исследования были выполнены в 2013–2015 годах. Как изменилась ситуация десятилетие спустя?

благополучию, равноправие мужчин и женщин, высокая оценка прав человека.

Традиционными ценностями являются семья, религия, принцип «общественное более значимо, чем личное» и т.п. Секулярно-рациональные ценности представлены неопределяющей ролью религии, предпочтением светского государства, вниманием к окружающей среде и преобладанием принципа «личное важнее общественного».

На карте Инглхарта страны обозначены точкой. Разноцветные поля объединяют страны со схожими тенденциями ценностных ориентаций. За более чем четыре десятка лет реализации проекта его подвижники доказали, что со сменой поколений в обществе происходит ценностный сдвиг и что для формирования и закрепления ценностных ориентиров значимым является фактор уровня жизни населения.

По итогам данного крупномасштабного исследования, позицию Казахстана можно охарактеризовать как близкую к нейтральной, находящуюся на вертикальной оси координат между традиционными и светскими ценностями, с небольшим уклоном в сторону первых, нежели вторых, и с несущественным уклоном в сторону ценностей выживания по сравнению с ценностями самовыражения на горизонтальной оси [16].

Какие ценностные ориентиры и модели жизненного пути выбирает студенческая молодежь Казахстана – наиболее образованная, целеустремленная часть казахстанского общества, заключающая в себе значительный потенциал будущих цивилизационных преобразований страны?

С. А. Ермаков, Л. А. Мезина считают, что «все многообразие жизненных путей человека можно свести к трем основным моделям: естественной (природной), социальной и духовной» [17]. Для естественной модели характерным является акцентирование внимания на роли биологического начала в жизни человека, удовлетворение физических потребностей (нижнего уровня потребностей, по А. Маслоу), доминирование ценностей выживания.

Социальная модель жизненного пути ставит в приоритет социальные интересы, ценности и потребности. Например, для студентов важно обучение в престижном вузе, успешная учеба, т.е. такая «социальная линия бытия», которая направлена на достижение высокого положения в обществе, эффективную профессиональную деятельность, продвижение по карьерной лестнице.

Для тех, кто выбирает «духовную» модель жизненного пути преобладающими являются духовные ценности, нравственные идеалы.

Информация о финансировании

Статья подготовлена в рамках научного проекта грантового финансирования Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан на 2024-2026 гг. «Ценностные приоритеты в языковом сознании казахстанцев: социопсихолингвистический и когнитивно-дискурсивный подходы» (ИРН АР23488481).

Выводы

Наше исследование показывает, что казахстанским студентам не чужды ни материальное, ни социальное, ни духовное начала. В таблице значимых ценностей представлены здоровье, физическое состояние, материальное благополучие, отдых, которые можно отнести к ценностям естественной модели жизни; семья, работа, образование, общение, взаимопонимание, дружба, творчество, страна, социум, которые составляют основу социальной модели жизненного пути; свобода, независимость, любовь, доброта, честность, счастье, вера – духовные ценности. По частоте упоминания доминируют социальные и естественные ценности, однако значительное количество названных ценностей принадлежит к духовной сфере. Вообще, сфера отношений, профессиональная сфера и личная сфера жизни, являясь основными областями жизнедеятельности человека, тесно взаимосвязаны и взаимообусловлены, а казахстанская молодежь выбирает ценности, связанные с различными сферами жизни, что позволяет сделать вывод о достаточной гармоничности выбираемых студентами Казахстана моделей жизни.

Список использованной литературы

1 **Молодыхенко, Е. Н.** Об операционализации категории «ценность» в текстовом и дискурсивном анализе: к вопросу о лингвистической аксиологии // Вестник МГПУ. Серия: Филология. Теория языка. Языковое образование. 2015. №3 (19). (Эл.ресурс) – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ob-operatsionalizatsii-kategorii-tsennost-v-tekstovom-i-diskursivnom-analize-k-voprosu-o-lingvisticheskoy-aksiologii>.

2 **Абдуллаева, Э. С., Ляушева, С. А.** Модернизационные трансформации традиционных ценностей // Социально-гуманитарные знания. 2017. № 7. – С. 10-13.

3 **Авдеев, Е. А.** Методологические принципы анализа системы ценностной современного общества // Общественные науки. 2016. № 4. – С. 214-219.

4 **Бурилкина, С. А., Каминский, А. С., Супрун, Н. Г.** Изучение ценностей и ценностных ориентаций студенческой молодежи в трансформирующемся

обществе // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. 2016. №10. (Эл.ресурс) – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-tsennostey-i-tsennostnyh-orientatsiy-studencheskoy-molodezhi-v-transformiruyuschemsya-obschestve>.

5 **Ростовская, Т. К., Калиев, Т. Б.** Мир ценностей молодого поколения россиян и казахстанцев // Ценности и смыслы. 2018. №1. (Эл.ресурс) – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/mir-tsennostey-molodogo-pokoleniya-rossiyan-i-kazahstantsev>

6 **Together is Better: Higher Committed Relationships Increase Life Satisfaction and Reduce Loneliness** / A. Bucher, A. B. Neubauer, A. Voss, C. Oetzbach // Journal of Happiness Studies. 2019. Vol. 20. Iss. 8. Pp. 2445–2469. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0057-1>.

7 **Stavrova, O., Haarmann, L.** How to tell a happy person: Accuracy of subjective well being perception from texts // Motivation and Emotion. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11031-019-09815-4>.

8 **Исламгулова, С. К.** О молодежной политике в Казахстане и формировании ценностных приоритетов // Известия ВГПУ. 2015. №3 (98). С. 56-64. (Эл.ресурс) – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/molodezhnoy-politike-v-kazahstane-i-formirovanii-tsennostnyh-prioritetov>.

9 **Саганенко, Г. И., Гегер, А. Э., Степанова, Е. И.** Потенциал рефлексивных методов в выявлении релевантных ценностей // Социология: методология, методы, математическое моделирование. 2011. № 32. С. 75-103.

10 **Грязева-Добшинская, В. Г., Мальцева, А. С.** «Типология личностного выбора жизненного пути»: описание методики и результаты психометрической проверки // Психология. Психофизиология. 2016. №2. (Эл.ресурс) – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-lichnostnogo-vybora-zhiznennogo-puti-opisanie-metodiki-i-rezultaty-psihometricheskoy-proverki>.

11 **Жаркынбекова, Ш. К., Галиева, Б. Х., Аюпова, Г. К.** Об идентичности студенческой молодежи Казахстана (эмпирический анализ) // Вестник Кокшетауского государственного университета им. Ш.Ш. Уалиханова (Филологические науки). 2023, №2. С.31-41.

12 **Жаркынбекова, Ш. К., Галиева, Б.Х., Аюпова, Г. К.** Социокультурные аспекты идентификации студенческой молодежи современного Казахстана // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия: Педагогика. Психология. Социология. 2024, №146 (1). С. 376-395.

13 Воспитательная работа в вузах. Аналитический доклад / Ж. К. Буканова, Ж. К. Каримова, Б. Б. Масатова, Е. М. Исакаев, П. И. Мамедова, А. А. Жакыбеков. – Астана: ТОО «Шикүла и К», 2013. – 60 с.

14 Социальная активность молодежи Казахстана в современных социально-политических реалиях: кол.моногр. / Под общ. ред. З. К. Шаукеновой. – Алматы, 2014. – 168 с.

15 Социологическое исследование «Молодежь Казахстана». – Астана : НИЦ «Молодежь», 2023. – 271 с.

16 **Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen (eds.).** 2022. World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile Version 5.0. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WWSA Secretariat. doi:10.14281/18241.20

17 **Ермаков, С. А., Мезина, Л. Г.** Модели пути жизни человека: позитивные и негативные аспекты // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2012. № 7 (21): в 3-х ч. Ч. I. С. 62–65. (Эл. ресурс) – Режим доступа: www.gramota.net/materials/3/2012/7-1/12.html .

References

1 **Molody`chenko, E. N.** Ob operacionalizacii kategorii «cennost`» v tekstovom i diskursivnom analize: k voprosu o lingvisticheskoy aksiologii [On the operationalization of the category "value" in textual and discursive analysis: on the issue of linguistic axiology] // Vestnik MGPU. Seriya: Filologiya. Teoriya yazy`ka. Yazy`kovoe obrazovanie [Bulletin of the Moscow State Pedagogical University. Series: Philology. Theory of language. Language education]. 2015. №3 (19). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ob-operatsionalizatsii-kategorii-tsennost-v-tekstovom-i-diskursivnom-analize-k-voprosu-o-lingvisticheskoy-aksiologii>.

2 **Abdullaeva, E` S., Lyausheva, S. A.** Modernizacionny`e transformacii tradicionny`x cennostej [Modernization transformations of traditional values] // Social`no-gumanitarny`e znaniya [Social and humanitarian knowledge]. 2017. № 7. – P. 10–13.

3 **Avdeev, E. A.** Metodologicheskie principy` analiza sistemy` cennostej sovremennogo obshhestva [Methodological principles of the analysis of the value system of modern society] // Obshhestvenny`e nauki [Social Sciences]. 2016. № 4. – P. 214–219.

4 **Burilkina, S. A., Kaminskij, A. S., Suprun, N. G.** Izuchenie cennostej i cennostny`x orientacij studencheskoj molodezhi v transformiruyushhemsya obshhestve [The study of the values and value orientations of students in a transforming society] // Gumanitarny`e, social`no-e`konomicheskie i obshhestvenny`e nauki [Humanities, socio-economic and social sciences]. 2016. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-tsennostey-i-tsennostnyh-orientatsiy-studencheskoj-molodezhi-v-transformiruyushhemsya-obshchestve>.

5 **Rostovskaya, T. K., Kaliev, T. B.** Mir cennostej mladogo pokoleniya rossiyan i kazahstancsev [The world of values of the younger generation of Russians and Kazakhstanis] // Cennosti i smysly` [Values and meanings]. 2018. №1. (E`l.resurs) – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mir-tsennostey-molodogo-pokoleniya-rossiyan-i-kazahstancsev>.

6 **Together is Better: Higher Committed Relationships Increase Life Satisfaction and Reduce Loneliness** / A. Bucher, A. B. Neubauer, A. Voss, C. Oetzbach // Journal of Happiness Studies. 2019. Vol. 20. Iss. 8. Pp. 2445–2469. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0057-1>.

7 **Stavrova, O., Haarmann, L.** How to tell a happy person: Accuracy of subjective well being perception from texts // Motivation and Emotion. 2019. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11031-019-09815-4>.

8 **Islamgulova, S. K.** O molodezhnoj politike v Kazaxstane i formirovanii cennostny`x prioritetov [On youth policy in Kazakhstan and the formation of value priorities] // Izvestiya VGPU [News of the VSPU]. 2015. №3 (98). P. 56-64. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-molodezhnoy-politike-v-kazahstane-i-formirovanii-tsennostnyh-prioritetov>.

9 **Saganenko, G. I., Geger, A. E., Stepanova, E. I.** Potencial reflektivny`x metodov v vy`yavlenii relevantny`x cennostej [The potential of reflexive methods in identifying relevant values] // Sociologiya: metodologiya, metody`, matematicheskoe modelirovanie [Sociology: methodology, methods, mathematical modeling]. 2011. № 32. P. 75-103.

10 **Gryazeva-Dobshinskaya, V. G., Mal`ceva, A. S.** «Tipologiya lichnostnogo vy`bora zhiznennogo puti»: opisanie metodiki i rezul`taty` psixometricheskoy proverki [“Typology of personal choice of life path”: description of the methodology and results of the psychometric check] // Psixologiya. Psixofiziologiya [Psychology. Psychophysiology]. 2016. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tipologiya-lichnostnogo-vybora-zhiznennogo-puti-opisanie-metodiki-i-rezultaty-psihometricheskoy-proverki>.

11 **Zharky`nbekova Sh. K., Galieva B. X., Ayupova G. K.** Ob identichnosti studencheskoj molodezhi Kazaxstana (e`mpiricheskiy analiz) [On the identity of the student youth of Kazakhstan (empirical analysis)] // Vestnik Kokshetauskogo

gosudarstvennogo universiteta im. Sh.Sh. Ualixanova (Filologicheskie nauki) [Bulletin of Kokshetau State University named after Sh.Sh. Ualikhanov (Philological sciences)]. 2023, №2. P.31-41.

12 **Zharky`nbekova, Sh. K., Galieva, B. X., Ayupova, G. K.** Sociokul`turny`e aspekty` identifikacii studencheskoj molodezhi sovremennogo Kazaxstana [Socio-cultural aspects of the identification of the student youth of modern Kazakhstan] // Vestnik Evrazijskogo nacional`nogo universiteta imeni L.N. Gumileva. Seriya: Pedagogika. Psixologiya. Sociologiya [Bulletin of the L.N. Gumilev Eurasian National University. Series: Pedagogy. Psychology. Sociology]. 2024, №146 (1). P. 376-395.

13 Vospitatel`naya rabota v vuzax. Analiticheskij doklad [Educational work in universities. Analytical report] / Zh. K. Bukanova, Zh. K. Karimova, B. B. Masatova, E. M. Isakaev, P. I. Mamedova, A. A. Zhaky`bekov. – Astana: Shikula & K LLP, 2013. – 60 p.

14 Social`naya aktivnost` molodezhi Kazaxstana v sovremenny`x social`no-politicheskix realiyax: kol.monogr. / Pod obshh.red. Z.K. Shaukenovoj [Social activity of the youth of Kazakhstan in modern socio-political realities: a collective monograph / Under the general editorship of Z.K. Shaukenova]. – Almaty, 2014. – 168 p.

15 Sociologicheskoe issledovanie «Molodezh` Kazaxstana» [Sociological research "Youth of Kazakhstan"]. – Astana: Scientific Research Center "Youth", 2023. – 271 p.

16 **Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano J., M. Lagos, P. Norris, E. Ponarin & B. Puranen** (eds.). 2022. World Values Survey: Round Seven - Country-Pooled Datafile Version 5.0. Madrid, Spain & Vienna, Austria: JD Systems Institute & WVSA Secretariat. doi:10.14281/18241.20

17 **Ermakov, S. A., Mezina, L. G.** Modeli puti zhizni cheloveka: pozitivny`e i negativny`e aspekty` // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kul`turologiya i iskusstvovedenie. Voprosy` teorii i praktiki [Models of the human way of life: positive and negative aspects // Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art criticism. Questions of theory and practice]. – Tambov: Gramota, 2012. No. 7 (21): in 3 parts. Part I. Pp. 62-65. – URL: www.gramota.net/materials/3/2012/7-1/12.html.

Поступило в редакцию 1.10.24

Поступило с исправлениями 1.10.24

Принято в печать 28.11.24.

А. Е. Жакишева¹, А. Б. Нұрғазина², *Б. Х. Галиева³

¹Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.;

^{2,3}Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Қазақстан Республикасы, Астана қ.

1.10.24 ж. баспаға түсті.

1.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

28.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ҚАЗАҚСТАН СТУДЕНТ ЖАСТАРЫНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ БАСЫМДЫҚТАРЫ МЕН ӨМІР ЖОЛЫ ҮЛГІЛЕРІ

Мақалада құндылық басымдықтары мен өмір жолын таңдауды талдау арқылы өзін-өзі анықтау және кәсіби-тұлғалық қалыптасу сатысында тұрған студент жастар үшін негіз болатын сәйкестілік ұғымы қарастырылады. Жастардың құндылық басымдықтарын зерттеудің маңыздылығы - бұл өмірлік мақсаттар мен бағдарлар, олардың жас ұрпақтың санасындағы өзгеруі туралы түсінік алуға ғана емес, сонымен бірге қоғамдағы құндылық өзгерістерін болжауға мүмкіндік береді. Жастар тобындағы жеке және топтық құндылықтарды анықтауда рефлексивті әдістер мен басқа да тиісті әдістемелік шешімдердің айтарлықтай әлеуеті көрсетілген. М.Рокич, Ш. Шварц құндылықтарын өлшеудің белгілі әдістерін ескере отырып әзірленген «Әлеуметтік сипаттамалар» және «Құндылық басымдықтары» атты, екі мазмұнды блоктан тұратын аралас типтегі кешенді сауалнама арқылы алынған эмпирикалық деректер талданады. Қазақстандық студенттер үшін маңызды құндылықтар сипатталады, олардың арасында денсаулық, материалдық әл-ауқат, отбасы, еңбек, білім, қарым-қатынас, бостандық, тәуелсіздік бар. Зерттеу нәтижелеріне сілтеме жасай отырып, авторлар Қазақстанның студент жастары үшін құндылықтар арасында сөзсіз басымдыққа ие отбасы болып табылатынын атап өтті. Қазақстан студенттері таңдаған өмір үлгілерінің жеткілікті деңгейдегі үйлесімділігі туралы қорытынды жасалады.

Кілтті сөздер: құндылықтар, мұраттар, сәйкестілік, өмірлік стратегиялар, жоспарлар, өмір жолының үлгілері.

A. Ye. Zhakisheva¹, A. B. Nurgazina², *B. Kh. Galiyeva³

^{1,2}L. N. Gumilyov Eurasian National University,

Republic of Kazakhstan, Astana;

³Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 1.10.24.

Received in revised form 1.10.24.

Accepted for publication 28.11.24.

VALUE PRIORITIES AND MODELS OF THE LIFE PATH OF THE STUDENT YOUTH OF KAZAKHSTAN

In the article, through the prism of value priorities and the choice of a life path, the concept of identity is considered, which is fundamental for students who are at the stage of self-determination and professional and personal formation. The importance of studying the value preferences of young people lies in the fact that it allows not only to get an idea of life goals and guidelines, about their changes in the minds of the younger generation, but also makes it possible to predict value transformations in society. The authors note that without understanding the methodology and methodology of the study, it is difficult to draw objective conclusions and adequately interpret the results, and therefore indicate the significant potential of reflexive methods and other relevant methodological solutions in identifying individual and group values in a group of young people. The empirical data obtained using a complex mixed-type questionnaire consisting of two substantive blocks: «Social characteristics» and «Value priorities», developed taking into account the well-known methods of measuring the values of M. Rokich, Sh. Schwartz, are analyzed. The article describes the values that are significant for Kazakhstani students, among which are health, material well-being, family, work, education, communication, freedom, independence. With reference to the results of the study, the authors note that the family is the absolute dominant among the values for the student youth of Kazakhstan. The conclusion is made about the sufficient harmony of the life models chosen by the students of Kazakhstan.

Keywords: values, ideals, identity, life strategies, plans, life path models.

МРНТИ 14.35.05

<https://doi.org/10.48081/ITBK2838>***Т. О. Каратаева¹, Р. Л. Калимжанова², Г. Р. Аспанова³**¹Арқалық педагогикалық институт имени И. Алтынсарина, Республика Казахстан, г. Арқалық;²Костанайский региональный университет имени А. Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, г. Костанай;³Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, Республика Казахстан, г. Павлодар.*e-mail: b_tatjana@mail.ru¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-5415-3595>²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3943-7272>³ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3062-4765>

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ УПРАВЛЕНИЯ УЧЕБНЫМИ КОНФЛИКТАМИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ С ПОМОЩЬЮ ВИДЕОКЕЙСОВ

Исследование демонстрирует, что использование видеокейсов в обучении студентов – будущих педагогов может значительно повысить их навыки управления конфликтными ситуациями в классе. Исследование охватывало 48 студентов, которые были распределены на группы эксперимента и контроля. Из них 23 человека приняли участие в программе, посвящённой функциональной работе с нарушениями дисциплины в классе, которая длилась 6 недель. Программа включала в себя просмотр заранее подготовленных постановочных видеороликов, изображающих реалистичные сценарии конфликтов, длительностью 4-6 минут. Оценка зависимых переменных проводилась с использованием стандартизированной симуляции урока, а также самооценочного опросника, обеспечивающих объективность и надёжность полученных данных. Результаты двухфакторного дисперсионного анализа показали значительный эффект периода исследования на способность студентов управлять нарушениями дисциплины и на их самоэффективность в этой области. Однако парные сравнения по методу Хольма выявили, что значимый прогресс наблюдался только в группе, которая проходила обучение с помощью видеомодуля. Внедрение подобных обучающих

видеомодулей в учебные программы педагогических вузов может способствовать подготовке более компетентных педагогов, способных эффективно управлять дисциплиной в классе.

Ключевые слова: учебный конфликт, дисциплина, видеокейс, педагогическое образование, будущий педагог.

Введение

К-Ж. К. Токаев в послании казахстанскому народу «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» постановил, что совершенствованию качества образования следует отдать приоритетное внимание в социальной сфере [1, с. 1859]. Разработка эффективных механизмов, способствующих повышению качества образования [2, с. 2279], а также формирование конкретных требований к профессиональному имиджу будущих педагогов, порождают множество дискуссий. Первостепенные задачи образовательного и воспитательного процессов – формировать моральные ценности, развивать этические принципы и нравственные установки, повышать общую культуру подрастающего поколения; однако указанные процессы не ограничены исключительно передачей знаний учащимся и совершенствованием профессиональных компетенций [3, с. 1439]. Педагог должен быть превосходным психологом, чтобы уметь находить подход к обучающимся, пользоваться нерушимым авторитетом, сохраняя учебную дисциплину, а также адекватно реагировать на возникающие в процессе обучения конфликты и оперативно их разрешать.

Дисциплина в учебном заведении является основополагающим фактором для беспрепятственного овладения знаниями обучающимися [4, с. 217]. Она служит для обеспечения высокой степени концентрации учащихся на учебной деятельности и благоприятной рабочей атмосферы в классе.

Часто может случаться, что дисциплина в классе нарушается под воздействием различных деструктивных факторов. К примеру, ученики могут невнимательно относиться к предмету, отвлекаться, болтать, скучать, показательно отказываться идти на контакт или сотрудничать со сверстниками и учителем, вести себя прочим неподобающим в рамках образовательной дисциплины образом, провоцируя своим поведением педагога вступить в конфликт. Ключевые элементы профессионального развития педагога – это базовые компетенции, отражающие способность оперативно пресекать деструктивное поведение учеников (проявление внутренней деятельности практическим или вербальным способом, итогом которого является разрушение чего-либо), предотвращать учебные конфликты или эффективно на них реагировать.

Нарушение дисциплины чревато снижением успеваемости учеников. Это важная, но не единственная основная трудность: неявная проблема заключается в том, что учителя, преимущественно молодые, начинающие свою педагогическую карьеру, не имеют достаточного опыта в установлении порядка и разрешении споров, следовательно, они могут не справиться с самообладанием, что может грозить снижением или утратой учительского авторитета.

Результаты поведенческих исследований указывают на трудности начинающих педагогов в предотвращении деструктивных проявлений учащихся и достойном реагировании на нарушение дисциплины [5, с. 131-139]. Поэтому подготовка будущих учителей к продуктивному управлению социальной дисциплиной является основополагающей задачей вузов в рамках подготовки высококвалифицированных кадров.

Для того, чтобы эффективно справляться с нарушениями дисциплины, учителя должны выстроить и автоматизировать следующий алгоритм поведения. В первую очередь – своевременно распознать потенциально нежелательное поведение. Следующий шаг – подвергнуть его адекватной интерпретации. И в завершении – выбрать подходящую стратегию педагогического воздействия. Первый вариант: если такое поведение расценивается как несущественное, достаточно будет установить с нарушителем зрительный контакт, изменить тембр голоса, или использовать другие невербальные сигналы для привлечения внимания. Иной вариант: если нежелательное поведение учащегося расценивается как проявление неуважения к участникам образовательного процесса, то в большинстве случаев следует сделать замечание и настоять на том, чтобы ученик улучшил своё поведение.

Стратегии и алгоритмы поведения в определённой негативной ситуации в значительной степени зависят от наблюдательности педагога и объективной оценки своих наблюдений. По результатам значительного количества исследований было выявлено, что очень часто начинающие педагоги замечают неподобающее поведение слишком поздно, либо вообще не замечают его или игнорируют [6, с. 15-27]. Распространённой ошибкой является и неверная интерпретация поведения ученика. Сообщается, что вместе с умышленным игнорированием определённого раздражающего фактора, существует и противоположное поведение: чрезмерное акцентирование внимания на нарушителе дисциплины и тотальное игнорирование остальных присутствующих в классе учеников [5, с. 131-139]. Ещё одна проблема – острая негативная реакция на нарушение дисциплины: резкая вспыльчивость, повышение голоса, агрессивная жестикуляция. Эти

примеры являются свидетельствами неспособности неопытных учителей к герменевтике. Предположительно, такие трудности могут возникать из-за недостаточной интеграции и скудности когнитивных процессов, которые задействуют начинающие педагоги при анализе и интерпретации проблематичных ситуаций в учебном процессе, в сравнении с когнитивным мышлением опытных коллег, у которых богатый педагогический стаж.

Для того, чтобы эффективно управлять дестабилизирующими факторами, важно не только овладеть соответствующими знаниями и профессиональными компетенциями. Начинающему учителю, прежде всего, требуется уверенность в собственных силах. Следует помнить о том, что эффективность в управлении учебным процессом критически подвержена влиянию негативных факторов, в числе которых тревожность и стресс. Испытывая такие негативные эмоции, как гнев и тревогу, педагог рискует ограничить или утратить способность эффективно реагировать на деструктивное поведение индивидов. Возникает определённая причинно-следственная связь, которую возможно сформулировать следующим образом: эти негативные чувства не только влияют на восприятие неприятной ситуации, но могут также исказить её объективную интерпретацию, что является неприемлемым и может послужить причиной дестабилизации учебного процесса. Уверенность в собственных силах и адекватная самооценка продиктованы современными требованиями к педагогу, который не теряет самообладания в конфликтной ситуации.

Являясь полезными инструментами для подготовки будущих учителей к реалиям преподавания, неоднократно доказывали свою эффективность видеорекомендации, передающие сложность классной среды и динамику взаимодействия между учениками и учителем. Основополагающие исследования, рассматривающие пользу видеорекомендаций, выявили улучшение навыков анализа конфликтных инцидентов в классе, и оперативного реагирования на них, что обозначается как профессиональное видение [7, с. 1-15; 8, с. 163-174]. Педагог, обладающий профессиональным видением, способен воспринимать релевантные события, которые зачастую могут быть и неочевидными, и игнорировать те события, которые привлекают внимание, но не влияют на процесс обучения в негативном ключе.

Цель исследования подразумевала проверку гипотезы о том, что просмотр и анализ видеорекомендаций, содержащих примеры с учебными конфликтными ситуациями, позволяет улучшить способность будущих педагогов замечать и объективно интерпретировать критические инциденты, ведущие к нарушениям дисциплины, а также оперативно подбирать подходящие педагогические стратегии.

В контексте рассмотрения проблем, связанных с нарушением дисциплины и конфликтными ситуациями, профессиональное видение приобретает особую значимость: сосредоточенность на нерелевантных событиях не только снижает у педагога перцептивную способность, но и может являться причиной создания конфликта в том случае, когда было бы гораздо уместнее проигнорировать незначительное нарушение порядка и спокойно продолжать урок.

Материалы и методы

В данном экспериментальном исследовании с предварительным и пост-экспериментальным тестированием в качестве вмешательства использовался обучающий видеомодуль, не входящий в учебный план университета. Группа испытуемых участвовала в 6-недельной программе, посвящённой функциональной работе с нарушениями дисциплины в классе, которая проводилась с помощью постановочных видеороликов продолжительностью 4-6 минут, изображающих реалистичные сценарии. В этих видеороликах показано, как учитель справляется с обычными нарушениями дисциплины в классе, такими как безразличие, разговоры или неповиновение, сохраняя при этом ход урока и позитивную учебную атмосферу.

В видеосценариях противопоставляются конструктивные и деструктивные реакции учителя на идентичные сценарии срыва урока. Видеоролики были сняты актёрской студией по заказу университета, одобрены группой экспертов и интегрированы в закрытую образовательную веб-платформу. Раз в неделю участники просматривали видео в индивидуальном порядке. Затем они обсуждали свои наблюдения в режиме Zoom-звонка, организатором и супервайзером которого был один из исследователей, и совместно разрабатывали стратегии поведения в аналогичных ситуациях.

В исследование было рекрутировано 52 студента, обучающихся по образовательной программе «Педагогические науки» в АПИ им. И. Алтынсарина и ППУ им. Ә. Марғұлан. Студенты, в зависимости от их желания либо нежелания участвовать в экспериментальном модуле, были распределены в экспериментальную ($n = 24$) или контрольную ($n = 28$) группу, которая не проходила видео-тренинг. Обе группы заполнили объективно оцениваемый тест и самозаполняемый опросник (описаны далее) до и после экспериментального воздействия. В общей сложности 48 человек должным образом прошли оба измерительных мероприятия в обеих точках времени и были включены в окончательный анализ (экспериментальная группа: $n = 23$, контрольная группа: $n = 25$). Группы были сопоставимы по полу участников, их возрасту, а также языку обучения, на котором были записаны видеоролики и проводились дискуссии.

Для оценки способности студентов управлять нарушениями мы использовали стандартизованную симуляцию урока, заимствованную у Telgmann & Müller (2023) [9, с. 1266800]. Каждый студент должен был провести 20-минутный урок на основе заранее составленного плана. Урок фиксировался на видео. В симуляции участвовали семь учеников, которых играли ассистенты исследователей. Порядок рассадки в классе был одинаковым. Сценарий предполагал 14 событий, связанных с нарушением порядка в классе (рисунок 1). Каждое событие происходило в определённый промежуток времени (например, на 1-2-й минуте), было привязано к порядку событий и в первую очередь к дидактическим действиям учителя (например, когда учитель объявлял первое задание). Стандартизация также включала реакции остальных учеников на соответствующие действия. Таким образом, все студенты сталкивались с одинаковыми ситуациями, требующими тщательного управления классом, а также отсутствия чрезмерной концентрации на отдельных учениках.

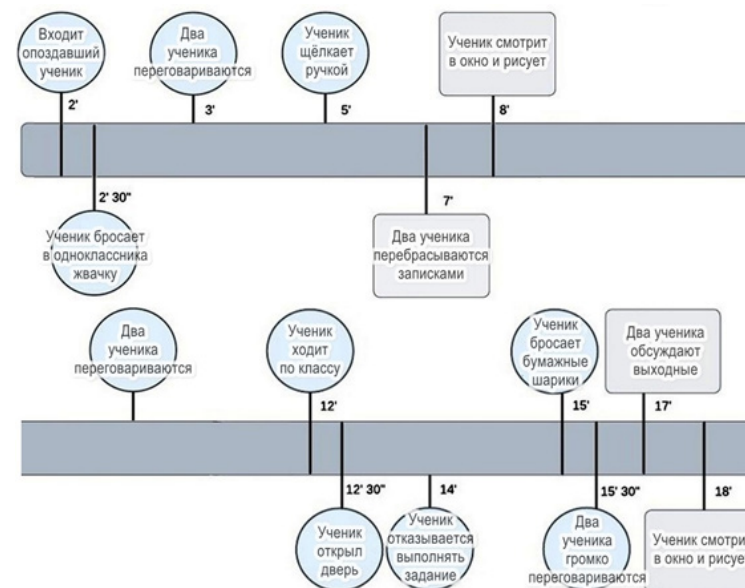

Рисунок 1 – Описание смоделированных нарушений в классе

Видеозаписи оценивались двумя беспристрастными экспертами-педагогами из двух других городов Казахстана, а окончательные значения

были получены путём усреднения двух баллов. Оценка проводилась в соответствии с чек-листом, представленным на рисунке 2. Участник получал от 0 до 3 баллов за каждое из 14 событий, то есть от 0 до 42 баллов в сумме.

Убеждённости студентов в собственной способности управлять конфликтными ситуациями в классе оценивали с помощью 12-пунктного опросника [10, с. 467–488]. Использовали пятиуровневую респонс-шкалу от 1 (точно не смогу сделать) до 5 (точно смогу сделать). Итоговым баллом для респондента являлось среднеарифметическое 12 баллов.

Кодировка	Описание	Пример
Шаг 1. Идентификация 14 событий		
Событие 1-14	Наличие события идентифицируют по его началу и завершению.	Событие 9: В тот момент, когда учитель задаёт классу вопрос по теме, которая только что была объяснена, ученик встаёт, проходит через весь класс, открывает дверь и вскоре закрывает её. Он возвращается на своё место. Как только он закрывает дверь, остальные ученики смотрят на учителя и прерывают учебную деятельность.
Шаг 2. Анализ видеоматериалов с оценкой каждого случая управления классом		
2 балла: событие замечено без ошибки во времени	Ученики и объекты, вовлечённые в событие, зафиксированы, и реакция на событие очевидна. Кроме того, учитель не совершает ошибки во времени, т. е. он реагирует на нарушение порядка раньше того, как другие вовлекаются другие ученики.	Когда ученик встаёт и идёт к двери, учитель реагирует на это. Это происходит до того, как отреагировали другие ученики.
1 балл: событие замечено с ошибкой во времени	Ученики и объекты, вовлечённые в событие, зафиксированы учителем, и реакция на событие очевидна. Однако учитель допускает ошибку во времени, т. е. реагирует на нарушение слишком поздно, и другие ученики вовлекаются в ситуацию.	Учитель выявляет поведение ученика только после того, как другие ученики сделали это.
0 баллов: событие не замечено	Ученики и объекты, вовлечённые в событие, не зафиксированы, либо реакция на событие отсутствует.	Учитель увлечён разговором с учеником и стоит спиной к классу. В это время нарушитель открывает/закрывает дверь, с последующей реакцией остальных учеников.
Шаг 3. Определение того, включает ли реакция учителя на кейс объектную ошибку, т. е. неверную идентификацию нарушителя		
0 баллов: объектная ошибка	Учитель может совершить объектную ошибку, фокусируясь и/или обращаясь не к тому ученику, который спровоцировал нарушение.	Событие 8: Как только учитель записывает на доске задание, один ученик начинает разговор с другим. Учитель поворачивается, фиксирует внимание только на втором ученике и призывает его к тишине.
1 балл: нет объектной ошибки		

Рисунок 2 – Схема количественной оценки управления нарушениями

Степень воздействия экспериментальных условий на зависимые переменные проверяли путём двухфакторного дисперсионного анализа. Факторами были время (от замеров перед экспериментом до завершающего оценивания) и принадлежность к той или иной группе. Кроме того, анализировали комбинированное влияние группы и времени.

Результаты и обсуждение

В таблице 1 представлены основные статистические данные в двух группах в разные моменты времени, а также результаты дисперсионного анализа с повторными измерениями, который показал значительный эффект времени на способность и самооценку участников в отношении нарушений дисциплины. Однако пост-хок сравнение по методу Хольма показало, что только студенты, работавшие с видеосценариями, значительно продвинулись в умении отмечать и устранять нарушения дисциплины, а также в оценке своей педагогической состоятельности. Эффект взаимодействия группы и времени также был значимым для обеих переменных, но на момент после исследования данные показатели в экспериментальной группе были статистически значимо выше, чем в контрольной.

Таблица 1 – Базовая статистика и результаты дисперсионного анализа

Переменная	Группа	До	После	P ^a	ANOVA (время)		ANOVA (время × группа)	
		$\bar{x} \pm \sigma$	$\bar{x} \pm \sigma$		F	P	F	P
Управление нарушениями	К	21,8 ± 2,33	21,96 ± 2,47	1,0	96,07 2	<0,00 1	79,34 3	<0,00 1
	Э	21,22 ± 2,89	24,57 ± 3,29	<0,00 1				
P^b		1,0	0,013					
Само-эффективность	К	3,12 ± 0,44	3,07 ± 0,49	0,093	11,34 4	0,002	32,99 6	<0,00 1
	Э	3,36 ± 0,35	3,58 ± 0,38	<0,00 1				
P^b		0,091	0,001					

Примечание: a = пост-хок тест, внутригрупповое сравнение; b = пост-хок тест, межгрупповое сравнение; К – контрольная, Э – экспериментальная группа.

Наблюдаются различия в потенциале обучения для представленных в видеокейсах конструктивных и деструктивных (когда поведение учителя

приводит к эскалации конфликта) сценариев. Предположительно, с развитием навыка выбирать наиболее подходящую стратегию поведения в учебном конфликте лучше справляются просмотры видеокейсов с позитивными конструктивными сценариями развития событий, а для поощрения навыков реагирования и критериально-основанной интерпретации, полезнее рассмотреть деструктивные сценарии. В последних учебные конфликты привлекают большее внимание зрителей, потому как ситуация разрешается не лучшим образом, а, как известно, негативный замещающий опыт нагляднее, и лучше запоминается. В позитивных сценариях, напротив, из-за эффективного предотвращения учителем нарушений дисциплины многих конфликтов удаётся избежать.

Может показаться, что деструктивные сценарии развития конфликтных событий несут в сравнении с конструктивными большую пользу, но это не совсем верное утверждение. Конструктивные сценарии формируют образ учителя, в арсенале которого имеется множество эффективных стратегий по разрешению конфликтов и сохранению дисциплины в классе. Такой педагог – эксперт, оперативно реагирующий на нарушения, которые случаются крайне редко; он собран, уверен в себе, и пользуется у школьников авторитетом. Ориентируясь на позитивный замещающий опыт, студенты могут перенять увиденные и осмысленные ими стратегии решения проблем для будущей педагогической практики. Конструктивные сценарии способствуют построению будущими педагогами собственных концептуальных моделей, базирующихся на просмотренных эпизодах, отражающих эти концепции. В конечном случае такой процесс приведёт к развитию и других требуемых навыков, расширению круга знаний, а также повышению самооценки и собственной эффективности, так как позитивный опыт рассматривается как потенциальный источник построения таких убеждений.

В исследовании Heard & Peltier (2021) описано влияние просмотра 15-минутных видеороликов на улучшение у учителей начального образования навыков, требуемых для поддержания дисциплины в классе. Результаты показали, что наибольшую эффективность анализ видеокейсов оказал на формирование выбора подходящего сценария поведения в конфликтной ситуации, а также похвалы, связанной с примерным поведением ученика. Наименьшее влияние видеокейсы оказали на негативные реакции: замечания на неподобающее поведение [8, с. 163-174].

Исследователи Thiel et al. (2020) рассматривают видео-интервенцию для подготовки будущих педагогов к управлению нарушениями школьной дисциплины. Используя подобные нашим тандемные кейсы с позитивным и деструктивным сценарием, учёные выяснили, что разбор конфликтных

ситуаций способствует развитию профессиональной проницательности учителя: выявлению ключевых инцидентов, которые провоцируют нарушение дисциплины, герменевтики и разработки соответствующих стратегий поведения. Исследователи рассмотрели различия во влиянии конструктивных и деструктивных сценариев из видеороликов на такие аспекты, как обучаемость, наблюдательность, уверенность, герменевтику и выработку стратегии поведения на учебные конфликты. Статистически значимое превосходство участников, изучавших видеокейсы, было отмечено в обучаемости и герменевтике [7, с. 1-15].

Выводы

Исследование демонстрирует перспективность использования обучающих видеомодулей для развития навыков управления дисциплиной у будущих педагогов, и позволяет заключить, что:

1. Обучающий видеомодуль, использованный в исследовании, эффективен для улучшения навыков управления нарушениями дисциплины у будущих педагогов.

2. Студенты, прошедшие обучение с помощью видеокейсов, продемонстрировали значительный прогресс в умении распознавать и устранять нарушения дисциплины, а также в уверенности в своих педагогических способностях.

3. Важно учитывать, что эффективность видеомодуля может быть усилена за счёт активного обсуждения и анализа видеоматериалов в группе, как это было реализовано в настоящем исследовании.

Результаты исследования могут быть полезны для разработки и совершенствования программ подготовки учителей. Дальнейшие исследования могут быть направлены на оптимизацию содержания видеокейсов, например, путём включения большего количества разнообразных ситуаций и акцента на различия в эффективности обучения для конструктивных и деструктивных сценариев.

References

1 **Antikeyeva, S., Snapkova, A., Xembayeva, S., Aubakirova, R. Z., Sultanova, N.** Formation of Psychological and Pedagogical Competencies of Social Workers through Professional Development Courses [Text]. In *Cypriot Journal of Educational Sciences*. – 2021. – №. 16(4). – P. 1859.

2 **Kazhikenova, G., Zhumataeva, E., Kozhamzharova, M., Aubakirova, S., Popandopulo, A.** Developing reflective dialogue educational approach

using the Moodle distance learning platform [Text]. In Interactive Learning Environments. – 2022. – № 32 (5). – P. 2279.

3 **Temerbayeva, A., Kabbasova, A., Zharkumbaeva, M., Raimbekova, Z.** Influence of historical education on the formation of civic identity of university students in the learning process [Text]. In European Journal of Contemporary Education. – 2023. – № 12 (4). – P. 1439.

4 **Söylemez, E., Göl, M.** Millî Eğitim Kurumlarında Sonuç Odaklıdan Süreç Odaklıya Disiplin Problemlerine Yönelik Çözümleyici Yaklaşımların Geliştirilmesi [Text]. In Journal of Social Research & Behavioral Sciences. – 2023. – № 9 (19). – P. 217.

5 **Minhua, C., Hock, K. E.** Exploring the impact of discipline in students learning process [Text]. In International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences. – 2024. – № 14 (5). – Pp. 131–139.

6 **Lorenzo, I. S., López, I. G., Conde, M. J. R., Prats, P. B.** Detección de las necesidades formativas para el abordaje de conductas disruptivas en futuros docentes [Text]. In Revista electrónica interuniversitaria de formación del profesorado. – 2022. – № 25 (3). – Pp. 15-27.

7 **Thiel, F., Böhnke, A., Barth, V. L., Ophardt, D.** How to prepare preservice teachers to deal with disruptions in the classroom? Differential effects of learning with functional and dysfunctional video scenarios [Text]. In Professional Development in Education. – 2020. – Pp. 1-15.

8 **Heard, K., Peltier, C.** Using video-analysis in the professional development of a classroom teacher [Text]. In Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth. – 2021. – № 65 (2). – Pp. 163–174.

9 **Telgmann, L., Müller, K.** Training & prompting pre-service teachers' noticing in a standardized classroom simulation – a mobile eye-tracking study [Text]. In Frontiers in Education. – 2023. – № 8 – P. 1266800.

10 **Huang, Y., Richter, E., Kleickmann, T., Richter, D.** Comparing video and virtual reality as tools for fostering interest and self-efficacy in classroom management: Results of a pre-registered experiment [Text]. In British Journal of Educational Technology. – 2023. – № 54 (2). – Pp. 467–488.

Поступило в редакцию 03.09.24

Поступило с исправлениями 30.09.24

Принято в печать 21.11.24

*Т. О. Каратаева¹, Р. Л. Калимжанова², Г. Р. Аспанова³

¹Ы. Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, Қазақстан Республикасы, Арқалық қ.;

²А. Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, Қостанай қ.;

³Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

03.09.24 ж. баспаға түсті.

30.09.24 ж. түзетулерімен түсті.

21.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

БЕЙНЕКЕЙСТЕРДІҢ КӨМЕГІМЕН БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ ОҚУ ҚАҚТЫҒЫСТАРЫН БАСҚАРУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Зерттеу көрсеткендей, болашақ мұғалімдерді оқытуда бейнекейстерді қолдану олардың сыныптағы жанжалды жағдайларды басқару дағдыларын едәуір арттыра алады. Зерттеу эксперимент және бақылау топтарына бөлінген 48 студентті қамтыды. Оның ішінде 23 адам 6 аптаға созылған сыныптағы тәртіп бұзушылықтармен функционалдық жұмысқа арналған бағдарламаға қатысты. Бағдарлама 4-6 минутқа созылатын қақтығыстардың нақты сценарийлерін бейнелейтін алдын-ала дайындалған сахналанған бейнелерді көруді қамтыды. Тәуелді айнымалыларды бағалау сабақтың стандартталған модельдеуін, сондай-ақ алынған деректердің объективтілігі мен сенімділігін қамтамасыз ететін өзін-өзі бағалау сауалнамасын қолдана отырып жүргізілді. Екі факторлы дисперсиялық талдаудың нәтижелері зерттеу кезеңінің студенттердің тәртіп бұзушылықтарын басқару қабілетіне және олардың осы саладағы өзіндік тиімділігіне айтарлықтай әсерін көрсетті. Алайда, Хольм әдісімен жұптасқан салыстырулар бейне модуль арқылы оқытылған топта ғана маңызды прогресс байқалғанын анықтады. Педагогикалық жоғары оқу орындарының оқу бағдарламаларына осындай оқыту бейне модульдерін енгізу сыныптағы пәнді тиімді басқара алатын неғұрлым құзыретті педагогтарды даярлауға ықпал етуі мүмкін.

Кілтті сөздер: оқу қақтығысы, тәртіп, бейнекейс, педагогикалық білім, болашақ педагог.

*Т. О. Karatayeva¹, R. L. Kalimzhanova², G. R. Aspanova³

¹Arkalyk Pedagogical Institute named after I. Altynsarin, Republic of Kazakhstan, Arkalyk;

²Kostanay Regional University named after A. Baitursynuly, Republic of Kazakhstan, Kostanay;

³Pavlodar Pedagogical University named after A. Margulan, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

Received 03.09.24.

Received in revised form 30.09.24.

Accepted for publication 21.11.24.

DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS' SKILLS IN MANAGING CLASSROOM DISRUPTIONS VIA VIDEO CASES

The study demonstrates that the use of video case teaching for student-teachers can significantly enhance their classroom disruption management skills. The study involved 48 students divided into experimental and control groups. The evaluation was conducted using a standardized lesson simulation as well as a self-assessment to ensure the objectivity and reliability of the findings. A group of 23 subjects participated in a program devoted to functional classroom discipline work that lasted 6 weeks. The program comprised the watching of staged videos depicting realistic conflict scenarios, four to six minutes long. The results of the two-factor analysis of variance showed a significant effect of the research period on students' ability to manage misconduct and on their self-efficacy in this area. However, pairwise comparisons using Holm's method revealed that significant progress was observed only in the group that was exposed to the video-based training module. The adoption of such video-based training modules in the curricula of teacher education institutions might give us more competent teachers who can effectively manage classroom discipline.

Keywords: learning conflict, discipline, video case, teacher education, prospective educator.

МРНТИ 14.43.47

<https://doi.org/10.48081/NAAG2973>

Н. Ш. Шакарим¹, *А. Д. Ансабаева², Г. А. Тажинова³

^{1,2,3}Жетысуский университет имени И. Жансугурова,

Республика Казахстан, г. Талдыкорган

*e-mail: aynuransabayeva@gmail.com

¹ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4459-4165>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7946-5526>

³ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7306-9880>

ИССЛЕДОВАНИЕ ДЕТЕРМИНАНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЦЕННОСТИ: ПЕРСПЕКТИВЫ ПАТРИОТИЧЕСКИ-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Национальные ценности отражаются в вековой истории, культуре и традициях казахского народа. В исследовании выявлена связь между социодемографическими факторами и самодиагностируемым уровнем восприятия национальных ценностей среди будущих педагогов. Работа обладает научной новизной и актуальностью, позволяя глубже понять влияние различных факторов на формирование культурного мировоззрения и ценностей у будущих педагогов. К исследованию привлечены 106 студентов 2-4-х курсов, которые сообщили о себе социодемографические данные (предикторы: курс, успеваемость, бэкграунд), и оценили свою национальную идентичность с помощью модели измерения «Культурное мировоззрение», которая состояла из 4-х модулей. Согласно множественному линейному регрессионному анализу выявлена значимость 3-х из них. Установлено, что академическая успеваемость влияет на формирование национальной ценности учащихся, также при более длительном освоении учебной программы студенты больше осознают важность межобщинных связей и сохранения традиций. Социокультурный бэкграунд не имел решающего значения для восприятия национальных ценностей. Исследование вносит вклад в теоретическое понимание взаимосвязи между социодемографическими факторами и восприятием национальных ценностей: выявленные модели регрессии демонстрируют, что

академическая успеваемость играет ключевую роль в формировании культурного мировоззрения будущих педагогов.

Ключевые слова: национальная ценность, этнопедагогика, национальное воспитание, культурное мировоззрение, патриотизм.

Введение

Наивысшая преданность каждого человека должна быть посвящена именно той стране, в которой он родился и живёт – как предполагает воспитание национального духа [1, с. 164-178]. Национальный патриотизм заключается в решении жить гармоничной жизнью, отдавать приоритет интересам народа и государства, обеспечивающего благосостояние граждан Казахстана – страны, которую представляет свободная, независимая, суверенная, справедливая и процветающая нация.

Национальные ценности – это объединяемые этносом установки и убеждения, которые находят отражение в вековой истории, культуре и традициях казахского народа (рисунок 1). Они выступают ключевым элементом этнопедагогики, способствуя возвращению патриотизма в юных жителях нашей Республики.

Рисунок 1 – Принципы национальных ценностей

Национальная ценность формируется из мыслей, взглядов и поведения граждан, готовых проявлять заботу и лояльность по отношению к своей Родине и народу. Патриотически ориентированное образование способно

побудить каждого члена общества поддерживать гуманистические ценности и толерантное отношение к представителям иных народностей, независимо от их происхождения [2, с. 278-283]. Национальная ценность характеризуется гордостью за многовековую культуру, приверженцем которой является индивид, и стремлением её защищать, развивать, совершенствовать. Правовая осведомлённость и дисциплина, уважение и трепетное отношение к другим культурам и национальностям – превосходные качества истинного патриота.

Этнопедагогика, как традиционная система образования, – это неисчерпаемый источник мудрых мыслей, ценностей и традиций, полезных для воспитания национального духа молодого поколения [3, с. 74]. Патриотически-ориентированное образование преследует несколько целей: воспитание чувства любви к Родине; выстраивание дружественных взаимоотношений в обществе; привнесение гармонии в национальную и государственную жизнь страны.

Важность этнопедагогики обусловлена потребностью чтить свою культуру, сохранять традиции и наследие, прививать уважение к старшим, испытывать чувства идентичности и сопричастности, развивать навыки сотрудничества и решения конфликтов для мирного сосуществования [3, с. 74]. Чтобы сформировать патриотический характер подрастающего поколения в условиях учебных заведений, в первую очередь требуется создать культуру, которая поощряет моральные ценности и объясняет, почему общественные интересы превыше собственной выгоды.

К сожалению, при преподавании этнопедагогики большинство учителей используют классический образовательный подход в виде лекционных занятий, что значительно снижает интерес к обучению и препятствует развитию национального духа [4, с. 82-85]. В этой связи администрации учебных заведений рекомендуется оказывать учителям всестороннюю поддержку в использовании различных легитимных СМИ и цифровых технологий для формирования национальной ценности учеников. Кроме того, желание учителя разнообразить процесс патриотического воспитания соотствующими аудио- и видеоматериалами характеризует его как высокопрофессионального педагога, любящего свою профессию и осознающего важность эффективного обучения школьников.

Безусловно, ни одни СМИ или современные технологии не в состоянии заменить педагога при воспитании национальной ценности учеников. Роль учителя достаточно разнообразна, и включает обучение, воспитание, фасилитацию, руководство и управление; педагог является наставником, мотиватором, новатором, демонстратором, оценщиком, союзником

обучающихся. В связи с уникальностью данной профессии, учителя должны подходить к ней со всей ответственностью, и подавать положительный пример своим подопечным. Каждый гражданин нашей Республики – от врача и полицейского, до бизнесмена, чиновника и президента, когда-то был воспитан учителем. Искреннее желание совершенствовать мир, принося пользу обществу, – вот, что позволяет педагогу воспитать порядочных граждан независимого государства [5, с. 53-62].

Цель исследования – выявить, какие социодемографические детерминанты могут вносить вклад в самодиагностируемый уровень восприятия национальных ценностей студентами-педагогами.

Научная новизна работы заключается в том, что большинство исследований области этнопедагогике фокусировались на общих тенденциях восприятия культурных ценностей, в то время как по результатам настоящего анализа были выявлены специфические социальные и академические предикторы различных аспектов культурного мировоззрения. Исследование не только вносит вклад в теоретическое понимание взаимосвязи между социодемографическими факторами и восприятием национальных ценностей, но и расширяет в практическом смысле понимание того, как различные социальные и академические факторы связаны с восприятием культурных ценностей, что позволит создать более эффективные стратегии по сохранению и передаче национального культурного наследия. Кроме того, полученные результаты могут служить основой для разработки методик и образовательных программ, направленных на укрепление национально-культурной идентичности и ценностей среди школьников и студентов педагогических специальностей.

Материалы и методы

Исследование проводили в Жетысуском университете имени И. Жансугурова. Для того, чтобы достичь максимальной разнородности выборки, исследователи объединили студентов из нескольких курсов и специальностей. Таким образом, в данном исследовании были задействованы будущие педагоги, а именно 106 студентов 2-4-х курсов, проходящих обучение по специальностям «Педагогика и методика начального обучения» (6В01301) и «Дошкольное обучение и воспитание» (6В01201). Все студенты дали письменное согласие на участие в эксперименте, также авторами было получено заключение этической комиссии о правомерности проведения исследования.

Сбор данных производился классическим методом анкетирования. Потенциальные участники были проинформированы о цели исследования, и что ответы будут анонимными. Студенты согласились принять участие в

эксперименте, затем им разослали анкеты для самостоятельного заполнения. Участникам требовалось указать свой курс, академическую успеваемость, место рождения (город / село), а также ответить на вопросы раздела «Культурное мировоззрение» опросника, представленного в работе Megeirhi et al. (2020) [6, с. 1-20]. Модель измерения содержала 15 пунктов (таблица 1), которые оценивались по шкале Лайкерта от 1 до 7 (1 = категорически не согласен; 7 = полностью согласен). В каждом модуле допускалось набрать определенное количество баллов. Общее возможное количество баллов, которое могли набрать участники – от 15 до 105.

Таблица 1 – Модель измерения «Культурное мировоззрение»

1	Межпоколенческие и межпоколенческие связи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Культурные ценности наших предков важны для меня; 2. Мы должны сохранить для будущих поколений как можно больше культурного наследия; 3. Нынешнее культурное наследие должно достаться моим внукам и правнукам; 4. Культурное наследие должно стать частью нашей жизни; 5. Будущие поколения имеют право пользоваться нынешним культурным наследием.
2	Признание культурных ценностей	<ol style="list-style-type: none"> 1. Культура помогает мне идентифицировать себя; 2. Требуется сохранить исторические здания, музеи и картины; 3. Требуется сохранить национальные идеи, верования и обычаи.
3	Осознание культурной утраты	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мы теряем наше культурное наследие; 2. Культурное наследие исчезает; 3. Если мы ничего не изменим, то потеряем культурное наследие.
4	Сохранение традиций и обычаев	<ol style="list-style-type: none"> 1. Требуется сохранить традиции, обычаи, обряды и верования нашей культуры; 2. Требуется сохранить исторические архитектурные сооружения, артефакты и памятники нашей культуры; 3. Традиции, обычаи, обряды и верования нашей культуры представляют для меня высокую ценность; 4. Исторические сооружения, артефакты и памятники нашей культуры представляют для меня высокую ценность.

В настоящей работе мы использовали следующие сокращённые обозначения для каждого модуля: межобщинные и межпоколенческие связи (ММС); признание культурных ценностей (ПКЦ); осознание культурной утраты (ОКУ); сохранение традиций и обычаев (СТО).

Результаты и обсуждение

В данном исследовании был проведён множественный линейный регрессионный анализ для четырёх зависимых детерминантов: ММС, ПКЦ, ОКУ и СТО. Независимыми предикторами выступили успеваемость студентов, бэкграунд (город / село) и курс обучения.

Коэффициент регрессии модулей анкеты, измеряющей культурное мировоззрение, варьировался в диапазоне от 0,65 до 0,93, что соответствует большому размеру эффекта: ММС (от 0,65 до 0,91); ПКЦ (от 0,51 до 0,82); ОКУ (от 0,78 до 0,93); СТО (от 0,82 до 0,88).

Выполненный нами регрессионный анализ показал, что все модели статистически значимы на уровне $p < 0,05$, за исключением модели для ММС, которая находится на границе значимости ($p = 0,053$) (таблица 2). Коэффициенты детерминации (R^2) для всех моделей относительно низкие, что указывает на ограниченную объяснительную силу моделей.

Таблица 2 – Сводные результаты множественного линейного регрессионного анализа

Зависимая переменная	R^2	F	p	Значимые предикторы
ММС	0,072	2,645	0,053	курс*
ПКЦ	0,101	3,815	0,012	успеваемость**
ОКУ	0,098	3,679	0,015	успеваемость**
СТО	0,089	3,302	0,023	курс*, успеваемость*

Примечание: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$.

Коэффициенты регрессии для каждого детерминанта по всем моделям приведены в таблице 3. Для ММС значимым предиктором оказался курс ($b = 1,989$, $p < 0,05$). Для ПКЦ значимым детерминантом выступила переменная «успеваемость» ($B = 2,274$, $p < 0,01$). Модель ОКУ также показала значимость успеваемости ($B = -2,257$, $p < 0,01$), но с отрицательным коэффициентом. Модель СТО демонстрировала значимость двух предикторов: курс ($B = 1,617$, $p < 0,05$) и успеваемость ($B = 1,954$, $p < 0,05$). Переменная «бэкграунд»

(город / село) не показала статистической значимости ни в одной из моделей. Интерпретация коэффициентов регрессии позволяет оценить влияние каждого предиктора на переменную отклика при условии, что остальные переменные остаются постоянными. К примеру, увеличение курса на одну единицу связано с увеличением ММС приблизительно вдвое, при прочих равных условиях.

Таблица 3 – Нестандартизированные коэффициенты регрессии (b)

Предиктор	ММС	ПКЦ	ОКУ	СТО
курс	1,989*	0,754	-0,647	1,617*
успеваемость	2,198	2,274**	-2,257**	1,954*
бэкграунд (город / село)	-0,829	0,744	1,821	0,191

Несмотря на статистическую значимость моделей, низкие значения R^2 указывают на то, что значительная часть вариации зависимых переменных остаётся необъяснённой данными моделями, предполагая наличие других приоритетных факторов, не учтённых в данном анализе, которые могут влиять на исследуемые переменные.

Подытоживая результаты, отметим, что успеваемость оказалась значимым предиктором для моделей ПКЦ и ОКУ, что подчёркивает важность академической мотивации и знаний в воспитании национальной ценности. Примечательно, что для ОКУ коэффициент был отрицательным, возможно указывая на то, что студенты с высокой успеваемостью выражают меньшую степень обеспокоенности процессами потери культурных ценностей, чем их менее успешные сверстники. С высокой вероятностью, данный факт объясняется убеждённостью студентов в отсутствии проблемы потери культурных ценностей, или её сознательном нивелировании. Курс обучения являлся значимым предиктором для ММС и СТО, предположительно отражая нарастающее понимание и ценность культурных аспектов с продвижением в образовательном процессе.

Отсутствие значимости переменной бэкграунда (город / село) объясняется большой выборкой сельских участников (более 90 % от общего числа приглашённых в исследование), что могло негативно повлиять на значимость результатов исследования. В контексте представленной выборки социокультурные различия между городским и сельским населением не имеют решающего значения для восприятия национальных ценностей.

Гендер в исследовании не рассматривался в качестве предиктора по причине того, что абсолютно все участники исследования были женского пола.

В исследовании казахстанских учёных Zhilgildinova et al. (2022), рассматривающем вопросы личностного и профессионального саморазвития будущих педагогов, благодаря анкетному опросу ста четырёх респондентов, были выявлены ключевые факторы мотивации к саморазвитию. К ним авторы относят ранжированный список показателей, главные из которых – в порядке значимости – доверие, заинтересованность педагогов в образовательном процессе, самосовершенствование, чувство ответственности [7, с. 903-919]. В контексте настоящего исследования упомянутое авторами доверие может рассматриваться как фундаментальный элемент социальной сплочённости и национального единства. Доверие между различными группами общества, включая педагогов и обучающихся, а также между гражданами и государственными институтами является ключевым для формирования сильной национальной идентичности и сохранения культурных ценностей. Активное участие и заинтересованность в образовательном процессе способствуют более глубокому пониманию и принятию национальных ценностей, что влияет на осознание обучающимися важности сохранения культурного наследия, а чувство ответственности напрямую связано с гражданской ответственностью, которая является приоритетной национальной ценностью. В контексте данной работы самосовершенствование и чувство ответственности могут проявляться в стремлении сохранять и передавать национальные ценности, а также в воспитании серьёзного отношения к осознанию и предотвращению разрушения культурных ценностей.

Следовательно, факторы, мотивирующие будущих педагогов к саморазвитию, тесно связаны с аспектами культурного мировоззрения и национальных ценностей, подчёркивая важность формирования данных качеств у будущих педагогов не только для их личностного и профессионального роста, но также для важной роли в сохранении и передаче национальных ценностей подрастающему поколению. Такая взаимосвязь указывает на необходимость интегрированного подхода к педагогическому образованию, который бы одновременно развивал профессиональные компетенции, личностные качества и культурное самосознание будущих учителей, что в конечном итоге повысит эффективность воспитания национальных ценностей учащихся, прививая им с юных лет любовь к Родине.

Национальная идентичность включает в себя когнитивное признание гражданином своего политического сообщества и его склонность принимать

политические, культурные и этнические ценности нации [8, с. 51-83]. Сообщается, что в современных условиях, при вопросе об отношении молодых казахстанцев к гражданству, чувство принадлежности к государству у них является преимущественно контекстуальным; в недавнем исследовании Assyltayeva et al. (2024) авторы пришли к выводу, что этническая идентичность превышает гражданской идентичности: этническое происхождение является основным фактором, определяющим социальную принадлежность казахстанской молодёжи [9, с. 81-104].

Подобного мнения придерживаются Burkhanov et al. (2019), полагающие, что в вопросах национальной идентичности наша молодёжь демонстрирует сложное сочетание гражданской и этнической идентичности, олицетворяя амбивалентную государственность Казахстана, которая балансирует между продвижением инклюзивной казахстанской идентичности, ориентированной на процветание страны, и казахоцентричной идентичностью, прославляющей Казахстан как Родину этнических казахов. Поколение, воспитанное в условиях данной амбивалентности, переносит её основные черты в своё мировоззрение: наиболее авторитетной продолжает быть этническая идентичность, при этом растёт влияние казахстанской идентичности. Даже при условии, что молодые люди не идентифицируют себя как казахстанцы, они демонстрируют высокое чувство патриотизма, веря в светлое будущее своей страны, желая пребывать в ней, и поддерживать инклюзивное определение нации, основанное на территориальной идентичности [10, с. 7]. Руководствуясь теорией социальной идентичности, возможно предположить, что прочная идентификация со своей социальной группой, включая нацию, служит важнейшим источником позитивного представления человека о себе. Согласно данной концепции, формирование национальной идентичности связано с положительным психическим здоровьем и академическими результатами, что подтверждается результатами настоящего исследования.

Стоит отметить, что важная роль в формировании национальных ценностей и патриотического воспитания отводится государству. Оно в силах препятствовать ослаблению национальной идентичности, возникающей из-за многообразия недостоверной социальной информации и глобализации, с одной стороны, способствующей культурному обмену и экономическому развитию, но с другой – размывающей традиционные ценности [8, с. 51-83]. Государство, как основной регулятор общественных процессов, определяет то, какие ценности будут пропагандироваться, как они будут интегрироваться во всевозможные обучающие и культурные программы, поддерживая национальную культуру, язык, традиции через систему образования и культурную политику. Ключевым моментом является воспитание у

обучающихся критического мышления с целью их осознанного восприятия информации и формирования собственной позиции.

Деликатность ситуации заключается в том, что современное казахстанское общество – мультикультурное. Государственные программы должны способствовать синергии различных культур и народов, сохраняя при этом национальную идентичность, что требует соблюдения тончайшего баланса между уважением к этническим меньшинствам и поддержкой общенациональных ценностей. Роль государства должна гармонично сочетаться с развитием гражданского общества и личной ответственностью каждого гражданина за сохранение национальной культуры и ценностей.

Выводы

Данное исследование олицетворяет сложность и многогранность процесса восприятия культурных ценностей, требующего дальнейшего детального анализа и комплексного подхода, и способствует созданию и внедрению эффективных стратегий для воспитания чувства национальной гордости и единства. Учитывая выявленную в исследовании значимость академической успеваемости и курса обучения, рекомендуется разработка программ, стимулирующих активное изучение и обсуждение культурных ценностей в рамках учебного процесса: к примеру, курсы по культурологии, этнографии, истории искусства, что поможет формировать у обучающихся более глубокое и осмысленное отношение к национальной культуре.

Ограничением исследования выступает следующий факт: низкие коэффициенты детерминации во всех моделях указывают на то, что включённые в исследование предикторы объясняют лишь некоторую часть изменчивости восприятия культурных ценностей, подчёркивая необходимость включения дополнительных переменных в будущих исследованиях, таких как личностные характеристики, семейное воспитание, социально-экономический статус, наличие или отсутствие образования у родителей, а также более детализированный анализ влияния культурного окружения. Однако данное ограничение не снижает значимости проведённого исследования.

Патриотически-ориентированное образование направлено на соблюдение и реализацию основных принципов патриотизма: любви к своей Родине и нации, соблюдения закона и порядка, активного участия в развитии современного Казахстана, отстаивания социальной справедливости, бережного и ответственного отношения к природным ресурсам и историческим памятникам, уважения к другим этносам, высокой конкурентоспособности на мировой арене и желания участвовать в международном сотрудничестве. Педагог должен стремиться воспитать граждан, которые не только гордятся своей независимой страной, но и

активно участвуют в её развитии, способствуя повышению престижа государства на мировом уровне. Этнопедагогика занята формированием высокоморальной личности, сохраняющей и укрепляющей связь с прошлым и настоящим своей Родины. Воспитанная в духе патриотизма молодёжь способна не только ценить наследие своих предков, но и активно участвовать в создании процветающего будущего, с почтением относясь к разнообразию мировых культур и традиций.

References

- 1 **Umra, S. I.** Penerapan konsep bela negara, nasionalisme atau militerisasi warga negara [Text]. In *Lex Renaissance*. – 2019. – Vol. 4. – № 1. – Pp. 164-178.
- 2 **Khofifah, U., & Sari, A. A.** Teachers efforts in instilling a spirit of nationalism in elementary school students through civics learning in the era of globalization [Text]. In *International Journal of Students Education*. – 2023. – Vol. 2. – № 1. – Pp. 278–283.
- 3 **Otakhonova, Z. M.** Theoretical foundations of using the traditions of folk pedagogy in educating the young generation in the national spirit [Text]. In *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*. – 2023. – Vol. 11. – № 10. – Pp. 74–77.
- 4 **Ramadhani, N. I., Sembiring, E. W. B., Dahnil, I.** Building the spirit of youth nationalism in the framework of character education for elementary students [Text]. In *International Journal of Students Education*. – 2023. – Vol. 2. – № 1. – Pp. 82–85.
- 5 **Maulani, M., Umasih, U., Rochalina, C. I.** Internalization of the character of nationalism through learning in schools: Implementation and challenges [Text]. In *Journal of Education Research and Evaluation*. – 2022. – Vol. 6. – № 1. – Pp. 53-62.
- 6 **Megeirhi, H. A. et al.** Employing a value-belief-norm framework to gauge Carthage residents' intentions to support sustainable cultural heritage tourism [Text]. In *Journal of Sustainable Tourism*. – 2020. – Pp. 1–20.
- 7 **Zhilgildinova, M. et al.** Self-development as a factor of professional growth of future teachers [Text]. In *Cypriot Journal of Educational Sciences*. – 2022. – Vol. 17. – Pp. 903–919.
- 8 **Huang, Z., Yang, Z., Meng, T.** National identity of locality: The state, patriotism, and nationalism in Cyber China [Text]. In *Journal of Chinese Political Science*. – 2023. – Vol. 28. – № 1. – Pp. 51–83.
- 9 **Assyltayeva, E. et al.** Civil Identity of Young Kazakhstanis in the Context of the Russian-Ukrainian Conflict [Text]. In *Journal of Ethnic and Cultural Studies*. – 2024. – Vol. 11. – № 2. – Pp. 81–104.

10 **Burkhanov, A. et al.** The Nazarbayev Generation: Youth in Kazakhstan [Text]. UK: Rowman & Littlefield, 2019. – 335 p.

Поступило в редакцию 04.10.24

Поступило с исправлениями 14.10.24

Принято в печать 10.11.24

Н. Ш. Шакарим¹, *А. Д. Ансабаева², Г. А. Тажинова³

^{1,2,3}І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,

Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.

04.10.24 ж. баспаға түсті.

14.10.24 ж. түзетулерімен түсті.

10.11.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТЫҢ АНЫҚТАУЫШЫН ЗЕРТТЕУ: ПАТРИОТТЫҚ БАҒЫТТАЛҒАН БІЛІМ БЕРУДІҢ БОЛАШАҒЫ

Ұлттық құндылықтар қазақ халқының сан ғасырлық тарихында, мәдениетінде, салт-дәстүрінде көрініс тапқан. Зерттеуде әлеуметтік-демографиялық факторлар мен болашақ мұғалімдердің ұлттық құндылықтарды қабылдау деңгейінің өзіндік диагностикасы арасындағы байланыс анықталды. Жұмыстың болашақ мұғалімдердің мәдени дүниетанымы мен құндылықтарының қалыптасуына әртүрлі факторлардың әсерін тереңірек түсінуге мүмкіндік беретін ғылыми жаңалығы мен өзектілігі бар. Зерттеуге 2-4 курстың 106 студенттері қатысты, олар өздері туралы әлеуметтік-демографиялық мәліметтерді (курс, оқу үлгерімі) хабарлады және 4 модульден тұратын «Мәдени дүниетаным» өлшем үлгісін қолдана отырып, өздерінің ұлттық ерекшеліктерін бағалады. Көптік сызықтық регрессиялық талдауға сәйкес, олардың 3-інің маңыздылығы анықталды. Оқу үлгерімі студенттердің ұлттық құндылығын қалыптастыруға әсер ететіні, сонымен қатар оқу бағдарламасын неғұрлым ұзақ меңгерген сайын студенттер қауымдастық байланыстары мен дәстүрлерді сақтаудың маңыздылығын сезінетіндігі анықталды. Ұлттық құндылықтарды қабылдау үшін әлеуметтік мәдени фон шешуші болған жоқ. Зерттеу әлеуметтік-демографиялық факторлар мен ұлттық құндылықтарды қабылдау арасындағы байланысты теориялық тұрғыдан түсінуге ықпал етеді: анықталған регрессиялық модельдер болашақ

мұғалімдердің мәдени дүниетанымын қалыптастыруда оқу үлгерімі шешуші рөл атқаратынын көрсетеді..

Кілтті сөздер: ұлттық құндылық, этнопеддагогика, ұлттық тәрбие, мәдени дүниетаным, патриотизм.

N. Sh. Shakarim¹, A. D. Ansabayeva², G. A. Tazhinova³

^{1,2,3}Zhetysu University named after I. Zhansugurov,

Republic of Kazakhstan, Taldykorgan

Received 04.10.24.

Received in revised form 14.10.24

Accepted for publication 10.11.24

GOING INTO NATIONAL WORTH DETERMINANTS: TOWARD EDUCATION THAT CULTIVATES FEALTY TO HOMELAND

National values are enshrined within the age-old history, culture, and mores of the Kazakh people. This study elucidates the nexus between sociodemographic factors and the self-assessed perception of national values amongst nascent pedagogues. The work possesses both scholarly novelty and pertinence, affording a deeper comprehension of the influence of sundry factors on the genesis of cultural worldview and values in prospective educators. The inquiry encompassed 106 students from the second through fourth years of study, who divulged sociodemographic data (predictors: year of study, scholastic attainment, background), and appraised their national identity utilizing a Cultural worldview measurement, comprising four modules. Pursuant to a multivariate linear regression analysis, the salience of three of these modules was ascertained. It was determined that academic prowess influences the inculcation of national values in learners; furthermore, with protracted engagement in the curriculum, students evince a greater cognizance of the import of intercommunal bonds and the preservation of traditions. Sociocultural background did not hold paramount significance in the perception of national values. The research contributes to the theoretical exegesis of the interplay between sociodemographic factors and the perception of national values: the yielded regression models showcase that academic achievement plays a pivotal role in fostering of student-teachers' cultural worldview.

Keywords: national treasures, ethnopedagogy, national upbringing, cultural worldview, patriotic sentiment.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

Абилова Орынгуль Асылбековна, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы, магистр, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., 060011, Қазақстан Республикасы, e-mail: abilova2025@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2625-1153>

Абишева Сандугаш Канатовна, 8D01101 «Педагогика және психология» ОБ 3 курс докторанты, Педагогика факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: sandugash.abisheva@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7993-9333>

Абишева Сауле Иванқызы, Торайғыров университеті, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Сәулет және құрылыс факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: saule_abisheva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8327-5696>

Аблаева Молдир Кабыловна, философия докторы (Ph.D), ДББҮ «Назарбаев Зияткерлік мектептері» филиалы «Педагогикалық өлшеулер орталығы» Педагогтерді бағалау бөлімінің аға менеджері, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: moldir.adilgireyeva@alumni.nu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0003-3841-6370>

Абызбекова Гульмира Минбаевна, химия ғылымдарының кандидаты, Биология, география және химия БББ профессоры, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы, e-mail: Gulmira69@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0003-3721-1322>

Ажмолдаева Клара Байжігітқызы, жаратылыс ғылымдар магистрі, докторант, Жаратылыстану факультеті, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120700, Қазақстан Республикасы, e-mail: klara_1465@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1500-1375>

Азамат Тілеуберді, педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, «Музыкалық білім» кафедрасының меңгерушісі, Ә. Марғұлан Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: tlev_sal@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0008-8026-786X>

Айғужина Гульмира Зейнуллиновна, аға оқытушы, магистр, Жоғары өнер және спорт мектебі факультеті, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulmira_aiguzhinova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5214-3041>

Айжахан Балловна Аймырзаева, Педагогика ғылымдарының магистрі, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің Математика және қолданбалы механика секциясының аға оқытушысы, Қызылорда қ., 120700, Қазақстан Республикасы, e-mail: Aaymyrzaeva@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-3755-0407>

Айтмағамбетова Марал Бейсетаевна, филология ғылымдарының кандидаты, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы e-mail: dogma19@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0361-5444>

Алиаскаров Думан Токтарұлы, Кафедра меңгерушісі. Аға оқытушы, PhD докторы, Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті Жаратылыстану және география институты, Алматы қ. 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: Duman_06@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7628-1246>

Альмухамбетова Бибигуль Жексембаевна, PhD, «Педагогика және психология» кафедра меңгерушісі, Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: bibigulya74@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6453-7443>

Аманжолова Арайлым Аламановна, «Қазақ тілі мен әдебиеті» ББ докторанты, Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: arailym_alamanovna@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0005-8483-7370>

Ансабаева Айнур Дуйсеновна, PhD, оқытушы-лектор, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aynuransabayeva@gmail.com

Антикеева Самал Қанатқызы, PhD философия докторы, қауымдастырылған профессор (доцент), Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: samal_antikeyeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4604-5661>

Апше Кульшира, «Педагогика» мамандығы бойынша докторант, Шетел тілдер факультеті, Е. А. Бөкетов Атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: dmn_tm@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0007-5064-2422>

Аспанова Гульмира Рамазановна, PhD, қауымд. профессор, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulmiraramazanovna@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3062-4765>

Асыллова Раушан Омаровна, Филология ғылымдарының кандидаты, оқытушы-дәріскер, Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,

Талдықорған қ., 040010, Қазақстан Республикасы, e-mail: raushan_dina@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6157-4698>

Ахметова Асель Жанатовна, «Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығы бойынша докторант, педагогикалық институті, Ш. Уалиханов атындағы КУ, Көкшетау қ., 000002, Қазақстан Республикасы, e-mail: asel.ahmetova.77@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0277-1525>

Әуелбаева Гүлсара Саламатқызы, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы, магистр, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., 060011, Қазақстан Республикасы, e-mail: guli0408@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-7537-3165>

Баймуханова Айжан Жакыпқызы, «Педагогика және психология» ББ докторанты, Әлеуметтік ғылымдар факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразиялық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aizhan_baimukhanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2912-0957>

Бактыбеков Мухтар Бактыбекұлы, аға оқытушы, Құқық магистрі, Alikhan Bokeikhan University, Заң факультет, Семей қ., 071400, Қазақстан Республикасы, e-mail: mukhtar-79@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9297-4846>

Бибеков Қаныш Тлеужанұлы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Назарбаев Зияткерлік мектептері, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: kanysh.bibekov@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2850-9637>

Галиева Бахыт Хасеновна, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, 010000, Қазақстан, e-mail: galieva.bh@yandex.kz, <https://orcid.org/0000-0001-9353-7859>

Джаксыбаева Кызжибек Серикқызы, педагогика ғылымдарының магистрі, 8D01515-«Химия» БББ докторант, Биология, география және химия БББ Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы, e-mail: szbkh1999@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9290-1783>

Ділабек Акерке Қошкарқызы, «Информатика» кафедрасының докторанты, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: akerke9825@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8147-0383>

Ермаганбетова Мадина Аскаровна, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Информатика» кафедрасы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: madinaerm@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9519-0481>

Ермекбаев Канат Абаевич, PhD, Постдокторант, Молекулалық генетика және геномика зертханасының меңгерушісі, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040009, e-mail: kanat.yermekbayev@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4820-0939>, Scopus Author ID: 56089225600

Еспенбетова Шолпан Омаровна, техника ғылымдарының кандидаты, биология, география және химия БББ қауымдастырылған профессор, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120000, Қазақстан Республикасы, e-mail: Yespenbetova@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-6488-6846>

Жакишева Анар Ескеновна, докторант, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, <https://orcid.org/0009-0007-4278-6565>, e-mail: anarazhakisheva@mail.ru

Жакупова Айгуль Досжановна, филология ғылымдарының докторы, профессор, педагогикалық институті, Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау, 000002, Қазақстан Республикасы, e-mail: aygul.zhakupova@yandex.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0699-7636>

Жаркұмбаева Майра Мырзабекқызы, аға оқытушы, Сәулет және құрылыс факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: mayra.zharkumbaeva@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-4861-5358>

Жетпісбаева Бақытгүль Асылбековна, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Astana IT University, Астана, 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0577-5863>

Жиеналина Айжан Мухамеджаровна, «Филология» мамандығы бойынша докторант, педагогикалық институті, Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 000002, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhienalina_am@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-1310-3100>

Жомартова Айсулу Далеловна, PhD, қауымдастырылған профессор (доцент), Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhomartova_aisulu@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4433-0485>

Жумадилов Айдос Кыдырханович, аға оқытушы, Құқық магистрі, Alikhan Bokeikhan University, Заң факультет, Семей қ., 071400, Қазақстан Республикасы, e-mail: aidos_2010@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9439-620X>

Жумыкбаева Акмарал Кажигумаровна, PhD, «Өрлеу» Біліктілікті Арттыру Ұлттық Орталығы АҚ, Қазақстан Республикасы, Астана қ., 010017, e-mail: akmaral_kazbek@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9185-018X>

Жуспекова Нургуль Жумагазиевна, физика магистрі, аға оқытушы, «Computer Science» факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: Zhuspiekova72@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0913-7022>

Жусупова Ләйля Ажибаевна, техника ғылымдарының кандидаты, аға оқытушысы, биология, география және химия БББ, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., 120014, Қазақстан Республикасы, e-mail: Laila@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0561-2458>

Жұбанышева Аксәуле Жанбыршықызы, PhD, доцент м.а., Механика-математика факультеті, Л. Н. Гумилев Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы, 010008, e-mail: axaulezh@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0713-1719>, <https://orcid.org/0000-0001-6880-2534>

Зубайраева Зухра Әбибуллақызы, педагогика ғылымдарының кандидаты, А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті. Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: zuhra-777@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8695-0431>

Ибадуллаева Салтанат Жарылқасынқызы, биология ғылымдарының докторы, профессор, Қорқыт Ата университетінің биология, химия және география кафедрасы, Қызылорда қ., 120700, Қазақстан Республикасы, e-mail: salt_i@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3270-8364>

Илиева Снежана, доктор психология ғылымдарының докторы, профессор, Софийски университеті «Св. Климент Охридски», София, Болгария, e-mail seilieva@phls.uni-sofia.bg, <https://orcid.org/0000-0002-8756-8779>

Исабаева Зауреш Муратовна, «Педагогика және психология» мамандығы бойынша докторант, Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: zauken_88@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6826-5764>

Искакова Анаргуль Батырбаевна, PhD, қауымдастырылған профессор, «Computer Science» факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: anar_is@mail.ru <https://orcid.org/0000-0003-2142-8949>

Исмагулова Айнагуль Ерболатовна, филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Педагогикалық институті,

Ш. Уалиханов атындағы ниверситеті, Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: ismainagul@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2703-1619>

Исмаилова Дариға Базылханқызы, Магистр, оқытушы., Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті, Филология факультеті, Шетел тілдері кафедрасы, Алматы қ., 050010, Қазақстан Республикасы, e-mail: kazakhstan.di@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5350-4331>

Казиев Карас Оржанович, PhD, Психология және педагогика кафедрасының меңгерушісі, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., 060001, Қазақстан Республикасы, e-mail: kazi_karas@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0906-8381>

Қақабая Динара Сериковна, педагогика магистрі, «Педагогика және психология» ББ докторанты, Педагогикалық институты, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, e-mail: dinara_s_82@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3405-6067>

Калиева Орынтай Кабатаевна, аға оқытушы, Сәулет және құрылыс факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: oryntay.kalieva@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0005-4408-9152>

Калимжанова Роза Лаиковна, PhD, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, 110000, Қазақстан Республикасы, e-mail: roza.kalimjanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3943-7272>

Карабалаева Айман Бейсембаевна, PhD, аға оқытушысы, Жаратылыстану ғылымдары жоғары мектебі, Астана халықаралық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: karabalaevaAiman@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0001-6539-2541>

Каратаева Татьяна Олеговна, PhD, қауымд. проф. м.а., Б. Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, Арқалық қ., 110300, Қазақстан Республикасы, e-mail: b_tatuana@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5415-3595>

Каскатаева Жанар Алданышқызы, PhD, Шет тілдер факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: janrasul@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6264-1987>

Каюмова Майя Сайранқызы, Қаржы және есеп кафедрасының оқытушысы, Торайғыров университеті, 140000, Павлодар қ, Қазақстан Республикасы, e-mail: maya_kaum@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6230-4307>

Кожамбердиева Нурзада Анарбайқызы, «Педагогика және психология» мамандығы бойынша докторант, Философия және саясаттану факультеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: nurzada_k8@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0003-6261-1448>

Крыкбаева Марьям Сергазиновна, оқытушы (ассистент), әлеуметтік ғылымдарының магистрі, Торайғыров университеті, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар қ., 140001, Қазақстан Республикасы, e-mail: mgn017@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-7808-8650>

Ксембаева Сауле Камалиденқызы, педагогикалық ғылымдарының кандидаты, профессор, Торайғыров университеті, 140000, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: Ksembayeva.s@teachers.tou.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-1064-602X>

Кудайбергенова Алия Маликовна, кафедра меңгерушісінің оқу және тәрбие жұмыстары жөніндегі орынбасары, педагогика ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Философия және саясаттану факультеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aliya.kudaybergenova@kaznu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-9551-3073>

Кульбеков Адлет Маулетович, Жоба жетекшісі, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: adlet.kam@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-2059-6214>

Қалкеева Камарияш Райхановна, педагогика кафедрасының профессоры, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: kalkeevatamara@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0003-1516-6348>

Қасымбекова Баршагүл Анарбайқызы, PhD, аға оқытушы, Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеттер, Шымкент, 160000, Қазақстан Республикалар, e-mail: kasimbekovabarshagul@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2570-113X>

Майшекина Эльдана Советовна, Кафедра меңгерушісі, PhD, Alikhan Bokeikhan University, Заң факультет, Семей қ., 071400 Қазақстан Республикасы, e-mail: eldana_18@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1289-7890>

Матаев Берик Айтбаевич, PhD, Педагогика жоғары мектебінің қауымдастырылған профессоры, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: matayevba@pspu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0610-5108>

Мәдениет Елубай, химия ғылымдарының кандидаты, Химия және химиялық технологиялар кафедрасының меңгерушісі, Торайғыров

университеті, профессор, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: yelubay.m@tou.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-6209-5215>

Ментай Мирзабековна Ділмаханова, Педагогика ғылымдарының магистрі, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Математика және қолданбалы механика секциясының аға оқытушысы, Қызылорда қ., 120700, Қазақстан Республикасы, e-mail: Dm-mentai@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4969-9794>

Созер Мехмет Акиф, PhD, профессор, Педагогика факультеті, Гази Университеті, Анкара, 06000, Түркия Республикасы, e-mail: akif@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1291-4067>

Мусина Айнура Асхатовна, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы, магистр, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., 060011, Қазақстан Республикасы, e-mail: mussina_ainura@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0003-8695-6686>

Мухаметкаиров Арсланбек Ерболатович, Ә. Марғұлан Павлодар педагогикалық университеті, Педагогика жоғары мектебінің оқытушысы, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: mukhametkairov95@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4698-9868>

Нургазина Айман Бекеновна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, <https://orcid.org/0000-0003-1042-5670>

Нурмагамбетова Ботагоз Амангельдиновна, педагогика ғылымдарының кандидаты, Ә. Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: botagoz_2211@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7585-4081>

Нурумжанова Куляш Алдонгаровна, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, «Computer Science» факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: 75646100@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7071-412X>

Оразбаева Балауса Абдувалиевна, «IT-Полигон» оқу-зертханалық орталығының инженері, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: balu.9129@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9242-0920>

Оразкуль Исаевна Тұрсыматова, PhD, аға оқытушысы, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Математика және қолданбалы механика секциясы, Қызылорда қ., 120700, Қазақстан Республикасы, e-mail: Orazkul70@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5280-732X>

Оспанова Бибигуль Канатовна, PhD, доцент м.а., Педагогика және психология кафедрасы, Alikhan Bokeikhan University, Семей қ., 071400,

Қазақстан Республикасы, e-mail: sandorik84bk@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0314-3539>

Пшембаев Мурат Асетович, техника ғылымдарының магистрі, аға оқытушы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140001, Қазақстан Республикасы, e-mail: pshembaev_murat@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7256-7220>

Райханова Данара Курмановна, докторант, оқытушы, Педагогикалық және гуманитарлық ғылымдар факультеті, СДУ университеті, Қаскелең қ., 040900, Қазақстан Республикасы, e-mail: danara.raikhanova@sdu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-5875-6896>

Сайтбеков Нурбол Доктарбаевич, PhD, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасының меңгерушісі, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Байшев университеті, Ақтобе қ., 030000, Қазақстан Республикасы, e-mail: saytbekov_nurbol@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5705-9607>

Самитова Әсем, 2 курс PhD докторанты, биология ғылымдарының магистрі, педагогика және психология кафедрасы, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: arystanova.assem@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0003-2194-6017>

Саржанова Ғалия Байжұмақызы, PhD, профессор, Шетел тілдер факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: galiya008@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3461-8963>

Сарсенбаева Ботагөз Ғабдоллақызы, профессор, педагогика ғылымдарының кандидаты, Педагогика Жоғары мектебі Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, e-mail: sarsenbaevab@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7883-932X>

Сартбаева Жұлдыз Бауржановна, «Биология» мамандығы бойынша докторант, Жаратылыстану-техникалық факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040009, Қазақстан Республикасы, e-mail: sartbaeva98@list.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0158-2033>

Сәлиева Айгуль Жанаевна, Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, «Дене шынықтыру және спорт» кафедрасының меңгерушісі, Білім жоғары мектебі факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы, e-mail: aigul.enu@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7832-5222>

Сейдалиева Гулдана Омаровна, PhD, қауымдастырылған профессор м.а., Филология факультеті, Шетел тілдері кафедрасы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ., 050010, Қазақстан

Республикасы, e-mail: guldanaseida@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4448-2414>

Сералиев Асет Бактыбекович, аға оқытушы, география магистрі, Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті, Жаратылыстану және география институты, Алматы қ. 050000, Қазақстан Республикасы, e-mail: seraliev_81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6996-0830>

Султанова Гульнара Шаихьяновна, аға оқытушы, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: s.gulnara_sh@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0060-2269>

Султанова Нургуль Камильевна, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Педагогика және психология кафедрасы, Alikhan Bokeikhan University, Семей қ., 071400, Қазақстан Республикасы, email: wrach100@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2734-2599>

Сырлыбаева Гульнара Торебековна, филология ғылымдарының кандидаты, Илияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulnara_s.t81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5228-8147>

Тажинова Гульнар Амангельдиновна, Педагогика ғылымдарының магистрі, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: gulnara71.a@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7306-9880>

Тауғынбаева Ғалия Ерболқызы, PhD, доцент м.а., Механика-математика факультеті, Л. Н. Гумилев Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы, 010008, e-mail: galiya_1981tau@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6880-2534>

Темербаева Жанна Амангелдіқызы, педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Сәулет және құрылыс факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhanna.temerbaeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3168-1059>

Темірғалиева Самал Ермухамбетовна, аға оқытушы, магистр, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: samal-t81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2329-8383>

Толуспаева Дарига Жумабековна, Гуманитарлық ғылымдар магистрі, Шетел тілдер факультеті, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: toluspaev86@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0009-6929-4792>.

Төлекова Гүлмира Мұхамеджанқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, (доцент), Торайғыров университеті, Павлодар қ., 140000, Қазақстан Республикасы, e-mail: Cessen@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1124-7060>

Тулкина Райхан Жанибековна, аға оқытушы, әлеуметтік ғылымдарының магистрі, Торайғыров университеті, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар, 140001, Қазақстан Республикасы, e-mail: raihan-1990.17@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2646-2601>

Уайханова Меруерт Асетовна, PhD, қауымдастырылған профессор, Торайғыров университеті, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар қ., 140001, Қазақстан Республикасы, e-mail: mira.p2011@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6912-4824>

Усина Жанар Амангелдіқызы, Педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Жоғары білім беру мектебі факультеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., 010000, Қазақстан Республикасы e-mail: zhanar100@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5897-8173>

Үргенішбеков Айтмаганбет Тұрсынбаевич, Техника ғылымдарының кандидаты, Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің Математика және қолданбалы механика секциясының доценті, Қызылорда қ., 120700, Қазақстан Республикасы, e-mail: Aitmaganbet@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5691-1861>

Фоминих Наталия Юрьевна, педагогика ғылымдарының докторы, Г. В. Плеханов атындағы Российский экономический университет профессоры, Мәскеу қ., 101000, Ресей Федерациясы, e-mail: shvidko72@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-1534-7782>,

Накан Ozkan, профессор, доктор, Чукурова Университеті, Адана, 01220, Турция Республикасы, e-mail: hozkan@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3530-2626>, Scopus Author ID: 7103356313

Черненко Юлия Викторовна, педагогика магистрі, «Әлеуметтік-педагогикалық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы, гуманитарлық-педагогикалық факультеті, А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Көкшетау қ., 020000, Қазақстан Республикасы, e-mail: yulchikxx@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4686-7083>

Шакарим Нурдаулет Шакаримович, оқытушы-лектор, Педагогика ғылымдарының кандидаты, Педагогика және психология факультеті, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., 040000, Қазақстан Республикасы, e-mail: shakarim57@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4459-4165>

Шалабаев Сапар Катаевич, докторант, Торайғыров университеті, 140000, Павлодар қ, Қазақстан Республикасы, e-mail: sapar_shalabaev@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-9057-721X>

Шуакбаева Жұлдуз Рамазановна, Педагогика және психология БББ докторанты, Педагогика және психология кафедрасы, «Alikhan Bokeikhan University» ББМ, Семей қ., 071400, Қазақстан Республикасы, e-mail: zhshuakbayeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4300-7205>

Шункеева Сауле Алишеровна, PhD, қауымдастырылған профессор, «Өрлеу «БАҰО» АҚ Қарағанды облысы бойынша филиалы, Қарағанды қ., 100000, Қазақстан Республикасы, e-mail: saule_shunk@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9733-0943>

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Абилова Орынгуль Асылбековна, старший преподаватель, магистр кафедры дошкольного и начального образования, Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, г. Атырау, 060011, Республика Казахстан, e-mail: abilova2025@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2625-1153>

Абишева Сандугаш Канатовна, докторант 3 курса ОП 8D01101 «Педагогика и психология», Факультет педагогики, Карагандинский университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: sandugash.abisheva@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7993-9333>

Абишева Сауле Ивановна, кандидат педагогических наук, профессор, Факультет архитектуры и строительства, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: saule_abisheva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8327-5696>

Аблаева Молдир Кабыловна, доктор философии (Ph.D), Старший менеджер Отдела Оценивания Педагогов в Филиал «Центр педагогических измерений» АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: moldir.adilgireyeva@alumni.nu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0003-3841-6370>

Абызбекова Гульмира Минбаевна, кандидат химических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, профессор образовательный программы биологии, географии и химии г. Кызылорда, 120000, Республика Казахстан, e-mail: Gulmira69@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0003-3721-1322>

Ажмолдаева Клара Байжигитовна, магистр естественных наук, докторант, факультет Естествознания, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120700, Республика Казахстан, e-mail: klara_1465@mail.ru <https://orcid.org/0000-0003-1500-1375>

Азамат Тлеуберды, кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор. Заведующий кафедры «Музыкальное образование», Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: tlev_sal@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0008-8026-786X>

Айгужинова Гульмира Зейнуллиновна, старший преподаватель, магистр, факультет Высшая школа искусства и спорта, Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: gulmira_ayguzhinova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5214-3041>

Айжахан Балловна Аймырзаева, Магистр педагогических наук, Старший преподаватель секции Математики и прикладной механики, Кызылординского университета имени Коркыт Ата, г. Кызылорда,

120700, Республика Казахстан, e-mail: Aaymyrzaeva@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-3755-0407>

Айтмагамбетова Марал Бейсетаевна, кандидат филологических наук, Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: dogma19@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0361-5444>

Алиаскаров Думан Токтарулы, PhD доктор, старший преподаватель Заведующая кафедрой. Казахский национальный педагогический университет им Абая, Институт естествознания и географии, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: Duman_06@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7628-1246>

Альмухамбетова Бибигуль Жексембаевна, PhD, зав.каф. «Педагогики и психологии», Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан, e-mail: bibigulya74@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6453-7443>

Аманжолова Арайлым Аламановна, докторант ОП «Казахский язык и литература», Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан, e-mail: arailym_alamanovna@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0005-8483-7370>

Ансбаева Айнур Дуйсеновна, PhD, преподаватель-лектор, Факультет педагогики и психологии, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан, e-mail: aynuransabayeva@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7946-5526>

Антикеева Самал Канатовна, PhD, ассоциированный профессор (Доцент), Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: samal_antikeyeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4604-5661>

Апше Кульшира, Докторант по специальности «Педагогика», факультет иностранных языков, Карагандинский университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: dmn_tm@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0007-5064-2422>

Аспанова Гульмира Рамазановна, PhD, ассоц. проф., Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: gulmiraramazanovna@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3062-4765>

Асылова Раушан Омаровна, кандидат филологических наук, Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, г. Талдыкорган, 040010, Республика Казахстан, e-mail: raushan_dina@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6157-4698>

Ахметова Асель Жанатовна, Докторант по специальности «Иностранный язык: два иностранных языка», Кокшетауский университет

им. Ш. Уалиханова, Кокшетау, 000002, Республика Казахстан, e-mail: asel.ahmetova.77@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0277-1525>

Баймуханова Айжан Жакыпқызы, докторант по специальности «Педагогика и психология», факультет социальных наук, Евразийский университет имени Л. Н. Гумилёва, г. Астана, 010000, e-mail: aizhan.baimukhanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2912-0957>

Бактыбеков Мухтар Бактыбекулы, старший преподаватель, Магистр юриспруденции, Alikhan Bokeikhan University, Юридический факультет, г. Семей, 071400, Республика Казахстан, e-mail: mukhtar-79@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9297-4846>

Бибеков Каныш Тлеужанулы, кандидат филологических наук, доцент АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: kanysh.bibekov@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2850-9637>

Галиева Бахыт Хасеновна, кандидат педагогических наук, доцент, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Астана, 010000, Казахстан. e-mail: galieva.bh@yandex.kz, <https://orcid.org/0000-0001-9353-7859>

Джаксыбаева Кызжибек Серикқызы, магистр педагогических наук, Докторант ОП 8D01515- «Химия», кафедры биологии, географии и химии, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120000, Республика Казахстан, e-mail: szbkh1999@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9290-1783>

Ділабек Акерке Қошқарқызы, PhD, кафедра «Информатики», Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: akerke9825@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8147-0383>

Ермаганбетова Мадина Аскаровна, кандидат педагогических наук, доцент, кафедра «Информатики», Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: madinaerm@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9519-0481>

Ермекбаев Канат Абаевич, PhD, Постдокторант, Заведующий лабораторией молекулярной генетики и геномики, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, 040009, e-mail: kanat.yermekbayev@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4820-0939>, Scopus Author ID: 56089225600

Еспенбетова Шолпан Омаровна, кандидат технических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, ассоциированный профессор образовательный программы биологии, географии и химии

г. Кызылорда, 120000, Республика Казахстан, e-mail: Yespenbetova@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-6488-6846>

Әуелбаева Гүлсара Саламатқызы, магистр кафедры дошкольного и начального образования, старший преподаватель, Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, г. Атырау, 060011, Республика Казахстан, e-mail: guli0408@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-7537-3165>

Жакишева Анар Ескеновна, докторант, Торайғыров университет, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: anarazhakisheva@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0007-4278-6565>

Жакупова Айгуль Досжановна, Доктор филологических наук, профессор, Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, Кокшетау, 000002, Республика Казахстан, e-mail: aygul.zhakupova@yandex.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0699-7636>

Жарқумбаева Майра Мырзабековна, старший преподаватель, Архитектурно-строительный факультет, Торайғыров университет, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, e-mail: mayra.zharkumbaeva@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-4861-5358>

Жетписбаева Бакытгуль Асылбековна, доктор педагогических наук, профессор, Astana IT University г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: zhetpisbajeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0577-5863>

Жиеналина Айжан Мухамеджаровна, Докторант по специальности «Филология», Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 000002, Республика Казахстан, e-mail: zhienalina_am@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-1310-3100>

Жомартова Айсулу Далеловна, доктор философии PhD, Ассоциированный профессор (Доцент), Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: zhomartova_aisulu@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4433-0485>

Жубанышева Аксауле Жанбыршиевна, PhD, и.о. доцента, Механико-математический факультет, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан, 010008, e-mail: axaulezh@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0713-1719>

Жумадилов Айдос Кыдырханович, старший преподаватель, Магистр юриспруденции, Alikhan Bokeikhan University, Юридический факультет, г. Семей, 071400, Республика Казахстан, e-mail: aidos_2010@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9439-620X>

Жумыкбаева Акмарал Кажигумаровна, Ph.D, Национальный Центр Повышения Квалификации «Өрлеу», Республика Казахстан, г. Астана, 010017, e-mail: akmaral_kazbek@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9185-018X>

Жуспекова Нургуль Жумагазиевна, магистр физики, старший преподаватель, факультет «Computer Science», Торайғыров университет, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: Zhuspikova72@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0913-7022>

Жусупова Ләйля Ажибаевна, кандидат технических наук, Старший преподаватель кафедры биологии, географии и химии, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120014, Республика Казахстан, e-mail: Laila@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0561-2458>

Зубайраева Зухра Абибуллаевна, Кандидат педагогических наук. Кокшетауского университета имени А. Мырзахметова. Кокшетау, Республика Казахстан, e-mail: zuhra-777@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8695-0431>

Ибадуллаева Салтанат Жарылкасыновна, доктор биологических наук, профессор кафедры биологии, химии и географии Университета Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120700, Республика Казахстан, e-mail: salt_i@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3270-8364>

Илиева Снежана, профессор, доктор психологических наук, Софийски университет, Св. Климент Охридски, София, Болгария, e-mail: seilieva@phls.uni-sofia.bg, <https://orcid.org/0000-0002-8756-8779>

Исабаева Зауреш Муратовна, Докторант по специальности «Педагогика и психология», Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан, e-mail: zauken_88@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6826-5764>

Искакова Анаргуль Батырбаевна, PhD, ассоциированный профессор, Факультет Computer Science, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: anar_is@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2142-8949>

Исмагулова Айнагуль Ерболатовна, кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 000002, Республика Казахстан, e-mail: ismainagul@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2703-1619>

Исмаилова Дарига Базылханкызы, магистр, преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Факультет филологии, Кафедра иностранных языков, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан, e-mail: kazakhstan.di@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5350-4331>

Казиев Карас Оржанович, PhD, Заведующий кафедрой психологии и педагогики, Атырауский университет им.Х.Досмухамедова, г. Атырау, 060001, Республика Казахстан, e-mail: kazi_karas@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0906-8381>

Какабаева Динара Сериковна, магистр педагогики, докторант ОП «Педагогика и психология», Педагогический институт, Кокшетауский университет имени Ш. Уалиханова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, e-mail: dinara_s_82@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3405-6067>

Калиева Орынтай Кабатаевна, старший преподаватель, Факультет архитектуры и строительства, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: oryntay.kalieva@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0005-4408-9152>

Калимжанова Роза Лаиковна, PhD, ассоциированный профессор, Костанайский региональный университет им. А. Байтұрсынұлы, г. Костанай, 110000, Республика Казахстан, e-mail: roza.kalimjanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3943-7272>

Калкеева Камарияш Райхановна, доктор педагогических наук, профессор Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: kalkeevatamara@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0003-1516-6348>

Карабалаева Айман Бейсембаевна, PhD, старший преподаватель, Высшая школа естествознания, Международный университет «Астана», г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: karabalaevaAiman@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0001-6539-2541>

Каратаева Татьяна Олеговна, PhD, и.о. ассоциированный профессор, Аркалыкский педагогический институт имени И. Алтынсарина, Аркалык, 110300, Республика Казахстан, e-mail: b_tatuana@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5415-3595>

Каскатаева Жанар Алданышкызы, PhD, Факультет иностранных языков, Карагандинский университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: janrasul@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6264-1987>

Касимбекова Баршагул Анарбаевна, PhD, старший преподаватель, Южно-Казахстанский педагогический университет, г. Шымкент, 160000, Республика Казахстан, e-mail: kasimbekovabarshagul@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2570-113X>

Каюмова Майя Сайрановна, Торайғыров университет, преподаватель кафедры «Финансов и учета», 140000, г. Павлодар, Республика Казахстан, e-mail: maya_kaum@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6230-4307>

Кожамбердиева Нурзада Анарбайкызы, докторант по специальности «Педагогика и психология», Факультет философии и политологии, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: nurzada_k8@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0003-6261-1448>

Крыкбаева Марьям Сергазиновна, магистр социальных наук, преподаватель (ассистент), Торайғыров университет, Факультет гуманитарных и социальных наук, г. Павлодар, 140001, Республика Казахстан, e-mail: mgn017@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-7808-8650>

Ксембаева Сауле Камалиденовна, кандидат педагогических наук, профессор, Торайғыров университет, 140000, г. Павлодар, Казахстан, e-mail: Ksembayeva.s@teachers.tou.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-1064-602X>

Кудайбергенова Алия Маликовна, кандидат педагогических наук, старший преподаватель, заместитель заведующего кафедрой по учебно-методической и воспитательной работе, Факультет философии и политологии, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, 050000, Республика Казахстан, e-mail: aliya.kudaybergenova@kaznu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-9551-3073>

Кульбеков Адлет Маулетович, Проектный менеджер, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: adlet.kam@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-2059-6214>

Мадениет Елубай, кандидат химических наук, профессор, заведующий кафедрой химии и химических технологий, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: yelubay.m@tou.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-6209-5215>

Майшекина Эльдана Советовна, PhD, Заведующая кафедрой, Юридический факультет, Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, 071400, Республика Казахстан, e-mail: eldana_18@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1289-7890>

Матаев Берик Айтбаевич, PhD, ассоциированный профессор, Высшая школа педагогики, Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: matayevba@pspu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0610-5108> 87473455595

Ментай Мирзабековна Дильмаханова, магистр педагогических наук, старший преподаватель, секция Математики и прикладной механики, Кызылординского университета имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, 120700, Республика Казахстан, e-mail: Dm-mentai@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4969-9794>

Созер Мехмет Акиф, PhD, профессор, Факультет педагогики, Университет Гази, Анкара, 06000, Республика Турция, e-mail: akif@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1291-4067>

Мусина Айнур Асхатовна, старший преподаватель, магистр кафедры дошкольного и начального образования, Атырауский университет имени Х. Досмухамедова, г. Атырау, 060011, Республика Казахстан, e-mail: mussina_ainura@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0003-8695-6686>

Мухаметкаиров Арсланбек Ерболатович, Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, Преподаватель Высшей школы педагогики, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: mukhametkairov95@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4698-9868>

Нургазина Айман Бекеновна, кандидат филологических наук, и.о. доцента, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000, Республика Казахстан, <https://orcid.org/0000-0003-1042-5670>

Нурмагамбетова Ботагоз Амангельдиновна, кандидат педагогических наук, Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: botagoz_2211@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7585-4081>

Нурумжанова Куляш Алдонгаровна, доктор педагогических наук, профессор, факультет «Computer Science», Торайғыров университет, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: 75646100@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7071-412X>

Оразбаева Балауса Абдувалиевна, инженер, учебно-лабораторного центра «IT-Полигон», Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: balu.9129@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9242-0920>

Оразкуль Исаевна Турсыматова, Доктор философии (PhD), старший преподаватель, секция Математики и прикладной механики, Кызылординский университет имени Коркыт ата, г. Кызылорда, 120700, Республика Казахстан, e-mail: Orazkul70@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5280-732X>

Оспанова Бибигуль Канатовна, PhD, и.о. доцента, Кафедра педагогики и психологии, Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, 071400, Республика Казахстан, e-mail: sandorik84bk@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0314-3539>

Пшембаев Мурат Асетович, магистр технических наук, старший преподаватель, Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140001, Республика Казахстан, e-mail: pshembaev_murat@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7256-7220>

Райханова Данара Курмановна, докторант, преподаватель, Факультет педагогических и гуманитарных наук, СДУ Университет, г. Каскелен, 040900, Казахстан, e-mail: danara.raikhanova@sdu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-5875-6896>

Сайтбеков Нурбол Доктарбаевич, PhD, заведующая кафедрой «Физическая культура и спорт», Факультет гуманитарных и социальных наук, Баишев университет, г. Актобе, 030000, Республика Казахстан, e-mail: saytbekov.nurbol@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5705-9607>

Салиева Айгуль Жанаевна, кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой «Физическая культура и спорт», факультет Высшая школа образования, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: aigul.enu@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7832-5222>

Самитова Асем докторант, магистр биологических наук, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, 010000, Республика Казахстан, e-mail: arystanova.assem@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0003-2194-6017>

Саржанова Галия Байжумаевна, PhD, профессор, Факультет иностранных языков, Карагандинский университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: galiya008@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3461-8963>

Сарсенбаева Ботагоз Габдулловна, кандидат педагогических наук, профессор, Высшая школа педагогики, Павлодарский педагогический университет имени А. Маргулана, e-mail sarsenbaevab@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7883-932X>

Сартбаева Жулдыз Бауржановна, докторант по специальности «Биология», Естественно-технический факультет, Жетысуский университет им. И. Жансугурова, г. Талдыкорган, 040009, Республика Казахстан, e-mail: sartbaeva98@list.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0158-2033>

Сейдалиева Гулдана Омаровна, PhD, и.о. ассоциированного профессора, Кафедра иностранных языков, Факультет филологии, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, 050010, Республика Казахстан, e-mail: guldanaseida@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4448-2414>

Сералиев Асет Бактыбекович, магистр географии, старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая. Институт естествознания и географии. г. Алматы, 050010, Республика Казахстан, e-mail: seraliev_81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6996-0830>

Султанова Гульнара Шаихьяновна, старший преподаватель, Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: s.gulnara_sh@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0060-2269>

Султанова Нургуль Камильевна, кандидат педагогических наук, доцент, Кафедра педагогики и психологии, Alikhan Bokeikhan University, г. Семей, 071400, Республика Казахстан, e-mail: wraich100@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2734-2599>

Сырлыбаева Гульнара Торебековна, кандидат филологических наук, Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, г. Талдыкорган,

040000, Республика Казахстан, e-mail: gulnara_s.t81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5228-8147>

Тажинова Гульнар Амангельдиновна, магистр педагогических наук, преподаватель-лектор, Факультет педагогики и психологии, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан, e-mail: gulnara71.a@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7306-9880>

Таугынбаева Галия Ерболовна, PhD, и.о. доцента, Механико-математический факультет, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан, 010008, e-mail: galiya_1981tau@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6880-2534>

Темербаева Жанна Амангелдиевна, кандидат педагогических наук, профессор, Факультет архитектуры и строительства, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140008, Республика Казахстан, e-mail: zhanna.temerbaeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3168-1059>

Темиргалиева Самал Ермухамбетовна, старший преподаватель, магистр, факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: samal-t81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2329-8383>

Толуспаева Дарига Жумабековна, Магистр гуманитарных наук, факультет иностранных языков, Карагандинский университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: toluspaev86@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0009-6929-4792>

Тулкова Гульмира Мухамеджановна, PhD, ассоциированный профессор (доцент), Торайғыров университет, г. Павлодар, 140000, Республика Казахстан, e-mail: Cessen@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1124-7060>

Тулкина Райхан Жанибековна, старший преподаватель, магистр социальных наук, Торайғыров университет, Факультет гуманитарных и социальных наук, г. Павлодар, 140001, Республика Казахстан, e-mail: raihaan-1990.17@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2646-2601>

Уайханова Меруерт Асетовна, PhD, ассоциированный профессор, Факультет гуманитарных и социальных наук, Торайғыров университет, г. Павлодар, 140001, Республика Казахстан, e-mail: mira.p2011@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6912-4824>

Ургенишбеков Айтмаганбет Турсынбаевич, кандидат технических наук, доцент, секция Математики и прикладной механики Кызылординского университета имени Коркыт ата, г. Кызылорда, 120700, Республика Казахстан, e-mail: Aitmaganbet@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5691-1861>

Фоминых Наталия Юрьевна, доктор педагогических наук, профессор, Российский Экономический университет имени Г. В. Плеханова, г. Москва,

101000, Российская Федерация, e-mail: shvidko72@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-1534-7782>

Hakan Ozkan, профессор, доктор Чукурова Университеті, Адана, 01220, Турецкая Республика E-mail: hozkan@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3530-2626>, Scopus Author ID: 7103356313.

Черненко Юлия Викторовна, магистр педагогики, старший преподаватель кафедры «Социально-педагогических дисциплин», гуманитарно-педагогический факультет, Кокшетауский университет имени А. Мырзахметова, г. Кокшетау, 020000, Республика Казахстан, e-mail: yulchikxx@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4686-7083>

Шакарим Нурдаулет Шакаримович, кандидат педагогических наук, преподаватель-лектор, Факультет педагогики и психологии, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, г. Талдыкорган, 040000, Республика Казахстан, e-mail: shakarim57@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4459-4165>

Шалабаев Сапар Катаевич, докторант, Торайғыров университет, 140000, г. Павлодар, Республика Казахстан, e-mail: sapar_shalabaev@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-9057-721X>

Шуакбаева Жулдуз Рамазановна, докторант, ОП «Педагогика и психология», Кафедра «педагогики и психологии», Alikhan Vokeikhan University, г. Семей, 071400, Республика Казахстан, e-mail: zhshuakbayeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4300-7205>

Шункеева Сауле Алишеровна, PhD, ассоциированный профессор, филиал «НЦПК «Өрлеу» ИПР по Карагандинской области, г. Караганда, 100000, Республика Казахстан, e-mail: saule_shunk@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9733-0943>

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Abilova Oryngul Asylbekovna, teacher, Department of Preschool and Primary Education, Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, 060011, Republic of Kazakhstan, e-mail: abilova2025@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-2625-1153>

Abisheva Sandugash Kanatovna, 3rd year PhD student, EP 8D01101 “Pedagogy and psychology”, Faculty of Pedagogy, E. A. Buketov Karaganda University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: sandugash.abisheva@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7993-9333>

Abisheva Saule Ivanovna, Candidate of Pedagogical Sciences, professor, Faculty of Architecture and Construction, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: saule_abisheva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8327-5696>

Abyzbekova Gulmira, Candidate of Chemical Sciences, Professor EP, Korkyt Ata Kyzylorda University, Program of Biology, Geography and Chemistry, Kyzylorda, 120000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Gulmira69@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0003-3721-1322>

Aiguzhinova Gulmira Zeynullinovna, Master, Senior Lecturer, Faculty of Higher School of Art and Sports, Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulmira_aiguzhinova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5214-3041>

Aimyrzayeva Aizhakhana, Master of Pedagogical Sciences, Senior lecturer, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120700, Republic of Kazakhstan, e-mail: Aaymyrzaeva@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-3755-0407>

Ainagul Ismagulova, Candidate of Philology sciences, associate professor, Pedagogical Institute, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 000002, Republic of Kazakhstan, e-mail: ismainagul@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2703-1619>

Aitmagambetova Maral Beisetaevna, PhD in Philology, A. Margulan Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: dogma19@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0361-5444>

Aliaskarov Duman Toktaruly, PhD, Senior Lecturer, Head of the Department of Geography and Ecology, Institute of Natural Sciences and geography, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Duman_06@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7628-1246>

Almukhambetova Bibigul Zheksembaevna, PhD, Head of the Department of «Pedagogy and Psychology», Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov,

Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: bibigulya74@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6453-7443>

Amanzholova Arailym Alamanovna, doctoral student of EP «Kazakh language and literature», Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: arailym_alamanovna@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0005-8483-7370>

Anargul Batyrbayevna Iskakova, PhD, Associate Professor, Faculty of Computer Science, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: anar_is@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2142-8949>

Ansabayeva Ainur Dujsenovna, PhD, lecturer, Pedagogy and Psychology Faculty, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: aynuransabayeva@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7946-5526>

Antikeyeva Samal Kanatovna, PhD, Associate professor, Toraighirov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: sa-mal_antikeyeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4604-5661>

Apshe Kulshira, doctoral student in «Pedagogy», Faculty of Foreign Languages, Karaganda Buketov University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: dmn_tm@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0007-5064-2422>

Aspanova Gulmira Ramazanovna, PhD, Associate Professor, A. Margulan Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulmiraramazanovna@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3062-4765>

Assylova Raushan Omarovna, Candidate of Philological Sciences, teacher-lecturer, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, 040010, Republic of Kazakhstan, e-mail: raushan_dina@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6157-4698>

Akhmetova Assel, doctoral student in «Foreign Language: Two Foreign Languages», Pedagogical institute, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 000002, Republic of Kazakhstan, e-mail: asel.ahmetova.77@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0277-1525>

Auelbaeva Gulsara Salamatovna, teacher of the Department of Preschool and Primary Education, Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, 060011, Republic of Kazakhstan, e-mail: guli0408@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-7537-3165>

Azamat Tleuberdy, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Head of EP «Musical Education», A. Margulan Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: tleu_sal@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0008-8026-786X>

Azhmoldayeva Klara Baizhigitovna, Master of Natural Sciences, doctor student, Faculty of Natural Sciences, Korkyt Ata University, Kyzylorda, 120700, Republic of Kazakhstan, e-mail: klara_1465@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1500-1375>

Baimukhanova Aizhan Zhakypkyzy, doctoral student of EP «Pedagogy and Psychology», Faculty of Social Sciences, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, e-mail: aizhan_baimukhanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2912-0957>

Baktybekov Mukhtar Baktybekuly, Master of jurisprudence, senior lecturer, Faculty of Law, Alikhan Bokeikhan University, Semey, 071400, Republic of Kazakhstan, e-mail: mukhtar-79@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9297-4846>

Bibekov Kanysh, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Nazarbayev Intellectual Schools, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: kanysh.bibekov@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2850-9637>

Chernenko Yulia Viktorovna, Master of Pedagogy, Senior Lecturer, Department of Social and Pedagogical Disciplines, Faculty of Humanities and Pedagogy, A. Myrzakhmetov Kokshetau University, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan, e-mail: yulchikxx@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4686-7083>

Dildabek Akerke Koshkarkyzy, doctoral student, Department of Computer Science, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: akerke9825@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8147-0383>

Fominykh Natalia Yurievna, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Plekhanov Russian University of Economics, Moscow, 101000, Russian Federation, e-mail: shvidko72@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-1534-7782>

Galiyeva Bakhyt Khassenovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, L. N. Gumilev Eurasian National University, Astana, 010000, Kazakhstan, e-mail: galieva.bh@yandex.kz, <https://orcid.org/0000-0001-9353-7859>

Hakan Ozkan, Dr. Professor, Çukurova University, Adana, 01220, Republic of Türkiye, e-mail: hozkan@cu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3530-2626>, Scopus Author ID: 7103356313

Ibadullayeva Saltanat Zharylkasynovna, Doctor of Biology Sciences, Professor, Department of Biology, Chemistry and Geography, Qorqyt Ata University, Kyzylorda, 120700, Republic of Kazakhstan, e-mail: salt_i@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3270-8364>

Ilieva Snezhana, professor, Doctor of Psychological Sciences, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria, e-mail: seilieva@phls.uni-sofia.bg, <https://orcid.org/0000-0002-8756-8779>

Ismailova Dariga Bazykhankyzy, Master's degree, teacher, Abai Kazakh National Pedagogical University, Faculty of Philology, Department of Foreign languages, Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan, e-mail: kazakhstan.di@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5350-4331>

Issabayeva Zauresh Muratovna, doctoral student in "Pedagogy and Psychology", Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: zauken_88@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6826-5764>

Jaxybayeva Kyzzhibek, Master of Pedagogical Sciences, Doctoral student EP 8D01515- «Chemistry», Department of Biology, Geography and Chemistry Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120000, Republic of Kazakhstan, e-mail: szbkh1999@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9290-1783>

Kakabayeva Dinara Serikovna, Doctoral student of EP «Pedagogy and Psychology», Pedagogical Institute, University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 020000, Republic of Kazakhstan, e-mail: dinara_s_82@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3405-6067>

Kaliev Oryntay Kabataevna, Senior Lecturer, Faculty of Architecture and Construction, Toraighyrov university, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: oryntay.kaliev@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0005-4408-9152>

Kalimzhanova Roza Laikovna, PhD, Associate Professor, Kostanay Regional University named after A. Baitursynuly, Kostanay, 110000, Republic of Kazakhstan, e-mail: roza.kalimzhanova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3943-7272>

Kalkeyeva Kamariyash, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, L. N. Gumilev Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: kalkeevatamara@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0003-1516-6348>

Karabalayeva Aiman, PhD, Senior Lecturer, Graduate School of Natural Sciences, Astana International University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: karabalaevaAiman@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0001-6539-2541>

Karataeva Tatyana Olegovna, PhD, acting Associate Professor, Arkalyk Pedagogical Institute named after I. Altynsarin, Arkalyk, 110300, Republic of Kazakhstan, e-mail: b_tatuana@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0004-5415-3595>

Kaskataeva Zhanar Aldanyshkyzy, PhD, Faculty of Foreign Languages, E. A. Buketov Karaganda University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: janrasul@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6264-1987>

Kassimbekova Barshagul, PhD, senior lecturer, South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, 160000, Republic of Kazakhstan, e-mail: kasimbekovabarshagul@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2570-113X>

Kayumova Maya, Toraighyrov University, Lecturer, Department of Finance and Accounting, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: ma-ya_kaum@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6230-4307>

Kaziye Karas Orzhanovich, PhD, Head of the Department of Psychology and Pedagogy, Atyrau University named after H. Dosmukhamedov, Atyrau, 060001, Republic of Kazakhstan, e-mail: kazi_karas@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0906-8381>

Kozhamberdiyeva Nurzada, doctoral student in «Pedagogy and psychology», Faculty of Philosophy and Political Science, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: nurzada_k8@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0003-6261-1448>

Krykbayeva Maryam Sergazinovna, Master of Social Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140001, Republic of Kazakhstan, e-mail: mgn017@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-7808-8650>

Kudaibergenova Aliya, Deputy head of the chair on academic and educational work, Candidate of Pedagogical Sciences, senior lecturer, Faculty of Philosophy and Political Science, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan, e-mail: aliya.kudaybergenova@kaznu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-9551-3073>

Kulbekov Adlet Mauletovich, Project Manager, Toraighyrov University, Pavlodar, Republic of Kazakhstan, Pavlodar, 140000, e-mail: ad-let.kam@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0001-2059-6214>

Madeniyet Yelubay, Candidate of Chemical Science, Professor, Head of the Department of Chemistry and Chemical Technologies, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: yelubay.m@tou.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-6209-5215>

Maishekina Eldana Sovetovna, PhD Doctor, Head of the department, Faculty of Law, Alikhan Bokeikhan University, 071400, Semey, Republic of Kazakhstan, e-mail: eldana_18@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1289-7890>

Mataev Berik Aitbaevich, PhD, Doctor of Philosophy, associate professor, Higher School of Pedagogy, A. Margulan Pavlodar Pedagogical University,

Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: matayevba@pspu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0610-5108>

Mentay Dilmakhanova, Master of Pedagogical Sciences, Senior lecturer, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120700, Republic of Kazakhstan, e-mail: Dm-mentai@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4969-9794>

Moldir Kabylovna Ablayeva, PhD, Senior Manager Teacher Evaluation Department, The branch «Center for Pedagogical Measurements» under AEO «Nazarbayev Intellectual Schools», Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: mold-ir.adilgireyeva@alumni.nu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0003-3841-6370>

Mukhametkairov Arslanbek Erbolatovich, Pavlodar Pedagogical University named after Alkey Margulan, Higher School of Pedagogy, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: mukhametkairov95@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4698-9868>

Mussina Ainur Askhatovna, teacher, Department of Preschool and Primary Education, Kh. Dosmukhamedov Atyrau University, Atyrau, 060011, Republic of Kazakhstan, e-mail: mussina_ainura@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0003-8695-6686>

Nurgazina Aiman Bekenovna, Candidate of Philology Sciences, Acting Associate Professor, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, <https://orcid.org/0000-0003-1042-5670>

Nurmagambetova Botagoz, Candidate of Pedagogic Sciences, A. Margulan Pavlodar Pedagogical University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: botagoz_2211@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7585-4081>

Nurumzhanova Kulyash Aldongarovna, Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Faculty of Computer Science, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: 75646100@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7071-412X>

Orazbayeva Balaussa Abduvalyevna, Engineer «IT-Polygon» Training and Laboratory Center, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: balu.9129@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-9242-0920>

Orazkul Tursymatova, PhD, Doctor of philosophy, Senior lecturer Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120700, Republic of Kazakhstan, e-mail: Orazkul70@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5280-732X>

Ospanova Bibigul Kanatovna, PhD, Associate Professor, Department of Pedagogy and Psychology, Alikhan Bokeikhan University, Semey, 071400, Republic of Kazakhstan, e-mail: sandorik84bk@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0314-3539>

Pshembayev Murat Asetovich, Master of Technical Sciences, Senior lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140001, Republic of Kazakhstan, e-mail: pshembaev_murat@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7256-7220>

Raikhanova Danara Kurmanovna, Doctor student, teacher. Education and Humanities Faculty, SDU University, Kaskelen, Republic of Kazakhstan, 040900, e-mail: danara.raikhanova@sdu.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0001-5875-6896>

Saitbekov Nurbol Doktorbaevih, PhD, head of the Department «Physical Culture and Sports», Faculty of Humanities and Social Sciences, Baishev University, Aktobe, 030000, Republic of Kazakhstan, e-mail: saytbekov.nurbol@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5705-9607>

Saliyeva Aigul Zhanayevna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, head of the department «Physical culture and sports», Faculty of Higher School of Education, Eurasian National University named after of L. N. Gumilyov, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: aigul.enu@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7832-5222>

Samitova Assem, Doctor student, L. N. Gumilev Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: arystanova.assem@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0003-2194-6017>

Sarsenbayeva Botagoz Gabdullovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor Higher School of Pedagog, A. Margulan Pavlodar Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, e-mail: sarsenbaevab@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7883-932X>

Sartbayeva Zhuldyz, doctoral student in «Biology», Faculty of Science and Technology, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, city of Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: sartbaeva98@list.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0158-2033>

Sarzhanova Galiya Bayzhumayevna, PhD, Professor, Faculty of Foreign Languages, Karaganda Buketov University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: galiya008@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3461-8963>

Sozer Mehmet Akif, PhD, Professor, Faculty of Pedagogy, Gazi University, Ankara, 06000, Republic of Türkiye, e-mail: akif@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1291-4067>

Seidaliyeva Guldana Omarovna, PhD, acting associate professor, Abai Kazakh National Pedagogical University, Faculty of Philology, Department of Foreign languages, Almaty, 050010, Republic of Kazakhstan, e-mail: guldanaseida@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-4448-2414>

Seraliyev Asset, Master of Geography, senior lecturer, Institute of natural Sciences and Geography, Abai Kazakh Pedagogical University, Almaty, 050000,

Republic of Kazakhstan, e-mail: seraliev_81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6996-0830>

Shakarim Nurdaulet Shakarimovich, Candidate of Pedagogical Sciences, lecturer, Pedagogy and Psychology Faculty, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: shakarim57@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4459-4165>

Shalabaev Sapar Kataevich, doctoral student, Toraighyrov University, 140000, Pavlodar, Republic of Kazakhstan, e-mail: sapar_shalabaev@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-9057-721X>

Shuakbayeva Zhulduz Ramazanovna, doctoral student EP, «Pedagogy and Psychology», Department of Pedagogy and Psychology, Alikhan Bokeikhan University, Semey, 071400, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhshuakbayeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4300-7205>

Shunkeyeva Saule Alisherovna, PhD, Associate Professor, Branch of JSC «Orleu» National Center for Professional Development in Karaganda region, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: saule_shunk@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9733-0943>

Sultanova Gulnara Shaikhyanovna, Senior Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: s.gulnara_sh@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0060-2269>

Sultanova Nurgul Kamilevna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Pedagogy and Psychology, Alikhan Bokeikhan University, Semey, 071400, Republic of Kazakhstan, e-mail: wrach100@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2734-2599>

Syrlybayeva Gulnara Torebekovna, Candidate of Philological Sciences, Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulnara_s.t81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5228-8147>

Taugynbayeva Galiya, PhD, Acting Docent, Faculty Mechanics and Mathematics, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010008, Republic of Kazakhstan, e-mail: galiya_1981tau@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6880-2534>

Tazhinova Gulnar Amangeldinovna, Master of Pedagogical Sciences, lecturer, Pedagogy and Psychology Faculty, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, 040000, Republic of Kazakhstan, e-mail: gulnara71.a@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7306-9880>

Temerbayeva Zhanna Amangeldievna, Candidate of Pedagogical Sciences, professor, Faculty of Architecture and Construction, Toraighyrov University,

Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhanna.temerbaeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-3168-1059>

Temirgalieva Samal Ermukhambetovna, senior lecturer, Master, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: samal-t81@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2329-8383>

Toluspayeva Dariga Zhumabekovna, Master of Humanities, Faculty of Foreign Languages, Karaganda Buketov University, Karaganda, 100000, Republic of Kazakhstan, e-mail: toluspaev86@bk.ru, <https://orcid.org/0009-0009-6929-4792>

Tulekova Gulmira Muhamedzhanovna, PhD, Associate professor, Toraighirov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Cessen@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-1124-7060>

Tulkina Raikhan Zhanibekovna, Master of Social Sciences, Senior lecturer, Toraighyrov University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140001, Republic of Kazakhstan, e-mail: raihan-1990.17@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2646-2601>

Uaikhanova Meruyert Assetovna, PhD, Associate Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Toraighyrov University, Pavlodar, 140001, Republic of Kazakhstan, e-mail: mira.p2011@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6912-4824>

Usina Zhanar Amangeldinovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Faculty of Higher School of Education, L. N. Gumilev Eur-asian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhanar100@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-5897-8173>

Urgenishbekov Aitmaganbe, Candidate of Technical Sciences, Associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120700, Republic of Kazakhstan, e-mail: Aitmaganbet@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5691-1861>

Xembayeva Saule Kamalidenovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Department of Personal Development and Education, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Ksembayeva.s@teachers.tou.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0002-1064-602X>

Yermaganbetova Madina Askarovna, Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, Department of Computer Science, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: madinaerm@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9519-0481>

Yermekbayev Kanat, PhD, Postdoctoral Resaercher, Head of the Laboratory of Molecular Genetics and Genomics, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, city of Taldykorgan, 040009, Republic of Kazakhstan, e-mail:

kanat.yermekbayev@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4820-0939>, [Scopus Author ID: 56089225600](#)

Yespenbetova Sholpan, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor EP, of Biology, Geography and Chemistry, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120000, Republic of Kazakhstan, e-mail: Yespenbetova@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-6488-6846>

Zubairayeva Zukhra, Kokshetau University named after A. Myrzakhmetov, Kokshetau, Republic of Kazakhstan, e-mail: zuhra-777@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-8695-0431>

Zhakisheva Anar, doctoral student, Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar, 140008, e-mail: anarazhakisheva@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0007-4278-6565>

Zhakupova Aygul, Doctor of Philology Sciences, professor, Pedagogical Institute, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 000002, Republic of Kazakhstan, e-mail: aygul.zhakupova@yandex.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0699-7636>

Zharkumbayeva Maira Myrzabekovna, senior lecturer, Faculty of Architecture and Construction, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: il:mayra.zharkumbaeva@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0009-4861-5358>

Zhetpisbayeva Bakytgul Asylbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Astana IT University, Astana, 010000, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhetpisbayeva@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0577-5863>

Zhieynalina Aizhan, doctoral student in «Philology», Pedagogical Institute, Kokshetau University named after Sh. Ualikhanov, Kokshetau, 000002, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhienalina_am@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-1310-3100>

Zhomartova Aisulu, PhD, Associate professor, Toraighyrov University, Pavlodar, 140000, Republic of Kazakhstan, e-mail: zhomartova_aisulu@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-4433-0485>

Zhubanysheva Aksaule, PhD, Acting Docent, Faculty Mechanics and mathematics, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, 010008, Republic of Kazakhstan, e-mail: axaulezh@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0713-1719>

Zhumadilov Aidos Kydyrkhanovich, senior lecturer, Master of jurisprudence, Faculty of Law, Alikhan Bokeikhan University, Semey, 071400, Republic of Kazakhstan, e-mail: aidos_2010@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9439-620X>

Zhummykbayeva Akmaral Kazhigumarovya, PhD, National Center for Advanced Studies «Orleu», Astana, 010017, Republic of Kazakhstan, e-mail: akmaral_kazbek@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-9185-018X>

Zhuspekova Nurgul Zhumagazievna, Master of Physics, Senior Lecturer, Faculty of Computer Science, Toraighyrov University, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, e-mail: Zhuspiekova72@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0913-7022>

Zhussupova Leilya, Candidate of Technical Sciences, Senior lecturer, Department of biology, Geography and Chemistry, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, 120014, Republic of Kazakhstan, e-mail: Laila@korkyt.kz, <https://orcid.org/0000-0002-0561-2458>

**ПРАВИЛА ДЛЯ АВТОРОВ В НАУЧНОМ ЖУРНАЛЕ
«ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА.
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ»**

Редакционная коллегия просит авторов руководствоваться следующими правилами при подготовке статей для опубликования в журнале.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

*В номер допускается не более одной рукописи от одного автора либо того же автора в составе коллектива соавторов.

*Количество соавторов одной статьи не более 5.

*Степень оригинальности статьи должна составлять не менее 80 % (согласно решению редакционной коллегии).

*Направляемые статьи не должны быть ранее опубликованы, не допускается последующее их опубликование в других журналах, в том числе переводы на другие языки.

*Решение о принятии рукописи к опубликованию принимается после проведения процедуры рецензирования.

*Двойное рецензирование (слепое) проводится конфиденциально, автору не сообщается имя рецензента, а рецензенту – имя автора статьи.

*Стоимость публикации в журнале 40 000 (сорок тысяч) тенге, включая статьи магистрантов и докторантов в соавторстве с лицами с ученой степенью.

*Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирование 1 раз.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

Если статья отклонена антиплагиатом или рецензентом, статья возвращается автору на доработку. Автор может повторно отправить статью на антиплагиат или рецензирование 1 раз. За содержание статьи несет ответственность автор.

Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.

Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления. Журнал формируется исходя из количества не более 35 статей в одном номере.

Периодичность издания журналов – четыре раза в год (ежеквартально).

Сроки подачи статьи:

- первый квартал до 01 февраля;
- второй квартал до 01 мая;
- третий квартал до 01 августа;
- четвертый квартал до 01 ноября.

Журнал «Вестник Торайғыров университета. Педагогическая серия» выпускается с периодичностью 4 раза в год в сетевом (электронном) формате в следующие установленные сроки выхода номеров журнала:

Первый номер выпускается до 30 марта текущего года,

Второй номер – до 30 июня;

Третий номер – до 30 сентября;

Четвертый номер – до 30 декабря.

Статью (электронную версию и квитанции об оплате) следует направлять на сайт: <http://pedagogic-vestnik.tou.edu.kz/>. Для подачи статьи на публикацию необходимо пройти регистрацию на сайте.

Лицо, которое внесло наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и обозначается «*».

Для осуществления процедуры двойного рецензирования (слепого), авторам необходимо отправлять два варианта статьи: первый – с указанием личных данных, второй – только содержание статьи.

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

– В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с полями 30 мм со всех сторон листа, электронный носитель со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS».

– Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы не должен превышать **12 страниц печатного текста**. *Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка).*

Структура научной статьи включает название, аннотации, ключевые слова, основные положения, введение, материалы и методы, результаты и обсуждение, заключение, выводы, информацию о финансировании (при наличии), список литературы (используемых источников) к каждой статье, включая романизированный (транслитерированный латинским алфавитом) вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках) см. ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) *Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.*

Статья должна содержать:

1 **МРНТИ** (Межгосударственный рубрикатор научной технической информации);

2 **DOI** – после МРНТИ в верхнем правом углу (присваивается и заполняется редакцией журнала);

3 **Фамилия, имя, отчество** (полностью) автора(-ов) – на казахском, русском и английском языках (*жирным шрифтом, по центру*);

4 **Ученая степень, ученое звание;**

5 **Аффилиация** (факультет или иное структурное подразделение, организация (место работы (учебы)), город, почтовый индекс, страна) – на казахском, русском и английском языках;

6 **E-mail;**

7 **Название статьи** должно отражать содержание статьи, тематику и результаты проведенного научного исследования. В название статьи необходимо вложить информативность, привлекательность и уникальность (*не более 12 слов, прописными буквами, жирным шрифтом, по центру, на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий*);

8 **Аннотация** – краткая характеристика назначения, содержания, вида, формы и других особенностей статьи. Должна отражать основные и ценные, по мнению автора, этапы, объекты, их признаки и выводы проведенного исследования. Дается на казахском, русском и английском либо немецком языках (*рекомендуемый объем аннотации – не менее 150, не более 300 слов, курсив, нежирным шрифтом, кегль – 12 пунктов, абзацный отступ слева и справа 1 см, см. образец*);

9 **Ключевые слова** – набор слов, отражающих содержание текста в терминах объекта, научной отрасли и методов исследования (*формируются на трех языках: русский, казахский, английский либо немецкий; кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 1 см.*). Рекомендуемое количество ключевых слов – 5-8, количество слов внутри ключевой фразы – не более 3. Задаются в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке (*см. образец*);

10 **Основной текст статьи** излагается в определенной последовательности его частей, включает в себя:

- **Введение / Кіріспе / Introduction** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*). Обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы. Актуальность темы определяется общим интересом к изученности данного объекта, но отсутствием исчерпывающих ответов на имеющиеся вопросы, она доказывается теоретической или практической значимостью темы.

- **Материалы и методы** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*). Должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.

- **Результаты и обсуждение** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*). Приводится анализ и обсуждение полученных вами результатов исследования. Приводятся выводы по полученным в ходе исследования результатам, раскрывается основная суть. И это один из самых важных разделов статьи. В нем необходимо провести анализ результатов своей работы и обсуждение соответствующих результатов в сравнении с предыдущими работами, анализами и выводами.

- **Информацию о финансировании (при наличии)** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*).

- **Выводы / Қорытынды / Conclusion** (*абзац 1 см по левому краю, жирными буквами, кегль – 14 пунктов*).

Выводы – обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором, и заключение автора об изменении научного знания с учетом полученных результатов. Выводы не должны быть абстрактными, они должны быть использованы для обобщения результатов исследования в той или иной научной области, с описанием предложений или возможностей дальнейшей работы.

- **Список использованных источников / Пайдаланған деректер тізімі / References** (*жирными буквами, кегль – 14 пунктов, в центре*) включает в себя:

Статья и список использованных источников должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 (*см. образец*).

Очередность источников определяется следующим образом: сначала последовательные ссылки, т.е. источники на которые вы ссылаетесь по очередности в самой статье. Затем дополнительные источники, на которых нет ссылок, т.е. источники, которые не имели место в статье, но рекомендованы вами читателям для ознакомления, как смежные работы, проводимые параллельно. Объем *не менее 10 не более чем 20*

наименований (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). В случае наличия в списке использованных источников работ, представленных на кириллице, необходимо представить список литературы в двух вариантах: первый – в оригинале, второй – романизированный (транслитерация латинским алфавитом) вариант написания источников на кириллице (на казахском и русском языках) см. *ГОСТ 7.79–2000 (ИСО 9–95) Правила транслитерации кирилловского письма латинским алфавитом.*

Романизированный список литературы должен выглядеть следующим образом:

автор(-ы) (транслитерация) → название статьи в транслитерированном варианте → [перевод названия статьи на английский язык в квадратных скобках] → название казахоязычного либо русскоязычного источника (транслитерация, либо английское название – если есть) → выходные данные с обозначениями на английском языке.

11 Иллюстрации, перечень рисунков и подрисуночные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

12 Математические формулы должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

На отдельной странице (после статьи)

В электронном варианте приводятся полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (номер телефона для связи редакции с авторами, не публикуются);

Сведения об авторах

На казахском языке	На русском языке	На английском языке
Фамилия Имя Отчество (полностью)		
Должность, ученая степень, звание		
Организация		
Город		
Индекс		
Страна		
E-mail		
Телефон		

140008, Республика Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64,
НАО «Торайғыров университет»,
Издательство «Toraighyrov University», каб. 137,
кафедра «Психология и педагогика»
 Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147, 1139).
 E-mail: touscientificjournal@bk.ru

Наши реквизиты:

НАО «Торайғыров университет» РНН 451800030073 БИН 990140004654	НАО «Торайғыров университет» РНН 451800030073 БИН 990140004654	Приложение kaspi.kz Платежи – Образование – Оплата за ВУЗы – Заполняете все графы (в графе Факультет укажите «За публикацию в научном журнале, название журнала и серии»)
АО «Jýsan Bank» ИИК KZ57998FTB00 00003310 БИК TSESKZK A Кбе 16 Код 16 КНП 861	АО «Народный Банк Казахстана» ИИК KZ156010241000003308 БИК HSBKZKZKX Кбе 16 Код 16 КНП 861	

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

МРНТИ 04.51.59

DOI xxxxxxxxxxxxxxx

С. К. Антикеева*, С. К. Ксембаева

Торайғыров университет, Республика Казахстан, г. Павлодар

**ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ
КОМПЕТЕНЦИЙ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ
ЧЕРЕЗ КУРСЫ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ**

В данной статье представлена теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, которая разработана в рамках докторской диссертации «Формирование личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации». В статье приводятся педагогические аспекты самого процесса моделирования, перечислены этапы педагогического моделирования. Представлены методологический, процессуальный (технологический) и инструментальный уровни модели, ее цель, мониторинг сформированности искомым компетенций, а также результат. В модели показаны компетентностный, личностно-ориентированный и практико-ориентированный педагогические подходы, закономерности, принципы, условия формирования выбранных компетенций; описаны этапы реализации процесса формирования, уровни сформированности личностных и профессиональных компетенций. В разделе практической подготовки предлагается интерактивная работа в системе слушатель-преподаватель-группа, подразумевающая личное участие каждого специалиста, а также открытие первого в нашей стране Республиканского общественного объединения «Национальный альянс профессиональных социальных работников». Данная модель подразумевает под собой дальнейшее совершенствование и самостоятельное развитие личностных и профессиональных компетенций социальных работников. Это позволяет увидеть в модели эффективность реализации курсов повышения квалификации, формы, методы и средства работы.

Ключевые слова: теоретическая модель, компетенции, повышение квалификации, социальные работники.

Введение

Социальная работа – относительно новая для нашей страны профессия. Поэтому обучение социальных работников на современной стадии не характеризуется наличием достаточно разработанных образовательных стандартов, которые находили бы выражение в формулировке педагогических целей, в содержании, технологиях учебного процесса.

Продолжение текста публикуемого материала

Материалы и методы

Теоретический анализ научной психолого-педагогической и специальной литературы по проблеме исследования; анализ законодательных и нормативных документов по открытию общественных объединений; анализ содержания программ курсов повышения квалификации социальных работников; моделирование; анализ и обобщение педагогического опыта; опросные методы (беседа, анкетирование, интервьюирование); наблюдение; анализ продуктов деятельности специалистов; эксперимент, методы математической статистики по обработке экспериментальных данных.

Продолжение текста публикуемого материала

Результаты и обсуждение

Чтобы понять объективные закономерности, лежащие в основе процесса формирования и развития личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации, необходимо четко представлять себе их модель.

Продолжение текста публикуемого материала

Выводы

Таким образом, на основании вышеизложенного можно сделать вывод о том, что теоретическая модель формирования личностных и профессиональных компетенций социальных работников через курсы повышения квалификации содержит три уровня ее реализации.

Продолжение текста публикуемого материала

Список использованных источников

1 Дахин, А. Н. Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и неопределенность [Текст] // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 22.

2 **Кузнецова, А. Г.** Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике : монография [Текст]. – Хабаровск : Изд-во ХКИППК ПК, 2001. – 152 с.

3 **Каропа, Г. Н.** Системный подход к экологическому образованию и воспитанию (На материале сельских школ) [Текст]. – Минск, 1994. – 212 с.

4 **Штофф, В. А.** Роль моделей в познании [Текст] – Л. : ЛГУ, 1963. – 128 с.

5 **Таубаева, Ш.** Методология и методика дидактического исследования : учебное пособие [Текст]. – Алматы : Казак университеті, 2015. – 246 с.

6 **Дахин, А. Н.** Моделирование компетентности участников открытого образования [Текст]. – М. : НИИ школьных технологий 2009. – 290 с.

7 **Дахин, А. Н.** Моделирование в педагогике [Текст] // Идеи и идеалы. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – С. 11–20.

8 **Дахин, А. Н.** Педагогическое моделирование: монография [Текст]. – Новосибирск : Изд-во НИПКиПРО, 2005. – 230 с.

9 **Аубакирова, С. Д.** Формирование деонтологической готовности будущих педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : дисс. на соиск. степ. д-ра филос. (PhD) по 6D010300 – Педагогика и психология [Текст] – Павлодар, 2017. – 162 с.

10 **Арын, Е. М., Пфейфер, Н. Э., Бурдина, Е. И.** Теоретические аспекты профессиональной подготовки педагога XXI века : учеб. пособие [Текст]. – Павлодар : ПГУ им. С. Торайгырова; СПб. : ГАФКиСим. П. Ф. Лесгафта, 2005. – 270 с.

References

1 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie: suschnost, effektivnost i neopredelennost [Pedagogical modeling : essence, effectiveness, and uncertainty] [Text]. In Pedagogu. – 2003. – № 4. – P. 22.

2 **Kuznetsova, A. G.** Razvitie metodologii sistemnogo podhoda v otechestvennoi pedagogike [Development of the system approach methodology in Russian pedagogy : monograph] [Text]. – Khabarovsk : Izd-vo KhK IPPK PK, 2001. – 152 p.

3 **Karopa, G. N.** Sistemnyi podhod k ekologicheskomu obrazovaniyu i vospitaniyu (Na materiale selskih shkol) [The systematic approach to environmental education and upbringing (Based on the material of rural schools)] [Text] – Minsk, 1994. – 212 p.

4 **Shtoff, V. A.** Rol modelei v poznanii [The role of models in cognition] [Text] – L. : LGU, 1963. – 128 p.

5 **Taubayeva, Sh.** Metodologiya i metodika didakticheskogo issledovaniya : uchebnoe posobie [Methodology and methods of educational research : a tutorial] [Text] – Almaty : Kazak University, 2015. – 246 p.

6 **Dahin, A. N.** Modelirovanie kompetentnosti uchastnikov otkrytogo obrazovaniya [Modeling the competence of open education participants] [Text] – Moscow : NII shkolnyh tehnologii, 2009. – 290 p.

7 **Dahin, A. N.** Modelirovanie v pedagogike [Modeling in pedagogy] [Text]. In Idei i idealy. – 2010. – № 1(3). – Т. 2 – P. 11–20.

8 **Dahin, A. N.** Pedagogicheskoe modelirovanie : monographia [Pedagogical modeling : monograph] [Text]. – Novosibirsk : Izd-vo NIPKiPRO, 2005. – 230 p.

9 **Aubakirova, S. D.** Formirovaniye deontologicheskoi gotovnosti buduschih pedagogov k rabote v usloviyah inklusivnogo obrazovaniya : dissertatsiya na soiskanie stepeni doctora filosofii (PhD) po specialnosti 6D010300 – Pedagogika i psihologiya. [Formation of deontological readiness of future teachers to work in inclusive education : dissertation for the degree of doctor of philosophy (PhD) in the specialty 6D010300- Pedagogy and psychology] [Text] – Pavlodar, 2017. – 162 p.

10 **Aryn, E. M., Pfeifer, N. E., Burdina, E. I.** Teoreticheskie aspekty professionalnoi podgotovki pedagoga XXI veka : ucheb. posobie [Theoretical aspects of professional training of a teacher of the XXI century : textbook] [Text] – Pavlodar : PGU im. S. Toraigyrov PSU; St.Petersburg. : GAFKiS im. P. F. Lesgaftha, 2005. – 270 p.

С. К. Антикеева*, С. К. Ксембаева

Торайғыров университет, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

БІЛКІТІЛКІ АРТТЫРУ КУРСТАРЫ АРҚЫЛЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ КҮЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МОДЕЛІ

Бұл мақалада «Әлеуметтік қызметкерлердің біліктілігін арттыру курстары арқылы тұлғалық және кәсіби күзiреттiлiктерiн қалыптастыру» докторлық диссертация шеңберiнде әзiрленген бiлiктiлiктi арттыру курстары арқылы әлеуметтiк қызметкерлердiң тұлғалық және кәсiби күзiреттiлiгiн қалыптастырудың теориялық моделi ұсынылған. Мақалада модельдеу процесiнiң педагогикалық аспектiлерi, педагогикалық модельдеудiң кезеңдерi келтiрiлген. Модельдiң әдiснамалық, процессуалдық (технологиялық) және аспаптық деңгейлерi, оның мақсаты, қажеттi құзiреттердiң қалыптасу мониторингi, сондай-ақ нәтижесi ұсынылған. Модельде

құзыреттілікке, тұлғаға бағытталған және практикаға бағытталған педагогикалық тәсілдер, таңдалған құзыреттерді қалыптастыру заңдылықтары, қағидаттары, шарттары көрсетілген; қалыптасу процесін іске асыру кезеңдері, жеке және кәсіби құзыреттердің қалыптасу деңгейлері сипатталған. Практикалық дайындық бөлімінде тыңдаушы-оқытушы-топ жүйесінде интерактивті жұмыс ұсынылады, ол әр маманның жеке қатысуын, сондай-ақ елімізде алғашқы «кәсіби әлеуметтік қызметкерлердің ұлттық альянсы» республикалық қоғамдық бірлестігінің ашылуын білдіреді. Бұл модель әлеуметтік қызметкерлердің жеке және кәсіби құзыреттерін одан әрі жетілдіруді және тәуелсіз дамытуды білдіреді. Бұл модельде біліктілікті арттыру курстарын іске асырудың тиімділігін, жұмыс нысандары, әдістері мен құралдарын көруге мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: теориялық модель, құзыреттілік, біліктілікті арттыру, әлеуметтік қызметкерлер.

S. K. Antikeeva*, S. K. Ksembaeva

Toraighyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar

THEORETICAL MODEL OF FORMATION COMPETENCIES OF SOCIAL WORKERS THROUGH PROFESSIONAL DEVELOPMENT COURSES

This article presents a theoretical model for the formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses, which was developed in the framework of the doctoral dissertation «Formation of personal and professional competencies of social workers through advanced training courses». The article presents the pedagogical aspects of the modeling process itself, and lists the stages of pedagogical modeling. The methodological, procedural (technological) and instrumental levels of the model, its purpose, monitoring the formation of the required competencies, as well as the result are presented. The model shows competence-based, personality-oriented and practice-oriented pedagogical approaches, patterns, principles, conditions for the formation of selected competencies; describes the stages of the formation process, the levels of formation of personal and professional competencies. The practical training section offers interactive work in the listener-teacher-group system, which implies the personal participation of each specialist, as well as the opening of the first Republican public Association in our

country, the national Alliance of professional social workers. This model implies further improvement and independent development of personal and professional competencies of social workers. This allows you to see in the model the effectiveness of the implementation of advanced training courses, forms, methods and means of work.

Keywords: theoretical model, competencies, professional development, social workers.

Авторлар туралы ақпарат	Сведения об авторах	Information about the authors
<p>Антикеева Самал Канатовна «Педагогика және психология» мамандығы бойынша докторант, «Торайғыров университеті» КЕАҚ, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>	<p>Антикеева Самал Канатовна докторант по специальности «Педагогика и психология», НАО «Торайғыров университет», Факультет гуманитарных и социальных наук, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>	<p>Samal Kanatovna Antikeeva doctoral student in «Pedagogy and psychology», «Toraighyrov University» NCJSC, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, samal_antikeyeva@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>
<p>Ксембаева Сауле Камалиденовна, п.ғ.к., профессор, «Торайғыров университеті» КЕАҚ, Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдар факультеті, Павлодар, 140008, Қазақстан Республикасы, saule_K@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>	<p>Ксембаева Сауле Камалиденовна, к.п.н., профессор, НАО «Торайғыров университет», Факультет гуманитарных и социальных наук, Павлодар, 140008, Республика Казахстан, saule_K@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>	<p>Saule Ksembaeva, Candidate of pedagogic sciences, professor «Toraighyrov University» NCJSC, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pavlodar, 140008, Republic of Kazakhstan, saule_K@mail.ru, 8-000-000-00-00</p>

**ПУБЛИКАЦИОННАЯ ЭТИКА
НАУЧНОГО ЖУРНАЛА
«ВЕСТНИК ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА.
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ»**

Члены редакционной коллегии научного журнала «Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия» в своей профессиональной деятельности придерживаются принципов и норм «**Этики публикации для научного журнала «Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия»**». Этика публикации разработана в соответствии с международной публикационной этической нормой Комитета по публикационной этике (COPE), этическими принципами публикации журналов Scopus (Elsevier), **Кодекса академической честности** Торайгыров университета.

Публикационная этика определяет нормы, принципы и стандарты этического поведения редакторов, рецензентов и авторов, меры по выявлению конфликтов интересов, неэтичного поведения, инструкции по изъятию (ретракции), исправлению и опровержению статьи.

Все участники процесса публикации, соблюдают принципы, нормы и стандарты публикационной этики.

Качество научного журнала обеспечивается исполнением принципов участников процесса публикации: равенства всех авторов, принцип конфиденциальности, однократные публикации, авторства рукописи, принцип оригинальности, принцип подтверждение источников, принцип объективности и своевременности рецензирование.

Права и обязанности главного редактора и ответственного секретаря. Должностные обязанности и права главного редактора и ответственного секретаря «Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия» определены соответствующими утвержденными должностными инструкциями.

Права и обязанности рецензентов

Рецензенты журнала «Вестник Торайгыров университета. Педагогическая серия» обязаны руководствоваться принципу *объективности*.

Персональная критика в адрес автора(-ов) рукописи недопустима. Рецензент должен аргументировать свои замечания и обосновывать свое решение о принятии рукописи или о ее отклонении.

Национальность, религиозная принадлежность, политические или иные взгляды автора(-ов) не должны приниматься во внимание и учитываться в процессе рецензирования рукописи рецензентом(-ами).

Экспертная оценка, составленная рецензентом должно способствовать принятию решения редакцией о публикации и помогать автору улучшить рукопись.

Решение о принятии рукописи к публикации, возвращение работы автору на изменение или доработку, либо решение об отклонении от публикации принимается редколлегией опираясь на результаты рецензирования.

Принцип своевременности рецензирования. Рецензент обязан предоставить рецензию в срок, определенный редакцией, но не позднее 2-4 недель с момента получения рукописи на рецензирование. Если рассмотрение статьи и подготовка рецензии в назначенные сроки невозможны, то рецензент должен незамедлительно уведомить об этом научного редактора.

Рецензент, который считает, что его квалификация не соответствует либо недостаточна для принятия решения при рецензировании предоставленной рукописи должен незамедлительно сообщить об этом научному редактору и отказаться от рецензирования рукописи.

Принцип конфиденциальности со стороны рецензента. Рукопись, предоставленная рецензенту на рецензирование должна рассматриваться как конфиденциальный материал. Рецензент имеет право демонстрировать ее и/или обсуждать с другими лицами только после получения письменного разрешения со стороны научного редактора журнала и/или автора(-ов).

Информация и идеи научной работы, полученные в ходе рецензирования и обеспечения публикационного процесса, не должны быть использованы рецензентом(-ами) для получения личной выгоды.

Принцип подтверждения источников. Рецензент должен указать научные работы, которые оказали бы влияние на исследовательские результаты рассматриваемой рукописи, но не были приведены автором(-ами). Также рецензент обязан обратить внимание научного редактора на значительное сходство или совпадение между рассматриваемой рукописью и ранее опубликованной работой, о котором ему известно.

Если у рецензента имеются достаточные основания полагать, что в рукописи содержится плагиат, некорректные заимствования, ложные и сфабрикованные материалы или результаты исследования, то он не должен допустить рукопись к публикации и проинформировать научного редактора журнала о выявленных нарушениях принципов, стандартов и норм публикационной и научной этики.

Права и обязанности авторов

Публикационная этика базируется на соблюдении принципов:

Однократность публикации. Автор(-ы) гарантируют что представленная в редакцию рукопись статьи не была представлена для рассмотрения в другие издания. Представление рукописи одновременно в нескольких журналах/изданиях неприемлемо и является грубым нарушением принципов, стандартов и норм публикационной этики.

Авторство рукописи. Лицо, которое внесло наибольший интеллектуальный вклад в подготовку рукописи (при двух и более соавторах), является автором-корреспондентом и указывается первым в списке авторов.

Для каждой статьи должен быть назначен автор для корреспонденции, который отвечает за подготовку финальной версии статьи, коммуникацию с редколлегией, должен обеспечить включение всех участников исследования (при количестве авторов более одного), внесших в него достаточный вклад, в список авторов, а также получить одобрение окончательной версии рукописи от всех авторов для представления в редакцию для публикации. Все авторы, указанные в рукописи/статье, несут ответственность за содержание работы.

Принцип оригинальности. Автор(-ы) гарантирует, что результаты исследования, изложенные в рукописи, представляют собой оригинальную самостоятельную работу, и не содержат некорректных заимствований и плагиата, которые могут быть выявлены в процессе.

Авторы несут ответственность за публикацию статей с признаками неэтичного поведения, плагиата, самоплагиата, самоцитирования, фальсификации, фабрикация, искажения данных, ложного авторства, дублирования, конфликта интересов и обмана.

Принцип подтверждения источников. Автор(-ы) обязуется правильно указывать научные и иные источники, которые он(и) использовал(и) в ходе исследования. В случае использования каких-либо частей чужих работ и/или заимствования утверждений другого автора(-ов) в рукописи должны быть указаны библиографические ссылки с указанием автора(-ов) первоисточника. Информация, полученная из сомнительных источников не должна использоваться при оформлении рукописи.

В случае, если у рецензентов, научного редактора, члена(-ов) редколлегии журнала возникают сомнения подлинности и достоверности результатов исследования, автор(-ы) должны предоставить дополнительные материалы для подтверждения результатов или фактов, приводимых в рукописи.

Исправление ошибок в процессе публикации. В случае выявления ошибок и неточностей в работе на любой стадии публикационного процесса авторы

обязуются в срочном порядке сообщить об этом научному редактору и оказать помощь в устранении или исправлении ошибки для публикации на сайте журнала соответствующей коррекции (Erratum или Corrigendum) с комментариями. В случае обнаружения грубых ошибок, которые невозможно исправить, автор(-ы) должен(-ны) отозвать рукопись/статью.

Принцип соблюдения публикационной этики. Авторы обязаны соблюдать этические нормы, связанные с критикой или замечаниями в отношении исследований, а также в отношении взаимодействия с редакцией по поводу рецензирования и публикации. Несоблюдение этических принципов авторами расценивается как грубое нарушение этики публикаций и дает основание для снятия рукописи с рецензирования и/или публикации.

Конфликт интересов

Конфликт интересов, по определению Комитета по публикационной этике (COPE), это конфликтные ситуации, в которых авторы, рецензенты или члены редколлегии имеют неявные интересы, способные повлиять на их суждения касательно публикуемого материала. Конфликт интересов появляется, когда имеются финансовые, личные или профессиональные условия, которые могут повлиять на научное суждение рецензента и членов редколлегии, и, как результат, на решение редколлегии относительно публикации рукописи.

Главный редактор, член редколлегии и рецензенты должны оповестить о потенциальном конфликте интересов, который может как-то повлиять на решение редакционной коллегии. Члены редколлегии должны отказаться от рассмотрения рукописи, если они состоят в каких-либо конкурентных отношениях, связанных с результатами исследования автора(-ов) рукописи, либо если существует иной конфликт интересов.

При подаче рукописи на рассмотрение в журнал, автор(-ы) заявляет о том, что в содержании рукописи указаны все источники финансирования исследования; также указывают, какие имеются коммерческие, финансовые, личные или профессиональные факторы, которые могли бы создать конфликт интересов в отношении поданной на рассмотрение рукописи. Автор(-ы), в сопроводительном письме при наличии конфликта интересов могут указать ученых, которые, по их мнению, не смогут объективно оценить их рукопись.

Рецензент не должен рассматривать рукописи, которые могут послужить причинами конфликта интересов, проистекающего из конкуренции, сотрудничества или других отношений с кем-либо из авторов, имеющих отношение к рукописи.

В случае наличия конфликта интересов с содержанием рукописи, ответственный секретарь должен известить об этом главного редактора, после чего рукопись передается другому рецензенту.

Существование конфликта интересов между участниками в процессе рассмотрения и рецензирования не значит, что рукопись будет отклонена.

Всем заинтересованным лицам необходимо, по мере возможности избегать возникновения конфликта интересов в любых вариациях на всех этапах публикации. В случае возникновения какого-либо конфликта интересов тот, кто обнаружил этот конфликт, должен незамедлительно оповестить об этом редакцию. То же самое касается любых других нарушений принципов, стандартов и норм публикационной и научной этики.

Неэтичские поведение

Неэтичным поведением считаются действия авторов, редакторов или издателя, в случае самостоятельного предоставления рецензии на собственные статьи, в случае договорного и ложного рецензирования, в условиях обращения к агентским услугам для публикации результатов научного исследования, лжеавторство, фальсификации и фабрикация результатов исследования, публикация недостоверных псевдо-научных текстов, передачи рукописи статей в другие издания без разрешения авторов, передачи материалов авторов третьим лицам, условия когда нарушены авторские права и принципы конфиденциальности редакционных процессов, в случае манипуляции с цитированием, плагиатом.

Инструкция

Отзыв, исправление статей, извинения, опровержения осуществляется в соответствии публикационной этике.

Теруге 28.11.2024 ж. жіберілді. Басуға 27.12.2024 ж. кол койылды.

Электронды баспа

8,16 Кб RAM

Шартты баспа табағы 26,99.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. Ж. Шокубаева

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Қожас

Тапсырыс № 4305

Сдано в набор 28.11.2024 г. Подписано в печать 27.12.2024 г.

Электронное издание

8,16 Кб RAM

Усл.п.л. 26,99. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. Ж. Шокубаева

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Қожас

Заказ № 4305

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.pedagogic-vestnik.tou.edu.kz